

INTERNATIONAL
SOPHOS

Yıl/Year: 2021

Cilt/Vol: 3

Sayı/Num: 6

Yaz/Summer

ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi

ISophos: International Journal of Information,
Technology and Philosophy

ISSN: 2651-463X

ISophos: Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi

Editör

Şevki IŞIKLI / Marmara Üniversitesi

ISophos Yayın Kurulu

Şevki IŞIKLI / Marmara Üniversitesi

Özhan TINGÖY / Marmara Üniversitesi

Haldun NARMANLIOĞLU / Marmara Üniversitesi

Aysel DEMİR / Kırıkkale Üniversitesi

Sekreteryä

Alaattin ASLAN / Marmara Üniversitesi

Mert KÜÇÜKVARDAR / Marmara Üniversitesi

Tashih / Düzelti

Duygu AYDEMİR / Elif AKÇAY

Web Sayfası Yöneticisi

Mahir Fatih Ünal / Marmara Üniversitesi

Kapak ve İç Tasarım

Abdulkadir Büyükbingöl / Marmara Üniversitesi

İletişim Adresi

Küçüksu Mah. Yalın Sok. No: 1-1A Üsküdar\İstanbul

iletisim@isophos.org

ISOPHOS DANIŞMA KURULU

Şeyki IŞIKLI
Marmara Üniversitesi

Özhan TINGÖY
Marmara Üniversitesi

Ahmet Zeki ÜNAL
Bursa Teknik Üniversitesi

Celal YEŞİLÇAYIR
Gümüşhane Üniversitesi

Aysel DEMİR
Kırıkkale Üniversitesi

Haldun NARMANLIOĞLU
Marmara Üniversitesi

Ali ÖZCAN
Gümüşhane Üniversitesi

Vedat ÇAKIR
Selçuk Üniversitesi

Ebru DEMİR
Milli Eğitim Bakanlığı

Sırrı DÜĞER
Yalova Üniversitesi

Naci İSPİR
Atatürk Üniversitesi

Mustafa Sami MENCET
Akdeniz Üniversitesi

Lala JABBAROVA
Bakü Devlet Üniversitesi

John NAISBITT
Megatrend Üniversitesi

Walter PFANNKUCHE
Kassel Üniversitesi

Yusuf YURDİGÜL
Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi

Recai AYDIN
Uluslararası Saraybosna Üniversitesi

Nikos PANAYOTOPOULOS
National and Kapodistrian University of Athens

6. SAYI HAKEMLERİ

Abdulkadir BÜYÜKBİNGÖL
Marmara Üniversitesi

Ahmet DAĞ
Uludağ Üniversitesi

Ali ÖZTÜRK
Alaattin Keykubat Üniversitesi

Atik ARSLAN
Gaziantep Üniversitesi

Aysel DEMİR
Kırıkkale Üniversitesi

Celal YEŞİLÇAYIR
Gümüşhane Üniversitesi

Haldun NARMANLIOĞLU
Marmara Üniversitesi

Mert KÜÇÜKVARDAR
Marmara Üniversitesi

Ramazan ÇELİK
Trakya Üniversitesi

Serkan BAYRAKÇI
Marmara Üniversitesi

Şevki IŞIKLI
Marmara Üniversitesi

Sertaç DALGALIDERE
Trakya Üniversitesi

Taner AYAZ
Marmara Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

İnternet ve Sosyal Medyanın Toplumsal Hareketlere Etkisi: Yeni Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm

Celal ASLAN 1-14

Dijitalleşmenin Yan Etkilerinden Biri: Siber Zorbalık Üzerine Bir İçerik Analizi

Bahar ÖZAKSOY15-38

Sanal İlişkiler Bağlamında Siber Flört

Mustafa ÇEĞİNDİR39-53

TikTok'taki İçerik Üretim Biçimlerinin ve Bağışların Kültürel Değişime Etkisi

Volkan ERKAN55-65

Dijital Çağda Kimlik ve Gerçeklik: Twitter'da Parodi Hesaplar

Hatice SARIYAR & Özhan TINGÖY67-82

Yunus Emre Bağlamında Türk Dili Felsefesi ve Türkçe Felsefenin Koşulları

Şevki IŞIKLI83-105

EDİTÖRÜN NOTU

ISophos Dergisi 6. sayısında, dijitalleşme ve teknolojikleşmeyi sosyolojik ve psikolojik bağlamda ele alan 6 (altı) adet araştırma makalesini sizlerle paylaşmaktadır. Dergimizin takip izini sürdüğü çok boyutlu **teknolojik etki** bu sayıda toplumsal hareketler, dijital kimlikler, kişiler arası ilişkiler ve sosyal yardımlaşma açısından görünür hale getirilmektedir. Ayrıca bilişim, teknoloji ve felsefe dergisi olan ISophos'ta ilk kez salt bir felsefe makalesi de yer almaktadır. Böylece teknoloji ve felsefeyi birlikte okuma zevki sunmaktadır.

Celal Aslan, "İnternet ve Sosyal Medyanın Toplumsal Hareketlere Etkisi: Yeni Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm" başlıklı araştırmasında, 21. yüzyılın başlangıcına damgasını vuran yeni toplumsal hareketlerin ortak noktalarını ortaya koymakta ve bu hareketlerin yeni iletişim teknolojileriyle ilişkisini incelemektedir. Bu doğrultuda bir bütün olarak ele alınan yeni toplumsal hareketlerin geleneksel toplumsal hareketlerden hangi noktalarda farklılaştığı tespit edilmekte ve toplumsal hareketlerin yeni iletişim teknolojileriyle ilişkisi irdelenmektedir. Aslan'a göre, dijitalleşme ve sosyal medya, her şeyi dönüştürdüğü gibi toplumsal hareketleri de dijitalize etmektedir.

Bahar Özaksoy, "Dijitalleşmenin Yan Etkilerinden Biri: Siber Zorbalık Üzerine Bir İçerik Analizi" başlıklı araştırmasında, siber zorbalığın nedenleri, görünümleri ve sonuçlarını, Türkçe makaleler üzerine yaptığı içerik analizi tekniği ile tespit etmektedir. Böylece hem siber zorbalığın önlenmesi, hem siber mağdurların rehabilitasyonu hem de siber zorbaları tanımayı kolaylaştıracak verilere ulaşmaktadır. Özaksoy'a göre siber zorbalık, ergenler üzerinde ciddi psikolojik etkiler bırakmaktadır.

Mustafa Çeğindir, "Sanal İlişkiler Bağlamında Siber Flört" adlı çalışmasında, siber alemin sunduğu imkanların flört etme durumu üzerindeki etkisini ele almaktadır. Çeğindir'e göre dijital ortamlardaki koşullar flört eylemini siber flört olarak gerçekleştirmek için elverişli bir ortam sunmaktadır. Bu sebeplerden ötürü flört ilişkisi günümüzde fiziki alandan uzaklaşarak sanal alanlarda daha çok gerçekleştirilen bir ilişki biçimi haline gelmiş durumdadır.

Volkan Erkan, "TikTok'taki İçerik Üretim Biçimlerinin ve Bağışların Kültürel Değişime Etkisi"ni incelediği çalışmasında, TikTok kullanıcılarının içerik üretme ve bağış yapma motivasyonlarını, kullanıcıların profilleri bağlamında olmak üzere Goffman'ın dramaturjik içerik analiz yöntemiyle incelenmektedir. Erkan'a göre, bağış yapma nedenleri arasında görünür olma isteği ilk sırada yer almaktadır. Öte yandan sosyal değişim bağlamında, internete ve içerik üretim araçlarına erişimin kolaylaşmasıyla birlikte merkez - çevre karşılığında çevre olarak nitelendirilen kullanıcıların benliklerini sunmak için bazı fırsatlar elde etmektedir.

Hatice Sarıyar ve Özhan Tıngöy, "Dijital Çağda Kimlik ve Gerçeklik: Twitter'da Parodi Hesaplar" başlıklı araştırmalarında, dijitalleşmeyle birlikte gerçekliğinden şüphe duyulmaya başlanan akışkan kimlik meselesini ele almaktadırlar. Araştırmacıların, sanal ağlarda kimliklenme halini ve gerçekliğin manipülasyonu Twitter parodi hesapları üzerinden inceledikleri, inceleme sonucunda kimliğin muğlaklaşarak akışkan bir hale dönüştüğü yargısına ulaştıkları görülmektedir.

Şevki Işıklı, "Yunus Emre Bağlamında Türk Dili Felsefesi ve Türkçe Felsefenin Koşulları" başlıklı felsefi çalışmasında, Türkçenin bilim ve felsefe dili haline gelmesini engelleyen veya geciktiren sosyal, tarihsel ve dilbilimsel koşulları açığa çıkarmaya ve tasvir etmeye çalışmaktadır. Işıklı'ya göre Türkçenin yapısal sorunlarından başında yabancı sözcüklerin etkisine açıklık, sentaks açısından özne-yüklem ayrımı, "-dır" kopulasının sabitleyici etkisi, yüklemelerin sondan eklemeli yapısı ve eylem odaklılık gelmektedir. Bunları; göçer-sosyoloji, sosyal sınıfların dilsel farklılaşması, İslamlaşma ve Batılılaşma ile terimleştirmede kaynak seçimine dair politik tercihler, çeviri yoluyla felsefe öğretimi politikaları, dilde sadeleşme, Öz Türkçeleşme, Arapçalaşma, İngilizceleşme teşebbüsleri ile kusurlu yerleşik yazma alışkanlıkları gibi sosyolojik koşulları takip etmektedir. Işıklı'ya göre Yunus Emre'nin yalın şiirleri, bu sorunlara karşı Türkçenin öz potansiyelini harekete geçirmiş, Türk dilini yetkinliğini tek başına temsil etme gücüne sahip olmuştur. Yunus'un şiirleri, Anadolu bilgeliğine dair felsefeliştirmeye ziyadesiyle açık çok sayıda motif, tasvir ve unsur içermektedir. Felsefeciler, şiirlerdeki bu fikirleri felsefeliştirebilir, sezgi ve kavrayış gücü veren eski sözcükleri tekrar canlandırabilirler, yeni Öz Türkçe sözcükleri daha sık kullanarak onları güçlendirebilirler.

ISophos, hayata bilimsellik katar, bilimi hayata katar. İyi okumalar.

Doç. Dr. Şevki IŞIKLI

İnternet ve Sosyal Medyanın Toplumsal Hareketlere Etkisi: Yeni Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm

Celal ASLAN*

*Marmara Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
celalas@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-9083-0168>

Anahtar Sözcükler

Yeni Toplumsal Hareketler,
Toplumsal Hareketler, Yeni
İletişim Teknolojileri,
Küreselleşme

Key Words

New Social Movements,
Social Movements, New
Information Technologies,
Globalisation

Atıf/Citation

Aslan, C. (2021). İnternet ve sosyal medyanın toplumsal hareketlere etkisi: yeni toplumsal hareketler ve dijital aktivizm. *ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, ss: 1-14.

Özet

Yaşanan adaletsizliklere, eşitsizliklere farklı toplumsal tepkiler gösterilmiştir. Modern öncesi dönemde çeşitli isyanlar, başkaldırıları şeklinde oluşan bu tepkiler modern dönemde sınıf temelli ve örgütlü bir hal almıştır. “Toplumsal hareketler” olarak kavramsallaştırılan bu olgu 20. yüzyılda yaşanan ekonomik ve toplumsal eşitsizliklere gösterilen toplu tepkilerde önemli bir yer tutmuştur. Bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren toplumsal hareketler farklı bir boyut kazanmış, geleneksel sınıf temelli hareketlerden ayrılarak “yeni toplumsal hareketler” olarak adlandırılmıştır. Farklı toplumsal sınıflardan kitlelerin katılım gösterdiği bu yeni hareketler hem eylem şekilleri hem içerdiği konular bakımından geleneksel toplumsal hareketlerden ayrılmıştır. Küreselleşmeyle beraber yeni iletişim teknolojilerinin bütün dünyaya yayılması, insanların anlık ve hızlı iletişim kurmasına olanak sağlamış, yeni toplumsal hareketlerin küresel boyut kazanmasını sağlamıştır. Dünyanın birçok yerinde benzer sorunlara karşı gösteriler yapılmış ve eylemciler arasında etkili bir iletişim ağı kurulmuştur. Bu çalışmanın amacı 21. yüzyılın başlangıcına damgasını vuran yeni toplumsal hareketlerin ortak noktalarını ortaya koymak ve bu hareketlerin yeni iletişim teknolojileriyle ilişkisini incelemektir. Bu doğrultuda bir bütün olarak ele alınan yeni toplumsal hareketlerin geleneksel toplumsal hareketlerden farklılıkları belirtilmiş ve bu olgunun farklı örneklerinden yola çıkılarak yeni iletişim teknolojileriyle ilişkisi irdelenmiştir.

Abstract

New Social Movements

Throughout history people had different reactions to the injustices and inequalities they had endured. In pre-modern era these reactions occurred as rebellions and uprisings, whereas in modern era the reactions evolved into class-based organized movements. As a consequence of economic and social inequalities, social movements had a great impact on 20. century. In the second half of 20. century, social movements had a drastic change and was separated from traditional class-based movements to be identified as new social movements. These new movements, whose participants had various social backgrounds, were different from traditional

social movements in their actions and topics. Globalisation has spread new information technologies all over the world and that allowed individuals to communicate instantly. The advantages of new information technologies has led social movements to have global effects. There have been demonstrations for similar issues worldwide and activists have established an effective communication network. This study aims to point out the similarities between new social movements that had a great impact in the beginning of 21. century and analyze its relation with new information technologies. Accordingly, It is stated in the article that the new social movements considered as a whole, differ from traditional social movements. At this point, its relationship with new communication technologies has been examined based on different examples of this phenomenon. and through different examples of this phenomenon its relation with new information technologies has been examined.

1. Giriş

Hak arayışı, adalet talebi, eşit olmayan gelir dağılımı gibi nedenlerle ortaya çıkan toplumsal protestolar, gerçekleştiği coğrafyalarda büyük değişimlere yol açmıştır. Bu hareketler her çağda farklı araçlar kullanmıştır. Ortaya çıkış nedenleri ve coğrafi bölgeleri farklılık gösterse de toplumsal hareketlerin temel eylem şekilleri ve talepleri benzerlik göstermektedir. Bunun yanında her dönemde ortaya çıkan bu hareketler, içinde bulunulan dönemin teknolojik araçlarını kitleleri harekete geçirmek amacıyla kullanmışlardır. Modern dönem öncesinde sözlü ve yazılı araçlar aracılığıyla sesini duyuran ve yaygınlaşan bu hareketler, modern dönemlerde teknolojik gelişmelerle beraber yazılı, sözlü, görsel iletişim araçlarını daha aktif kullanmaya başlamıştır. Büyük kitleleri ve toplumsal sınıfları harekete geçiren bu araçlar bu hareketlerin yaygınlaşmasında önemli görev üstlenmiştir. Küreselleşmenin giderek güç kazandığı günümüzde yeni iletişim teknolojileri ve internet dünyanın her yerinden insanın iletişim kurmasına olanak sağlamış ve dünyayı saran ağlar sayesinde bütün insanları birbirine bağlamıştır.

Devrimsel nitelikteki bu gelişmeler birçok alanda yenilikler getirse de küreselleşmenin yarattığı sorunları da daha görünür kılmıştır. İnsanların bu şekilde birbirine bağlanmasına olanak sağlayan yeni iletişim teknolojileri, diğer her alanda olduğu gibi toplumsal hareketlerin yapısını ve eylem şekillerini de dönüştürmüştür. Sınıf temelli hareketlerden kimlik temelli hareketlere evrilen toplumsal hareketler geleneksel anlamdaki toplumsal hareketlerden farklılığını ortaya koymak için “yeni toplumsal hareketler” olarak anılmaya başlamıştır. Çevre sorunlarından küreselleşme karşıtlığına ve hak taleplerine kadar birçok farklı konuda ve çeşitli şekillerde ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler, yeni iletişim araçlarını da kullanarak yaygınlaşmıştır. Dünyanın farklı yerlerinde ve farklı sorunlara yönelik olsa da benzer eylem pratiklerini kullanan ve genellikle internet ve sosyal medyayı iletişim aracı olarak tercih eden bu hareketler giderek çoğalmaktadır.

Kitle iletişim araçlarının yavaş yavaş güç kaybettiği ve yerini yeni iletişim teknolojilerine ve yeni medya araçlarına bıraktığı günümüzde ise toplumsal hareketler de dönüşüm geçirmiştir. Özellikle internetin yaygınlaşmaya başlamasıyla iletişim şekillerimiz ve gündelik pratiklerimiz önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. İnternet ve içinde barındırdığı yeni iletişim ortamları birbirinden uzak insanların sanal mecralarda bir araya gelmelerine ve iletişim kurmalarına olanak sağlamıştır. Farklı düşüncelere sahip insanlar sanal mecralarda bir araya gelip iletişim kurma ve fikirlerini paylaşma imkanı bulmuştur. İnternetin ve yeni iletişim teknolojilerinin sağladığı hızlı, anlık, etkileşimli ve çok yönlü iletişim insanlar için bir araya gelip sosyalleştikleri ve her türden fikir paylaşımı yaptıkları yeni kamusal alanlara dönüşmüştür. İletişim şekillerimizi ve yaşam şeklimizi önemli ölçüde değişime uğratan bu teknolojiler aynı zamanda toplumsal hareketlerin yaygınlaşması için de önemli bir işlev görmeye başlamıştır. Çok yönlü ve etkileşimli bu yeni kamusal alanlar toplumsal hareketlerin buralarda filizlenip sokaklara yayılmasına imkan vermiştir. Aynı zamanda bu hareketlerin organizasyon, iletişim ve bilgi paylaşımını da oldukça kolaylaştırmış ve yapılan eylemlerin daha fazla insana duyurulmasına da olanak sağlamıştır.

Bu çalışmanın amacı 21. yüzyılın başlangıcına damgasını vuran yeni toplumsal hareketlerin benzer noktalarını ortaya koymak ve bu hareketlerin yeni iletişim teknolojileriyle ilişkisini incelemektir. Bu doğrultuda bir bütün olarak ele alınan yeni toplumsal hareketlerin geleneksel toplumsal hareketlerden farklılıkları belirtilmiş ve bu olgunun farklı örneklerinden yola çıkılarak yeni iletişim teknolojileriyle ilişkisi irdelenmiştir. Bu amaçla literatür taraması yapılmış ve çeşitli kaynaklarda bu olguya yönelik değerlendirmeler incelenmiştir.

2. Toplumsal Hareketler

Toplumsal hareketler belli grupların kurumsal uygulamalara, politikalara, güç dengelerine veya kültürel kodlara karşı insanları harekete geçirerek sürdürdükleri mücadelelerdir (Voss, 2015). Temel olarak bir grup insanın toplumsal değişim sağlamak amacıyla bir araya gelip taleplerini kamusal bir alanda dile getirmesi olarak da tanımlanabilir (Çömlekçi, 2019). Toplumsal hareketler, tarih boyunca toplumsal yapıyı ve kurumları dönüştürmeyi hedeflemişlerdir. Her dönemin üretim şekillerine, sermaye yapısı, teknolojik gelişmeleri, toplumsal ve kültürel yapısına bağlı olarak ortaya çıkan sorunlara karşı kitleler harekete geçmişlerdir. Kimi zaman toplumsal iradenin ortaya konulması, kimi zaman da sınıfsal olarak ortaya çıkan bu hareketler her dönemde insanların isyanlarını, umutlarını ve değişim taleplerini dile getirmişlerdir (Caycı, 2015). Modern öncesi dönemde farklı kültür ve medeniyetlerde çeşitli iktidar biçimlerine karşı toplumsal direniş ve karşı koyma hareketleri görülmüştür. Ancak günümüzde sosyal bilimler literatüründe kullanılan anlamıyla “toplumsal hareketler” kavramı daha çok modern dönemdeki toplumsal hareketleri ifade etmektedir. 19. yüzyılda Batı Avrupa’da meydana gelen siyasi, iktisadi, kültürel ve sosyal değişimlerin getirdiği sorunlara karşı ortaya çıkan toplumsal tepkileri ifade etmek için kullanılan bu kavram günümüze kadar kapsamı genişleyerek gelmiştir (Babacan, 2015).

19 ve 20. yüzyılda dünyada meydana gelen hızlı sanayileşme, teknolojik gelişmeler ve ideolojik çatışmalar aynı zamanda toplumsal aktörlerin değişim taleplerini ve direniş mücadelelerini de ortaya çıkarmıştır (Çömlekçi, 2019). Klasik anlamıyla toplumsal hareketler 19. yüzyılda sanayileşme ile beraber ortaya çıkan işçi sınıfının emek sömürsü, zorlu çalışma koşulları, kar amaçlı düşük ücret politikalarına karşı direniş hareketlerini nitelendirdikleri için kullanılır. Sınıf temelli toplumsal hareketlerin temel özelliği ise bireysel kazanımları hedef almaması ve belli bir sınıfın hak ve taleplerini örgütlü ve sistemli bir şekilde elde etmek için mücadele etmesidir (Caycı, 2015). Sınıf hareketleri ile ortaya çıkan ve yaygınlaşan toplumsal hareketler kavramı zamanla farklı eylem pratiklerini de kapsamaya başlamış ve kitlelerin farklı direniş mücadelelerini daha geniş bir çerçeveden ele alan bir kavram haline almıştır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında sanayi toplumundan sanayi sonrası topluma geçişle beraber maddi emek yerini bilgi üretimine bırakmıştır (Çaycı, 2015). Bu durum işçi sınıfının gücünü kaybetmesine ve dolayısıyla sınıf temelli hareketlerin zayıflamasına yol açmıştır.

3. Toplumsal Hareketler ve Medya

Toplumsal hareketler taleplerini dile getirmek, seslerini duyurabilmek, direnişlerini sürdürebilmek, faaliyetlerini yaygınlaştırmak ve daha fazla insana ulaşabilmek için medyaya ihtiyaç duymaktadır (Paksoy ve Özçelik, 2017). Yeni halk hareketlerinde o dönemin iletişim araçlarının önemli bir rol oynadığı ifade edilmektedir. Dağıtılan el ilanları, şehir meydanlarında yapılan toplantılar ve yayılan dedikodular aracılığıyla insanların belli toplumsal eylemlere katılımı sağlanmaya çalışılmıştır (Greijdanus vd., 2020). Modern dönemde ise toplumsal hareketlerin kendi medya organları bulunmaktaydı. Bu medya organları hareketleri organize edenler tarafından kendi fikirlerini yaymak ve insanları bu fikirler etrafında toplamak amacıyla kullanılmaktaydı.

Toplumsal hareketler başlangıçta broşür, dergi ve gazete gibi iletişim araçlarıyla kitlelere ulaşmaya çalışmıştır. Teknolojik gelişmelerle beraber radyo ve televizyon gibi iletişim araçlarının ortaya çıkması toplumsal hareketleri daha fazla insana ulaşmak

için bu teknolojileri de kullanmaya yöneltmiştir (Paksoy ve Özçelik, 2017). Bu medya araçları toplumsal hareketlerin eylemlerini organize etmelerinde ve tabanlarını harekete geçirmelerinde önemli bir işlev görmüştür. Geçmişte kamusal alanlarda, sendika salonlarında, fabrika yemekhanelerinde ve sokaklarda süren siyasi tartışmalar kendilerine kitle iletişim araçlarında yer bulmaya başlamıştır (Algül, 2014). Geleneksel medya olarak da bilinen kitle iletişim araçları insanların seslerini duyurabilecekleri, farklı fikirlerin tartışılabileceği kamusal alanlara imkan vermektedir. Aynı zamanda insanların doğru bilgiye ulaşmasını sağlamak ve farklı düşüncelerin ortaya çıkmasına fırsat vermekle görevli bu araçlar, zamanla belli güç odaklarının kontrolüne girmiştir. İnsanlara doğru bilgiyi ulaştırma, iktidar güçlerini denetleme ve halkın sesini yöneticilere duyurmakla sorumlu olan geleneksel medya zamanla bu işlevini kaybetmiştir (Paksoy ve Özçelik, 2017).

3.1. Kitle İletişim Araçları ve Sosyal Hareketler

Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması insanların dünyanın her yerinde olan olaylardan haberdar olmasını sağlamıştır. Özellikle televizyon, insanların dünyada olan bitenden haberdar olmasında ve bunları yorumlamasında önemli bir araç haline gelmiştir. İnsanlar dünyanın farklı yerlerinde yaşanan gelişmeleri anlık olarak takip etmektedir. Dünyanın farklı yerlerinden bireyleri ortak duygular ve düşünceler etrafında buluşturan bu araçlar bilinç yapısını oluşturmada da önemli bir işlev görmektedir. Farklı kültürlere ve değer yargılarına sahip insanlar televizyon ve sinema gibi kitle iletişim araçları aracılığıyla ortak değer yargılarına ulaşmakta ve olaylara ortak tepkiler vermektedir. Bu durumun oluşmasında uluslararası medya kuruluşlarının önemli bir etkisi vardır. Ancak kitle iletişim araçlarının iktidar sahipleri ve çeşitli güç odakları tarafından kontrol edilmesi bu durumun kitleleri yönlendirmek ve kontrol altında tutmak amacıyla kullanılmasına neden olmaktadır. Kitleleri bu şekilde yönlendiren ve yöneten iktidar sahipleri bu durumu güçlerini pekiştirmek amacıyla kullanmaktadırlar. Bu şekilde var olan sistemi koruyan, meşrulaştıran ve yeniden üreten egemenler, bireylerin seslerini duyurmasını da imkansız hale getirmektedirler (Caycı, 2015). Dahası insanların sesini duyurmakla, farklı düşüncelerin tartışılmasına olanak sağlamakla ve yöneticileri denetlemekle yükümlü medya egemen grupların elinde farklı sesleri bastıran, kültürel zenginliği yok eden ve insanları tek tipleştiren bir araca dönüşmektedir.

3.2. Alternatif Medya ve Toplumsal Hareketler

Toplumsal hareketler seslerini duyurabilmek için iletişim kanallarına ihtiyaç duyarlar. Geleneksel medyada yer bulamayan düşünce, fikir, inanışa sahip gruplar kitlelere ulaşmak ve taraftar toplamak amacıyla alternatif medya kanallarına yönelirler. Egemen ideolojinin kontrolü altındaki ana akım medyada kendine yer bulamayan ve hatta ötekileştirilen farklı düşünce ve fikirlere sahip gruplar kendilerini özgürce ifade edebildikleri bu iletişim kanallarını kullanarak insanlara ulaşmaya çalışırlar. Alternatif medyayı kullanan hareketler ana akım medyayı bağımsız ve tarafsız olmamakla eleştirir ve hatta egemen grupların güdümünde ve onların sözcülüğünü yapmakla suçlarlar. Bu medya organları toplumsal hareketlerin değiştirmek için mücadele ettiği kültürel kodların taşıyıcısı olma görevini üstlenir, bunları sürdürür ve yeniden üretirler (Voss, 2015). Muhalif, anti-otoriter, radikal, kar amacı gütmeyen ve ana akımın dışında kalan oluşumlar kendilerine alternatif medya kanallarında yer bulmaktadırlar (Paksoy ve Özçelik, 2017).

3.3. Küreselleşme ve Yeni Toplumsal Hareketler

1990'lı yıllarla beraber dünya çapında ticaret, sermaye, insan ve enformasyon akışı hızlanmış ve dünya küresel bir bütünleşmeye doğru evrilmiştir. Ulaşım ve iletişim maliyetlerinin düşmesi teknolojinin küresel ölçekte yayılmasına olanak sağlamıştır. Özellikle enformasyon teknolojilerinin yaygınlaşması insanları küresel ölçekte birbirine bağlamış ve anlık iletişime olanak sağlamıştır (Caycı, 2015). Bu teknolojilerle beraber insanlar dünyanın her yerinden insanlarla hızlı ve anlık bir şekilde etkileşime geçme imkanı bulmuştur. Bu durum

aynı zamanda kitle iletişim araçlarında kendine yer bulamayan toplumsal hareketlerin de kendine yeni bir mecra bulmasına olanak sağlamıştır. Geleneksel medyaya kıyasla bireylere çok daha hızlı iletişim ve etkileşim imkanı tanıyan bu araçlar, toplumsal hareketlerin eylem ve örgütlenme biçimlerini de değiştirmiştir. Bu dönüşüm yerel sorunların ve bu sorunlara karşı oluşan toplumsal tepkilerin ve dolayısıyla toplumsal hareketlerin ulusal sınırları aşarak küresel bir boyutta görünür olmasını sağlamıştır. Birbirinden farklı coğrafyalarda, benzer sorunlara yönelik tepkileri dile getiren gruplar yeni iletişim teknolojilerini kullanarak birbirleriyle iletişim kurmuşlardır. Birbirleriyle dayanışma halinde hareket ederek ortak eylemler düzenlemiş ve sorunların uluslararası ölçekte çözümü için mücadele etmişlerdir. Bu etkileşimlerin artması insanların çevresinde ve dünyada olan olaylardan daha hızlı haberdar olmalarını sağlamıştır. Bu şekilde toplumsal hareketler küresel bir boyut kazanmış ve sınırlara bağlı kalmadan dünyanın farklı yerlerinden insanları harekete geçirmiş ve eylemlerini gerçekleştirmişlerdir. Küreselleşmeyle beraber üretim biçimlerinin değişmesi ve sermaye yapılarının dönüşmesi toplumsal hareketlerin merkezine aldığı konuların da değişmesine ve çeşitlenmesine sebep olmuştur. 20. yüzyılın özellikle son çeyreğinde küreselleşme yaşamın her alanında büyük değişimler ve dönüşümler getirmiştir. Küreselleşmenin yarattığı bu değişimler aynı zamanda dirençle karşılaşmış ve küreselleşme karşıtı hareketlerin yaygınlaşmasına neden olmuştur (Demiroğlu, 2014).

4. Yeni Toplumsal Hareketler

1968 öğrenci hareketleri ile beraber ortaya çıkan farklı protesto ve eylem biçimlerini ifade etmek için kullanılan bir kavram olan “yeni toplumsal hareketler” sosyal bilimlerin alanında önemli bir yere sahiptir. Modern dönemin ortaya çıkardığı sorunlara bir tepki olarak ortaya çıkan bu hareketler zamanla çeşitlenmiş ve dünyanın farklı yerlerine yayılmıştır (Dolgun & Sütüoğlu, 2014). Kavramın “yeni” olarak tanımlanmasının sebebi geleneksel toplumsal hareketlerin baz aldığı ekonomik ve kurumsal sorunlar yerine merkezine eşitlik, farklılık, katılım ve kimlik gibi konuları almasıdır. Yeni toplumsal hareketlerin ayırt edici özelliklerinden biri de mücadele şekillerindeki farklılıktır. Modern dönemle özdeşleşen kurumsal bir yapıya sahip sınıf merkezli toplumsal hareketler ekonomik kaygılar ve siyasal gücü ele geçirme amacıyla hareket ederken yeni toplumsal hareketler ise daha çok yerel konuları merkezine alan merkezsiz ve esnek bir yapıya sahiptir (Demiroğlu, 2014). 1960’larda ortaya çıkan yeni hareketler özgürlük ve kimlik kavramları ekseninde çevre, ifade özgürlüğü, temel haklar, barış ve feminizm gibi konuları temel alan hareketlerdir. Kurumsal bir yapıya sahip olmayan bu hareketlerin ana aktörleri orta sınıfa mensup genç ve eğitilmiş bireylerdir. Bu hareketler yalnızca iktidarı ve siyasal alanı değil toplumsal yapıyı da dönüştürmeyi hedeflemektedirler. Geleneksel hareketlerden farklı olarak kültürel değerlere de odaklanırlar. Inglehart, değerlerin değişime uğradığını ve yeni hareketlerin de materyal değerlerden ziyade ahlak, bireysel gelişim ve yaşam kalitesini geliştirmek ve özgürlük gibi post-materyal değerlerin savunucusu olmaya soyunduğunu vurgulamaktadır (Demiroğlu, 2014).

4.1. Yeni Toplumsal Hareketlerin İlk Örnekleri

Yerleşik düzenden memnun olmayan ve değişim arzulayan bu hareketlerin aktörleri farklı toplumsal, ekonomik ve kültürel katmanlara mensupturlar. Hareketlere katılanların çoğunlukla yeni oluşan orta sınıfa mensup hizmet sektöründe çalışan kişiler olduğu ifade edilmektedir. Kamu ve hizmet sektöründe çalışanlar, eski orta sınıf mensupları ve kapitalist ekonomik düzen karşıtı bireyler bu hareketlerin bileşenlerindedirler. Bu bileşenlerin aktörleri işçi sınıfından farklı olarak çeşitli alanlarda uzmanlaşmış eğitilmiş bireylerdir. Dolayısıyla yüksek düzeyde kültürel farkındalığa sahiptirler. Bu hareketlere katılanlar geleneksel toplumsal hareketlerden farklı olarak grup dinamiğiyle hareket etmezler. Bu nedenle geleneksel anlamıyla bir sınıf hareketi olduğu söylenemez (Demiroğlu, 2014). 1960 ve 1970’li yıllarda ortaya çıkan ve dünyanın farklı yerlerine yayılan kimlik temelli konuları ön plana çıkaran çoğulculuk ve farklılık ekseninde hareket eden esnek, özerk ve

genellikle şiddet içermeyen eylem yöntemlerini seçen bu hareketler sosyal bilimler alanında geleneksel toplumsal hareketlerden farklılığını ifade etmek için “yeni toplumsal hareketler” olarak kavramsallaştırılmıştır (Algül, 2014).

1960’larda dünyada yaşanan hızlı dönüşüm toplumsal hareketlerin de farklılaşmasına yol açmıştır. Bu döneme kadar daha çok işçi sınıfının sorunları ve temel hak mücadeleleri çerçevesinde şekillenen toplumsal hareketler yerini sivil haklar, savaş karşıtı gösteriler, çevre hareketleri ve feminist hareketler gibi çeşitli toplumsal, sosyal ve kültürel konuları merkez alan hareketlere bırakmıştır (Caycı, 2015). 1960’larda sivil hak talepleri, ifade özgürlüğü gibi konuları temel alan öğrenci hareketleri ile başlayan toplumsal olaylar 1970’lerde kadın hakları mücadeleleri, barış eylemleri ve çevre hareketleriyle varlığını sürdürmüştür, 1980’lerde yaygınlaşan nükleer silahsızlanma karşıtı eylemlerle devam etmiştir (Öke, 2018). Bu eylemleri 1990 ve 2000’lerdeki “küreselleşme karşıtı hareketler” takip etmiştir (Demiroğlu, 2014).

Bu yeni eylemler, sınıf tabanlı toplumsal eylemlerden kopmuş ve toplumsal hareketlerin çıkış noktaları fabrikalardan üniversite kampüslerine kaymıştır. **68 Hareketleri** ile beraber toplumsal hareketlerde meydana gelen dönüşüm bu hareketlerin “yeni toplumsal hareketler” olarak anılmasını neden olmuştur. Kaliforniya Berkeley Üniversitesi’nde Vietnam Savaşı’na karşı “İfade Özgürlüğü Hareketi” olarak başlayan bu hareketler, zamanla Avrupa’nın Paris ve Berlin gibi başkentlerine ve sonrasında dünyanın farklı yerlerine yayılmıştır (Caycı, 2015). Farklı örgütlenme ve eylem pratikleriyle sınıf tabanlı geleneksel hareketlerden bağımsızlaşmış, toplumsal hareketlerin eğilimlerinin ve örgütlenme biçimlerinin değişmesini sağlamıştır. Geçmiş dönemlerin ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel yapılarına bir tepki olarak ortaya çıkan 68 Hareketleri kitleler tarafından büyük destek görmüştür.

Yeni toplumsal hareketler geçmişle bağını tamamen koparmasa da eylemlere katılanlar, örgütlenme yapıları, eylemlerin amaçları, kullandıkları yöntemler bakımından büyük farklılıklar göstermiştir. Bu hareketlerde geçmişteki hiyerarşik ve merkezi örgütlenmeler yerini daha esnek ve merkezi olmayan yapılara bırakmıştır. Yeni orta sınıfın yoğun katılım gösterdiği ve iktidar hedefi gütmeyen bu toplumsal hareketler özellikle kültürel değişim sağlamayı amaçlamaktadır. Geleneksel toplumsal hareketlerden farklılaşan, yatay olarak örgütlenen, yerel toplulukları ve sorunları küresel bir boyuta taşıyan bu hareketler, özellikle 2000’li yıllarda daha çok görünür olmaya başlamışlardır (Çömlekçi, 2019). 2000’li yıllarda yükselişe geçen bu hareketlerin yaygınlaşmasında internet temelli yeni iletişim teknolojilerinin önemli bir payı vardır. Şili’de toplumsal adaletsizliklere karşı yapılan eylemlerden Hong Kong’daki demokrasi yürüyüşlerine kadar dünyanın her köşesinde benzer eylemleri görmek mümkündür (Selvanathan ve Jetten, 2020).

4.2. Yeni Toplumsal Hareketlerin Ortak Özellikleri

“Yeni toplumsal hareketler siyasal eylemlerle devletin gücünü elde etmeye çalışmak yerine, hâkim kültürel kodlar karşısında yeni yaşam tarzları, yeni bir dil ve gerçeğin yeni tanımlarını, kısacası mevcut sistemin empoze ettiği anlamlardan farklı anlamlar üretir ve farklılıklarıyla mevcut sisteme dâhil olmaya çalışırlar” (Melucci, 1985’ten Akt. Öke, 2018, s.60). Yeni toplumsal hareketlerin temel hareket noktası, varolan toplumsal düzenin bireylerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeniden biçimlendirilmesidir. Bu doğrultuda yerleşik toplumsal kurallar ve normlar ile çelişirler (Dolgun ve Sütüoğlu, 2014). Toplumsal yapılar zaman içinde değişime uğrarlar. Bu nedenle modern dönemin ekonomik, siyasi ve kültürel yapısı 21. yüzyılda bireylerin toplumsal ihtiyaçlarına cevap verememeye başlamıştır. Modern dönemin materyal değer yargılarına karşılık, yeni toplumsal hareketler bireysel özgürlük, temel hak talepleri, yaşam alanlarının korunması gibi materyal olmayan değerleri ön plana çıkarmışlardır (Caycı, 2015).

20. yüzyılın sonlarına doğru zayıflayan örgütlü sınıfsal yapılar yerlerini farklı değerleri savunun çeşitli gruplara bırakmışlardır. Toplumun farklı kültürel ve ekonomik kesiminden

gelen bu grupların savunucusu oldukları değerler de bu kültürel çeşitliliği ve zenginliği yansıtmaktadır. Bu doğrultuda yeni toplumsal hareketlerin aktörlerinin amaçları, hedefleri ve eylem pratikleri çok farklı ve çeşitli olabilmektedir. Hareketlerin özellikleri bağlı buldukları coğrafyaya, kültürel değerlere ve toplumsal yapıya göre farklılık gösterebilmektedir. Bu hareketler yalnızca ekonomik ya da siyasi alanın eleştirisiyle sınırlı kalmaz, aynı zamanda temel hedeflerinden bir tanesi de toplumsal dönüşümü sağlar. Bu doğrultuda kamuoyu oluşturup insanların belli konularda bilinçlenmesini sağlayarak toplumsal değişimin önünün açılması hedeflenmektedir. Örneğin ırkçılık karşıtı ya da kadın hakları hareketleri yalnızca temel hakların güvence altına alınmasını değil, aynı zamanda toplumsal farkındalık sağlanmasını da hedeflemektedir. Bu hareketlerin konularını, içinde yaşadıkları toplumsal yapılar şekillendirmektedir. Bu nedenle yerel sorunlar, sivil toplum ve kimlik bu hareketlerin önemli bir parçasıdır. Habermas, anlamın ve özgürlüğün yitirilmesi, önceki geleneğin sorgulanmadığı konuların tekrar sorgulanır hale gelmesi ve yönetim yapısının da bu sorunları çözmekte yetersiz kalması sonucunda yeni toplumsal hareketlerin yükselişe geçtiğini belirtmektedir (Crossley, 2002'den Akt. Demiroğlu, 2014).

Endüstri sonrası toplumun ekonomik, sosyal ve politik yapısının değişmesi, bireylerin taleplerinin de değişmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda geleneksel toplumsal hareketlerden farklı olarak yeni hareketler, **devrimi değil, toplumsal reformları** hedeflemektedirler. Böylece yeni toplumsal hareketler merkezine temel hak arayışları, savaş karşıtı gösteriler, çevre hareketleri, feminist hareketler gibi toplumsal, sosyal ve kültürel konuları almıştır (Caycı, 2015). Harekete katılan bireyler ekonomik değil, kültürel ve sembolik kazanımları hedeflemektedirler (Demiroğlu, 2014). Kurumsal olmayan bir yapıya sahip bu hareketler, aynı zamanda geleneksel siyasi mekanizmaların da dışında hareket etmektedirler. Yerel sorunlara odaklanan ve küçük gruplar tarafından örgütlenen bu hareketler değişken bir yapıya sahiptirler. Harekete katılanlar eylemlerin şekillerine göre farklılık gösterebilmektedir. Bunun yanında kamuoyu oluşturmak için farklı yöntemlere başvururlar. Gruplar amaçlarını gerçekleştirebilmek ve seslerini duyurabilmek için farklı araçlar kullanabilir ve farklı eylem türlerine başvurabilirler. Gösteriler düzenlemek, işgal eylemleri, kamp kurma, oturma eylemleri, hareketsiz durma bunlardan bazılarıdır (Demiroğlu, 2014).

Toplumsal kimliklerin görünür hale gelmesi, ekonomik, politik ve yerel sorunların yalnızca ulusal sınırlar içerisinde kalmayıp küresel bir boyut kazanması bu hareketlerin yaygınlaşmasını sağlamıştır (Demiroğlu, 2014). Barışçıl sivil itaatsizlik eylemlerini tercih eden bu hareketler çoğunlukla şiddet içermezler. Ancak kimi zaman siyasi otoritelere seslerini duyurabilmek için kamusal alanların işgal edilmesi gibi yöntemlere başvurabilirler. Bu tür hareketler genellikle esnek, kolay uyum sağlayan ve belli bir otoriteden bağımsız yapılarıdır. Bu nedenle belli bir merkezden yönetilen dikey bir yapılanmaya değil, ağlar aracılığıyla iletişim kuran yatay bir örgütlenme yapısına sahiptirler (Paksoy ve Özçelik, 2017).

5. Yeni İletişim Teknolojileri ve Yeni Toplumsal Hareketler

İnternet ve sosyal medya günümüzde yeni toplumsal hareketlerin örgütlenmesinde ve kitlelerle iletişim kurabilmesinde önemli bir yere sahiptir. Bu iletişim araçlarını yoğun olarak kullanan hareketler, bu yolla merkezi bir yönlendirmeye gerek kalmadan yatay bir örgütlenmeyle ağlar üzerinden iletişim kurarak eylemlerini organize edebilmektedirler (Paksoy ve Özçelik, 2017). Ağlar, sosyal medya, forumlar ve diğer yeni medya araçlarını kullanan hareketler bu yolla eylemlerinin toplumsal bir karşılık bulmasını sağlamaktadırlar. Bu şekilde farklı toplumsal katmanlardan gelen farklı düşüncelere sahip insanlar, aynı ortamda buluşup olaylara ortak tepkiler verebilmektedir. Farklı mekanlardan insanların aynı sanal ortamda bulunup iletişim kurabilmesi **merkezsiz** bir yapının oluşmasına imkan vermektedir. Bu şekilde yeni hareketler, geleneksel hareketlerin yaygın olarak kullandığı hiyerarşik sendika ve parti örgütlerine ihtiyaç duymadan varlığını sürdürebilmekte ve hareketin parçası olan aktörlerle temasa geçebilmektedir (Demiroğlu, 2014). İnternet

tabanlı yeni iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması insanların birbirleriyle iletişimini kolaylaştırmıştır. Bu teknolojiler sayesinde insanlar diledikleri yerlerden diledikleri kişilerle iletişim kurma imkanına sahip olmuşlardır. Dünyanın herhangi bir yerinden herhangi biriyle iletişim kurmaya ve ses, metin, resim ya da video paylaşımına imkan veren bu teknolojiler insanların ağlar aracılığıyla dijital ortamlarda bir araya gelmesine ve düşüncelerini paylaşmasına olanak sağlamıştır (Çaycı, 2015). Kitle iletişim araçlarından farklı olarak **etkileşim olanağı** da sağlayan bu araçlar, 21. yüzyılın toplumsal yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir (Babacan, 2015). İnternet ve sosyal ağlar aracılığıyla kurulan bu yeni iletişim şeklinin toplumsal hareketlere de önemli etkileri olmuştur. Bu teknolojiler, zaman ve mekan kısıtlamalarını ortadan kaldırarak enformasyonun serbestçe dolaşımına olanak sağlamıştır (Çömlekçi, 2019). Bu sayede insanların toplumsal olaylara karşı farkındalıkları da artmıştır.

Yeni iletişim teknolojileri, toplumsal hareketlerin örgütlenmesi ve organizasyonunda kolaylıklar da sağlamıştır. Bu araçlar sayesinde hareketler, seslerini toplumun farklı kesimlerine duyurabilmiş ve amaçlarını insanlara ulaştırabilmişlerdir. Dijital iletişim ortamındaki ağlar sayesinde insanların bir araya gelmesi, fikir alışverişinde bulunması ve toplumsal olaylara karşı tepkilerini dile getirmesi kolaylaşmıştır. Bunun yanında sosyal ağlar toplumsal normların dışında kalan ya da ötekileştirilen bireylerin kendilerini ifade etmesine ve benzer düşünceye sahip insanlarla etkileşime geçmesine olanak sağlamıştır. Yeni medya teknolojilerinin oluşturduğu ağlarda bir araya gelen bireyler bu mecralarda örgütlenerek daha sonra toplumsal taleplerini ve tepkilerini sokaklara taşımışlardır. Yine bu mecralarda evrensel sorunlardan haberdar olup dünyanın farklı yerlerinden benzer sorunları yaşayan insanlarla dayanışma göstermişlerdir. Bu sayede dünyanın farklı yerlerinde insanlar benzer sorunları dile getirmek için sokaklara çıkmışlardır.

5.1. İnternetin Gelişimi

1990'lı yıllarda yaygınlaşan ve toplumsal kabul gören internet, geleneksel medyaya alternatif bir iletişim aracına dönüşmüştür. "İnternet; kısıtlanamayan, sansürü ortadan kaldıran, doğası gereği hiyerarşik olmayan ve kontrolünün sağlanması güç olan bir iletişim sistemi olarak dünya tarihinde yerini almıştır" (Drissel 2008'den Akt. Paksoy ve Özçelik, 2017, s. 170). Günümüzde internet en etkili iletişim aracı haline gelmiştir. Hızlı, anlık etkileşime olanak veren ve bütün dünyayı birbirine bağlayan internet, içerisinde hem gazete, televizyon, radyo gibi geleneksel medya araçlarını hem de sosyal medya gibi yeni medya araçlarını barındırmaktadır (Öke, 2018). Mekan ve zamana bağlılığı ortadan kaldıran ve insanları ağlarla birbirine bağlayan internet, toplumsal hareketlerin yapısını da dönüştürmüştür. Bu teknoloji toplumsal hareketlerin kitle medyasına ihtiyacını ortadan kaldırmıştır. Birçok hareket internet teknolojisi sayesinde bağımsız bir şekilde eylemlerini düzenleme ve kitleleriyle iletişim halinde olma imkanına kavuşmuştur (Çaycı, 2015).

İnsanların ağlar aracılığıyla bir araya gelmesini sağlayan bu teknoloji, farklı fikirlerin paylaşıldığı bir kamusal alana dönüşmüştür. Bu durum, bu ortamlarda düşüncelerin dile geldiği demokratik bir kültürün oluşmasına da katkı sağlamıştır. Bu ağlarda buluşan ve sanal topluluklar oluşturan insanlar yeni bir dijital kültürü var etmişlerdir. Aynı şekilde toplumsal hareketler de internetin sağladığı olanaklardan yararlanarak kendi ağlarını kurmuş ve bu ağlar aracılığıyla yeni insanlara ulaşmış ve hareketlerini bu ağlarda koordine etmişlerdir. Günümüzde yaygın olarak kullanılan bu ağlar toplumsal hareketler için de önemli bir işleve sahiptir. İnternetin sınırsız ve serbest doğası, bu ortamın kontrolünü ve denetimi zorlaştırmaktadır. Bu sayede bireyler ve topluluklar birbirleriyle özgürce iletişim kurma imkanı bulabilmektedir. Bu durum toplumsal hareketlerin de bu ortamda rahatça iletişim kurmasına, seslerini duyurabilmesine, eylemler organize etmesine ve çeşitli konularda kamuoyu oluşturmasına imkan vermektedir. Bu ortamı kullanan hareketler geleneksel denetim ve baskı mekanizmalarından sıyrılarak hareketlerin yaygınlaşmasını sağlayabilmekte ve hatta küresel ölçekte etki gösterebilmektedir. İnternet ortamında oluşturulan paylaşımlar ve içerikler geleneksel medyada var olan hiyerarşik ve editoryal

süreçten geçmek zorunda değildir. Bu içerikler bağımsız bireyler tarafından oluşturulur. Bu nedenle denetime tabii değildirler. Bu da bilgi paylaşımının daha özgürce yapılmasına olanak vermektedir. Yeni toplumsal hareketlerin aktörlerinden olan orta sınıfa mensup genç ve eğitilmiş bireyler, internet ortamını aktif bir şekilde kullanmaktadırlar. Bu da bu ortamın şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Yaş, cinsiyet, kimlik gibi sınırlara tabii olmadan herkesin dilediği gibi kendini ifade edebildiği bu ortam görece **özgür bir kamusal alan** oluşturmaktadır.

5.2. İnternet Tabanlı Yeni Medya ve Sosyal Medyanın Gelişimi

Yeni medya araçlarının insanlara sağladığı zamana ve mekana bağlı kalmadan iletişim kurabilme özgürlüğü, hem kişilerarası etkileşimi artırmış hem de insanların sınırlara bağlı kalmadan küresel boyutta ilişkiler kurmasını mümkün kılmıştır. Geleneksel medya araçlarında olduğu gibi iletişimin tek taraflı olmaktan çıkıp etkileşimli hale gelmesi, yapılan paylaşımların da artmasına sebep olmuştur. Bu araçlar özellikle toplumsal hareketlerin iletişiminde ve örgütlenmesinde önemli kolaylıklar sağlamıştır. Yeni medya araçlarının sağladığı hızlı, kolay ve uygun maliyetle iletişim kitlelerinin bu mecralarda örgütlenerek eylemlerini sokağa taşımaya olanak sağlamıştır. Bu özelliklerinden ötürü yeni medya araçları, **toplumsal normların dışında kalan, geleneksel medyada kendine yer bulamayan, ötekileştirilen veya toplumsal yapının dışına itilen muhalif ya da azınlık gruplar** için de alternatif bir mecra haline gelmiştir. Bu mecralar aracılığıyla seslerini özgürce duyurabilen gruplar, bu araçları, **toplumsal muhalefetin ve direnişin merkezi** haline getirmişlerdir (Babacan, 2015).

İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler toplumsal yapıyı ve iletişim şekillerini önemli ölçüde etkilemiştir. Günümüzde sosyal medya olarak adlandırılan ve gündelik yaşamın önemli bir parçası haline gelen sosyal ağlar, kullanıcıların yalnızca tüketici olmadığı aynı zamanda üretim ve katılım sağladığı platformlardır (Öke, 2018). Geleneksel medyanın tek yönlü iletişiminin imkan vermediği bu durum kullanıcılara sanal ortamda düşüncelerini, inançlarını ve değerlerini özgürce paylaşabilme olanağı sunmaktadır. Aynı zamanda bu mecralar insanlara belli fikir, inanç ve düşünceler etrafında buluşma imkanı vermektedir. Milyonlarca insanın aktif bir şekilde etkileşime geçtiği bu platformlarda muhalif söylemler de kendine yer bulmaktadır. Bu nedenle alternatif bir medya aracı görevi de gören bu ağlar **dijital aktivizmin** de yoğun olarak kullanıldığı bir alandır. Geleneksel iletişim araçlarının iktidar güçlerinin denetimde olduğu düşüncesi muhalif kimlikleri bu mecralara yöneltmektedir (Babacan, 2015). Bireyler, zaman ve mekan sınırlamasına bağlı kalmadan bu ağlarda buluşup ortak umutlarını ve isyanlarını dile getirmektedirler. Burada filizlenen **isyanlar**, yeni iletişim teknolojilerinin sınır tanımayan hızlı yapısı sayesinde dünyanın dört bir köşesine yayılıp hayat bulmaktadır.

5.3. Yeni Toplumsal Hareketlere Örnekler

21. yüzyıl birçok toplumsal olayı da beraberinde getirmiştir. Bu toplumsal hareketlerin çoğunluğu eylemleri, organizasyon biçimleri, örgütlenme şekilleri ve faaliyetleri açısından yeni toplumsal hareketler kavramının özelliklerini yansıtmaktadır. Birçok farklı coğrafyada ve farklı tarihlerde gerçekleşen bu olayların konuları farklı olsa da eylem şekilleri benzerlik göstermektedir. Yeni toplumsal hareketlerin doğasına uygun olarak çevre, bireysel haklar, ekonomik adaletsizlik, özgürlük ve demokrasi gibi çeşitli konulara eğilen bu hareketler, **esnek yapıları, otoriteden bağımsız oluşları ve yatay örgütlenme şekilleri** ile benzerlik göstermektedir. Aynı zamanda bu hareketler fikirlerini yaymak, eylemler organize etmek, iletişim kurmak ve seslerini duyurmak için yeni iletişim teknolojilerini de yaygın bir şekilde kullanmaktadırlar. 21. yüzyılın başından itibaren gerçekleşen yeni toplumsal hareketlerin bir kısmı şu şekildedir:

- i. G-8 Protestoları (İngiltere, 1998)
- ii. Turuncu Devrim (Ukrayna, 2004)
- iii. Penguen Devrimi (Şili, 2006)
- iv. Yeşil Devrim (İran, 2009)
- v. Arap Baharı (Arap Coğrafyası, 2010)
- vi. Occupy Wall Street (ABD, 2011)
- vii. Indignados (İspanya, 2011)
- viii. Gezi Parkı Eylemleri (Türkiye, 2013)
- ix. EuroMaidan Protestoları (Ukrayna, 2013)
- x. Şemsiye Devrimi (Hong Kong, 2014)
- xi. Sarı Yelekliler Hareketi (Fransa, 2018)
- xii. Tayland Protestoları (Tayland, 2020).

Örgütlenme biçimleri ve eylem tarzları benzerlik gösteren bu hareketlere başkaları de eklenebilir. Yeni iletişim araçlarını kullanarak örgütlenen bu hareketler birbirlerini etkilemekte ve ötekilere ilham kaynağı olmaktadır (Çaycı, 2015). 21. yüzyılın henüz arifesinde yapılan önemli eylemlerden bir tanesi de 1998 yılında **People Global Action** tarafından organize edilen Birmingham'da **G-8 Zirvesine** ve Cenova'da **Dünya Ticaret Örgütü'**ne karşı yapılan protestolardır. Bu protestolar dünya çapında karşılık bulmuş ve kısa sürede 26'dan (yirmi altı) fazla ülkede serbest ticaret ve Dünya Ticaret Örgütü'ne karşı yüz binlerce insan sokaklara çıkmıştır (Kalafatoğlu, 2013). Temelinde **küreselleşme karşıtı motivasyonlar** bulunan bu eylemlerin dünyanın farklı yerlerine bu kadar hızlı yayılmasında yeni iletişim teknolojilerinin önemli bir payı vardır.

2006 yılında Şili'de gerçekleşen ve katılımcılarının çoğunun lise ve altı öğrencilerin oluşturduğu **Penguen Devrimi** eylemlerine bir milyondan fazla öğrenci katılmıştır. İnternet ve cep telefonları aracılığıyla örgütlenen öğrenciler, halktan büyük destek görmüştür (Franklin, 2006). Okulları işgal eden ve okul girişlerini sınırlarla kapatan öğrenciler; **ücretsiz ulaşım, üniversite ücretlerinin düşürülmesi, eğitim sisteminin iyileştirilmesi ve eğitim politikalarında söz hakkı** talep etmişlerdir. Ülke tarihinin en büyük eylemlerinden biri olan bu hareket, öğrencilerin giydiği siyah beyaz üniformaya atfen "Penguen Devrimi" olarak anılmıştı.

2009 yılında İran'da gerçekleşen ve "**Yeşil Devrim**" olarak adlandırılan gösterilerde de Twitter ve Youtube gibi dijital mecralar aktif bir şekilde kullanılmıştır. Yapılan seçimlerin sonuçlarına itiraz eden göstericiler, sokaklara çıkıp reform taleplerini dile getirmişlerdir. Adını İran İslam Devrimi'nin renklerinden alan bu harekete katılanların çoğu, orta sınıfa mensup İranlı gençlerden oluşturmaktadır. Yönetimin seçimlerden sonra getirdiği toplanma yasaklarına rağmen binlerce eylemci sessizce Tahran'daki Azadi Meydanı'na yürümüştür. Yönetimin yasaklarına ve eylemleri bastırma girişimine rağmen eylemciler yeni ve yaratıcı eylem teknikleri geliştirmiştir. Bağımsız gazetelerin ve internet sitelerinin kapatılması üzerine, Facebook gibi sosyal ağlar üzerinden örgütlenmişler, kendi telefonlarını ve kameralarını kullanarak yurttaş gazeteciliği yapmışlardır. Eylemlerden görüntüleri canlı olarak bütün dünyayla paylaşmışlardır. Hareketin önemli sloganlarından biri, "Medya Sizsiniz!" idi. Bu sloganı tekrarlayan eylemciler, bağımsız birer medya organı gibi hareket etmişlerdir (Kazemi, 2013).

Yeni iletişim teknolojilerinin önemli bir rol oynadığı toplumsal hareketlerden biri başkası ise **Arap Baharı** olarak adlandırılan toplumsal olaylardır. 2011 yılında Tunus'ta başlayan olaylar daha sonra Mısır, Ürdün, Yemen ve Libya'ya sıçramıştır (Dolgun ve Sütüoğlu, 2014). Arap Baharı, Tunuslu pazarcı Mohamed Bouazi'nin belediye zabıtalılarının mallarına el koymasına tepki olarak kendisini yakması ile başlamış ve daha sonra ülkedeki

yüksek işsizlik, enflasyon, yolsuzluk ve özgürlük kısıtlamalarına karşı geniş katımlı protestolara dönüşmüştür. Bu olayların sonucunda ülkeyi uzun süredir yöneten devlet başkanı Zine El Abidine Ben Ali görevden alınmıştır (Çömlekçi, 2019). **Mısır**'da ise ülkeyi 30 yıldır yöneten Hüsnü Mübarek'e karşı benzer protestolar yapılmış ve Kahire Meydanı'nda gerçekleştirilen gösteriler 18 gün sürmüştür. Eylemlere katılanların giderek artması ve eylemcilerin geri adım atmaması üzerine Hüsnü Mübarek görevden çekilmiştir. Yönetimin büyük katliamlar yaptığı ve medyada bilgi akışının engellendiği olaylarda sosyal medya önemli bir görev üstlenmiştir. Eylemcilerin birbirleriyle iletişim kurabilmesine imkan sağlamış ve eylemlerin gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Birbirinden bağımsız eylemciler sosyal medya aracılığıyla eylemlerin yer ve zamanını öğrenerek bir araya gelmiştir (Öke, 2018). **Kuzey Afrika**'da ve Ortadoğu'da gerçekleşen bu olaylar uluslararası medyada "**Sosyal Medya Devrimi**" olarak nitelendirilmiş ve daha önce mümkün olmayan bu eylemler silsilesine dijital teknolojilerin imkan verdiği ifade edilmiştir (Babacan, 2015). 2011 yılında Mübarek'in istifasından sonra CNN'e demeç veren Google yöneticisi Wael Ghonim şöyle yorumlamıştır:

"Bu devrim internette başladı, bu devrim Facebook'ta başladı. Bir toplumu özgürleştirmek istiyorsanız onlara sadece interneti verin!" (Dolgun ve Sütüoğlu, 2014).

Sosyal ağlar, bu eylemlerin ana kaynağı olmasa da eylemciler arasında iletişim kurulmasında, uluslararası alanda bilgi paylaşımı ve destek sağlamada, aynı zamanda kitleleri harekete geçirmede önemli bir rol üstlenmiştir. Ancak Tunus, Mısır, Libya, Suriye, Yemen ve Irak'ta hükümet aleyhine protestoların gerçekleştirildiği **Arap Baharı** eylemleri sonrasında yönetim değişikliği, askeri darbe ve iç savaş gibi çok önemli ve yıkıcı sonuçları doğurmuştur. Bunun yanı sıra bu olaylar Avrupa ve diğer Batı ülkelerinde ekonomik krize karşı bir dizi eylemi tetiklemiştir. İspanya, Portekiz, Yunanistan, İtalya, Brezilya, İsrail ve ABD gibi ülkelerde gerçekleşen bu eylemler hükümetlerin ekonomi politikalarına karşı yapılmış olsa da bu eylemlerde **Arap Baharı**'nın etkisini görmek mümkündür (Dolgun ve Sütüoğlu, 2014). Bu eylemlerde sosyal medya, Arap Baharı'nda olduğu gibi etkili bir şekilde kullanılmıştır.

2011 yılında Kanadalı aktivist Adbusters grubunun New York Wall Street'te başlattığı **dijital aktivist hareket de sosyal eşitsizlik, işsizlik ve nüfusun zengin kısmına karşı** yapılmıştır. Facebook, Twitter, Youtube ve çeşitli dijital mecralar üzerinden organize edilen bu eylemler 15 Eylül 2011'de Londra, Berlin, Tokyo, Seul, Meksiko gibi birçok şehirde aynı anda gerçekleştirilmiştir (Gürbüz, 2014). Arap Baharı'nın etkisinin görüldüğü bu eylemler **barışçıldır** ve katılımcıların çoğunluğunu **eğitim düzeyi yüksek gençler** oluşturur.

Türkiye'deki **Gezi Parkı Eylemleri**'nde de sosyal medyanın etkili kullanılmasıyla eylemler ülkenin her tarafına yayılmıştır. 27 Mayıs 2013'te İstanbul Gezi Parkı'ndaki ağaçların sökülmesini engellemek amacıyla toplanan küçük bir gruba güvenlik görevlileri tarafından yapılan müdahalelere yönelik protestolar sosyal medya aracılığıyla büyümüş ve eylemler hükümet karşıtı gösterilere dönüşmüştür. Ülke geneline yayılan eylemler Türkiye'nin 80 ilinde gerçekleşmiş ve toplam 5 bin 532 gösteri düzenlenmiştir. Eylemlere yaklaşık 3 milyon 600 kişi katılmıştır. Gezi Parkı olaylarının yayılmasında sosyal medya çok etkili olmuştur. Özellikle Twitter yoğun ve etkin bir biçimde kullanılmıştır (Korkmaz, 2014).

Gezi Parkı protestolarında görülen **Duran Adam Eylemleri** benzer şekilde Ukrayna'daki **EuroMaidan** gösterilerinde de kullanılmıştır. Yine Gezi Parkı'ndaki göstericilere destek amaçlı yapılan piyano konserinin bir benzeri Ukrayna'da da gerçekleşmiştir. Occupy Wall Street, Indignados ve Gezi Parkı eylemlerinde kampçılar meydanları işgal etmiştir. Gezi Parkı eylemleri sırasında tencere ve tavaları birbirine vurarak yapılan protestoların örnekleri daha önceden İzlanda'da da görülmüştür (Caycı, 2015).

Ukrayna'da 2013 yılında başlayan hükümet karşıtı gösteriler Facebook, Twitter ve

YouTube üzerinden yayılarak bütün ülkede büyük eylemlere yol açmıştır. **Hükümetin aldığı kararı protesto** eden eylemciler sosyal ağlar üzerinden kitleleri meydanlara çağırarak eylemlere katılımları arttırmıştır. Sosyal ağların önemli rol oynadığı bu eylemler Kiev'deki Özgürlük Meydanı'ndan yola çıkılarak "**EuroMaidan**" ismini almıştır. Sosyal ağlar üzerinden kısa sürede bütün dünyada duyulan eylemlere dünyanın farklı yerlerinden destek gösterileri yapılmıştır (Çaycı, 2015).

İspanya'da da **Indignados** ya da **Öfkeli Hareketi** olarak bilinen eylemler Facebook ve Twitter üzerinden örgütlenerek sokaklara çıkmışlardır. Ana akım medyada yer bulamayan, geleneksel siyasi parti ve organizasyonların, işçi sendikalarının ve sivil toplum kuruluşlarının toplumsal değişimde yetersiz kaldığını düşünen milyonlarca kişi dijital medyada, sosyal ağlarda örgütlenerek, dijital aktivist bir hareket olarak başlayıp sokaklara çıkmışlardır. Eylemlere katılanların çoğunluğu eğitilmiş işsiz gençlerden oluşmaktadır. Hükümetin ekonomi politikalarının yol açtığı ekonomik krize ve işsizliğe karşı birçok gösteri düzenlenmiştir. İspanya'nın 50 farklı şehrinde farklı zamanlarda gerçekleşen bu eylemlere 7-8 milyon kişi katılmıştır. Mısır'da olduğu gibi sosyal medya üzerinden haberleşen ve bir araya gelen kitleler kent meydanlarını işgal etmişlerdir (Çömlekçi, 2019).

Dünyanın farklı yerlerinde ve farklı amaçlarla gerçekleşen bu eylemler birçok yönden benzerlik göstermektedir. Eylemlerin çoğunda sosyal ağlar ve dijital medya araçları eylemlerin organize edilmesinde, eylemcilerin iletişim kurmasında ve yaşanan olayların bütün dünyaya paylaşılmasında etkili bir şekilde kullanılmıştır. Bunun yanında, birbirinin ardı sıra gelen bu eylemler birçok benzer eylem pratiğini de kullanmıştır. Bu eylemlerde cep telefonları, internet ve sosyal ağlar eylemlerin organize edilmesinde, haberleşmede ve kalabalıkları toplamada etkin bir şekilde kullanılmıştır. Sosyal medya, eylemciler arasındaki bağları ve etkileşimi güçlendirmiş, bunun yanında eylemlere dair bilgilerin bütün dünya ile paylaşımına olanak sağlamıştır. Aynı zamanda eylemciler birer gazeteci gibi hareket ederek sosyal ağlara ve kamuoyuna bilgi akışını sağlamıştır. Sosyal ağlarda yapılan gösterilerle ilgili içerikleri beğenen, bunları paylaşan kişiler eylemcilerle **dayanışma** göstermiştir.

Birbirinden çok farklı coğrafyalarda, kültürel ve toplumsal yapılarda gerçekleşen bu eylemlerin sonuçları da çok farklı olmuştur. Şili'de eylemlerin sonucunda hükümet öğrencilerin taleplerini kabul etmiş ve ülkenin başbakanı ihtiyaç duyan öğrencilerin eğitim masraflarının karşılanacağını belirtmiştir (Bense, 2011). İspanya'da ise Indignados Hareketi Podemos Partisine evrilmiş ve parti seçimlerde önemli başarılar elde ederek ülkenin en önemli politik partilerinden biri haline gelmiştir (Tandoğan, 2020). Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da ise birçok ülkeye yayılan Arap Baharı eylemleri büyük politik ve toplumsal değişikliklere neden olmuştur. Bu eylemlerin görüldüğü ülkelerden Suriye'de, eylemlerin sonrasında kanlı bir iç savaş başlamıştır (Çömlekçi, 2019). Benzer şekilde Ukrayna'da eylemler çeşitli iç çatışmalara yol açmış ve Kırım'ın işgaliyle sonuçlanmıştır (Pifer, 2020).

Bu eylemler farklı coğrafyalarda ve toplumsal yapılarda görülse de ortaya çıkış nedenleri arasında benzerlikler vardır. Başlıca nedenleri ekonomik sömürü, yoksulluk, adaletsizlik, eşitsizlik, baskıcı devlet politikaları, adil olmayan yargılamalar, kültürel asimilasyon, özgürlüklerin yok sayılması, sansür, orantısız güç kullanımı ve temel hak ihlalleri olarak sıralanabilir (Dolgun & Sütüoğlu, 2014).

6. Sonuç ve Değerlendirme

21. yüzyıl beraberinde birçok toplumsal olayı da getirmiştir. Dünyanın farklı yerlerinde toplumsal **adaletsizliklere ve eşitsizlikler karşı** sokaklara dökülen insanlar taleplerini farklı şekillerde dile getirmişlerdir. Küreselleşmeyle beraber sınırların zayıflaması, ulus aşırı şirketlerin büyümesi, gelişmiş ülkelerin gelişmemiş ülkelerin beşeri ve doğal kaynaklarını sömürmesi beraberinde doğa talanını, ekonomik adaletsizlikleri ve büyük göç dalgalarını getirmiştir. Bu çok yönlü sömürü beraberinde çok yönlü yeni direniş hareketlerini getirmiştir. Yeni iletişim teknolojilerinin ve internetin insanlara hızlı etkileşim olanağı sunması yeni

toplumsal hareketlerin de küresel bir boyut kazanmasını sağlamıştır. İnternet ve sosyal ağlar üzerinden örgütlenen kitleler değişim taleplerini sokaklara taşımışlardır.

Sonuç olarak, dünyanın farklı yerlerinde gerçekleşen yeni toplumsal hareketlerin birçok ortak noktası bulunmaktadır. Ortaya çıkışları küreselleşmenin ve kapitalizmin yol açtığı ekonomik ve toplumsal adaletsizliklerden kaynaklanmaktadır. Bu hareketlerin eylem pratikleri birbirine benzemekte ve hatta **birbirlerini baz** almaktadır. Bu hareketi gerçekleştiren gruplar dayanışma halinde hareket etmekte ve birbirlerini desteklemektedir. Yine bu hareketler iletişim kurmakta, eylemlerini organize etmekte ve seslerini dünyaya duyurmakta yeni iletişim teknolojilerini aktif bir şekilde kullanmaktadır. Bu çalışma geniş bir konuyu sınırlı örneklerle analiz etmeye çalışmıştır. Bu konunun daha geniş ve detaylı bir şekilde ele alınmasına ihtiyaç vardır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında ve 21. yüzyılın başlangıcında birçok defa gerçekleşen bu olaylar önümüzdeki çağın şekillenmesinde önemli bir yere sahip olacaktır. Bu nedenle bu olgunun daha derinlemesine incelenmeye ihtiyacı vardır. Bunun yanında, yeni toplumsal hareketlerin doğasını ve nedenlerini anlayabilmek yeni yüzyılın getirilerinin neler olacağına da ışık tutacaktır.

İnsanlar tarih boyunca içinde buldukları toplumsal, siyasi yapılara karşı tepkilerini farklı şekillerde göstermişlerdir. Modern öncesi dönemde isyanlar ve başkaldırıları olarak ortaya çıkan bu tepkiler modern dönemle beraber daha organize bir hal alarak toplumsal hareketler olarak adlandırılmıştır. Toplumsal hareketler kaçınılmaz olarak kitleleri bir araya getirmek için iletişim araçlarına ihtiyaç duymuştur. Modern öncesi dönemde sözlü ve yazılı araçları kullanan bu hareketler, modern dönemle beraber çeşitli medya araçlarını hareketleri organize etmek amacıyla kullanmaya başlamıştır. Kitle iletişim araçlarının yerini yavaş yavaş yeni iletişim teknolojilerine bırakması ve küreselleşmeyle beraber bu araçların yaygınlaşması, toplumsal hareketlerin de iletişim ve örgütlenme şekillerinin değişmesine sebep olmuştur.

20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler 21. yüzyılın başında dünyanın birçok yerinde farklı şekillerde görülmüştür. Eylem pratikleri, organizasyon biçimleri (dijital aktivizm) ve temel aldıkları konular bakımından modern dönemin geleneksel sınıf temelli hareketlerinden ayrılan bu hareketler, yeni iletişim teknolojilerini de etkin bir şekilde kullanmaktadırlar. Çevre sorunları, temel hak talepleri, demokrasi, özgürlük gibi konular ekseninde örgütlenen hareketler farklı toplumsal kesimlerden destek görmektedir. Özellikle orta sınıf eğitilmiş gençlerin aktif katılım gösterdiği bu **dijital aktivist eylemler** internet ve sosyal ağlarda şekillenmekte ve daha sonra sokaklara yansımaktadır.

7. Kaynakça

- Algül, F. (2014). Yeni toplumsal hareketler ve sosyal medya: Kuzey ormanları savunması hareketine yönelik bir örnek olay incelemesi. *Marmara İletişim Dergisi*.
- Babacan, M. E. (2015). Yeni Medya Bağlamında Toplumsal Hareketler ve Yeni İnsanın Karakter Analizi. *folklor/edebiyat*.
- Bense, K. (Yöneten). (2011). *One Fine Day* [Sinema Filmi].
- Caycı, B. (2015). Yeni dijital çağda toplumsal hareketlerde meydana gelen dönüşüm. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*.
- Çömlekçi, M. F. (2019). Yeni Toplumsal Hareketler ve Dijital Ağlarda İletişim: Eleştirel Bir Yaklaşım. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*.
- Demircioğlu, E. T. (2014). Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*.
- Dolgun, U., ve Sütlüoğlu, T. (2014). Sosyal Medya ve Yeni Toplumsal Hareketler. *Çağdaş Toplumsal Süreçler*. içinde Atatürk Üniversitesi.

- Franklin, J. (2006). *Protests paralyse Chile's education system*. <https://www.theguardian.com/world/2006/jun/07/chile.schoolsworldwide> adresinden alınmıştır
- Greijdanus, H., Fernandes, C. A., Turner-Zwinkels, F., Honari, A., Roos, C. A., Rosenbusch, H., et al. (2020). The psychology of online activism and social movements: relations between online and offline collective action. *Current Opinion in Psychology*.
- Gürbüz, G. (2014). Sosyal Medya Ve Demokrasi İlişkisi: Türkiye'de Sosyal Medyanın Katılımcı Demokrasiye Etkisi Üzerine Bir Alan Araştırması. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Kalafatoğlu, Ş. T. (2013). *Küreselleşme karşıtı hareket*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.
- Kazemi, A. V. (2013). *Appropriating the past: the green movement in iran*. *Global Dialogue*.
- Korkmaz, M. (2014). *Sosyal medya-kamu politikaları etkileşimi: gezi parkı olayları üzerine bir değerlendirme*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Öke, Y. Ç. (2018). Alternatif bir medya olarak sosyal medyanın yeni toplumsal hareketler üzerindeki etkisi. *Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi*.
- Paksoy, A. F., ve Özçelik, A. O. (2017). Yeni Toplumsal Hareketler ve Medya. *Yeni Toplumsal Hareketler*. içinde Anadolu Üniversitesi.
- Pifer, S. (2020). *Ukraine: Six years after the Maidan*. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/02/21/ukraine-six-years-after-the-maidan/> adresinden alınmıştır
- Selvanathan, H., & Jetten, J. (2020). From marches to movements: building and sustaining a social movement following collective action. *Current Opinion in Psychology*.
- Tandoğan, Ş. M. (2020). Toplumsal hareketten siyasi harekete: ıspanya-ıngnados hareketi ve lübnan-beyrut medineti hareketi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.
- Voss, K. (2015). Media and Social Movements. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*.

Dijitalleşmenin Yan Etkilerinden Biri: Siber Zorbalık Üzerine Bir İçerik Analizi

Bahar ÖZAKSOY*

*Marmara Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
baharozaksoy@live.com

 <https://orcid.org/0000-0002-5620-6732>

Anahtar Sözcükler
Siber Zorbalık, Dijital
Şiddet, Dijitalleşme.

Key Words
Cyberbullying, Digital
Violence, Violence,
Digitization.

Atıf/Citation
Özaksoy, B. (2021). Dijitalleşmenin yan etkilerinden biri: siber zorbalık üzerine bir içerik analizi. *ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, ss: 15-38.

Özet

Teknoloji ve internet iş, okul ve gündelik rutinelere birçok kolaylık getirirken yan etkilere de sebep olmaktadır. Sosyal hayat için neredeyse zorunluluk haline gelen sosyal medya hesapları, iş hayatında kullanılan e-mailler vb. siber alandaki varlıklar beraberinde bazı sorumluluklar da getirmektedir. Bu yeni alanda, daha güvenli bir şekilde var olabilmek için yapılması gerekenlerden haberdar olunmalıdır. Siber zorbalık, gittikçe yaygınlaşan dijital kültürün yan etkilerinden biridir. Son dönemde özellikle COVID-19 süreci etkisi ile tüm dünya siber alanda daha fazla vakit geçirmeye başlamıştır. Siber alanda geçirilen vakit artışı, siber zorbalık ile karşılaşma sıklığını da artırmaktadır. Siber zorbalık, gelişim çağındaki çocuklar arasında yaygın olarak görülmekte ve çocukların ruh sağlığını etkileyebilecek sonuçlara sebebiyet verebilmektedir. Yapılan araştırmalar, siber zorbalığın nedenlerinin tespiti ve önlenmesi açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmada siber zorbalığın nedenleri, görülme şekilleri ve sonuçları, Türkçe makaleler üzerine yapılan içerik analizi tekniği ile tespit edilmiştir. Böylece hem siber zorbalığın önlenmesi, hem siber mağdurların rehabilitasyonu hem de siber zorbalığı tanımayı kolaylaştıracak veriler elde edilmiştir. Araştırma sonuçları, siber zorbalığın ergenler üzerinde psikolojik etkiler bıraktığını göstermektedir.

Abstract

One of the Side Effects of Digitization: A Content Analysis on Cyberbullying

Technology and internet bring many conveniences to work, school and daily routines but they also cause side effects. Cyberspace assets such as social media accounts and e-mails used in business life, which have become almost a necessity for social life, also bring some responsibilities. Cyberbullying is one of the side effects of digital culture. Recently, the whole world has started to spend more time in the cyber space, especially with the effect of the COVID-19 process. With the spending more time in cyberspace also increases the frequency of encountering cyberbullying. Cyberbullying is common among children in developmental age and can cause some consequences that may affect children's mental health. Researches are important in terms of detecting and preventing the causes of cyberbullying. Thus, at the end of the study, data that will facilitate both the prevention of cyberbullying, the rehabilitation of cyber victims and the recognition

of cyberbullies has been obtained. Research results show that cyberbullying has psychological effects on adolescents.

1. Giriş

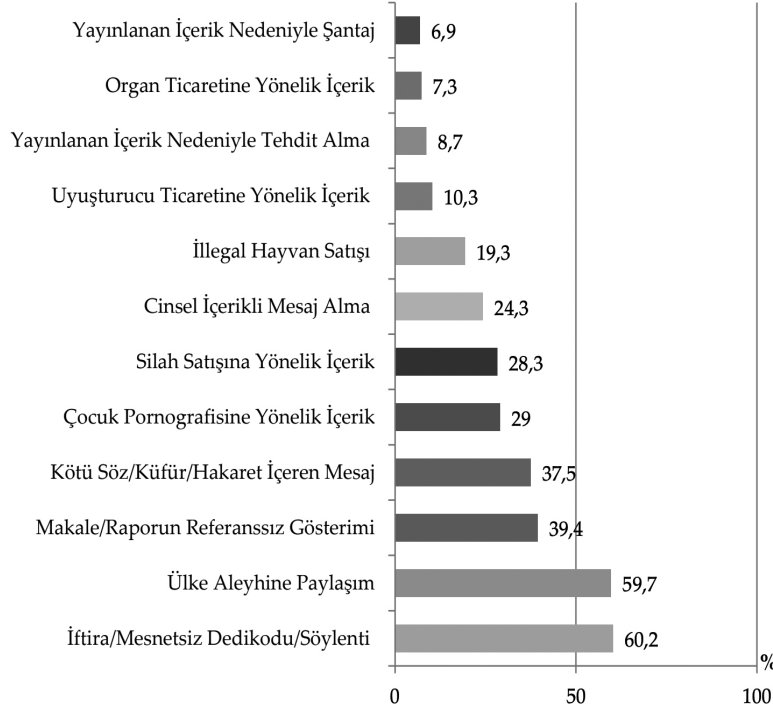
Bilişim devrimi, dijitalleşme ile birlikte iletişim biçimlerinin yeniden düzenlenmesini beraberinde getirmiştir. Web 2.0 teknolojisiyle gelen çift yönlü ve eş zamanlı iletişim kurabilme imkânı dijitalleşme süreci içerisinde kendini geliştirirken, iletişim kurma şekillerimiz çeşitlenmiş, iletişimde mekân ve zaman kısıtlamaları önemli ölçüde ortadan kalkmıştır. Farklı kimliklere, kendilerini ifade edebilecekleri yeni bir alan açılmıştır. Teknolojinin insan hayatına getirdiği kolaylık ve faydalar içerisinde sayılabilecek her an ve her yerde iletişim kurabilme imkânı, bir yan etki olarak beraberinde zorbalığın da her an ve her yerde gerçekleşebilmesine yol açmıştır. Dijitalleşme ile zorbalık yeni bir şekil almış ve zorbalığın bu yeni biçimi siber zorbalık olarak adlandırılmıştır. Teknolojinin kullanımının yaygınlaşması her bir bireyi potansiyel siber zorba veya mağdur konumuna getirmiştir. Bu süreçte bireyi siber zorbalığa neyin ittiği ve nasıl ortadan kaldırılabilceği konuları ayrıca önem arz etmeye başlamıştır.

İnternet yaygınlaştıkça internete erişim araçları da gelişmiş, erişim kolaylaştıkça teknoloji günlük yaşam içerisinde daha görünür olmuş, sanal ve sanal gerçekliğin dışında etkisini sürdüren yeni bir kültür yaratmıştır (Çetin ve Özgiden, 2013). İletişimin elektronikleşerek ağ toplumunu oluşturmasıyla enformasyon dijitalleşmiş ve 21. yüzyılın kültürel oluşumunda etkili olan dijital kültür olgusu ortaya çıkmıştır (Güzel, 2016, s. 83-103). Bu yeni kültür Deuze'ye göre, küreselleşme, post-nasyonalizm ve bireyselleşmenin küresel kültürün kurucu unsurları olduğu kabul edildiğinde insanların ya da makinelerin bir fonksiyonu değil, küreselleşen dünyada giderek bireyselleşen bir toplumun ifadesidir. Dijital kültür, sadece cihazların yakınsaması ve her yerde bulunmasından kaynaklanmamakta ya da ortaya çıkmamaktadır. Deuze, bunu gerçeklik algımız (veya özgünlük) geliştikçe de yeniden ürettiğimizden ve dijital kültürün temel bileşenlerinin, birbiriyle eklemlenmiş olarak görülmesi gereken üç kavramda yakalanabileceğinden bahsetmektedir. Bunlar; katılım, iyileştirme ve birkolajdır¹ (Deuze, 2006).

Dijital kültür, iletişim biçimlerimize yeni alternatifler getirmiştir. Sadece internet konuşmaları üzerinde anlamlı olan gülme şekilleri, emojiler vb. ile iletişime yeni bir boyut kazandırmıştır. Facebook, Twitter ve Instagram gibi mecraların kişisel hesaplar üzerine kurulumu, dijital dünya ile temasa geçişimizi hızlandırmış, kendi içeriklerimizi oluşturarak sergileme imkânı sunmuştur. Bu yeni iletişim ve etkileşim biçimleri, dijital kimliklerimizi inşa ederken suç ile karşılaşma şekillerimiz de çeşitlenmiştir. Fiziksel birlikteliği ortadan kaldıran iletişim biçimleri, kimlik gizleyerek mecra üzerinde var olabilme imkânı ile suç işleme giderek kolaylaşmaktadır. Dijital çağ öncesinde özel bilgiler, notlar vb. paylaşımı öznel istek ile gerçekleşirken mahremiyet içeren bilginin paylaşımı suç olarak kabul edilmekteydi. Dijital ortamda ise mahremiyet karşıtı eylemlerin önüne geçilmesi güçleşmiştir. Dijital suç eyleminin ülke sınırlarını aşabilmesi, suçun cezalandırılmasında hangi devletlerin kanunlarının uygulanacağı konusunu gündeme getirmektedir (Ateş ve Ateş, 2020).

Alanyazında sosyal ağlarda işlenen suçlar ve maruz kalma durumu ile ilgili araştırmaların genelde gençler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Ateş ve Tokay'ın üniversite öğrencileri özelinde 800 kişinin katıldığı ve sosyal ağlarda karşılaşılan suç paylaşımlarının oranlarını inceledikleri çalışma sonucu suçla karşılaşma, suçun mağduru olma kapsamındaki sorulara verilen cevaplar Grafik 1'de gösterilmiştir.

¹ Bricolage /birkolaj, farklı parçaları birleştirip yeni bir şey ortaya çıkarma: Medya ve kültürel çalışmalarda bilim insanlarının çoğu, yeni anlayışlar veya anlamlar yaratmak için ayrı eserlerin, eylemlerin, fikirlerin, işaretlerin, sembollerin ve stillerin yeniden karıştırılması, apılandırılması ve kullanılmasında birkolaja başvurur.

Grafik 1: Sosyal Ağlarda Karşılaşılan Suç Paylaşım Oranları

Kaynak: Ateş ve Tokay, s. 1-33.

2. Siber Suçlar ve Dijital Hukuk

Dijital ortamlarda var olma, sürekli olarak suç işlemenin mümkün olmasını beraberinde getirmektedir. Son yıllarda nesnelere interneti (IoT) teknolojisinin yaygınlaşması ile de veri sahibinin izni olmadan kişisel ve ticari bilgilere ulaşmak kolaylaşmıştır. İnternetin hayatımıza getirdiği bilgiye kolay erişim suç işlemeye eğilimli kişiler için de büyük bir kaynak oluşturmaktadır ve bu konuda bir okul işlevi görebilmektedir. Google arama motoru üzerinden gerçekleştirilen “Bomba nasıl yapılır?” sorusu için yaklaşık 0,19 saniyede, videolu anlatımların da yer aldığı 4.760 sonuç bulunurken İngilizce olarak yazılan “How to make a bomb?” sorusu için yaklaşık 0,53 saniyede 6.870.000 sonuç elde edilmektedir. Öte yandan bilişim suçları teknik bilgi ve beceri gerektirir fakat günümüzde hazır yazılımlar, suç işlemeye için gerekli olan kişisel bilgi seviyesini düşürmektedir ki tüm bu faktörler suç oranlarındaki artışı etkilemektedir (Ateş ve Ateş, 2020).

İnternet aracılığı ile işlenen suçlara ilişkin düzenleme öncüsü, internet ile ilgili tüm gelişmelerin öncülüğünü yapan ABD’dir. Alanyazında net bir tanımlaması bulunmayan siber suçlar, “bilgisayar suçları”, “bilişim suçları”, “internette işlenen suçlar” şeklinde ifade edilmektedir. İnternetin yaygınlaşmasıyla siber uzay olarak da adlandırılan sanal dünyada hukuka aykırı eylemler gerçekleşmeye başlamıştır. Bu durum hukukun bu suç türlerini tanıması ve ceza hukukunda mevcut olan durumlar ile ilişkilendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkartmıştır. Bu noktada siber uzayda işlenen suçlara ilişkin iki ayrı düşünce ortaya çıkmıştır. Siber suçların klasik suçların bir görünümü olduğunu savunan görüş ve sadece siber dünyada işlenebilecek suçların ayrı bir kategori olduğunu savunan görüş. Turhan’a göre bu ikileme cevap verebilmek için mevcut ceza hukuku normlarını yeterli olup olmadığına bakılmalıdır. Gerçekleşen siber suçlar incelendiğinde mevcut ceza hukuku ile ilişkilendirme yapılabildiği görülmektedir ancak ilerleyen dönemlerde mevcut ceza hukuku normlarının yetersiz kalması durumunda yeni düzenlemelerin yapılması gerekliliği doğacaktır (Turhan, 2006). Bilgisayar oyunundaki karakterin çalınarak el değiştirmesi sonucunda ortaya çıkan ancak etkileri sanal alem içinde sınırlı kalabilen bir hakkın kötüye kullanımının da bilişim

suçu olarak değerlendirilebileceğini, Türkiye’de ise bilişim alanında, sosyal medyada işlenen suçların öne çıktığı belirtilmiştir. Bu suçlar; sosyal medyada nefret söylemi, sahte profil açarak kişisel verilerin ifşa edilmesi ve sosyal medya hesaplarının ele geçirilmesi şeklindedir. Şirketlerin sunucularına girilerek kurumsal verilerin şifrelenmesi, şifrelenen bu verilerin yüksek bedellerle şirket sahiplerine satılması, rakip şirketlerin internet sitelerine servisi engellemeye yönelik saldırılar, kurum içi veri hırsızlığı, başkası adına online fatura ödeme ve bunu tahsil etme ile ön ödeme dolandırıcılığı, sanal ortamda para aklama, kimlik hırsızlığının da diğer bilişim suçlarını kapsadığı belirtilmiştir (Anadolu Ajansı, 2017). Siber (dijital) suç kavramı için ülkemizdeki mevcut yasa maddeleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Dijital Suçlarla İlgili Yasalar

***EİK:** Elektronik İmza Kanunu, **FSEK:** Fikir Ve Sanat Eserleri Kanunu, **TCK:** Türk Ceza Kanunu

Hakaret	TCK madde 125
Haberleşmenin gizliliğini ihlal	TCK madde 132
Kişiler arasındaki konuşmaların dinlenmesi ve kayda alınması	TCK madde 133
Özel hayatın gizliliğini ihlal	TCK madde 134
Kişisel verileri kaydedilmesi	TCK madde 135
Verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme	TCK madde 136
Nitelikli hırsızlık	TCK madde 142
Nitelikli dolandırıcılık	TCK madde 158
Müstehcenlik	TCK madde 226
Fuhuş	TCK madde 227
Kumar oynanması için yer ve imkân sağlama	TCK madde 228
Maddi manevi haklara tecavüz	FSEK madde 71
Bilgisayar koruma programlarını etkisizleştirmeye yönelik eylemler	FSEK madde 72
İmza oluşturma verilerine habersiz ulaşım	EİK madde 16
Elektronik ortamda verilen sertifikalarda yapılan sahtekârlık	EİK Madde 17

Kaynak: Budak, 2015, s. 6.

Bunlarla birlikte 5651 sayılı **İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun** da bulunmaktadır. Kanun kapsamında, internet aktörlerinin (içerik sağlayıcı, yer ve erişim sağlayıcı, toplu kullanım sağlayıcı) tanımı yapılmış ve bu aktörlerin hak ve sorumlulukları belirtilmiştir. Yasada suçlar bakımından erişimin engellenmesi usul ve esasları düzenlenmiştir. İnternet ortamında yayınlanan içerik nedeniyle haklarının ihlal edildiğini iddia eden kişilere ilişkin, içeriğin yayından çıkarılmasını sağlama ve cevap hakkı uygulamalarına ilişkin usul ve esaslara yer verilmiştir. Konusu suç teşkil eden (veya küçükler için zararlı olan) içerik kapsamında filtreleme usulü öngörülmüştür. Türkiye’de internet ortamındaki yayınlardan kanunda belirtilen katalog suçlara ilişkin şikâyetlerin yapılabileceği internet bilgi ihbar merkezi kurulmuştur.

Türk Ceza Kanunu’nun Bilişim Suçları kısmı, **Avrupa Siber Suç Sözleşmesi**’ne paralellik sağlamak amacı ile yeniden düzenlenmiştir. Avrupa Birliği de siber suçlarla mücadele için mevzuatlar uygulamakta ve operasyonel iş birliğini desteklemektedir. Amacı, Avrupa vatandaşlarını, işletmelerini ve hükümetlerini Çevrim içi suçlardan korumaya yardımcı olmak olan ve üye devletlerin siber suç araştırmalarını desteklemek için siber suç uzmanlarını bir araya getirmek olan EC3’nin (European Cybercrime Centre) Ocak 2013’te kurulmasında Avrupa Komisyonu önemli bir rol oynamıştır. Bilişim aygıtlarının kullanımının yaygınlaşmasıyla siber suçların da artış göstermesi ile bilişimle ilgili temeller

oluşturulurken Amerikan Federal Soruşturma Bürosu (FBI) tarafından adli bilişim laboratuvarları kurulmuştur. Türkiye’de ise kurumsal özel şirketler tarafından 2005 yılından itibaren danışmanlık hizmetleri verilmeye başlanmıştır (Küçükvardar, 2018). Türkiye’de bilişim suçlarına yönelik ilk yasal metin, 765 sayılı Türk Ceza Kanunu’na 1991 yılında eklenen “Bilgileri otomatik işleme tabi tutan sistem” ibaresidir. Bundan sonra ortaya çıkan ihtiyaçlar neticesince birçok kanuna bilişim ile ilgili hükümler eklenmiştir. Bilişim suçları ile ilgili en kapsamlı düzenleme 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda yer almaktadır. Türk Ceza Kanunu’nun onuncu bölümünde bilişim alanında suçlar başlığı altında bilişim sistemine girme, sistemi engelleme, bozma, verileri yok etme veya değiştirme ile banka ve kredi kartlarının kötüye kullanılması konularına düzenleme getirilmiştir (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2019). Siber zorbalığın önlenmesine yönelik doğrudan bir yasa bulunmamaktadır. Siber suçları kapsayan yasanın (5651 Sayılı Kanun, 2007), bazı maddelerinin Türk Ceza Kanunu (TCK) ile ilişkilendirilmesi söz konusudur (Işıl vd. 2018).

Siber zorbalık ile mücadele için de yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu konuda kapsamlı yasal düzenleme yapan ülkelerden biri de Kanada’dır. Kanada’nın Manitoa Eyaleti Meclisi’nde 2013 yılında kabul edilen 214 sayılı **Siber Zorbalığı Önleme Yasası**’nın 28. maddesinde elektronik haberleşme cihazları kullanılarak başta sosyal medya araçları olmak üzere text (metin) mesajları, anlık mesajlar, forumlarda yapılan yorumlar ve e-posta da dahil olmak üzere tekrar eden bir surette saldırganın kasıtlı olarak ya da bir kısım sonuçların doğabileceğini varsaymak suretiyle mağdura zarar verme, korku ve kaygıya sürüklenme, sağlığını tehdit etme, ruhsal dengesini bozma, özgüvenini kaybettirme, şan ve şöhretine zarar verme amacıyla fiili bizzat işlemesi veya bu fiili işleyenlere yardım edip cesaretlendirmesi olarak tanımlanmaktadır. Fail ve mağdurun her ikisinin de gençlerden ve çocuklardan oluşması durumunda siber zorbalık, failin yetişkin olması durumunda ise siber takipçilikten bahsedilecektir (Urfalı, 2004).

3. Zorbalık, Siber Zorbalık ve Pandemi

Teknoloji genel olarak iki seçenek sunmaktadır ve bunlardan biri insanın teknolojik yıkım yaratma potansiyeli ile ilgilidir. Teknolojiye, hayatı kolaylaştıran yapıcı yönler ve korku uyandıran yıkıcı yönler de eşlik eder. Toplum ve birey, egemen dijitalleşme nedeniyle teknolojiyi kabullenmeye zorlanırken teknolojinin yol açtığı yıkım ve yan etkiler üzerine araştırmalara daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır (Aksu ve Işıklı, 2019, s. 61). Siber zorbalık, dijitalleşme ve teknolojikleşmenin beraberinde getirdiği yan etkilerden biridir.

Siber zorbalık kavramı, ilk kez 2004 yılında Bill Belsey tarafından kullanılmıştır. “Siber zorbalık çeşitli araştırmacılar tarafından **Çevrim içi zorbalık, dijital zorbalık, elektronik zorbalık, Çevrim içi zarar verme, sanal zorbalık ve internet zorbalığı** gibi kavramlarla adlandırılmıştır” (Evrin, 2013). Korkmaz’a göre zorbalık, “bir saldırganlık türü olarak da sınıflandırılabilir, bir taciz türü olarak da. Her alanda zorbalık söz konusudur ancak bilimsel yayınlarda zorbalık terimi daha çok ‘okul zorbalığı’ anlamında kullanılmaktadır” (Korkmaz, 2016). Siber zorbalık, 2007’de iPhone ve 2008’de Android’in piyasaya sürülmesinden bu yana, mobil ve etkileşimli telefon kullanımlarının çoğalması ile yaygınlaşmıştır. İnternet destekli mobil teknolojilerin sağladığı fayda ve fırsatlara rağmen, kasıtlı kötülük ve siber zorbalık gibi taciz içeren zararlı Çevrim içi etkinliklerin artan oranıyla ilgili endişeleri de beraberinde getirmiştir (Dennehy vd., 2020).

Tanım olarak **siber zorbalık**, elektronik iletişim araçları kullanılarak kişi veya kişilere kasten yapılan sözel, görsel ve psikolojik saldırgan davranışlardır. Klasik zorbalık türünde karşı tarafa fiziksel olarak zarar vermek üzerine tehditlerde bulunmak üzerine gerçekleşirken siber zorbalıkta kişinin ruh sağlığı tehdit edilmektedir. Klasik zorbalığın etkileri kısa süre içerisinde fark edilirken siber zorbalık mağduru kişi bunu bildirmediği sürece fark edilmesi kolay olmamaktadır.

Siber zorbalık, teknolojinin gelişimiyle artış göstermekte ve bu sebeple de önem arz

etmektedir. Bilişim çağının zorbalık şekli olarak karşımıza çıkan siber zorbalık ile ilgili ilk çalışmalar 2010 yılına kadar giderek artmıştır. Genel olarak, çalışmalarda en yüksek yaygınlığın Kuzey Amerika ve Avrupa ülkelerinde olduğu gözlemlenmektedir (Brochado vd., 2016). UNICEF Türkiye Milli Komitesi (2019), 15-24 yaş aralığındaki gençlerin yüzde 70,6'sının siber zorbalık ve dijital tacize maruz kaldığını açıklamıştır. Dünya ortalamasına bakıldığında, gençlerin yüzde 20'si siber zorbalık yapmakta, yüzde 25'i siber mağduriyet maruz kalmaktadır. Türkiye'de toplam nüfus içinde siber zorbalık yapma oranlarının yüzde 16 ile yüzde 48 arasında, siber mağdur olma oranlarının ise %6 ile %54 arasında değişiklik göstermektedir. Türkiye ortalaması özellikle siber zorbalık yapma açısından dünya ortalamasının üzerine çıkmaktadır (Arıcak, 2015).

Bir davranışın siber zorbalık olarak kabul edilebilmesi için 2 (iki) koşul bulunmaktadır. Bunlar; zarar verme bilinci ile davranışın tekrarıdır (Arıcak, 2015). Siber zorbalığı geleneksel zorbalığın bir uzantısı olarak görenler bulunmakla beraber, çeşitli yönleriyle geleneksel zorbalıktan farklılaştığını öne sürenler de bulunmaktadır. **Geleneksel zorbalıkta** fiziksel güç öne çıkarken **siber zorbalıkta** teknolojik beceriler ortaya çıkmaktadır. Siber zorbalık, teknolojinin mekân ve zaman sınırlamasını ortadan kaldırması sebebi ile uzak mesafeden ve her an gerçekleştirilebilmektedir. Siber zorbalığı, geleneksel zorbalıktan ayıran en önemli fark ise siber zorbalıkta kısa zaman içerisinde birçok kişiye ulaşmanın mümkün olmasıdır. Geleneksel ve siber zorbalık karşılaştırması Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Geleneksel Zorbalık ile Siber Zorbalık Olgularının Karşılaştırması

Kategoriler	Geleneksel Zorbalık	Siber Zorbalık
Yöntemi	Yüz yüze	Elektronik Medya
Sıklığı	Azalan	Artan
Zaman aralığı	Okulda, okuldan önce/sonra	Her zaman/herhangi bir yer
Hedef Kitle	Olayı anında yaşayanlar	Dünya çapında teşhir
Kurban üzerindeki etkisi	Küçük ölçekli	Büyük ölçekli
Failin kimliği	Kurban tarafından bilinir	Kimliği bilinmez
Birincil hedefi	Erkekler	Kadınlar
Süresi	Bir defa	Bir hafta
Seyircileri	Sadece izler	Dahil olur
Yetişkinlere bildirme	Yüksek bildirim oranı	Düşük bildirim oranı
Müdahale	Kabul edilebilir seviye	Yetersiz seviye
Cezalandırıcı eylemler	Sıklıkla	Nadiren

Kaynak: Hanewald, 2008, s. 5.

Tüm dünyayı etkisi altına alan pandemi yani Corona virüsü sürecinde herkesin eve kapandığı bir dönem deneyimlenmiştir. Bu süreçte iş yerleri çalışanları evden çalışmaya başlamış, tüm iş akışları dijitalleşme üzerinde yoğunlaşmış, evlere kapanan insanlar için tek sosyalleşme seçeneği olan dijital dünyadaki varlığımız güçlenmiştir. Sürecin dijitalleşme üzerine yoğunlaşması bu alanda yaşanan zorbalığın da artış göstermesini tetiklemiştir (NTV, 2020). Öğrencilerin online ders sistemine geçişi ile ilişkisel ihtiyaçlarını karşılayan popüler uygulamaların yanı sıra dijital uygulamaları normalden fazla kullanmaları gerekmiştir. Bu süreçte yabancı düşmanlığı, ırkçı siber zorbalığının artması da çok olasıdır. COVID-19'u 'yabancı virüs' olarak adlandırmaya devam edenler olduğunu ve ebeveynlerin çocuklarının sadece Asyalı oldukları için taşıyıcı olarak suçlandıklarından şikâyet ettikleri görülmektedir (Hiduja, 2020).

Pandemi etkisi ile siber zorbalık vakalarında artış gerçekleşmiştir. Haberde, pandemi döneminde milyarlarca insanın evde kalarak Çevrim içi ortamlarda daha fazla vakit geçirmesi nedeniyle özellikle, evde Çevrim içi eğitime geçen çocukların, siber zorbalık tehdidiyle karşı karşıya kaldığından, dünya genelinde ise karantina döneminde siber

zorbalık vakalarının yüzde 70'e kadar arttığından bahsedilmektedir. Doreen Bogdan-Martin'in karantina döneminde, dünya genelinde pek çok çocuğun, ebeveynlerinin planladığından daha erken yaşta Çevrim içi ortamlarla tanıştığını belirttiğini, Avustralya'da ise siber zorbalık vakalarında yüzde 40 artış gösterdiği ve bunların yüzde 15'inin çok ciddi tehditler barındırdığı belirtilmektedir. Psikolog Natasha Tiwari da karantina koşullarının siber zorbalığa davetiye çıkardığını söylemiştir (NTV, 2020).

Gittikçe dijitalleşen bir dünya içerisinde siber zorbalığın görünümünü, nedenlerini ve doğurduğu sonuçları tanımak, siber zorbalığa müdahalede en önemli noktayı oluşturmaktadır. Bu çalışmada, konu hakkında yazılan makalelere ilişkin bir içerik analizi gerçekleştirilerek, siber zorbalığın görünümü, nedenleri ve sonuçları incelenmiştir.

4. Siber Zorbalık Literatürüne Dair İçerik Analizi

4.1. Araştırmanın Problemi ve Hipotezi

Siber zorbalık gittikçe yaygınlaşan dijital kültürün yan etkilerinden sadece biridir. Dijitalleşme ilerledikçe varoluşumuz gittikçe daha fazla **ağ odaklı ve ağ içi** hale gelmektedir. Sosyal ağlarda kendi benlik sunumumuzu oluştururken aynı zamanda kendimize ait birçok bilgiyi de diğer kullanıcılara açık hale getirmekteyiz. Pinterest'te sevdiğimiz görselleri ve içerikleri beğeniyor, paylaşıyoruz. Facebook ve Instagram'da arkadaşlarımız, ailemiz ile ilgili görseller ve bilgiler, Twitter'da ise düşüncelerimizi yazı ile sergilediğimiz bir davranış içerisindeyiz. Kullanımı gittikçe yaygınlaşan TikTok ile yine kendimiz hakkında karşı tarafa bilgi verebilecek içerikler hazırlıyoruz. Her gün yeni bir mecrada kimlik ediniyor, dijital benliğimize dair yeni sunumlar oluşturuyoruz. Tüm bu sürecin bize olumsuz etkileri ile de karşılaşabiliyoruz. Herhangi biri ile ilk tanıştığımızda, kıyafetimiz, vücut dilimiz ve söylemlerimiz bizim kim olduğumuz hakkında ön bilgiler verirken sosyal medyanın yaygınlaşması ile kendimizi birçok içerik paylaşırken buluyor ve profilimize giren kişi için yüz yüze iletişimde verdiğimiz bilgiden çok daha fazlasını verebiliyoruz. Tüm bu bilgi paylaşımları da siber zorbalık için yeni imkanlar ve materyaller hazırlayabiliyor.

Fiziksel olarak gerçekleşen birçok eylemin dijitalle dökülmesi ile yine fiziksel olan zorbalık da şekil değiştirerek bu sosyal ortamda karşımıza gittikçe daha çok çıkmaya başlıyor. Dijital kültürün gün geçtikçe yaygınlaşması ile birlikte artarak gerçekleşmeye devam eden siber zorbalık, bu yeni kültür içerisinde hayatlarımızın dikkate değer bir alanını kapsıyor. Öyle ki özellikle ergenlerin sıklıkla karşılaştığı bu zorbalık türü birçok genci depresyon ve intihara sürükleyebilmesi sebebi ile ayrıca önem arz ediyor. Bu çalışma siber zorbalığın görünümü, süreci ve sonuçları üzerine odaklanarak siber zorbalığın tespitinin kolaylaşmasını ve bu sayede engellenebilmesini amaçlamaktadır. Siber zorbalık ile ilgili hazırlanan birçok makale bulunmaktadır.

Bu araştırma makalesinde, siber zorbalık ile ilgili hazırlanan çeşitli makaleler örneklem alınarak içerik analizi gerçekleştirilmiş, konu ile ilgili hazırlanan makaleler bir düzene sokularak genel bir görünüm elde edilmiş; siber zorbalığın görünümü, siber zorbalığa yol açan çeşitli sebepler, siber zorbalık davranışa maruz kalan bireylerde sonuç olarak gözlenen davranış ve durumlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

4.2. Araştırmanın Yöntem ve Tekniği

Bu çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi için yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Birçok kelimedenden oluşan metinlerin, belirli kurallara dayalı olarak, içerik kategorilerine dönüştürülmesini sağlayan sistematik ve tekrar edilebilen bir yöntemdir (Stemler, 2001). Bu çalışmada, alanyazındaki "siber zorbalık" konu edinen 30 Türkçe makale örneklem olarak incelenmiştir. Örneklem olarak alınan 30 makale içerisinde **ilk olarak** siber zorbalığın görünümü, nedenleri ve sonuçları maddeleştirilmiş ve numaralandırılmış,

ikinci olarak bu maddelerin makalelerde geçme sıklığı istatistik haline getirilmiştir. **Son olarak** bu makaleler sınırlılığında olmak üzere siber zorbalık görünümleri (gerçekleşme biçimleri), nedenleri ve sonuçları hem metin olarak açıklanmış hem de istatistiksel grafikler olarak gösterilmiştir.

4.3. Araştırma Bulguları ve Analiz

Bu bölümde, taranan makalelerden öncelikle siber zorbalığın görülmek şekilleri ve görülme biçimlerinin tespit edilme sıklığı, siber zorbalığın nedenleri ve nedenlere yer verme sıklığı, siber zorbalığın sonuçları ve bu sonuçlara yer verme sıklığı tespit edilmiştir.

4.3.1. Siber Zorbalığın Görünümleri (Gerçekleşme Şekilleri)

Siber zorbalık iki şekilde gerçekleşmektedir: Birincisi daha çok teknik bilgi gerektiren elektronik zorbalık, ikincisi ise psikolojik baskının yoğunlaştığı elektronik iletişim zorbalığıdır. Elektronik zorbalık, kişilerin şifrelerinin ele geçirilmesi, web sitelerinin hacklenmesi, spam iletilerinin gönderilmesi olarak ifade edilebilir. Bu tarz zorbalıkların yazılım ve donanıma zarar vermekle beraber kişilerin duygularını da etkilediği kabul edilmektedir. İkinci unsur ise psikolojidir. Bu zorbalık çeşidinde bireyin direkt olarak psikolojisi hedeflenmektedir. Kişiyi küçük düşürmek, alay etmek, kişi hakkında yalan bilgiler yaymak vb. bu zorbalık çeşidi içerisinde yer almaktadır. Bu çalışma kapsamında alanyazındaki siber zorbalık davranışları 30 makale örneklem olarak incelenmiş ve *Siber Zorbalık Görünümleri Tablosu* oluşturulmuştur (Bkz. Tablo 3). Örnekleme Türkçe olarak yazılmış olan ve başlığında, içinde veya anahtar sözcüklerde “siber zorbalık” kelimelerinin geçtiği makaleler dahil edilmiştir. Aşağıdaki tabloda belirtilen numaralar görülme sıklığını ifade eden grafiklerin oluşturulması için rastgele verilmiştir. Maddelerin görülme sıklığını belirttiği tablolar “Araştırma Bulguları ve Değerlendirme” başlığı altında yer almaktadır. Tablo içerisindeki maddeler, tablo altında literatür ile ilişkilendirilerek açıklanmıştır.

Tablo 3: Siber Zorbalığın Görünümleri

1. Tehdit etmek	14. Kimliği gizleyerek zararlı e-postalar (spam) atma/ virüslü e- postalar göndermek
2. Hakaret etmek	15. Kişisel konuşmaları yaymak
3. Cinsel içerikli konuşma	16. Web cam aracılığıyla izinsiz-gizli kayıt yapmak
4. Web sitesi aracılığı ile aşağılayıcı ithamlarda bulunma	17. Sosyal ağ sitelerinde birey hakkında çirkin yorumlar yapmak
5. e-posta, web sitesi hacklemek	18. Dışlamak
6. Söylenti yaymak	19. Bir kişi ya da grubu karalamak/kötülemek için ses, görüntü, metin vb. yayınlamak
7. Taciz etmek/taciz içeren incitici mesaj göndermek	20. Küfür içerikli mesajlar / semboller göndermek
8. Başkasına ait özel içerikleri paylaşmak	21. Dijital ortamda rahatsızlık verici eylemlerde bulunmak
9. İsimsiz çağrı yapmak / gizli numaradan aramak	22. Başka kullanıcıları taklit etmek / başkasının kimliğine bürünmek
10. Kişileri elektronik posta yoluyla yanlış yönlendirmek	23. Gizlilikleri ifşa etmek
11. Kişisel bilgilere izinsiz erişim	24. Kişiyi incitici mesaj göndermek
12. Kurbanlarının sınırlarını elektronik posta yolu ile başkalarına bildirmek	25. İnterneti kötü amaçlı kullanmak
13. Kişisel görüntüleri yaymak ve rahatsız edici görüntü paylaşmak, çekme, görüntü üzerinde oynamak	

Tehdit etmek: Tehdit içeren e-postalar ve kısa mesajlar göndermeyi içermektedir (D’Antona vd., 2010). Fiziksel şiddet tehdidi, mevcut ilişkilere zarar verme tehditleri, ev-aile için tehdit mesajları ile örneklendirilebilir (Rivers & Noret, 2010).

Hakaret etmek: Nefret içerikli hakaret mesajları göndermek (Rivers ve Noret, 2010). Bilişim teknolojileri aracılığı ile bir kişiye rahatsız edici hakaret mesajları göndermeyi içermektedir.

Cinsel içerikli konuşma: Kısa mesaj ve e-posta aracılığı ile cinsel ilişki, talep ve talimatlar göndermek (Rivers & Noret, 2010, s. 644). Sohbet ederken cinsel içerikli semboller kullanmak (Baştürk vd., 2015). Cinsel içerikli konuşma için karşı tarafı zorlamak örnek olarak verilebilir.

Web sitesi aracılığı ile aşağılayıcı ithamlarda bulunmak: Web sitesinde aşağılayıcı anketler düzenleme, kişiyi utandıracak web sayfası hazırlama, biriyle alay etmek için web sitesi kurmak (D'Antona vd., 2010). Birisini aşağılamak için online bir mecrada anket düzenleme (BeatBullying, 2009). Web sitesinde küçük düşürücü bir oylamaya katılmayı içermektedir (Vandebosch & Cleemput, 2009).

Kişinin e-posta, web sitesi vb. hesaplarını hacklemek: Birinin e- posta hesabını hacklemek (Grigg, 2010, s. 148). Başka birinin posta kutusuna veya anlık mesajlaşma özelliğine girme program ve şifre değiştirmeyi kapsamaktadır (Vandebosch & Cleemput, 2009). Bilgilere izinsiz erişim olarak da ifade edilebilir.

Söylenti yaymak: Akıllı telefon veya tabletler acılığıyla söylenti yaymak (Hinduja ve Patchin, 2018, s. 2). Bir diğer deyişle kişi hakkında online mecralarda dedikodu çıkartmak.

Çevrim içi taciz etmek/taciz içeren incitici mesajlar göndermek: Alay etmek için isim takma, e-posta veya anlık mesajlaşma yoluyla gerçekleşen arkadaşlar arasındaki tartışmalar, incitici olması amaçlanmayan ancak yine de mağdur için rahatsız edici olan Çevrim içi yorumları içermektedir (Burgess, Patchin & Hinduja, 2009, s. 163-176).

Başkasına ait özel içerikleri paylaşmak: Birisi hakkında özel bilgileri yayınlamak (BeatBullying, 2009, s. 30). Bu madde sosyal mecralar veya e- mail vb. aracılığı ile başkasına ait kişisel, özel bilgi paylaşımını içermektedir.

İsimsiz çağrı yapmak / gizli numaradan aramak: İstenmeyen çağrılar gönderme (Grigg, 2010, s. 148) Göz korkutma amacı ile arama ve telefon şakası yapmak (BeatBullying, 2009, s. 18).

Elektronik posta yoluyla yanlış yönlendirmek: E- posta aracılığı ile yanlış ve yanıltıcı bilgiler yayma ve paylaşmayı içermektedir (Vandebosch & Cleemput, 2008, s. 501)

Kişisel bilgilere izinsiz erişim: Başkalarının sayfalarına izinsiz girme, (Baştürk vd., 2015), izin almadan bilgisayardaki bilgileri alma (Baker & Kavşut, 2007) siber zorbalık biçimlerinden biridir.

Kurbanlarının sırlarını elektronik posta yolu ile başkalarına bildirmek: Başkası hakkında gönderilen incitici metin, sesli posta veya e-posta gönderme kurbanların sırlarını okuldaki tüm öğrencilere elektronik posta yolu ile bildirmeyi içermektedir (Beatbullying, 2009).

Kişisel görüntüleri yaymak ve rahatsız edici görüntü paylaşmak, çekmek, görüntü üzerinde oynamak: Mobil cihazlarla yatak odasında, banyoda veya gizliliğin beklendiği başka bir yerde, izinsiz olarak fotoğraf çekmek ve Çevrim içi olarak yayınlamak veya dağıtmak, videolarını kaydetmek herkesin görmesi için internete yüklemek ve tartışmaya açmak (Hinduja ve Patchin, 2018, s. 2) genelde birini utandırmak için yapılır (BeatBullying, 2009, s. 25). Bu maddeye örnek olarak ABD'de, bir kızın yüzünü pornografik bir fotoğrafa yapıştırmak için fotoğraf düzenleme aracı kullanan bir çocuğun, kızla kavga ettiği için fotoğrafı tüm e-posta listesine dağıttığı haberi verilebilir (Li, 2006, s. 157).

Kimliği gizleyerek zararlı e-postalar (spam) atmak, virüslü e-postalar göndermek: Zararlı metin, sesli posta veya zararlı e-posta göndermek veya bir bilgisayar virüsünü kasıtlı olarak iletilmek (Beatbullying, 2009).

Kişisel konuşmaları yaymak: Kişisel görüşmeleri kopyalamak ve başkalarına göndermek (Vandebosch & Cleemput, 2008).

Web cam aracılığıyla izinsiz-gizli kayıt yapmak: Web cam aracılığıyla kişisel görüşme yapılırken fark ettirmeden görüşmeyi kaydetmek ve başkalarına izletmek (Baker & Kavşut, 2007).

Sosyal ağ sitelerinde birey hakkında çirkin yorumlar yapmak: Bir sohbet odası ya da forumda kişi hakkında kırıcı ve zarar verici yorum yapmak (Beatbullying, 2009).

Dışlamak: Oyuna veya internet sohbet odalarına giriş engellemek bir zorbalık olarak değerlendirilmektedir Çevrim içi bir grupta birini bilerek dışarıda bırakmak (Beatbullying, 2009) ve birilerinin sohbet odalarına girişinin engellenmesi örnek verilebilir.

Bir kişi ya da grubu karalamak/ kötülemek için ses, görüntü, metin vb. yayınlamak: Karalama postaları, sosyal medya iletileri, kısa mesajlar (Baştürk vd., 2014, s. 18).

Küfür içerikli mesajlar- sembol göndermek: Kötü niyetli, küfürlü mesajlar göndermek (Grigg, 2010, s. 148).

Dijital ortamda rahatsızlık verici eylemlerde bulunmak: İletişim teknolojileri aracılığı ile dalga geçmek (Peker, 2015, s. 1634), aşağılayıcı mesaj veya e-posta göndermek; aşağılayıcı içerikler yaymak için web sitesi kurmak (Patchin & Hinduja, 2006, s. 153).

Başka kullanıcıları taklit etmek/ başkasının kimliğine bürünmek: Başkasının e-posta veya anlık mesajlaşma programına girerek onun adına mesaj göndermek. Aldatmak, başka biri gibi davranmak (Vandebosch & Cleemput, 2009) ya da bir kişinin yerine e-posta hesabı ya da Facebook veya Twitter hesabı gibi sosyal medya hesapları açıp, o kişinin hoşuna gitmeyecek ya da saygınlığını zedeleyecek davranışlarda bulunmak.

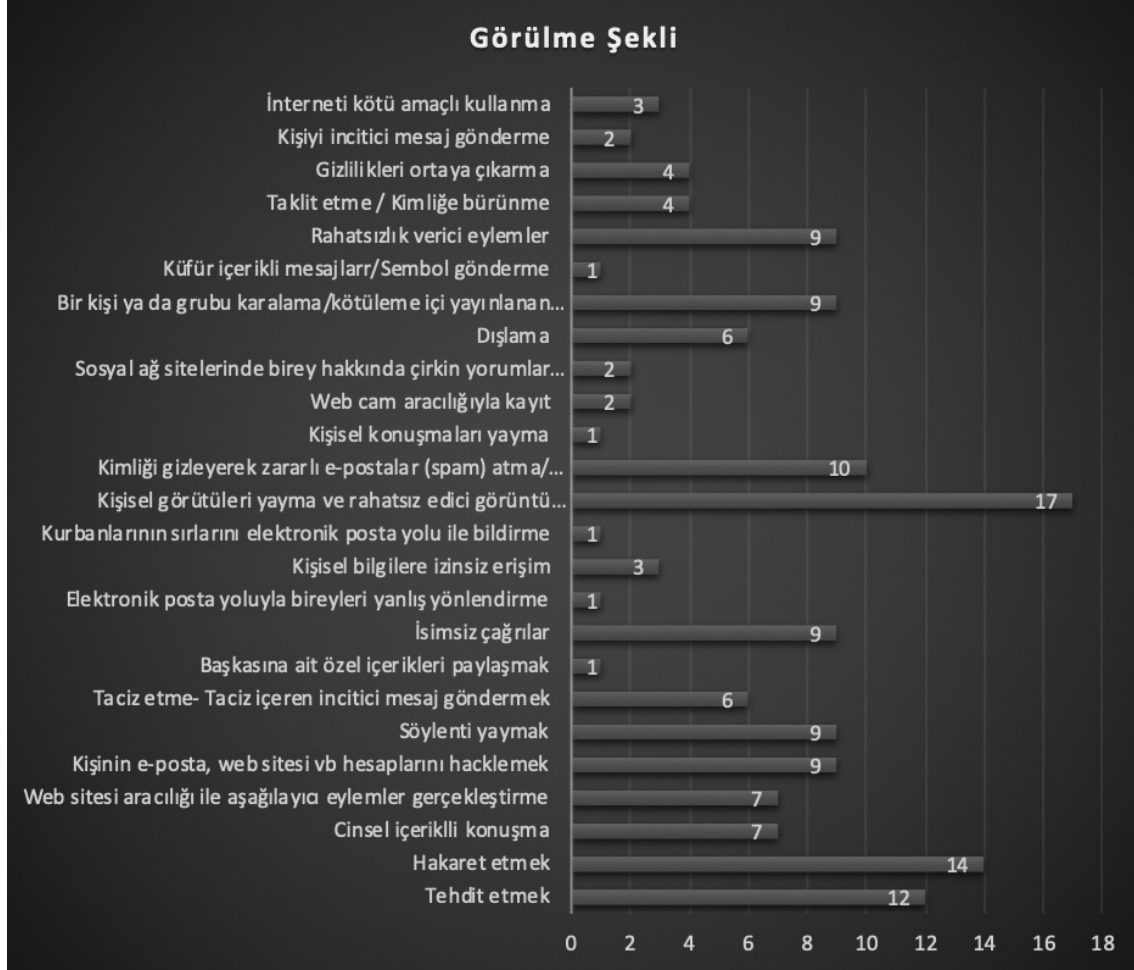
Gizlilikleri ifşa etmek: İnternet veya cep telefonu aracılığıyla birisi hakkında özel veya korunan bilgilerin dağıtılması (Vandebosch & Cleemput, 2009).

Kişiyi incitici mesaj göndermek: Bilgisayar, cep telefonu vb. aracılığıyla başkalarına incitici metin mesajları göndermek (Hinduja & Patchin, 2018).

İnterneti kötü amaçlı kullanmak: İnterneti çıkar amaçlı propaganda, dolandırıcılık veya karalama aracı olarak kullanmak (Baştürk vd., 2015); hileli, dolandırıcılık içeren mesajlar göndermek (Grigg, 2010) ve sahtecilik amaçlı sosyal medya kullanımı, internet ortamında tanışılan birisine zarar vermek (Baker & Kavşut, 2007) veya zarar vermekle tehdit etmek de bu madde kapsamında değerlendirilmektedir.

Birbirini tanıyan kişiler arasında daha sık gerçekleştiği gözlemlenen siber zorbalık, kıskançlık, düşmanlık, arkadaşlığın bitmesi gibi sebeplerle mağdura ait bilinen telefon numarası, mail adresi ve sosyal medya hesaplarının kullanılarak rahatsızlık verme şeklinde gerçekleşebilmektedir. Algı yönetimi şeklinde de gerçekleşen siber zorbalık, toplum içindeki herhangi bir sosyal grubun, cemaatin, etnik yapının ya da bir cemiyetin hedef alınması ve algı yönetimi yapılmak suretiyle yıpratılması, haklarında dedikodu yayılması ve bu kastedilen grupların hakkında nefret söyleminin yaygınlaştırılması şeklinde de ortaya çıkabilmektedir (Urfalı, 2004).

Siber zorbalık örneklerinin **Black Mirror** dizisinin “Shut Up And Dance” bölümünde de işlendiği görülmektedir. Pedofili hastası bir gencin ana karakter olarak geçtiği dizinin bu bölümünde, bilgisayar kamerasına erişen bir grup veya kişi, gencin görüntülerini kaydederek, bu görüntüleri yayma tehdidi ile gence çeşitli görevler vererek bunları yerine getirmesini ister. Bölüm boyunca başka birçok kişi de aynı şekilde tehdit edilir. Siber zorbalığın etkisini gösteren bölümde, siber zorbalığın hem teknolojik hem psikolojik boyutuna dair örnekler görülmektedir (Watkins, 2016).

Tablo 4: Siber Zorbalığın Görünüm Biçimlerinin Makalelerde Yer Alma Sıklığı

Örnekleme olarak seçilen 30 makalede siber zorbalığın görünümünün tümü, her bir makalede yer almadığı görülmektedir. Bununla birlikte bazı görünüm biçimleri üzerinde diğerlerinden daha fazla bir uzlaşa olduğu da açıkça görülmektedir.

Siber zorbalığın yaygın olarak bahsedilen görülme şekillerinde **ilk sırada**, kişisel görüntüleri yayma ve rahatsız edici görüntü paylaşma, çekme, görüntü üzerinde oynama maddesinin yer aldığı görülüyor. Özellikle ergenler arasında sıklıkla karşılaşıldığı bilinen siber zorbalığın görülme şekline yaygın olarak bu şekilde bahsedilmesi sonucu şaşırtıcı değildir. Dijital kültür içerisindeki ergenlerin teknolojiyle iç içe olmaları, özellikle kamera ve sosyal medya ile olan yoğun etkileşimleri bu maddenin gerçekleşme durumunu tetiklemektedir. **İkinci sırada** hakaret etmek maddesi yer alırken onu "tehdit etmek" maddesi takip ediyor. Yine iletişimin sosyal ağlarda gerçekleşmesi sebebi ile kişi yapmakta olduğu davranışın karşı tarafa olan etkisini görememekte dolayısıyla bu tarz davranışları bu alanda daha kolay gerçekleştirilebilmektedir. **Son sırada** bahsedilen, görülme şekillerinin ise elektronik posta yoluyla bireyleri yanlış yönlendirme, kurbanlarının sırlarını elektronik posta yolu ile bildirme ve kişisel konuşmaları yayma, küfür içerikli mesajlar/sembol gönderme olduğu görülüyor.

4.3.2 Siber Zorbalığın Nedenleri

Siber zorbalık ile ilgili gelişen fikir, bu eylemin gerçekleştirilmesinin altında yatan başka sorunların olmasıdır. Karşı tarafa zarar verildiği bilincine sahip olunmasına rağmen davranış sergiliyor olmanın arkasında, empati kuramama ve davranışın sonucunu öngörememe gibi az gelişmiş sosyal beceriler yer almaktadır. Özellikle zarar verme amacıyla olan çocukların

bu davranışlarının arkasında çeşitli nedenler vardır. Çocuklarda dürtü kontrol bozukluğu, yetişkinlerde anti sosyal kişilik bozukluğu ile ilgili olduğu görülmektedir (Arıca, 2015). Siber zorbalık sadece çocuklarda görülmemekle birlikte, elektronik iletişim araçlarının yaygın kullanıldığı 11-16 yaş arasında yoğun olarak görülmekte ve ilerleyen yaşlarda azalmaktadır (Urfalı, 2004).

Siber zorbalıkta **cinsiyet değişkeni** incelendiğinde, bu alandaki çalışmaların büyük bir kısmında cinsiyet değişkenleri arasında fark bulunmamıştır. Cinsiyet farklılığının davranışı etkilediğini söyleyen araştırmaların bir kısmında kız çocuklarının siber mağdur olma oranı **daha yüksek**, bazı araştırmalarda ise yakındır. Türkiye’de yapılan araştırmalarda ise erkek çocuklarının kız çocuklarına oranla daha fazla **kurban** rolünde olduğu görülmektedir (Aksaray, 2011). Hanelerde bilişim teknolojileri kullanımı araştırması sonucu da bilgisayar kullanımı ve internet erişiminin artmakta olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda tablo içerisinde cinsiyete göre teknolojiyi kullanım artışları farklılık göstermektedir. Türkiye’de erkeklerin siber zorbalık yapma ve maruz kalma oranlarının daha yüksek olmasının etkenlerinden biri olarak bu teknolojiyi kullanım oranları da göz önüne alınabilir. Aynı zamanda artan bilgisayar ve internet kullanımı siber zorbalık ile karşılaşma sıklığımızı da artırabilme potansiyeline sahiptir. İletişim teknolojilerinin kullanımının genişlemesi ile birlikte siber zorbalığın önüne geçme çalışmalarının da doğru orantılı olarak genişletilmesi gerekmektedir. Bu araştırmada, alanyazındaki siber zorbalık davranışı nedenleri, örnekleme alınan 30 makale içerisinden çıkarılarak maddeleştirilmiş ve literatür ile bağlantılı şekilde açıklamıştır (Bkz. Tablo 5).

Tablo 5: Siber Zorbalığın Nedenleri

1. Arkadaş ortamını geliştirmek	22. Öz-değerini rekabet alanında yapılandırılan bireylerin rekabetlerini sanal ortama taşımaları
2. Can sıkıntısını gidermek	23. Riskli internet kullanımı, internet bağımlılığı açısından risk altında bulunma, problemlerli internet kullanımı
3. Siber zorbalığın ergenler arasında, şaka veya eğlence olarak görülmesi	24. İnternet kullanım süresindeki artışı
4. İntikam alma amacı	25. Yetersiz ebeveyn denetimi veya aile içi şiddet
5. Karşısındakinin duygularını incitme	26. Otoriter ebeveyn tutumu
6. Teknolojik kullanma becerisini sergileme	27. Kurban ve zorba arasındaki karşılıklı ilişkiden kaynaklanan problemler
7. Empatik yeteneğin azlığı	28. Öğrencilerin yaşadığı suçluluk, üzüntü, kızgınlık gibi negatif duyguların artması
8. Günlük hayatta bulunamayan ilgi ve sempatiyi siber zorbalık yaparak elde etme isteği	29. Ergenlerin gerçek yaşamda başlayan kavgalarını sanal ortamda devam ettirmesi
9. Siber zorbalık aracılığıyla başkalarının üzerinde kontrol kurulması	30. Sanal ortamdaki davranışlara, gerçek hayattaki gibi yön veren sosyal normların olmaması
10. Saldırganlık ihtiyacını karşılama isteği	31. Akranlar tarafından kabul ve saygınlık görme, saygınlık isteği
11. Yüksek saldırganlık ve oto-kontrol eksikliği	32. Sosyal izolasyon (yalıtım)
12. Gerçek yaşamda tatmin edilmeyen saldırgan dürtülerin sanal ortamda açığa çıkması	33. Sanal alemde kimliğini gizleme imkânı bulunması
13. Sanalda saldırganca davranmaktan haz alma	34. Siber zorbaların kimliklerinin tespit edilememesi veya mağdurla yüz yüze gelinmemesi
14. Yüksek saldırgan dürtülere sahip bireylerin düşük ilişkisel - karşılıklı benlik kurgusu	35. Siber zorbalıkta yakalanma ihtimalinin geleneksel akran zorbalıklarından daha düşük olması
15. Akranların siber zorbalığa statü atamaları	36. İlişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalar yaşama
16. Yetersiz akran onayı	37. Boyun eğici davranışlar
17. Arkadaşlar içinde saygınlık kazanma çabası	38. Ahlaki boş vermişlik
18. Çevrim içi oyunlar gibi etkileşimsel sanal ortamlarda ergenlerin grup tarafından kabul edilmek ve oyunu kazanmak amacıyla griefing, siber zorbalık yapması	39. Algılanan sosyal yetkinlik ve toplumsal kaygı değişkenleri
19. İnterneti en çok oyun için kullanma	40. Bireyin siber zorbalıktan dolayı yaşadığı psikososyal sorunların onu tekrar siber zorbalık açısından risk altında bırakması ve kısır döngü yaşamasına neden olması
20. Ergenin, akranlar arasında siber zorbalığın yaygın olduğuna inanarak gruba uyum sağlamak için siber zorbalık yapması	41. Siber zorbalığa maruz kalma sonucu, siber zorba olma
21. Onaylanma veya akademik yeterlilik gibi dışsal öz-değer alanları ihtiyaçlarını karşılama ihtiyacı için	

Analiz edilen makalelerde yer alan **siber zorbalık nedenleri**, tek tek maddelere ayrılmıştır. Bu maddelerden bazıları birbiri ile bağlantılı olabilmektedir. Fakat makalelerde bağlantılı maddelerin hepsine yer verilmeme durumu göz önüne alınmıştır. Bu sebeple maddeleştirilmiş nedenlerin açıklamaları yazılırken daha iyi anlamlandırma adına bağlantılı olan maddeler birleştirilerek verileştirilmiştir. Yaman ve Peker (2012), siber zorbalık nedenlerini irdeledikleri çalışmalarında, öğrencilerin siber zorbalık yapma nedenlerinin daha çok arkadaş ortamı geliştirmek, can sıkıntısını gidermek ve kendisine yapılan yanlış bir tutum veya davranıştan ötürü intikam almak olduğunu söylemektedir. Kişi, kendisine kötü davranan kişilerden sanal dünyada intikam almak için (Kowalski vd., 2008, s. 69) siber zorbalık yapabilmektedir.

Akran ilişkilerinin siber zorbalık statülerini yordaması, ergenin akranları arasında siber zorbalığın yaygın olduğuna inanarak onlara uyum sağlamak için siber zorbalık yapması (yanlış uzlaşma etkisi), siber zorbalıların akranları tarafından kabul görme /saygınlık görme çabası gibi maddeler, akran ilişkilerinin siber zorbalık davranışını etkilediğini göstermektedir. Akran veya sosyal etki, çeşitli kuramlar tarafından açıklanmıştır. Bandura'nın **Sosyal Öğrenme Teorisi (1986)** bunlardan biridir. Bu teori, bireyleri davranışlarının büyük oranda diğer bireyleri gözlemleyerek dışsal çevreden öğrendiğini söylemektedir. Ergenlerin saldırganca davranan rol modeller ile karşılaşması veya saldırganlığın akranları tarafından pekiştirilmesi, davranışın sergilenmesinde önemli bir etken oluşturmaktadır. Siber zorbalık davranışının kişinin arkadaşları tarafından beğenilmesi, bu davranışı tekrarlama olasılığını güçlendirmektedir (Espelage vd., 2012).

Bir diğer kuramsal yaklaşım ise **Sosyal Normlar Teorisi** olarak bilinir (Perkins & Berkowitz, 1986). Buna göre ergenlerin davranışları, akran gruplarındaki normlar tarafından belirlenmektedir. Bu bağlamda ergenlerin akranları arasında siber zorbalık davranışını yaygın olduğuna inanması, uyum sağlamak için siber zorbalık yapması ile sonuçlanması olarak açıklanabilir. Yetersiz düzeyde akran onayı (Doanea vd., 2014) da siber zorbalığı yordayan sebepler arasındadır.

Bireyin siber zorbalıktan dolayı yaşadığı psikososyal sorunlar, onun tekrar siber zorbalık açısından riske sokmakta ve kısır döngü yaşamasına neden olmaktadır. Diğer bir deyişle akran ilişkilerinin sadakat boyutu siber zorba/mağdurları, siber zorbalığa hiçbir biçimde karışmamış bireylerden ayırmaktadır (Ang, 2015). Bireyin siber zorbalık içeren davranışının sosyal ağ sitelerindeki diğer arkadaşları tarafından beğenilebilme; siber zorbalık ergenler arasında, şaka olarak görülebilmekte ve eğlence amaçlı yapılabilmektedir (Raskauskas & Stoltz, 2007). Arkadaşları arasında saygınlık kazanma çabası da siber zorbalık davranışının nedeni olabilmektedir (Kowalski vd., 2008). Öğrencilerin yaşadığı suçluluk, üzüntü, kızgınlık gibi negatif duyguların artması, internet kullanım süresi artışı, internet kullanımının ebeveynler tarafından denetlenmemesi durumu **siber zorba veya siber mağdur olma** için risk faktörü taşımaktadır (Peker, 2015). Yetersiz ebeveyn denetimini veya aile içi şiddeti bu faktörler arasına dahil edenler araştırmalar mevcuttur (Low & Espelage, 2012).

Willard (2007) siber zorbalığı, bilişim ve iletişim teknolojilerinin, zarar verici materyaller göndermek, sosyal saldırganlık veya diğer bireyleri incitmek amacıyla kullanılması olarak tanımlamıştır. Bu açıklama maddeleştirilen nedenler arasında karşısındakinin duygularını incitmek, olarak yer almıştır. Bazen de kişi sanal ortamda veya gerçek hayatta şiddet görmüş olduğundan intikam almak için veya teknolojik gücünü ve becerisini sergilemek için siber zorbalık yapmaktadır (Aksaray, 2011). Düşük empati düzeyi (Doanea vd., 2014, s. 154), zorbanın mağdurdan mekân olarak uzak olması, karşılaşma olasılığının düşük olması ve oluşturduğu olumsuz etkileri doğrudan görememesi zorbanın davranışlarından dolayı rahatsızlık duymamasına ve empati kuramamasına neden olmaktadır. Arkadaşı olmayan gençlerin kendilerini yalnız hissetmeleri ve sosyal izolasyon durumunun da siber zorbalığı yordadığı bulunmuştur.

Ergenlerin günlük hayatlarında bulamadıkları ilgi ve sempatiyi zorbalık yaparak elde etmeye çalıştığı belirlenmiştir (Ekşi, 2012). Siber zorbalık aracılığıyla başkalarının üzerinde kontrol kurulması, siber zorbalık ile başkalarının üzerinde kontrol kurmayı amaçlama sebepleri de siber zorbalık nedenleri arasında yer almaktadır. Gerçek yaşamda davranışa dökemediği saldırganlık içeren isteklerini sanal ortamda davranış olarak dile getirme arzusu, sanal ortamda saldırganca davranmaktan haz alma (Kowalski vd., 2008), psikolojik ihtiyaçları karşılama isteği ve ilgi görme siber zorbalık nedenlerinden olabilmektedir. Psikolojik ihtiyaçların siber zorbalığı olumlu olarak yordadığının belirten araştırma sonuçları bulunmaktadır (Dilmaç, 2009). Yüksek saldırganlık düzeyi ve kendini kontrol eksikliği uzun süre internet kullanımı (You & Lim, 2016, s. 89), fiziksel ve dolaylı saldırganlığı yüksek olan bireylerin ilişkisel bağımlı benlik kurgusunun düşük olması da sanal ortamda zorbalık davranışlarının sürdürülmesine yol açabilmektedir (Peker, 2015).

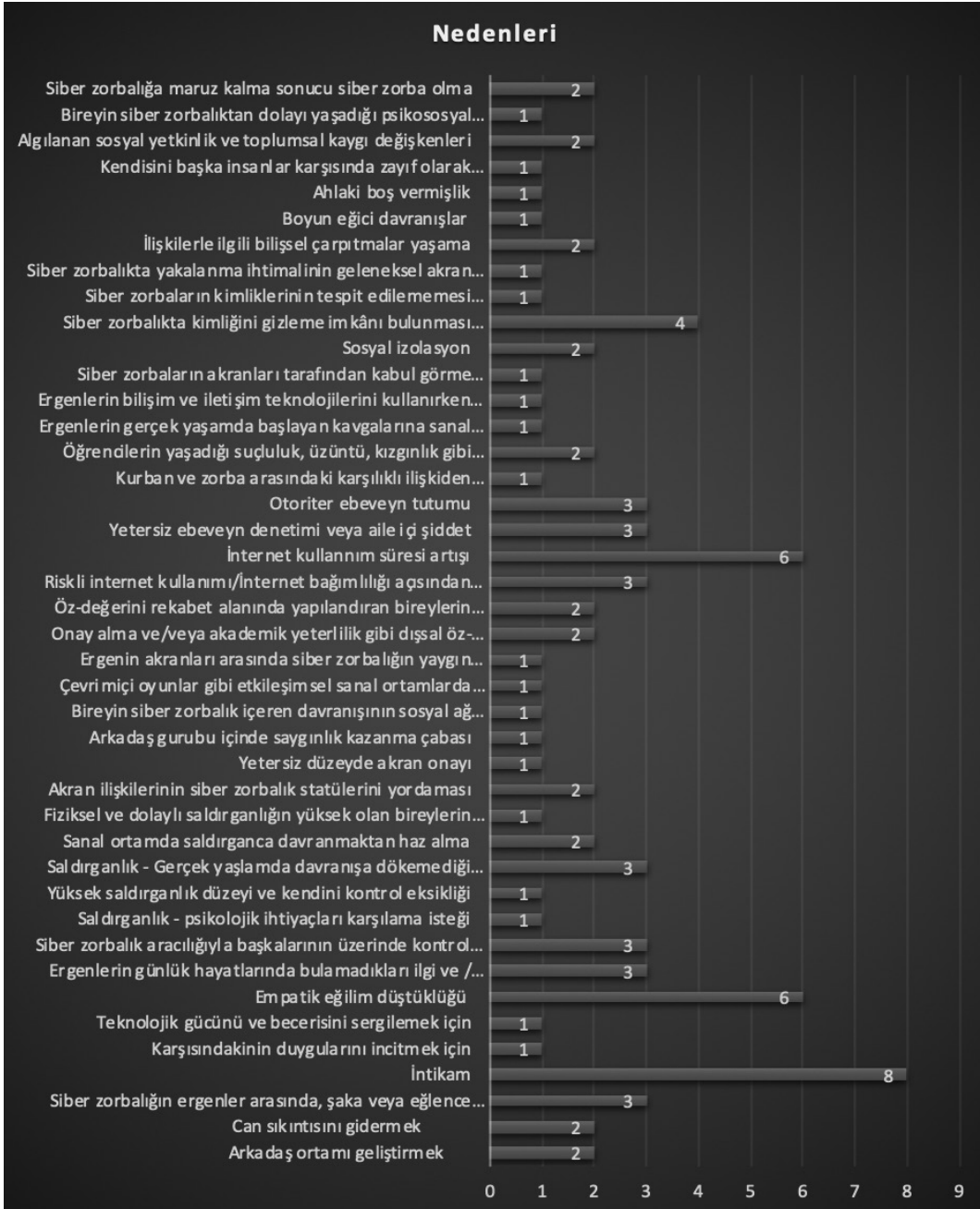
Çevrim içi oyunlar gibi etkileşimsel sanal ortamlarda ergenlerin grup tarafından kabul edilmek ve oyunu kazanmak amacıyla griefing (Çevrim içi oyunbozanlık) siber zorbalık yapması da davranışın ortaya çıkma nedenlerindedir. İnterneti en çok Çevrim içi oyun oynamak amacıyla kullanmanın siber zorbalığı anlamlı biçimde yordadığı bulunmuştur (Eroğlu vd., 2015). Onay alma veya akademik yeterlilik gibi dışsal öz-değer alanları ihtiyaçlarını karşılamak için (bu alanda eksiklik hissediyorsa) de bu davranış sergilenebilmektedir. Kişi öz-değerini akademik alanda yapılandırmasına rağmen bu alanda başarılı olamadığında, bu başarısızlığın stres yaratıcı durumundan kurtulmak için çeşitli çözüm stratejileri geliştirebilmektedir. Bu çözüm stratejilerinden birisinin siber zorbalık olduğu görülmektedir (Eroğlu ve Güler, 2015). Öz-değerlerini rekabet alanında yapılandıran bireyler rekabetlerini sanal ortama taşıyarak rakiplerine burada zorbalık yapabilmektedir. Bu süreçte aynı zamanda siber zorbalığa maruz kalmaları olasıdır (Eroğlu ve Güler, 2015). Riskli internet kullanımı ve internet bağımlılığı açısından risk altında bulunma/ problemlili internet kullanımı maddesi Ünver ve Koç'un çalışmalarında siber zorbalığın, problemlili internet kullanımı ve riskli internet davranışları arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki bulunduğu sonucuna ulaşmış olmaları ile desteklenebilir (Ünver ve Koç, 2017; Odacı ve Kalkan, 2010; Tahiroğlu vd., 2009).

Siber zorbalığın bir diğer nedeninin otoriter ebeveyn tutumu olduğu gözlemlenmektedir. Konu ile ilgili yapılan araştırmalarda, anne eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin akademik motivasyonlarının arttığı ve siber zorba davranışları sergileme düzeyinin düştüğü gözlemlenmiştir. Annenin eğitim düzeyi düştükçe çocuğuyla olan iletişimde katı ve baskıcı bir yaklaşım benimsemesi ve çocuğun internet davranışlarına ilişkin farkındalığının azalması çocuğun siber zorbalık davranışlarının artmasına yol açabilmektedir (Dilmaç ve Aydoğan, 2010; Türk ve Gürkan, 2019). Kurban ve zorba arasındaki karşılıklı ilişkiden kaynaklanan problemler içerisinde, bozulan arkadaşlık ilişkileri, duygusal ilişkilerin sona ermesi ve bu nedenler ile oluşan intikam duygusu örnek verilebilir (Hoff & Mitchell, 2009). Bazı öğrencilerin kıskançlık, bazılarının ise farklı alt kimliklere yönelik sahip oldukları olumsuz önyargılar nedeniyle siber zorbalığa yöneldikleri saptanmıştır. Ergenler, gerçek yaşamda başlayan kavgalarına sanal ortamda devam edebilmekte ve sanal ortamın olanaklarından yararlanarak tartışma ve kavgalarını sürdürebilmektedir. Bilişim ve iletişim teknolojileri kullanılırken gerçek hayattaki gibi davranışlara yön veren sosyal normların olmaması sanal ortamda saldırgan davranışlar gösterilmesine neden olabilmektedir (Peker, 2015). Yapılan araştırmalarda sosyal izolasyonun siber zorbalığı yordadığı bulunmuştur. Ergenlerin günlük hayatlarında bulamadıkları ilgi ve sempatiyi zorbalık yaparak elde etmeye çalıştığı belirlenmiştir (Ekşi, 2012).

Siber zorbalıkta kimliğini gizleme imkânı bulunması, bir diğer deyişle anonim kimlik zorbalık davranışını gerçekleştirmeyi kolaylaştırması sebebi ile nedenleri etkilemektedir. İnternet, bireylerin gizli kimliklerle eylemde bulunmasına olanak vermesiyle, siber zorbalığı katılımda etkili olan faktörlerden biridir (Li, 2007). Siber zorbalıkların kimliklerinin

tespit edilememesi veya mağdurla yüz yüze iletişim kurma zorunluluğunun bulunmaması siber zorbalıkta yakalanma ihtimalinin geleneksel akran zorbalıklarından daha zayıf olması, farklı kimliklere bürünebilme ve ceza alma ihtimalinin daha az olması (Kowalski vd., 2008) da sebepler arasındadır. Arkadaş ilişkilerinde bilişsel çarpıtmalara sahip bireylerin sanal ortamda da sağlıklı sosyal ilişkiler kuramamasına ve yaşadığı çatışmayı siber zorbalık yaparak çözmeye çalışmasına yol açabilmektedir (Çetin vd., 2011).

Tablo 6: Siber Zorbalığın Nedenlerinin Makalelerde Yer Alma Sıklığı

Sosyal kaygı yaşayan ve yalnız kalmamak için gerçek duygu ve düşüncelerini ifade edemeyen boyun eğici davranışlar, sosyal ilişkilerinden yeterli doyum sağlamama sebebi ile bu durumu sanal ortamdaki sosyal ilişkiler aracılığıyla sağlamaya çalışılmasına sebep olabilmektedir. Kendisini başka insanlar karşısında zayıf olarak algılayan, başkalarının kendisi üzerinde güç ve kontrol kurmasını engelleyemeyen kişiler internet ortamından yararlanarak saldırgan davranışlarda bulunabilmektedir. Peker ve arkadaşlarının araştırma

bulgularına göre, boyun eğici davranışlar da siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilişkilidir (Peker vd., 2012).

Ahlaki boş vermişlik siber zorbalık nedenlerindedir (Kowalski vd., 2014). Ateş ve Güler'in yapmış olduğu çalışmada, algılanan sosyal yetkinlik ve toplumsal kaygı değişkenlerinin siber zorbalık değişkeninin anlamlı düzeyde yordayıcıları olduğu tespit edilmiştir (Ateş ve Güler, 2016). Salı ve arkadaşlarının yapmış olduğu araştırma ise siber zorbalık mağduru olma ile siber zorbalık yapma arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu söylemektedir. Siber mağdur olmak, siber zorbalık yapma riski içermektedir (Salı vd., 2015).

Yaygın olarak bahsedilen nedenlerde **ilksırayı** alan maddenin "intikam" olduğu görülüyor. **İkinci sırada** internet kullanım süresi artışı ve empatik eğilim düşüklüğü yer alırken **üçüncü sırada**, siber zorbalıkta kimliğini gizleme imkânı bulunması nedeninin olduğu görülüyor. Kişi yaşamış olduğu öfkeyi fiziksel olarak dışa vurmadığında, daha az riskli ve daha az ceza ile karşılaşacağını düşündüğü dijital alanda intikam için eyleme geçebilmektedir. Aynı zamanda dijital alanda kimlik gizleyebilme durumunun varlığı, intikam alabilmek için yine bu alanı daha çekici kılan sebeplerden biri olabilmektedir. Teknolojinin yaygınlaşmasıyla, internet kullanım süresi artmakta, bu alanda daha çok eylemde bulunmaktadır. Empatik eğilim düşüklüğü bulunan bireylerin de bu alanda daha çok vakit geçirmeye başlaması ve yine özellikle yapmış olduğu eylemin karşı taraftaki etkisini göremiyor oluşu bu davranışı sürdürmesinde etkili bir faktör olabilmektedir.

En az bahsedilen nedenler içerisinde, karşısındakinin duygularını incitmek, psikolojik ihtiyaçları karşılama isteği, yüksek saldırganlık düzeyi ve kendini kontrol eksikliği, fiziksel ve dolaylı saldırganlığı yüksek olan bireylerin ilişkisel-karşılıklı bağımlı benlik kurgusunun düşük olması, yetersiz düzeyde akran onayı, arkadaş gurubu içinde saygınlık kazanma çabası, bireyin siber zorbalık içeren davranışının sosyal ağ sitelerindeki diğer arkadaşları tarafından beğenilmesi, Çevrim içi oyunlar gibi etkileşimsel sanal ortamlarda ergenlerin grup tarafından kabul edilmek ve oyunu kazanmak amacıyla griefing (Çevrim içi oyunbozanlık) siber zorbalık yapma / interneti en çok oyun için kullanma, ergenin akranları arasında siber zorbalığın yaygın olduğuna inanması onlara uyum sağlamak için siber zorbalık yapması (yanlış uzlaşma etkisi) ve kurban ve zorba arasındaki karşılıklı ilişkiden kaynaklanan problemler olduğu gözlemlenmektedir. Dijital kültür etkisi arttıkça, siber alanda özellikle yüz yüze iletişimden daha fazla vakit geçirmeye başlayan bireyler için bu zorbalık türü nedenleri daha görünür hale gelecektir.

6. Siber Zorbalığın Sonuçları

Çalışma kapsamında analiz edilen makalelerde geçen siber zorbalık davranışının "sonuçları" aşağıdaki Tablo 7'de maddeleştirilmiş, daha sonra maddelerin literatür ile bağlantılarına değinilerek sonuçlar açıklanmıştır.

Siber zorbalığa maruz kalan kişilerde depresyon, suça karışma ve suç işleme, alkol, uyuşturucu ve madde kullanımı (Mitchell vd. 2007), üzüntü hissi, umutsuzluk, okula gitmekten korku duyma (Raskauskas & Stoltz, 2007), akademik başarısızlık, anksiyete, korku, incinmişlik, okulda devamsızlık (Beran & Li, 2005) görülebilmektedir. Sahin ve diğerlerinin (2010) çalışmalarına göre, siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin gösterdikleri tepkiler arasında aşağılanmışlık, üzüntü, nefret ve intikam isteği yer almaktadır.

Literatürde, zorbalığın intihar ile ilişkisinin incelendiği görülmektedir. Bunun sebebi ise gençlerde intiharın sık görülmesidir. Birçok ergen intiharı sık sık düşünebilmektedir. Bu nedenle intihar düşüncesinin eyleminin altında yatan sebeplerin irdelenmesine önem verilmiştir. Bu alanda ilerleme kaydedilmiş olsa da genç bir insanı intihara neyin ittiği konusunda hala bilinmeyen birçok şey bulunmaktadır. İntihar düşüncesi ile bağlantılı sebepler içerisinde ise okul ve çevresinde gerçekleşen zorbalık deneyimi de bulunmaktadır. Hinduja ve Patchin'e göre, siber zorbalığın büyük olasılıkla intihar girişimlerine yol açmadığını vurgulamak önemlidir. Bununla birlikte, siber zorbalık halihazırda stresli bir

yaşam durumunun daha da kötüleşmesine katkıda bulunabilir ve bu da intihar düşünceleri ve intihar girişimi olasılığını artırabilir (Hinduja & Patchin, 2010).

Tablo 7: Siber Zorbalığın Sonuçları

1. Akademik başarıda düşme	18. Öz saygının düşmesi
2. Okula devamsızlık	19. Alkol, uyuşturucu ve madde kullanımı
3. Okuldan memnun olmama, okulu güvenilir bir yer olarak algılamama	20. Okula silahla gitme
4. Okula gitmekten korkma	21. Disiplin cezası alma
5. Okulu bırakmayı düşünme	22. Suça karışma
6. Fiziksel ve psikolojik sağlığın olumsuz etkilenmesi	23. Yalnızlık
7. Yoğun öfke, psikotizm ve nefret	24. İçine kapanma
8. Aşağılanma duygusu	25. Duygusal anlamda stres yaşama
9. İntikam duygusu	26. Arkadaşlık kurmada güçlük yaşama, akran ilişkilerinde sorunlar
10. Utanç duyma	27. Hayal kırıklığı
11. Üzüntü,	28. Siber zorbalığa tekrar karışma tehlikesi altında olma
12. Umutsuzluk, çaresiz, hayal kırıklığı	29. Utanç duyma
13. Korku hissi	30. İntihara teşebbüs veya intihar
14. İncinmişlik	31. İştah kaybı ve yeme bozuklukları
15. Anksiyete ve sosyal kaygı bozukluğu	32. Uyku düzeni bozukluğu
16. Depresyon ve depresif duygular	33. Teknolojiden kaçınma
17. Kendini yaralama	

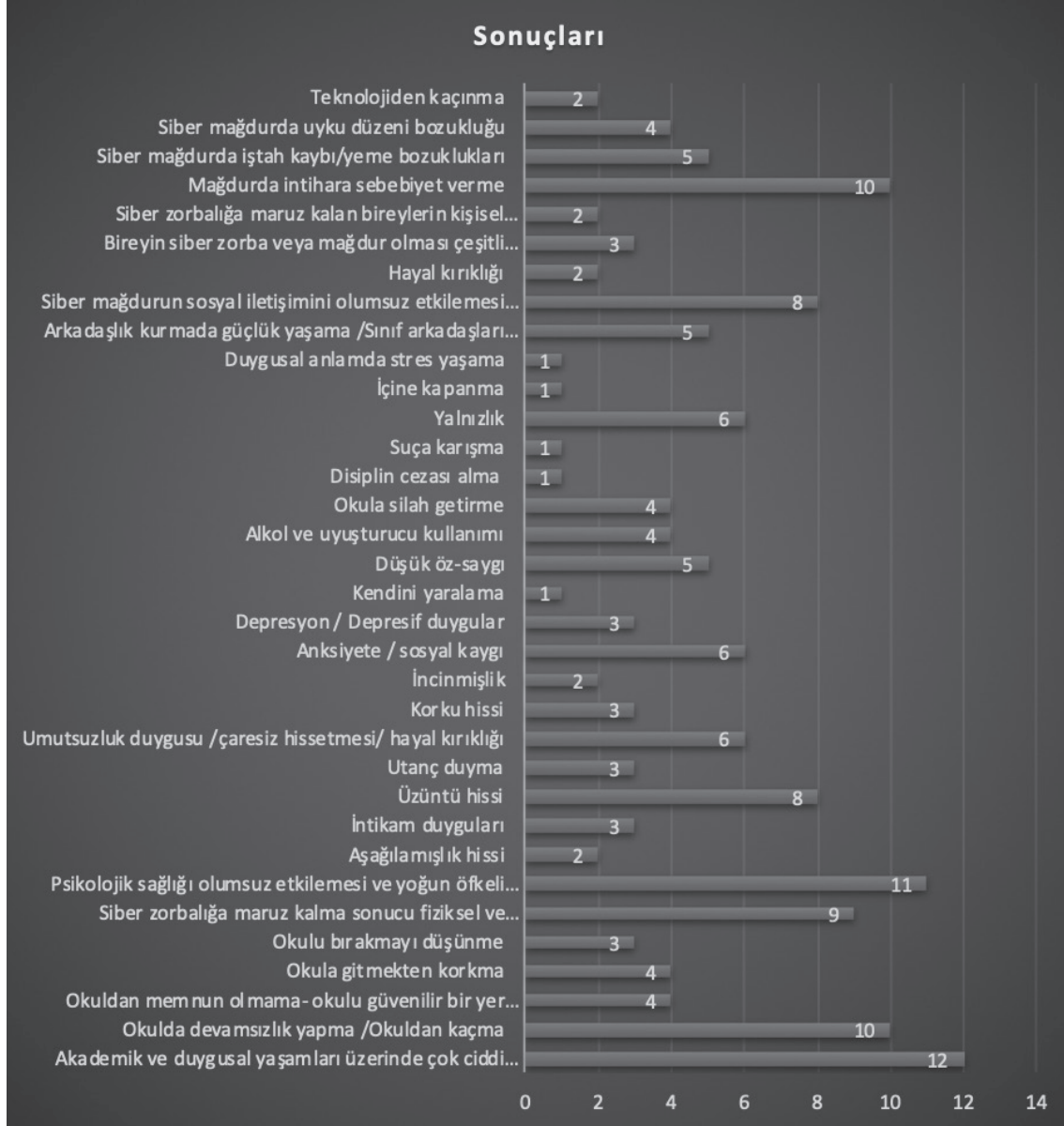
Arslan ve arkadaşlarının yaptığı araştırmaya göre (2012), siber zorbalık mağdurlarında okuldan memnun olmama, okul başarısının ve okula bağlılığın azalması, düşük özsayı (Peker, 2015), kendini yaralama gibi davranışların ortaya çıktığı gözlemlenmektedir (Schneider vd., 2012), okuldan kaçma, disiplin cezası alma ve okula silah getirme gibi davranışlar da gözlemlenmektedir (Ekşi ve Ümmet, 2013). Okula silah getirme, yine siber zorbalıkla ilişkili bir sonuç olabilmektedir (Ybarra vd., 2007). Willard (2007), siber zorbalığın, siber kurbanın arkadaşlık kurmada güçlük yaşamasına neden olduğunu, sınıf arkadaşlarıyla iletişim kurmada zorlanmasına yol açtığını ve siber kurbanı yalnızlığa ittiğini ifade etmektedir. Ergenlerde siber mağduriyet ve yeme bozukluğu psikopatolojisi arasındaki ilişkiyi incelemek üzere yapılan bir çalışmada, siber mağduriyet düzeyinin yeme bozuklukları psikopatolojisi, görünüm değerlendirme ve fazla kilo endişesi ile ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır (Marco & Tormo-Irun, 2018).

Zorbalığa maruz kalma veya şahit olma durumu öğrencilerin kişilik özelliklerini ve toplumsal ilişkilerini olumsuz etkilemektedir (Şahin vd., 2010). Siber zorbalığa maruz kalınan süreçte uykusuzluk problemi ortaya çıkmaktadır (Kestel vd., 2016). Zorbalığa maruz kalan gençlerde depresyon, korku, üzüntü, hayal kırıklığı, utanç, gibi duygular yoğun olarak görülmektedir. Bireyin siber zorba veya mağdur olması çeşitli psikosozyal sorunlar yaşamasına yol açmakta, bu durum bireyin yaşamını zorlaştırmakta, tekrar siber zorbalığa karışma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır (Ang, 2015). Siber zorbalığa maruz kalan bireylerin kişisel bilgilerinin başkalarına gönderilmesinden veya sanal ortamda yayınlanmasından dolayı utanç duydukları, kendilerini tehdit altında hissettikleri ve duygusal anlamda stres yaşadıkları görülmüştür (Ybarra vd., 2006). Siber zorbalığın sınıfın huzurunu bozarak sınıfta öğrencilerin tedirgin olmasına, öğrenciler arası güven kaybına, motivasyonlarının düşmesine ve öğrencilerin içine kapanmasına neden olduğu belirtilmiştir (Toprak, 2018).

Siber zorbalıkla ilgili deneyimlerin stres, korku, hayal kırıklıkları ve akademik, psikosozyal problemlere yol açtığını söylenmektedir (Aksaray, 2011). Siber zorbalığa maruz kalma fiziksel ve psikolojik sağlığı da olumsuz etkileyebilmekte; duygusal, sosyal ve psikolojik

gelişime zarar verebilmekte, ayrıca toplumsal ilişkileri olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Şahin vd., 2010). Siber zorbalığa maruz kalanların bir kısmı yoğun öfke duygusu yaşayabilmektedir (Yaman ve Peker, 2012). Siber zorbalığa maruz kalan bireylerin ilerleyen süreç içerisinde ise teknolojiden kaçınma davranışında buldukları gözlemlenmektedir (Ybarra & Mitchell, 2004).

Tablo 8: Siber Zorbalığın Sonuçlarının Makalelerde Yer Alma Sıklığı

Yaygın olarak bahsedilen sonuçlarda **ilk olarak**, akademik ve duygusal yaşam üzerinde çok ciddi olumsuz etkilerden bahsedilirken, bu sonucu psikolojik sağlığı olumsuz etkilemesi ve yoğun öfkeli olma, psikotizm, öfke, kızgınlık, nefret ve düşmanca duygulara sebebiyet vermesi takip ediyor. Okulda devamsızlık yapma, okuldan kaçma yine **en yaygın sonuçlar** arasında yüksek sıralamaya sahip olarak görülüyor. **Daha az** bahsedilen siber zorbalık sonuçları ise içine kapanma, duygusal anlamda stres yaşama, disiplin cezası alma, suçta karışma, teknolojiden kaçınma, siber zorbalığa maruz kalan bireylerin kişisel bilgilerinin başkalarına gönderilmesinden, sanal ortamda yayınlanmasından utanç duyması, hayal kırıklığı, incinmişlik, aşağılanmışlık hissine neden olması olduğu görülmektedir. Dijital kültür her gün yeni bir bireyi daha teknolojiye bağımlı hale getirebilmektedir. Etki alanı ve

siber alanda geçirilen zaman arttıkça ortaya çıkardığı sonuçlar da artış gösterecektir. Dijital kültürün yaygınlaştıkça hayatımıza getirdiği faydalar ile birlikte ortaya çıkan bu yan etkiler indirgenemez ve tümüyle ortadan kaldırılamaz.

6. Sonuç ve Tartışma

Teknolojinin insan hayatına getirdiği birçok fayda beraberinde bazı yan etkileri de getirmektedir. Dijital ortamdaki varlığımız sürekli suç işlemeyi olanaklı hale getirmiş, siber alanda hukuka aykırı eylemler gerçekleşmeye başlamıştır. Bu yeni alan ile ilgili yeni hukuki düzenleme gereklilikleri doğmuştur. Siber zorbalık da teknolojinin getirdiği yan etkilerden biridir. Siber zorbalık, dijital alanda kimlik gizleyebilme imkanının varlığı, zorbalık eylemini gerçekleştiren kişiye erişimin güç olması, karşı tarafa verilen zararın, zararı veren tarafından net olarak gözlemlenememesi gibi sebeplerle geleneksel zorbalığa oranla daha kolay gerçekleşebilmektedir. Dijital kültürün bir yan etkisi olarak karşımıza çıkan siber zorbalığı erkenden fark edebilecek bilgilere sahip olmak ise en çok da ergenleri etkileyen bu sürecin daha sağlıklı geçişlerle ilerlemesini sağlayacaktır.

Teknolojik iletişim araçlarının kullanımı her geçen gün daha da yaygınlaşmakta ve kullanım süresi artış göstermektedir. Son dönemde özellikle pandemi süresince bu araçların kullanımı yaygınlaşmış ve eğitim online olarak teknolojik iletişim araçları ile ilerlemeye başlamıştır. Bu süreç daha çok ergenlerin karşılaştığı bilinen siber zorbalığa daha da büyük bir alan açmıştır. Sürekli olarak gerçekleşme alanı genişleyen bu zorbalık türü, internet üzerindeki hareketlerimize yön veren sosyal normların eksikliği sebebi ile de saldırgan davranışların burada daha kolay ortaya çıkmasına sebebiyet verebilmektedir.

Siber zorbalığa maruz kalan kişilerde yeme bozukluğu gibi fiziksel boyutta etkiler görülebilmekte, mağdurun sosyal iletişimini olumsuz etkileyebilmekte ve kişinin hayatı zarar görebilmektedir. Bunlarla birlikte bir kere zorbalık eyleminde bulunan bir bireyin bu süreçteki olumsuz psikolojik deneyimi onu tekrar zorbalık yapmaya itebilmektedir. Siber mağdur olma durumunun da siber zorbalık yapmayı pekiştirdiğini gösteren araştırma bulguları bulunmaktadır. Tüm bu süreç kendi içerisinde bir çıkmaz yaratmaktadır. Bu çıkmazı durdurmanın en etkili yolu, siber zorbalığı doğuran etkenlerin ortaya çıkmasını engellemek olmalıdır. Siber zorbalık nedenlerinin temellerini olumsuz duygu durumları oluşturmaktadır. Bu süreçte kişinin kendi öz değerini kazanmış olması, empati kurabilme yeteneğinin gelişmesi ve olumsuz duygu durumları ile kendi içerisinde başa çıkabilme kabiliyetlerini kazanmış olması gerekmektedir. Özellikle ergenleri hedef alan bu zorbalık türünün ortadan kalkabilmesi için konu ile ilgili yasal düzenlemelerin genişletilmesi, caydırıcı olabilmesi ve siber zorbalık hakkında farkındalık yaratabilmek adına eğitim sisteminde bu konu için yer açılması, öğretmenlerin konu ile ilgili öğrencileri bilinçlendirici eğitimler gerçekleştirebiliyor olması gerekmektedir. Birçok ergenin hayatını büyük ölçüde etkileyebilme potansiyeline sahip bu zorbalık türünün ebeveynler tarafından bilinmesi de daha sağlıklı bireyler yetiştirebilmek adına önem arz etmektedir. Bu noktada konu ile ilgili bilinç uyandırabilmek adına verilebilecek seminer veya eğitimlere öğrencilerle birlikte ebeveynlerin de dahil olabiliyor olması gerekmektedir.

Siber zorbalığın, görünümleri, nedenleri ve sonuçları bilindiğinde hem siber zorbalık mağduru olan hem de siber zorbalık davranışında bulunan bireylerin tespitinin kolaylaşması sağlanabilecektir. Siber zorbalığın özellikle nedenlerinin bilinmesi ve bu nedenlerin ortadan kaldırılması direkt olarak oluşumuna engel olabileceği için ayrıca önem arz etmektedir.

7. Kaynakça

- Aksaray, S. (2011). Siber Zorbalık. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 419.
- Aksu, U. A., & Işıklı, Ş. (2019). Teknolojik Zehirlenme, Semptomları ve Teknolojik Düzen. *İSophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi*, Sayı:2, ss. 61-63.
- Anadolu Ajansı. (2017). Türkiye'de en çok bilişim suçu sosyal medyada işleniyor. *Anadolu*

- Ajansı. İstanbul: Anadolu Ajansı.
- Ang, P. (2015). Adolescent cyberbullying: A review of characteristics, prevention and intervention strategies. 1-9.
- Arıcak, T. (2015). *Siber Alemin Avatar Çocukları*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Arslan, S., Savaser, S., Hallett, V., & Balci, S. (2012). Cyberbullying Among Primary School Students in Turkey: Self-Reported Prevalence and Associations with Home and School Life. *Cyberpsychology, Behavior, And Social Networking*, 527-533.
- Ateş, B., & Güler, M. (2016). Ergenlerde Siber Zorbalığın Yordayıcısı Olarak Algılanan Sosyal Yetkinlik ve Toplumsal Kaygı. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 393.
- Ateş, C. E., & Tokay, A. (tarih yok). Sosyal Ağ (Medya) Kullanımı ve Suç Mağduriyeti. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1-33.
- Ateş, E. C., & Ateş, A. P. (2020). Gençlik-Dijital Çağ ve Suç. *Gençlik Ve Dijital Çağ*, 11-20.
- Baştürk, E., Sayımer, İ., & Ergül, S. (2015). Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımları Ve Siber Zorbalık Deneyimleri: Ankara Örneği, *Global Media Journal TR*, 79.
- Baştürk, E., Sayımer, İ., Balaban, J., & Ergün, B. (2014). Okulda Siber Zorbalığın Nedenleri, Türleri ve Medya Okuryazarlığı Eğitiminin Önleyici Çalışmalardaki Yeri. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi*, 18.
- Baker, E. Ö., & Kavşut, F. (2007). Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research*, 37-38.
- Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action*. United States.
- Beran, T., & Li, Q. (2005). Cyber-Harassment: A Study of a New Method for an Old Behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 270.
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu*. (2019, Haziran 11). btk.gov.tr: <https://internet.btk.gov.tr/turkiye-de-bilisim-hukuku> adresinden alındı
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu*. (2019). <https://internet.btk.gov.tr/turkiye-de-internet-hukuku> adresinden alındı
- Brochado, S., Soares, S., & Fraga, S. (2016). A Scoping Review on Studies of Cyberbullying Prevalence Among Adolescents. *Trauma, Violence, & Abuse*, 2-3.
- Brooker, & Charlie (Yönetenler). (tarih yok). *Black Mirror* [Sinema Filmi].
- Budak, S. Ö. (2015). Bilişim Öğrencilerinin Siber Suç Farkındalığı: Erzurum İli Mesleki Ve Teknik Liseler Örneği. Erzurum.
- Burgess, A., Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2009). Cyberbullying and online harassment: reconceptualizing the victimization of adolescent girls. ss.163-176.
- Burgess-Proctor, A., Hinduja, S., & Patchin, J. W. (tarih yok). Cyberbullying Research Summary.
- Çetin, B., Peker, A., & Eroğlu, Y. Ç. (2011). Interpersonal Cognitive Distortions as a Predictor of Cyber Victimization and Bullying: A Preliminary Report in Adolescents. *International Online Journal of Educational Sciences*, 1064-1080.
- Çetin, M., & Özgiden, H. (2013). Dijital Kültür Sürecinde Dijital Yerliler Ve Dijital Göçmenlerin Twitter Kullanım Davranışları Üzerine Bir Araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 173-189.
- Dennehy, R., Meaney, S., Walsh, K., Sinnott, C., Cronin, M., & Arensman, E. (2020). Young people's conceptualizations of the nature of cyberbullying: A systematic review and synthesis of qualitative research. *Aggression and Violent Behavior*, 1-4.

- Deuze, M. (2006). Participation, Remediation, Bricolage: Considering Principal Components of a Digital Culture. *The Information Society*, 63-75.
- D'Antona, R., Kevorkian, M., & Russom, A. (2010). Sexting, Texting, Cyberbullying and Keeping Youth Safe Online. *Journal of Social Sciences*, 523-628.
- Dilmaç, B. (2009). Sanal Zorbalığı Yordayan Psikolojik İhtiyaçlar: Lisans Öğrencileri İçin Bir Ön Çalışma. 1293-1321.
- Dilmaç, B., & Aydoğan, D. (2010). Parental Attitudes as a Predictor of Cyber Bullying among Primary School Children. 1667-1671.
- Doanea, A., Pearson, M., & Kelley, M. (2014). Predictors of cyberbullying perpetration among college students: An application of the Theory of Reasoned Action. *Computers in Human Behavior*, 154-162.
- Ekşi, F. (2012). Narsistik kişilik özelliklerinin internet bağımlılığı ve siber zorbalığı yordama düzeyinin yol analizi ile incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 1692.
- Ekşi, F., & Ümmet, D. (2013). Bir Kişilerarası İletişim Problemi Olarak İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalık: Psikolojik Danışma Açısından Değerlendirilmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 99.
- Eroğlu, Y., & Güler, N. (2015). Koşullu Öz-Değer, Riskli İnternet Davranışları ve Siber Zorbalık/ Mağduriyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 118-129.
- Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Işık, A., & Özkorumak, E. (2015). Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Yaygınlığının ve Risk Faktörlerinin İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 93-107.
- Espelage, D., Craven, R., & Rao, M. (2012). Theories of cyberbullying. *Principles of Cyberbullying Research*, s. 49-65.
- Evrin, A. (2013). Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet. *New/Yeni Symposium Journal*, 31-36.
- Güzel, E. (2016). Dijital kültür ve Çevrim içi sosyal ağlarda rekabetin aktörü: Dijital habitus. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 83-103.
- Gençlik Dijital Çağ ve Suç. (2020). *Gençlik ve Dijital Çağ*, 11-20.
- Grigg, W. D. (2010). Cyber-Aggression: Definition and Concept of Cyberbullying. *Australian Journal of Guidance & Counselling*, 148.
- Hanewald, R. (2008). Confronting the Pedagogical Challenge of Cyber Safety. *Australian Journal of Teacher Education*, s. 5.
- Hiduja, S. (2020, Mart 16). *Coronavirus, Online Learning, Social Isolation, and Cyberbullying: How To Support Our Students*. cyberbullying research center: <https://cyberbullying.org/coronavirus-online-learning-social-isolation-cyberbullying> adresinden alındı
- Hiduja, S., & Justin, P. (2010). Bullying, Cyberbullying, and Suicide. *tandfonline*.
- Hiduja, S., & Patchin, J. W. (2010). Bullying, Cyberbullying, and Suicide. 206-218.
- Hiduja, S., & Patchin, J. W. (2018). Cyberbullying: Identification, Prevention, & Response. Cyberbullying Research Center.
- Hoff, D. L., & Mitchell, S. N. (2009). Cyberbullying: causes, effects, and remedies. *emeraldinsight*, 652-664.
- Işıl, I., Ayaz, V., Can, I., & Dirimen, G. (2018). Siber Zorbalık ve Önlenmesi. *Sanal Alem / Medya Şiddeti* (s. 158). içinde Ankara: HEGEM Yayınları.

- Ünver, H., & Koç, Z. (2017). Siber Zorbalık ile Problemlı İnternet Kullanımı ve Riskli İnternet Davranışı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 117-140.
- Küçükvardar, M. (2018). Suç olgusunun değişen yüzü: Siber suçlar. *ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi*, sayı:1, ss.1-17.
- Kestel, M. K., Akbiyık, & Cen. (2016). Siber Zorbalığın Öğrencilerin Akademik, Sosyal ve Duygusal Durumları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.
- Korkmaz, A. (2016). Fizikselden Sanala Yeni Şiddet. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, 74-85.
- Kowalski, R., Giumetti, G., Schroeder, A., & Lattanner, M. (2014). Bullying in the Digital Age: A Critical Review and Meta-Analysis of Cyberbullying Research Among Youth. *American Psychological Association*, 1137.
- Kowalski, R., Limber, S., & Agatston, P. (2008). *Cyberbullying: Bullying in the Digital Age*. Blackwell Publishing.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in Schools. *School Psychology International* , 157-170.
- Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*, 1778-1789.
- Low, S., & Espelage, D. (2012). Differentiating Cyber Bullying Perpetration From Non-Physical Bullying: Commonalities Across Race, Individual, and Family Predictors. *American Psychological Association*, 39-52.
- Marco, J. H., & Tormo-Irun, M. P. (2018). Cyber Victimization Is Associated With Eating Disorder Psychopathology in Adolescents. *Frontiers in Psychology*, 1-7.
- Mercan, N. (tarih yok). Dijital Dünyada Zaman, Mekân, İnsan İlişkileri ve Yabancılaşma.
- Mitchell, K. J., Ybarra, M., & Finkelhor, D. (2007). The Relative Importance of Online Victimization in Understanding Depression, Delinquency, and Substance Use. *CHILD MALTREATMENT*, s. 318.
- Naisbitt, J., & Aburdene, P. (2000). *Değişen Dünyada 1990'ların On Yeni Hedefi Megatrends 2000 Büyük Yönelimler*. Form Yayınları.
- NTV. (2020, Mayıs 11). Corona virüs etkisi: Karantina döneminde siber zorbalık vakalarında artış yaşandı. ntv.com.tr.
- Patchin, J., & Hinduja, S. (2006). Bullies Move Beyond The Schoolyard. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 153.
- Peker, A. (2015). Ergenlerin saldırganlık ve siber zorbalık davranışları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, 325.
- Peker, A. (2015). Negatif Duygunun Siber Zorbalık ve Mağduriyete İlişkin Yordayıcı Rolünün İncelenmesi. *K. Ü. Kastamonu Eğitim Dergisi*, 1634.
- Peker, A. (2015). Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık Statülerini Yordayan Risk Faktörlerinin İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 63.
- Peker, A., Eroğlu, Y., & Çitemel, N. (2012). Boyun eğici davranışlar ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkide cinsiyetin aracılığının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 206-217.
- Perkins, W., & Berkowitz, A. (1986). Perceiving the Community Norms of Alcohol Use Among Students: Some Research Implications for Campus Alcohol Education Programming. *The International journal of the addictions* , 21, 961-976 .

- Raskauskas, J., & Stoltz, A. D. (2007). Involvement in Traditional and Electronic Bullying Among Adolescents. *Developmental Psychology*, 564-572.
- Raskauskas, J., & Stoltz, A. D. (2007). Involvement in Traditional and Electronic Bullying Among Adolescents. *American Psychological Association*.
- resmigazete.gov.tr. (2007). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/05/20070523-1.htm> adresinden alındı
- Rivers, I., & Noret, N. (2010). 'Th8 u': findings from a five-year study of text and email bullying. *British Educational Research Journal*, 644-671.
- Salı, J. B., Başak, B., & Akca, E. B. (2015). Türkiye'de Ortaokul Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 109-124.
- Schneider, S. K., O'Donnell, L., Stueve, A., & Coulter, R. W. (2012). Cyberbullying, School Bullying, and Psychological Distress: A Regional Census of High School Students. *American Journal Of Public Health*, 172.
- Stemler, S. (2001). An overview of content analysis. *Practical Assessment, Research & Evaluation*.
- Şahin, M., Sarı, S. V., Özer, Ö., & Er, S. H. (2010). Lise Öğrencilerinin Siber Zorba Davranışlarda Bulunma ve Maruz Kalma Durumlarına İlişkin Görüşleri, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Şahin, M., SARI, S. V., Özer, Ö., & Er, S. H. (2010). Lise Öğrencilerinin Siber Zorba Davranışlarda Bulunma ve Maruz Kalma Durumlarına İlişkin Görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 264-265.
- Türk, N., & Gürkan, F. (2019). 6. ve 7. Sınıf Öğrencilerinde Akademik Motivasyon ve Siber Zorbalığın İncelenmesi. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, 45-78.
- Toprak, Y. (2018). Ortaokullarda Görev Yapan Öğretmenlerin Siber Zorbalık Algılarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi.
- Turhan, O. (2006). Bilgisayar Ağları ile İlgili Suçlar. Ankara.
- UNICEF Türkiye Milli Komitesi. (2019). www.unicefturk.org adresinden alındı.
- Urfalı, O. S. (2004). Sosyal Medya ve Siber Zorbalık. Eskisehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Virtual Violence: Protecting Children from Cyberbullying. (2009). London: Beatbullying.
- Vandebosch, H., & Cleemput, V. (2008). Defining Cyberbullying: A Qualitative Research into the Perceptions of Youngsters. *Cyberpsychology & Behavior*, 499-503.
- Vandebosch, H., & Cleemput, V. (2008). Defining Cyberbullying: A Qualitative Research into the Perceptions of Youngsters. *Cyberpsychology & Behavior*, 501.
- Vandebosch, H., & Cleemput, V. K. (2009). Cyberbullying among youngsters: profiles of bullies and victims. *New Media & Society*, 1352.
- Watkins, J. (Yöneten). (2016). *Black Mirror 'Shut Up and Dance'* [Sinema Filmi].
- Willard, N. (2007). *Cyberbullying and Cyberthreats*. Research Press.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. . Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yaman, E., & Peker, A. (2012). Ergenlerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyete İlişkin Algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 824.
- Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: a comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*

and Allied Disciplines, 45, 1308-1316.

Ybarra, M. L., Diener-West, M., & Leaf, P. J. (2007). Examining the Overlap in Internet Harassment and School Bullying: Implications for School Intervention. *Journal of Adolescent Health*.

Ybarra, M. L., Mitchell, K. J., Wolak, J., & Finkelhor, D. (2006). Examining Characteristics and Associated Distress Related to Internet Harassment: Findings From the Second Youth Internet Safety Survey. *Pediatrics*, 1172.

You, S., & Lim, S. A. (2016). Longitudinal predictors of cyberbullying perpetration: Evidence from Korean middle school students. *Personality and Individual Differences*, 89, 172-176.

Sanal İlişkiler Bağlamında Siber Flört

Mustafa ÇEĞİNDİR*

*Marmara Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
mustafa.cegindir@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-0474-0132>

Anahtar Sözcükler
Siber Flört, Sanal İlişkiler,
Anonimlik, Çevrim İçi
Arkadaşlık Uygulamaları.

Key Words
Dating, Siber Dating,
Virtual Realitions, Anonymity,
Online Dating Apps.

Atıf/Citation
Çeğindir, M. (2020). Sanal ilişkiler bağlamında siber flört. ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi, Cilt 3, Sayı 6, ss: 39-53.

Özet

Flört ilişkilerinin fiziki veya sanal alem üzerinde gerçekleştirilmesi arasında farklar vardır. Siber uzamın özelliklerinden ve konumundan dolayı siber flört ilişkisinde bireyleri etkileyen ve bireylerin davranışlarını değiştiren bazı dinamikler mevcuttur. Bu dinamikler sayesinde zaten bulanık olan flört ilişkisi sanal alem üzerinden icra edildiğinde daha bulanık hale gelebilmektedir. Bu bulanıklık sosyal bir gerçeklik olan siber flört ilişkisi üzerine durulması gerektiğini gözler önüne sermektedir. Siber alemin sunduğu imkanlar flört etme durumunu kolaylaştırmaktadır. Dijital ortamlardaki koşullar flört eylemini burada gerçekleştirmek için elverişli bir ortam sunmaktadır. Bu sebeplerden ötürü flört ilişkisi günümüzde fiziki alandan uzaklaşarak sanal alanlarda daha çok gerçekleştirilen bir ilişki biçimi haline gelmiştir. Bu çalışmada flört, sanal ilişkiler, siber flört, anonimlik ve çevrim içi tanışma uygulamaları üzerine ulusal ve uluslararası yazına dair bir literatür taraması yapılmıştır. Çalışmanın amacı siber flört üzerine ulusal bir çalışma olarak literatüre ve ileride bu konu üzerine yapılacak çalışmalara katkı sağlayabilmektir.

Abstract

Cyber Dating in the Context of Virtual Relationships

There are differences between the realization of dating relationships in the physical and virtual world. Due to the characteristics and location of cyberspace, there are some dynamics that affect individuals and it changes individual's behavior in the cyber dating relationship. Thanks to these dynamics, the already blurred dating relationship can become more blurred when performed over the virtual world. This blur reveals that cyber dating relationship, which is a social reality, should be emphasized. The possibilities offered by the cyber world make dating easier. The conditions in digital environments offer a favorable environment to perform the act of flirting here. For these reasons, the dating relationship has moved away from the physical area and has become a form of relationship that is more practiced in virtual spaces. In this study, national and international literature on dating, virtual relationships, cyberdating, anonymity and online dating practices has been reviewed. The aim of the study is to contribute to the literature and future studies on this subject as a national study on cyberdating.

1. Giriş

Bireyler yaşamları boyunca diğer bireylerle, nesnelere, olgularla etkileşim halindedirler. Bireylerin kurduğu bu iletişim farklı türlere ve çeşitlere ayrılabilir. Kurulan iletişimin türlerinin net sınırını çizemesek dahi insanlık tarihsel süreçte bu iletişim türlerini performe ederek onlara anlam kazandırmaktadır. Bireyler çevrelerindekiyle akrabalık, arkadaşlık, iş arkadaşlığı, flört, romantik sevgili gibi birçok farklı ilişki içerisine girebilmektedirler. Toplum yapısı veya toplumsal normlar şüphesiz bireyler arası iletişimde etkili olabilmektedir. Buna rağmen bireyin bir başka bireyle kurduğu iletişimin işlevselliği, birey psikolojisine bağlı olarak belirlenmektedir. Sosyal varlık olan insanlar bu sosyalliklerini en çok yakın ve yoğun iletişim halinde olduğu kişiler ile gerçekleştirirler. Bireyin kendini sosyal açıdan yetkin algılamasında önemli bir faktör olan yakın ilişkiler, yaşamın vazgeçilemeyen bir yönünü oluşturmaktadır. Birçok insan için ideal yaşam, diğer insanlarla evlilik, aşk, arkadaşlık gibi yakın ilişkiler kurmak anlamına gelmektedir (Türkoğlu, Akbaş, & Çelikkaleli, 2015, s. 190). Duygusal zekaya sahip olan insanlar kurduğu iletişimleri veya içinde bulunduğu ilişkileri duygularıyla beraber yaşamaktadırlar. Sosyal varlık olabilmenin en gözle görülür etkenlerinden biri de duygusal zekaya sahip olabilmektir. Kimi bireylerin duygusal zekası yüksek ve yoğun olurken kimi bireylerde bu daha minimum düzeyde olabilmektedir. O halde girdiğimiz ilişkilerde kurduğumuz iletişim psikolojik olarak hissettiğimiz duygular ile gerçekleşmektedir. Hissedilen duygular veya gizini açan duygular çoğunlukla sadece bireysel davranışlardan kaynaklıymış gibi görünse de duygusal iletişim kurabilmenin önemli boyutlarından biri de sosyal alanda var olabilmektedir. Bununla birlikte sadece sosyal faktörler duyguları etkilemek ve onlar tarafından etkilenmekle kalmamakta, duyguların kişilerarası etkileşimler sırasında sosyal olarak oluşturulduğu ifade edilmektedir (Yıldız, 2007, s. 129). Duyguları, haliyle insan ilişkilerini de etkileyen faktörler farklı kültürlerde, farklı dönemlerde ve farklı coğrafyalarda başkalaşmaktadır. Hatta bireyler için duygular günümüzde bile (herkes tarafından çokça tecrübe edilmiş olsa dahi) bulanık bir haldedir. Duygular ile ilgili farklı görüşler sürekli dile getirilmektedir ve buna bağlı olarak bireylerin duygular üzerine yaptıkları yorumlarda kendileriyle dahi çeliştikleri görülebilir. Kısaca duygu bireysel psikolojinin etkisiyle beraber sosyal süreçlerin bir sonucu ya da etkisi olarak değerlendirilir (Yıldız, 2007, s. 133).

Farklı dönemlerde, farklı coğrafyalarda gözlemlenen ilişki kurma biçimlerinin değişimi bazı etkenlerin oluşturduğu şartlara bağlıdır. Dönemin teknolojikleşme durumu da bu etkenler arasındadır ve belki de en önemlisidir. Teknolojinin ve tekniğinin gelişimi ile iletişim kurma pratikleri de gelişmiş ve değişime uğramıştır. Günümüz dünyasını ele aldığımızda ise en çok karşılaştığımız ve iletişimin en çok gerçekleştiği alanlardan biri dijital ortamlardır. Tekniğin gelişimi ile iletişimin kurulma biçimini beraber ele alındığında, antik dönemlerde mağaralara yapılmış çizimlerin dahi iletişim pratiklerine etki eden bir teknik gelişim ürünü olabildiği görülebilir. Zamanla gelişerek ve gelişim hızını da her an artırarak hayatın her alanına yayılmış teknoloji ile gündelik basit iletişimler dahi bu teknik cihazlar üzerinden gerçekleştirilmeye başlandı. Günümüzde ise dijital sosyal mecralar sosyalleşmenin ve iletişimin en çok kurulduğu mecralar haline gelmiştir. Sosyal ağların popülaritesinin artması ile her türlü iletişimin bu ağlar üzerinden gerçekleştirilmeye başlanması, yeni bir sosyalleşme süreci olarak görülmektedir. Yaşanan bu gelişmeler bireylerin ilişkilerini, iletişimlerini, sosyalleşme süreçlerini, yaşam biçimlerini ve çevreyle olan etkileşimlerini etkilemektedir (Karagülle & Çaycı, 2014).

2. Dijital Dönemde İlişkilerin Yapısı

Üretilmiş her teknoloji, toplumlar üzerinde toplumsal ve sosyal başkalaşıma sebep olmaktadır. Özellikle iletişim amaçlı üretilen teknolojiler alışkanlıklarda, yaklaşım tarzlarında ve yaşam sistemlerinde değişimlere neden olmuştur. İletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesiyle küreselleşmenin ivmesi hızlanmıştır. Bu teknolojilerin gelişimi sayesinde David Harvey'nin dediği gibi zaman ve mekan sınırı ortadan kaldırılmıştır, önemini yitirmiştir ve

iletişim anlık olarak gerçekleştirilmeye başlamıştır. Bu durum zaman sıkışmasına neden olurken bireylerin çevreleriyle ve dünyayla kurdukları iletişim, teknolojiyle aracılanmış bir iletişim biçimine dönüşmektedir. Yaşanan bu gelişmelerle birlikte alışkanlıklar, düşünceler, duygular da değişerek sanal yaşam, sanal davranış ve sanal kültür olarak adlandırılan kavramlar ortaya çıkmıştır (Karagülle & Çaycı, 2014, s. 1). Bireyler arası bilgi dolaşımının dijitalleşmeyle beraber hızlı yayılmaya başlaması, yeni sosyalleşme alanlarını da ortaya çıkarmıştır. Bu ortamlarda iletişim kurmak istediğimiz kişinin nerede olduğunun, bunun için vaktinin olup olmadığının ve karşıdaki kişinin bu iletişime karşı nasıl yaklaşacağına bir önemi kalmamıştır. Kişi ile çevrim içi ortamlar üzerinden saniyeler içinde iletişime geçilebilmektedir. Fazladan bir zaman ihtiyaç duyulmamaktadır. Son olarak ise karşıdaki kişinin bu iletişime ortak olmayı kabul edip etmeyeceğinin kaygısı yüz yüze görüşmeye nazaran pek güdülmemektedir, karşıdaki kişi buna onay verirse iletişim devam eder, aksi halde ise hiçbir şey yapma ihtiyacı duymadan iletişim olduğu gibi kalır, yani biter.

Bireyler bu sebeplerden dolayı iletişime geçme niyetinde oldukları kişilere dijital ortamdan ulaşmayı tercih edebilmektedirler. Karagülle ve Çaycı yaptıkları çalışmalarında (2014) sosyalleşme mekanlarının zaman içerisinde dönüşüme uğrayarak teknolojinin de gelişmesiyle birlikte, gerçek anlamda yüz yüze görüşmenin önüne geçerek bir araya gelme gereksinimine duyulan ihtiyacın azalmasına neden olduğunu dile getirmişlerdir. Terapist David Schnarch (1997) kişiler ile tanışma bağlamında internetin daha cazip gelmesinin nedenini buradan kurulan ilişkilerin **risk ve maruziyet içermeden** anonim olarak duygusal temas kurabilmeye imkan sunması olarak değerlendirmiştir. Bunların yanı sıra sanal alemin varlığının daha **bulanık** oluşu ve orada fiziki alemdeki gibi **dijital kalıp normların bulunmayışı** bireylere **kendisini istediği gibi tanıtma** fırsatı verebilmektedir. Bu durum bu alemde kurulan ilişkilerde kişiye rahatlık ve özgürlük sağlamıştır. Sanal alemin fiziki aleme göre daha **kayıt dışı** oluşu, burada ilişki içerisinde bulunmayı cazip kılabilir. Tüm bunlar nedeniyle özellikle ergenler ve genç yetişkinler sanal alanlarda kurdukları iletişimlerde kolaylıkla onay görebilir hale gelmektedir ve günümüzde ergenler ve genç yetişkinler arasında sanal alan yoluyla arkadaşlık kurma, bu ilişkilere bağlanma örüntüleri geliştirme daha popüler hâle gelmektedir (Kurt & Şabanoglu, 2019, s. 28).

Bireylerin dijital iletişim kurmasının pek çok farklı sebebi, avantajı ve dezavantajı mevcuttur. Görünürde olan ise sanal alemde her türlü ilişkiyi deneyimleyebilmemizdir. Birçok insan sanal ortamlar üzerinden iletişime geçmekte, arkadaşlık kurmakta hatta bu ortamlarda duygusal ilişkiler içerisinde bulunup buradan tanıştıklarıyla evlenebilmektedir (Robins, 1999, s. 49). **Siber flört** durumu da sanal ortamlar üzerinde dijital iletişim yoluyla günümüz genç nüfusu tarafından çokça gerçekleştirilen ve tercih edilen bir ilişki biçimidir. Özellikle genç nüfus yeni iletişim ortamlarının sunduğu imkanlardan yararlanarak flört etme eylemlerini sanal alem üzerinde gerçekleştirmektedirler. Bu durum bireylerin diğer bireylerle girdiği duygusal, romantik ve cinsel ilişkilerin bu alemde üretildiğini göstermektedir.

3.Sınırları Geniş Bir İlişki Biçimi: Flört

Flörtün ne olduğu, bireylerin nasıl ve ne şekilde flört ettiklerini anlayabilmek, bu ilişki biçiminin çevrim içi ortamlarda da neden var olduğunu anlamak için önemlidir. Flörtün İngilizce'deki anlamsal karşılığı "dating"dir. Flört aynı zamanda günümüz genç nüfusu arasında "çıkma" eylemi olarak da dile getirilmektedir. Flört, buluşma ve çıkma kavramları anlamsal olarak birbirine yakın ilişki türünü çağrıştırmaktadır. Bu birbirini anımsatan ve ortak bir imgeyi ifade eden kavramlar çoğunlukla bireylerin farklı kişilerle arkadaşlık, akrabalık ve akranlık dışı olarak **yakın ilişki kurma** istekleridir. Yakınlık gereksinimi, kişinin bir sırdaşı olması isteğinin ağır basmaya başladığı ergenlik döneminde kendini gösterir, akran grubunun ve dostluk ilişkilerinin parçalanmasıyla ve karşı cinsiyetten bir eşe ilgi duyulmasıyla güç kazanır (Türkoğlu, Akbaş, & Çelikkaleli, 2015, s. 191).

Flörtün bireylerdeki farklı istekleri karşılaması ve bazı diğer ilişki türlerine benzer olması, flört kavramının sınırlarının net çizilememesine ve anlamının bulanıklaşmasına sebep olabilmektedir. Duygusal olarak bazı hislerden dolayı veya seksüel arzulardan dolayı ortaya çıkması flörtü net olarak açıklamayı zorlaştırmaktadır. Bu haliyle flört bir nevi kişinin kendi içinde anlam kattığı bir ilişki türü olarak değerlendirilebilir. Flörtü, iki kişinin arkadaşlığın ötesinde duygusal, romantik ve/veya cinsel anlamda bir bağı paylaştığı ancak evlilik ve nişanlılık tarzı ilişkiler içinde olmadıkları bir ilişki olarak tanımlanmaktadır (Murray & Kardatzke, 2007, s. 79). Ezgi Demirtaş, flört kavramı detaylı olarak şöyle açıklamaktadır:

“Flört; uzun süreli bir romantik ilişki, kısa süreli romantik bir ilişki, bir defaya özgü bir buluşma/ tanışma eylemi, tek gecelik cinsel bir partner, sadece bir cinsel partner, bir ve birkaç kişiyle takılmak, bir grup arkadaşla birlikte sosyalleşmek gibi biçimler olabilir. Bazı gençler, flörtü iki kişinin kendini birbirine adadığı tek eşli bir ilişki olarak tanımlarken bazıları, adanmışlık içermeyen ilişki ya da bir kişinin aynı anda birden fazla partnerle birlikte olabileceği ilişki olarak tanımlayabilir. Bunlar dışında, kişilerin farklı biçimlerde tanımladığı flört biçimleri de görülebilir” (Demirtaş, 2019).

Yukarıdaki tanımlama bağlamında flört kavramına bakıldığında sınırlarının geniş olduğu görülebilmektedir. Duygusal hislerin olduğu ikili ilişkiler de flörte dahil edilebilirken herhangi bir duygusallık olmadan sadece cinsel çekimin olduğu ilişkiler de flört dahilindedir. Flörtün bu denli yaygınlığı ve farklı durumlar sonucu ortaya çıkışı flört içindeki bireylerin de çok farklı davranışlar sergilemesine sebep olabilmektedir. Her ne kadar flört eden partnerler farklı şekillerde bunu gerçekleştirirler de bu eylemin başlangıcı ortak bir davranış biçimi içerebilir.

Givens (1978) flörtün ilk aşamalarının sinyaller yoluyla gerçekleştiğini belirtmiştir. Sözlü bir iletişim harici beden dili ve bakışmalar sayesinde flörtün ilk kıvılcımlarının oluştuğunu, eğer karşı taraftan aynı sinyal gelmezse de bunun karşılıklı olmadığını ve böylece bireyin de adım atmamaya kendini koruyabildiğini belirtmiştir. Givens’in burada bahsettiği sinyalleşme durumu, gündelik hayatta sıkça gözlenebilir. Bireyler ilgi duydukları cinsteki bireylerden anlık olarak hoşlanabilirler ve bu ilk görüşte gerçekleşen basit ama etkileyici bir durum olarak değerlendirilebilir. O halde flörtü başlatan da bu ilk görüşte algılanan sinyallerdir. Bu sinyalleşme karşılıklı olduğunda bireyler daha da yakınlaşarak bu flörtöz ilişkilerini farklı boyutlara taşıyabilmektedirler.

Monica Whitty (2004), flört halindeki bireylerin davranışları üzerinde durmuştur. Çalışmada flört halindeki bireyin **geleneksel kinetik** hareketlerde bulunduğu belirtilmiştir. Bunlar saç savurma, dudak yalama, aynalama davranışı sergileyerek karşıdakini taklit etme, gülme, gülümseme ve kıkırdama davranışlarıdır. **Oculesics (gözle ilgili sözsüz iletişim)** hareketlerin de flört davranışı olarak gerçekleştirildiğini belirtir. Bunlar uzun veya kısa bakışlar ile karşıdakini gözlemlenmek, nüans halinde kaş hareketleri ve gözlerinin içine bakarak gülme gibi davranışlardır. Bunların yanında **olfaktik (kokuyla ilgili sözsüz iletişim)** davranışların da parfüm gibi kozmetik ürünler aracılığıyla flört sırasında sergilendiğine değinilmiştir. Çalışmada flört içindeki sözlü iletişim biçiminin de **çapkın** bir tavırla yapıldığını, havalı gözükecek şekilde gülümsendiğini ve daha az sessizliğin, duraksamanın olduğu iddia edilmiştir. Aynı zamanda tensel temas ve karşıdakine dokunma biçimleri de flört halindeyken gerçekleştirilen eylemlerdendir.

Flört etme durumu, bireyin kıyafet giyme tercihlerini de etkileyebilmektedir. Bu tarz davranışlar sayesinde bireyler karşılıklı olarak birbirlerini fiziki çekicilik açısından etkileyebilmektedirler, zaten amaçları bu yöndedir. Fiziki çekicilik durumu her iki tarafı da etkileşime devam etmeye iten önemli bir etkidir. Bu sürekli etkileşimler yoluyla bireyler bir uyum duygusu oluşturmaya ve kendi aralarında benzerlikler aramaya başladıkları bir sosyal nüfuz sürecine girerler (Merkle & Richardson, 2000, s. 189). Bir birey bir başka

bireye karşı düşünce ve hayata bakış açısı olarak benzerlikler sezerse ve fiziksel çekicilik hissederse olumlu ve samimi bir ilişkinin gelişme imkanı oluşmuş olur. Aynı şekilde bir kişinin başka birine mahremiyetini anlatması ve kendisini açması yalnızca bir kişiye yakınlık hissetmesine değil, aynı zamanda aralarında bir bağlantı kurulmasına yol açar. Bu bağlantı da romantikliği ve cinselliği harekete geçirir. Böylece romantik bir ilişkinin gelişimi, fiziki çekiciliğe ve ortak yanların keşfedilmesine bağlı olarak ortaya çıkan flörtöz sonucu oluşur. Uzun ve kısa vadeli ilişkilerde fiziksel beğeni ve özgünlük kritik öneme sahiptir (Kray & Locke, 2008, s. 492). Bireyler flört davranışı içine girdiklerinde ise bu iki durumu masaya yatırır ve flört sürecinin gelişimi bu dinamikleri etkiler. Bu bağlamdan bakıldığında flört etme eylemi uzun veya kısa dönemli ilişki biçimlerinde sürekli olarak performe edilen bir eylemdir.

Flört eyleminin başlangıcı aynı zamanda bir sorgulama süreci de içermektedir. Sosyolog Georg Simmel 1911 yılında flörtü iki kişinin cazibeyi iletme amacıyla şakacı bir şekilde ilişkilerinin tanımını sorgulamaya giriştikleri bir dans halindeki “çekici bir kumar” olarak nitelendirmiştir (Pinsky, 2019, s. 2). Bu ise flörtün, bir ilişkinin oluşmasındaki kritik anlardan biri olduğunu göstermektedir. Bu sebeple flört, iki kişi arasındaki yakınlık engelini aşan bir süreç olarak da değerlendirilebilir. Flört bu açıdan başlatıcı için bir risk içerebilmektedir: **onay görüp görmeme riski**. Flört, sosyal etkileşim içeren ve ilişkiye devam ya da ilişkiyi sonlandırma niyetiyle eylemlerde bulunan, daha sonra bir tarafın ya da iki tarafın isteğiyle sonlandırılan ya da resmi bir ilişkiyle (evlilik, nişanlılık, birlikte yaşama) devam eden bir ilişki türüdür (Baldan & Akış, 2017, s. 41). Flörtün başlatıcısı genelde bu ilişkiyi daha resmi bir ilişkiye taşımaya ve ilişkiyi sürdürmeye istekli olan taraftır. Bu açıdan bakıldığında başlatıcının bu yakınlık engelini aşamaması ve flörtün bitirilmesi ihtimali başlatıcının isteği doğrultusunda olmayacağı için risk oluşturmaktadır.

Henningsen, Braz ve Daives yaptıkları bir çalışmada (2008), Henningsen’in daha önce 2004 yılında yaptığı çalışmasında ortaya koyduğu insanların flört etmesini sağlayan 6 motivasyonu kullanmışlardır. Bu motivasyonlar: cinsel teması kolaylaştırmak (cinsel motivasyon), romantik ilişkiyi ilerletmek (ilişkisel motivasyon), eğlenmek (eğlence motivasyonu), romantik bir ilişki potansiyelini keşfetmek (keşfedici motivasyon), benlik saygısını geliştirmek (saygı motivasyonu) ve başka birini kendisi için bir şeyler yapmaya teşvik etmek (araçsal motivasyon) şeklindedir. Bu motivasyonlar aşağıda kısaca açıklanmıştır.

- i. **Cinsel motivasyon (Sexual Motivation):** Bu motivasyonun başlıca sebebi karşıdaki kişi ile cinsel bir temas ve yakınlık kurabilmektir. Flört davranışında cinsel etkileşimi başlatmak için oluşturulan bir motivasyondur. Kişi başlı başına cinsel motivasyonu sayesinde bir flört ilişkisine başlayabilse de diğer motivasyonlar da cinsel temas ve yakınlık ile sonuçlanabilir.
- ii. **İlişkisel motivasyon (Relational motivation):** Cinsel ilgiyi ifade etmenin yanı sıra, flört etme davranışları, bireyler arasında artan ilişkisel yakınlık arzusunun ifade etmek için kullanılabilir. Flört etmek bir ilişkiyi başlatacağı gibi, mevcut olan bir ilişkiyi pekiştirmek veya ilişkinin yoğunluğunu farklılaştırmak için de eyleme geçirilen bir davranıştır. Aynı zamanda ilişki içerisindeki bireyler karşı tarafın başkasıyla flört içinde bulunmasını sadakatsizlik olarak değerlendirebilirler ve bu durumu kıskanabilirler.
- iii. **Eğlence motivasyonu (Fun motivation):** Kişiler aynı zamanda flört eylemini eğlenmek için de yapabilmektedirler. Bireyler boş zamanlarını doldurmak için, keyif almak için veya dikkatlerini dağıtmak için sosyo-seksüel iletişim içine girebilmektedirler. İnsanlar flört etmeyi zararsız ve eğlenceli bir aktive olarak görebilmektedirler.
- iv. **Keşfedici motivasyon (Exploring motivation):** Flört farklı amaçlarla kullanılsa da karşıdaki kişinin romantik bir ilişkiye onay verip vermeyeceğini anlayabilmek

için de yapılabilir bir eylemdir. Bireyler dolaylı yoldan bir kişiyle ilişki başlatmak istediklerini flört ederek belli edebilmektedirler. Karşı tarafın geri dönüşlerine bağlı olarak bu isteklerinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini öğrenebilmektedirler.

- v. **Saygı motivasyonu (Esteem motivation):** Bireyler kendi öz saygılarını inşa etmek veya bu saygılarını tatmin etmek için de flört ilişkileri içine girebilmektedirler. İlgi duyduğu cinsle bir ilişki içinde bulunma ve bu ilişkisinin olduğunun bilinmesi kişilerin öz saygılarında doyum sağlayabilmektedir. Bazı kişiler başkalarının onlar ile flört ettiklerinden gurur ile bahsedebilmektedirler (Downey & Vitulli, 1987, s. 901).
- vi. **Araçsal motivasyon (Instrumental motivation):** Flört etmek, diğerlerinden farklı olarak bir kişiyi bir ürün veya hizmet sağlamak için ikna etme aracı olarak da kullanılabilir. Bireysel flört etme çabası aynı zamanda sosyal dominasyon ve manipüle gibi kavramlarla da ilişkili tutulabilir. Flört eden bir kişi karşıdaki kişinin kendisini beğendiğini, çekici bulduğunu ve hoşuna gittiğini düşünerek benliğini tatmin edebilir. Bu durumda bir taraf, diğer tarafın davranış şekline bir hizmetmiş gibi yararlanabilir hale gelebilir. İş yerlerinde ise kadın çalışanlar müşterilerle ürün satışı sırasında flört eyleminde bulunarak satışları daha verimli hale getirebilmektedirler.

4. İlişkiler: Gerçek, Sanal ve Hibrid

Tarihsel süreç içerisinde insan içinde yaşadığı toplumu ve çevreyi değiştirmiş, geliştirmiş, imar etmiş veya talan etmiştir. Sürekli değişim halinde olan tarihsel süreçte varlığını koruyabilen olgulardan biri de ilişki biçimleridir. Günümüz dünyasına baktığımızda teknolojinin, dijitalleşmenin ve bunlarla beraber küreselleşmenin etkisini yaşamın her alanında görebilmekteyiz. Bu hayatımıza tesir eden olgular şüphesiz ilişki biçimlerimizi ve pratiklerimizi de etkilemiştir. Bireyler arası iletişimin büyük bir kısmı günümüzde yeni iletişim teknolojileri ile gerçekleştirilmektedir. Sosyal ağların popülaritesinin artması ile her türlü iletişimin bu ağlar üzerinden gerçekleştirilmeye başlanması, yeni bir sosyalleşme süreci olarak görülmektedir. Yaşanan bu gelişmeler bireylerin ilişkilerini, iletişimlerini, sosyalleşme süreçlerini, yaşam biçimlerini çevreyle olan etkileşimlerini etkilemektedir (Karagülle & Çaycı, 2014, s. 1). Yeni iletişim teknolojileri sayesinde hem mevcut iletişim pratikleri bu alanda icra edilmeye başlanmış hem de bu teknolojiler sayesinde yeni iletişim pratikleri ortaya çıkmıştır. Bireyler etkileşimde oldukları kişiler ile **sanal ortamlar üzerinden** iletişimlerini sürdürebilmekte ve sanal **ortamlar sayesinde** yeni kişilerle tanışabilmektedirler.

İnternet ve sosyal paylaşım siteleri, sanal ilişkilerin ve iletişimin en çok gerçekleştirildiği mecralardır. İnternetin getirdiği en büyük olanaklardan biri, kişilerin iletişime geçebileceği bir alan yaratmasıdır. Bireyin iletişime geçebildiği her alanda ise ilişki biçimleri oluşabilmektedir. Sosyal paylaşım siteleri, günümüz bireyi ve özellikle yeni kuşak bireyler için ikinci bir sosyal ortam oluşturmaktadır (Okur & Özkul, 2015, s. 240). Bu sosyal ortamın oluşumundaki en önemli sebep ise internetin **zaman ve mekân zorunluluğunu** hatta **engelini** ortadan kaldırmış olmasıdır. Genel anlamıyla **sanal ilişki**, “ortak mekânda gerçekleşmeyen, yüz yüze görüşmeye dayanmayan, bedensel temas olanağının bulunmadığı, araçlı bir iletişim ile gerçekleştirilen ve gerçeklikten ziyade hayali bir hüviyet arz eden bağlantı” şeklindedir (Karaca, 2007, s. 133). Sanal ilişki kısaca **internet üzerinden gerçekleştirilen fiziki yakınlık ve bedensel etkileşimin olmadığı ilişki türü** şeklinde tanımlanabilir.

Teknolojinin sunduğu imkanlar dahilinde kişiler bu ortamlardaki iletişimlerini her ne kadar karşılıklı görüntülü olarak gerçekleştirebilseler de fiziki bir yakınlığın varlığından söz edilemez. Bu ortam üzerinden kurulan ilişkiler zaman zaman yüz yüze görüşmeye kadar varabilse de bazen sadece sanal olarak kalabilmektedir. Hatta bazı ilişkiler yüz yüze başlasa dahi sanal olarak devam edebilmekte ve burada sonlanabilmektedir. Son birkaç yılda sanal ve fiziki ilişki kurma pratikleri birbirleriyle beraber var olabilmektedir (**hibrid**). Sanal alemin ortaya çıkışı fiziki dünyanın önemini yitirmesine sebep olmamış ama gündelik hayatta

mevcut olan bazı olguları, pratikleri kendi içinde var etmeye başlamıştır. O halde günümüz ilişki biçimlerini ele aldığımızda fizikilik ve sanallık kişiler arası ilişkiler bakımından birbirine karışmıştır. Fiziki olan ilişkiler sanal alem üzerinden devam edebilmekte, sanal alem içerisinde oluşan ilişkiler ise fiziki alana taşınabilmektedir.

Sanal ilişkilerde esas olan ilişki içinde bulunma durumunun daha önce insanlığın hiç deneyimlemediği bir şekilde teknoloji aracılığı ile gerçekleştirilmesidir. Bu haliyle sanal ilişkiler günümüzde fiziki ilişkilerden daha cazip hale gelebilmektedir. Sanallığın ve teknolojinin sunduğu imkanlar bireylerin sanal alem üzerinde ilişki kurmasına sebep olabilmektedir. Sosyalleşme mekanları zaman içerisinde dönüşüme uğrayarak; teknolojinin de gelişmesiyle birlikte, gerçek anlamda yüz yüze görüşmenin önüne geçerek bir araya gelme gereksinimine duyulan ihtiyacın azalmasına neden olmaktadır (Karagülle & Çaycı, 2014). Bireylerin sosyal mecralarda geçirdikleri sürelerin fazla olması ve dünya genelinde sosyal mecraların kullanımının günden güne artması bu durumu bariz hale getirmiştir. Sosyal medya üzerinde paylaşım oldukça fazlayken ilişkiler de sosyal medya aracılığıyla yaratılabilmektedir (Yıldırım & Ünal, 2020, s. 280). Sosyal mecralarda profiller oluşturarak diğer oluşturulan profillerle sanal arkadaşlık gerçekleştirebiliriz. Buralarda oluşturduğumuz hesaplarda diğerlerinin paylaşımlarını tüketiriz ve kendi paylaşımlarımızı diğerlerine sunarız. Bazı yapılan sanal eylemler (beğeni, takip, yorum, paylaşma vb.) sayesinde de bu paylaşımlara geri dönüş sağlarız ve geri dönüş alırız. Bu durum herhangi ekstra bir iletişim haline girmeden dahi yazılımlar ve tasarımlar sayesinde kolay hale getirilmiş bazı eylemlerde bulunarak kişiler ile sanal bir ilişki içerisine girebileceğimizi göstermektedir. Çevrim içi ortamların sunduğu kolaylıklar, bireylerin özellikle de gençlerin internet üzerinde geçirdikleri sürelerde artışa sebep olmuştur. İnternete harcanan zamanın çokluğu ise bir nevi **fiziki dünyadan kopmanın** göstergesidir. Zamanının tamamına yakını bilgisayar başında, internete girerek geçiren (özellikle) genç bireyler, geleneksel eğlence mekanlarını terk ederek yeni sosyalleşme mekanları olan sosyal paylaşım ağlarına yönelmektedir (Karagülle & Çaycı, 2014, s. 3).

Ünal ve Yıldırım (2020), üniversite öğrencileri ile gerçekleştirdikleri bir çalışmada, öğrencilerin yüz yüze iletişimi sanal iletişime tercih ettiklerini lakin yüz yüze iletişim kurduklarında dahi telefonlarından ve sosyal mecralardan kopamadıklarını, buralar üzerinden de yüz yüze görüşme sırasında başkalarıyla iletişim ve ilişki halinde olduklarını belirterek ortada bir söylem ve eylem tezatlığının olduğunu vurgulamışlardır. Mevcut olan kültür dinamikleri ele alındığında karşılıklı ilişkiler bağlamında daha olumlu yaklaşılabilir ve kabul gören ilişki türü şu an için yüz yüze gerçekleştirilen ilişkilerdir. İnsanların yeniye yaklaşım tarzı ve var olanı koruma çabası sanal ilişkiler bağlamında da olumsuz görüşler oluşturmaktadır. Her ne kadar bu durum şu an için geçerliliğini korusa dahi dijital göçmenlerin sanal alemin içine doğması ve bu alemi çokça tecrübe ederek yetişmesi bu dinamığa karşı bir direnç oluşturmaktadır ve günden güne etkisini azaltmaktadır. Teknoloji, geliştikçe ve yeni araçlar ile karşımıza çıktıkça kültürel olarak kuşaktan kuşağa aktarılmış olan dinamiklerde köklü değişimler gerçekleşmektedir. Teknolojinin yayılım hızı her an yeni olanı ortaya koymaktadır ve bireyler günümüz dünyasında var olabilmek için bu yeniye ayak uydurarak muhafaza edilen kültürden uzaklaşabilmektedir. Meydana gelen bu yeni değişimler yaşamın her alanına tesir ettiği gibi bireylerin sosyalleşme biçimlerini ve iletişim kurma pratiklerini derinden etkilemektedir. Böylelikle çevresine yabancılaşan birey, zaman içerisinde teknolojinin determinist etkilerinin büyümesine kapılmaktadır (Karagülle & Çaycı, 2014, s. 8).

5. Sanal Alemde Anonim Kimlik Açmazı

Anonim kimlik, kimliğinin bilinmemesini/görülmemesini isteyen kullanıcıların yararlandığı, sanal ortamlarda kendilerine takma bir isim seçerek kullandıkları kimliktir. Anonim kimliğin oluşumundaki sebep, kullanıcıların kendi istekleri ve talepleri doğrultusunda kısıtlama olmadan profillerini oluşturabilmeleridir. Anonim kimlikler

bireylerin sanal ortamlarda oluşturdukları profillerinde gerçek kimliklerini gizleyerek oluşturdukları tüm kimliklere verilen addır. Anonim kimlikler, gerçekte var olan başka karakterlerden oluşabileceği gibi, hiçbir zaman gerçek olmamış kimliklerden de oluşabilir (Altunay, 2015, s. 424). Sosyal ağların bireylerin kimliklerini kısıtlamadan istedikleri gibi oluşturabilmelerine verdiği imkan daha özgür bir iletişim ortamı sunabilmektedir. Bireyler gerçek ve fiziki kimlikleri ile dile getiremeyeceği veya dile getirmekten çekindiği konuları anonimlik sayesinde gerçekleştirebiliyorlar. Yeni iletişim teknolojilerinin getirdiği anonim kimlik sayesinde bireyler fiziki yaşamlarında dile getiremeyecekleri düşüncelerini ortaya koyarlar. Sanal ilişkilerde etkileşim direkt olarak değil de bazı araçlar aracılığıyla gerçekleştirildiğinden kişiler rahatlıkla hayali kişilikler oluşturabilmekte, bireysel özellikleri olduklarından farklı yansıtılmakta ve kendilerini istedikleri kişi olarak tanıtabilmektedirler. Bu durum her ne kadar kişi için özgürlük sağlasa da bu alemde var olanlar için neyin gerçek neyin gerçek olmadığı konusunda şüphe uyandırabilmektedir. Bu, sanal ilişkilerde güvenilirliği zedeleyebilmektedir.

Anonim kimliğin cazibesi, kişiye olmak istediği kimliğini yaşayabilmesini ve bunu diğer kişilere aktarabilmesini mümkün kılmaktadır. Bu açıdan bireyler, bir nevi hayal dünyasında yaşayabilen bir hal alabilmektedirler. Bu hayali dünya ise iletişime geçenlerin genellikle **kurgu kimlik** ile kendilerini istedikleri gibi tanıttıkları, yalana dayalı, internet ortamındaki manevra alanından ibaret bir dünya olmaktadır. Çünkü sanal sahnede bireylerin beğenmedikleri özelliklerini gizlemek, sahip olmak isteyip de olamadıkları özellikleri ise kendilerine mal etmek suretiyle kimliklerini gönüllerince kurgulama ve karşılarındaki kişilerle hayali bir kişilik olarak ilişki kurma gibi özgürlükleri bulunmaktadır (Karaca, 2007, s. 136). Aynı zamanda siber alanın kişiye tanıdığı kendi profillerini var etme ve bunlar üzerinden kendi yaşam biçimlerini sunma özgürlüğü sürekli etkileşim içinde olmayı da tetiklemektedir. Çünkü bu durum kalabalık kentlerde yaşayan insanlar için cazip bir özgürlüktür. Sanal alemde kimliğin fiziki beden olmadan var olabilmesi kullanıcıların yaptıkları eylemlerden sorumlu ve yükümlü olmadıkları anlamına da gelmektedir. Aynı şekilde bu sorumsuzluk durumu da anonim kimliğin karşısındaki kişi için güvensizlik oluşturabilir. Buna rağmen kişinin anonim kalarak sorumluluk hissetmemesi çekingenlik olmadan rahat bir şekilde sanal cemaatlerde ve diğer kullanıcılar ile iletişim kurmasını sağlayabilir. Özgür düşüncelerle iletişime katılmak sanal alemlerdeki etkileşimlerde samimiyeti oluşturmaktadır.

Sanal alan, tanınmazlık özelliği ile utangaç insanların günlük ilişkilerinde karşılanmayan sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını tatmin etmek için bir alternatif sunmaktadır (Kurt & Şabanoğlu, 2019, s. 33). Fiziki yaşamlarında utangaçlıklarından dolayı çeşitli iletişim kurma pratiklerinden kaçınan kişiler, anonimliğin verdiği rahatlıkla bu utangaçlıklarını kırarak sosyal yaşamda daha etkin bir konuma gelebilmektedirler. Buna bağlı olarak yüz yüze iletişim kurmakta zorlanan bireyler iletişim ve sosyalleşme ihtiyaçlarını gidermek için sanal aleme kolayca yönelmektedirler. Anonim kimlik oluşturmuş birey, kişiliklerini değiştirebildikleri yer olan, kim oldukları belli olmayan sanal alanda, kendine yeni ve takma kimlikler bulabilir, olmak istediği kişi olmayı seçebilir, istediği fiziksel ve kişisel özellikleri alabilir ve kendilerinden başka biri gibi davranabilirler. Bu sayede de yeni insanlarla tanışabilir, sohbet edebilir, sosyalleşebilir, duygularını ve düşüncelerini paylaşabilir. Bunların hiçbiri ise gerçek yaşamdakiler kadar tehdit edici algılanmaz (Kurt & Şabanoğlu, 2019, s. 34). Görüldüğü üzere anonim kimlik kullanımının güvensizlik oluşturabilme gibi olumsuz yönleri de vardır ancak samimi ve daha özgürlükçü iletişimi teşvik eden olumlu özelliği de mevcuttur. Burada da teknoloji paradoksunun oluştuğunu hissedebilmekteyiz. Teknoloji bize olduğumuzdan farklı kimlikler oluşturarak özgürce sosyalleşme imkanı vermiştir ama yine bu anonimlik sayesinde bu sosyalleşmede güvensizlik oluşabilmektedir veya kişiler bu anonim kimlikler üzerinden nefret söylemlerini gerçekleştirerek siber zorbalıkta da bulunabilmektedirler.

6. Siber Flört Davranışları

Günümüzde gelişmekte olan sanal uygarlığı ve siber ilişkileri incelediğimizde, bazı etkileşimsel ve ilişkisel alışkanlıklarımızın son yıllarda büyük bir değişime uğradığını görebiliriz. Önceden yüz yüze etkileşime girerek kurulan ilişkiler, sosyal medya iletişiminin gelişimiyle kişiler arası etkileşimde yeni bir biçim aldı (Kraut vd., 1998, s. 1025). Diane Wysocki (1998), internetin modern toplumdaki durumu hakkında “şu ana kadar bildiğimiz her şeyden daha derin bir şekilde sosyal hayatı etkilediğini” söylemiştir. Araştırmasında internet üzerinden her türlü cemaatlerin oluşturulabildiğini, kişilerin sosyal ağlarını geliştirebileceğini, evlilik için kendilerine eş bulabileceklerini hatta en derinlerde gizlenmiş cinsel arzularını dahi kişilerin burada gerçekleştirebileceklerini vurgulamıştır. İnternet üzerinden cinsel doyum arayışının kaygı ve sıkıntıyı azaltmak, yalnızlık, depresyon, öfke ve hayal kırıklığı gibi duyguları ifade etmek, ilişkide yakınlık ve uzaklığı ayarlayamamaya karşı dayanak oluşturmak gibi birçok işlevi olabilir (Tüzer, 2011, s. 100). İnternet üzerinden cinselliğe ve romantik ilişkilerin oluşabileceği ortamlara kolay ulaşılması, her an her yerde internete bağlanan cihazlardan burada etkileşime girilmesi siber flört eylemini oldukça yaygınlaştırmaktadır. Roberts ve David, birçok kullanıcı için günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası olan akıllı telefonların, romantik ilişkiler de dâhil olmak üzere her türlü kişilerarası ortama nüfuz etme potansiyeline sahip olduğunu belirtmişlerdir (Yıldırım & Ünalın, 2020, s. 284).

Günümüz toplumunda romantizm, iki farklı açıdan ele alınıp eleştirilmektedir. Geleneksel cinsiyet ilişkileri ve geleneksel cinsel kodlar bir başkalaşım süreci içerisindedir. Öbür yandan ise dijital iletişim teknolojileri fiziksellikten uzak çevrim içi etkileşimlerin gerçekleştirilmesini mümkün kılarak romantik ilişkiler başlatabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında toplumsal cinsiyet çalışmalarına siber flört ve çevrim içi romantik ilişkiler yeni bir dinamik kazandırmaktadır. Siber alanın sağladığı anonimlik ve tanınmazlık sayesinde bireyler fiziki alemde kimse ile paylaşmadığı arzularını burada gerçekleştirmektedirler. Bu alandaki var olan bu özellikler heteroseksüellik dışı cinsel yönelimlerin de günümüzde daha çok yaşanmaya başlamasına sebep olmaktadır. Farklı cinsel yönelime sahip kişiler çevrim içi ortamlarda cinsel olarak kabul görebilecekleri kişileri kolay bir şekilde bulabilmektedirler. Aynı zamanda sosyal mecralar üzerinden cesurca cinsel yönelimlerini dile getirebilen birçok kişi bulunmaktadır. Buna bağlı olarak çevrim içi alanlarda var olan diğer kişiler de cinsel yönelimlerini açıklamaya cesaret edebilmektedir. Siber alanda gerçekleştirilen ilişkilere bu açıdan bakıldığında kültürel olan cinsiyet normlarına karşı bir direnç görebilmekteyiz. Dijital tabanlı ilişkilerin özellikleri göz önüne alındığında çevrim içi ilişkilerin geleneksel yöntemlerden uzak gelişimsel ve davranışsal olguları temsil ettiklerini görebiliriz. Birçok açıdan bunun yüz yüze ilişkiler ile çeliştiğini varsaymak mümkündür (Merkle & Richardson, 2000, s. 189).

Siber flörtün en belirgin yanlarından biri partnerler arasındaki fiziksel mesafenin bulunduğu ve bu mesafenin bir sınırı olmadığıdır. Kişiler girecekleri flört ilişkilerinde bunun devamlılığını sanal ortamlardan sağlayabilecekleri için aralarındaki mesafelerin önemini yok sayabilmektedirler. İnternetin küresel bir varlığa sahip olması flört ilişkisinde mesafenin önemsizleşmesinin sebebidir. Bu açıdan bakıldığında siber flört ilişkilerinde fiziki yakınlığın önemi indirgenmiştir veya önemsizleştirilmiştir. İnternet ilişkilerine özgü olan ise çiftin nadiren karşılaşmasıdır. Cinselliğin internet üzerinden ifade edilmesinin cazip tarafı erişilebilirlik, anonimlik ve maliyetinin azlığıdır (Tüzer, 2011, s. 101). Burada bahsedildiği gibi flört ilişkilerinde mesafenin önemsizleşmesi, çiftlerin birbirleriyle hiç karşılaşmamasına dahi neden olabilmektedir ve böylece çiftler bu ilişkide ekonomik açıdan bir harcama yapmak zorunda kalmamaktadırlar. Bu cazip imkan, çiftlerin sürekli flört halinde olmalarını da mümkün kılmaktadır. Zira yüz yüze flört ilişkilerinde çiftler zamanlarından feragat etmeli, ortak bir noktada görüşmeli ve genel anlamda bazı ürünleri tüketmelidirler. Bunun siber flört ilişkilerinde olmaması sürekli flört halinde bulunmayı teşvik etmektedir. Flörtün anonimliği, anında gerçekleşmesi ve kolayca erişilebilmesi yüzünden çevrim içi

cinsellik ve romantik ilişkiler sıklaşmıştır. Siber flörtte, geleneksel flörte göre çok daha hızlı bir şekilde yoğunlaşmaktadır (Tüzer, 2011, s. 104). Partnerler zamanlarının çoğunu birbirlerini düşünerek ve sürekli etkileşim halinde bulunarak siber flörtü icra etmektedirler. Zamanla etkileşim gelişebilir partnerler birbirleriyle sesli iletişim haline geçebilir ve teknolojinin olanaklarından yararlanarak görüntülü konuşabilirler. Hatta bazı durumlarda, sanal ortamlarda başlayan flörtte partnerler, bu etkileşimlerini fiziki olarak gerçekleştirme kararı da alabilirler.

Siber flört genellikle **tersine çevrilmiş** bir süreç içerisinde oluşur. İki kişi birbirini ilk kez internet üzerindeki bazı uygulamalar sayesinde bir nevi kaprisli bir tartışmada ya da sohbet sırasında tanır ve birbirlerinin profillerini, paylaşımlarını incelerler. Zaman içerisinde bu iki kişi birbirini ilginç bulursa tartışma ve sohbet yoğunlaşır. Bu yoğunlaşmayla beraber sohbet, kişisel ve mahrem konulara kadar varır ve böylelikle güçlü bir ilişki kurulabilir. Burada tersine çevrilmiş olan kısım, kişilerin fiziksel mevcudiyetlerindense sanal alemdeki karakteristik mevcudiyetlerine göre iletişimin gelişmesidir. Zira yüz yüze olan flört ilişkilerinde kıvılcımı oluşturan ilk şey fiziksel çekicilik hissidir. Siber flörtte iletişim yoğunlaşmasının ardından fiziksel özellikler ilişkide ön plana çıkarken yüz yüze ilişkilerde fiziksel çekiciliğin ardından iletişim yoğunlaşır. Ayrıca siber flörtte partnerler yüz yüze ilişkilere göre daha hızlı ve samimi ilişki kurarak birbirlerini tanımaya başlayabilmektedirler. Yüz yüze ilişkilerde bireyler fiziki mevcudiyetin getirdiği zorunluluktan dolayı anonimlikten kaynaklanan psikolojik rahatlığa sahip olamamakta, kişiler birbirlerine güvenene kadar olan samimileşme süreçlerini siber flörte göre uzun yaşamaktadırlar. Siber alanlarda ilişki kurmanın verdiği bu psikolojik rahatlık, iletişimi yoğunlaştırırken aynı zamanda daha hızlı bir şekilde karşılıkine karşı duygu sahibi olabilmesine neden olmaktadır.

Burada değinilmesi gereken bir diğer nokta ise sanal ilişkilerin, fiziki ilişkilerden çok daha hızlı başladığı ve aynı şekilde hızlı bitebildiğidir. İnsanların karşı tarafa karşı duygu oluşumunu sağlayan etken karşı tarafın fiziksel özelliklerinden ayrı olarak karakteristik özelliği ve kişiliğidir. Aynı zamanda kişiler anlaşabildikleri ve kendilerine benzettikleri kişiler ile duygusal bir süreç içerisine girmektedirler. Aristoteles bu durumu, bir insanın kendine benzer bulduğu diğer insanı sevdiğini söyleyerek dile getirmiştir. Siber alandaki ilişkilerde rahat bir ortamın olması, bir kişi ile benzeşip benzeşmediğimizi kısa sürede anlamamıza sebep olabilmektedir. Aynı şekilde siber alanda ulaşabileceğimiz kişi sayısının da fazlalığı kendimize benzeyen kişileri bulma ihtimalimizi arttırmaktadır. Kişinin siber alanda kendine benzeyen kişileri rahatlıkla bulabilmesi ve bunun hızlı gelişmesi, kişinin duygularının da hızlı bir şekilde uyandığını göstermektedir. Herhangi bir fiziksel yakınlık veya görüşme olmamasına rağmen bireyler, özellikle de gençler siber flört içinde bulunduğu kişilere karşı yoğun duygular hissedebilmektedirler.

İletişimin hızlı gelişmesi aynı zamanda iletişim hızlı bitmesine de yol açar. Kişi iletişimini sürdürmek istemediği bir kişiyi uygulamalar üzerinden engelleyerek iletişimini anlık olarak bitirebilmekte ve ardından bir başkasıyla tekrar iletişime geçebilmektedir. İletişimin de hızlı bitirilebilmesi yoğun duygular hisseden karşı tarafı psikolojik olarak etkileyebilmektedir. Buradaki durum özetle şudur: Bir birey siber alanda ilişkiye girdiği kişiye karşı hızlı bir şekilde duygular hissetmeye başlayabilmektedir. Karşı tarafın ise aynı hızla bu iletişimi kesebilecek olması bireyi ani olarak kötü duruma sokabilmekte ve psikolojisini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Dijital tabanlı flört etmenin sunduğu bir diğer olanak ise bireylerin aynı anda birden fazla kişiyle flört halinde bulunabilmesidir.

Beden olgusu siber flört açısından fizikiden başkalaşmış olarak bir yeniden üretim süreci içerisine girmektedir. Fiziki alanda olduğu gibi ve mevcut şekliyle var olan beden, siber alanda farklı şekillerde var olabilmektedir. Siber uzamda çoğunlukla metin veya simgeler yoluyla iletişim kurulduğundan fiziksel ortamdaki flörtöz davranışlarının ve sinyallerinin büyük çoğunluğu burada gerçekleşmemektedir. Burada sözel olmayan iletişim sinyallerini taşıyacak fiziksel bir beden bulunmamaktadır. Bu sebepten dolayı siber flört sürecinde

beden, metin aracılığı ile temsil edilmektedir (Whitty, Cyber Flirting, 2003, s. 347). Görüntülü konuşma sırasında da beden ekran aracılığıyla -ki bu durum fazlasıyla manipüle edilebilir bir durumdur- imgelenmektedir. Bedenin ekran aracılığıyla imgelenmesi, bedenin yeniden üretiminin bir başka yoludur. Sürekli yeniden üretim halinde siber uzamda bulunduğu için fiziki bedenin tüm mevcudiyetiyle temsil etmese de beden, yine de siber flört ilişkilerinde önemli bir etkileşim unsurudur.

Bazı durumlarda beden (özellikle anonim kimliklerde) siber alana hiç taşınmamaktadır. Bazı durumlarda ise olduğu gibi veya manipüle edilerek siber alana yansıtılabilmektedir. Çekim teknikleri, geliştirilen photoshop gibi uygulamalarla beden, dijital alanda olduğundan farklı gösterilebilmektedir veya sadece bedenin bir kısmı burada sergilenmektedir. Beden her ne kadar belli başlı şekillerde burada var edilebilse de fiziki olarak mevcut olan bedenimizi burada var etmemiz olanaklı değildir. Zira sanal ortamda kurulan ilişkiler daha çok metin yoluyla gerçekleştirilir. Fiziksel görünüşün olmayışı, farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Örneğin Globus'a göre, birisini sözleriyle ve fikirleriyle tanımaya başlamanın bireyde, o kişiyle şahsen tanışmaktan daha yakın duygular uyandırdığını iddia eder (Akt. Büyükpapaşcu, 2011). Bununla birlikte sarılma ya da elini tutma gibi fiziksel yakınlık davranışlarında bulunulamayacağı için sanal ilişkinin asla gerçek bir ilişkinin yerini tutamayacağı da savunulmaktadır. Örneğin Slouka, sanal ilişkilerin yüz yüze ilişkilerle kıyaslandığında bu ilişkilerdeki "genişlik"ten yoksun oldukları için sık ve "anlamsız" olduğunu savunur (Akt. Büyükpapaşcu, 2011). Burada genişlikle kastedilen, iletişimin her çeşit sözlü ve sözsüz formlarıdır.

Siber alemde fiziki alanda flört ederken oluşan bazı bedensel formları ve tavırları oluşturamamaktayız. Mimik hareketleri, nüanslar ve jestler karşılıklı ilişkilerde sözsüz iletişim kadar önemli olan sözsüz iletişim biçimleridir. Kişi karşısındakinin jestlerini ve tutumuna karşı ilgi duyabilir veya bunlara karşı ısınarak iletişimini devam ettirmeyi seçebilir veya tam tersi oluşabilir. Siber alanda girdiğimiz iletişimlerde ise bu tür fiziki jestleri oluşturmamız olanaksızdır. Bunun yerine emojileri ve bazı durum belirten kısaltmaları, ünlemleri kullanabilmekteyiz. Whitty, bu konuyu şöyle ele almıştır:

"Ağırbaşlı bakışlar ve kaş hareketleri internette o kadar kolay taklit edilemez. Ancak, bu sözel olmayan hareketlere bazı alternatifler var. Örneğin, gramer sembollerinden yapılmış çizimler olan ifadeler faydalı bir alternatif olabilir. Beden dilinin yerine gülen yüzler, göz kırpmalar ve öpücükler gibi yüz ifadelerini kullanabiliriz. Ayrıca, bireyler sesli gülme ve kıkırdama yerine LOL (yüksek sesle gülmek veya çok gülmek) gibi kısaltmalar kullanabilirler. Baştan çıkarıcı "kullanıcı adları", insanların çevrim içi flört etme davranışları repertuarına ekleyebilecekleri başka bir olgudur. Kişi çevrim içi ortamlarda fiziksel temas gerçekleştiremese de başka bir kişiye dokunmayı, bu dokunmanın nasıl bir his olduğunu ve etkileşimde bulunduğu kişi tarafından dokunulmanın nasıl olabileceğini görselleştirerek imgeleyebilir" (Whitty, 2004).

Bazı fiziki davranışların da çevrim içi ortamlara aktarılması oldukça zordur. Ses tonunu kullanma biçimi, bakış şekilleri, gülümsemeler, alay amaçlı surat ifadeleri, rahatsız olduğunu belirtmek için iletişimde oluşan duraksamalar vb. gisi birçok davranış kalıplarını çevrim içi ortamlarda tam anlamlarıyla gerçekleştirmek pek mümkün değildir. Buna rağmen teknoloji geliştikçe ve bu alanlarda üretilen içerikler (hareketli gifler, stickerlar, çeşit çeşit emojiler) çoğaldıkça bu davranışları çevrim içi ortamlarda imgeleyebilmek kolaylaşabilmektedir. Siber flört, fiziki flört ile kıyaslandığında farklı imkanlar sunmakla birlikte, farklı sınırlamalar da içermektedir. Flört pratiklerinin dijitalde performe edilmesi, kavramın anlamını başkalaşıma uğratmaktadır. Flört içinde bulunma durumu günümüzde artık dijitalleşme ile iç içe geçmiştir zira bu durum en çok bu alemde eyleme geçirilmektedir. O halde flört kavramını mevcut haliyle dahi dijital bir iletişim belirgin bir örneği olarak ele alabiliriz. Sanal iletişim yoğunlaştıkça bu durumda pekişecektir.

7. Çevrim içi Arkadaşlık ve Flört Uygulamaları

Çevrim içi flört uygulamalarının yüz yüze görüşme ve diğer dijital platform ortamlarında gerçekleştirilen etkileşimlerden sonuç elde edebilme açısından daha etkili olduğunu belirtilmektedir (Stoicescu & Rughinş, 2020, s. 513). Günümüz kent toplumu teknolojik bir ilerleme içinde olduğu için ve bu ilerlemenin yarattığı fırsatları kullandığı için dijital etkileşimler yoluyla bireyler ile etkili bir bağlantı kurar. Bu bağlantı bağlamında flört, son zamanlarda kent gibi kalabalık nüfuslu uzamlarda çokça seçenekle karşı karşıya olunan bir deneyime dönüşmektedir (Aydoğan, 2020, s. 288). Modern kent yaşamına maruz kalmış ve kalabalıklar içinde yalnızlaşan insan, siber flört alanlarına yönelim eğilimi gösterebilmektedir. Hızlı kent yaşamında zamana sahip olmayan bireyler fiziki ortamlarda birileri ile tanışmayı beklemek yerine, çevrim içi arkadaşlık ve flört için oluşturulmuş uygulamalara yönelirler. Bauman, **Akışkan Aşk** isimli kitabında çevrim içi buluşmaların sunduğu en önemli avantajın “anında, krizsiz, zarar ziyan hesabı yapmadan”, “istek üzerine sonlandırma” ve “yeni olasılıklara yelken açma seçeneği” gibi imkanlar olduğunu söyler (Aydoğan, 2020, s. 293). Bauman buna ek olarak çevrim içi ilişkilerin (çoğunlukla flörtöz ilişkilerin) gerçek yaşamda partnerliğin gerektirdiği karşılıklı angajman, sorumluluk veya risklerin de minimize edilmesini sağladığını dile getirmiştir (Bauman, 2012, s. 97-98). Küreselleşmiş toplumda, modern kentlerde hayatını idame ettiren bireyler bu sebeplerden dolayı flört ilişkilerinde onlara direkt bu fırsatı sunan çevrim içi tanışma uygulamalarını kullanmaya başlamıştır. Bu uygulamalar özellikle kişilerin profil oluşturarak diğer beğendiği profiller ile karşılıklı etkileşime girmesini sağlamaktadır. Kişiler bu mecralarda profillerini oluşturarak kendileri hakkında belli başlı bilgileri paylaşırlar ve bedenlerini sergilemek için kendi görsellerini paylaşmaktadırlar. Burada dikkat çeken durum ise bu mecralarda siber flörtün genel pratiklerinden farklı olarak fiziksel beğenenin ön plana çıkmasıdır. Kullanıcılar direkt olarak karşı tarafın görsellerini ekranlarında görmektedirler ve fiziksel olarak beğendikleri kişilerin kendileri ile ilgili yaptığı açıklamaları fiziksel beğeniden sonra okumaktadırlar veya hiç okumamaktadırlar. Fiziksellik bu ortamlarda flörte ön başlangıç oluşu bu ortam üzerinde flört etmek isteyen kişilerin bunu daha çok cinsellik motivasyonu ile gerçekleştirdiklerini göstermektedir.

Tinder, Happn hatta **Okupid** gibi çevrim içi flört uygulamalarındaki kullanıcıların amacı buradan eşleştikleri kişiler ile fiziksel teması gerçekleştirmektedir. Siber flört bu mecralarda sanal olarak kalmaya devam etmemektedir; asıl amaç fiziki alanda eşleşmesi zor olan bireyler ile bu uygulamaları aracı olarak kullanarak tanışmak ve ardından iletişimi fiziki alanda devam ettirmektir. Uygulamaların içinde geliştirilen bazı özellikler sayesinde kullanıcılar kendileri hakkında özel bilgilerini burada paylaşmaktadırlar ve uygulamalarda kullanılan algoritmalar kullanıcıların eşleştiği zamanlarda onlara karşı tarafla kişisel özellik ve yaşam tercihleri olarak ne kadar benzer olduklarını yüzdelik bir oranda vermektedir. Bu tarz uygulamalar siber flörtün başka türlü bir icra şeklini gözler önüne sürmektedir. Burada bireyler siber alan sayesinde fiziki alanda tanışma fırsatı bulamayacakları kişiler ile tanışma fırsatına erişerek bu tanışıklığını fiziki flört ilişkisine çevirmektedirler. Görüldüğü üzere çevrim içi flört uygulamalarında dijitalliğin verdiği imkanlar ile flörtün başlangıcı burada gerçekleşir lakin bu etkileşim sanal alemde devam etmek yerine fiziki görüşme ile devam eder. Kısaca çevrim içi arkadaşlık ve flört uygulamalarındaki kullanıcılar flörte başlamak için bu mecraları kullanırlar ama etkileşime buradan devam etmezler. Çevrim içi flört uygulamalarının kullanımındaki en önemli etken iletişime geçilebilir kişi sayısının oldukça fazla olmasıdır. Dijital teknolojiler romantik ilişkilerin ana yönünü eşlerin seçimi bağlamında yeniden şekillendirmiştir çünkü aday havuzu, çevrim içi iletişim olanağı ile önemli ölçüde genişlemiştir (Gómez-Urrutia & Tello-Navarro, 2020, s. 11).

8. Sonuç ve Tartışma

Flört eylemi sınırları ve tanımı net olmayan bulanık bir ilişki biçimidir. Flörtün sınırlarının geniş olması tarihsel süreçten bu yana flörtöz ilişkilerin var olduğunu göstermektedir.

İletişim teknolojilerinin gelişimi ve internetin yaygınlaşması ile flört ilişkiler dijitalleşmeye başlamıştır. Fiziki alemde kurulan flört ilişkileri ile sanal alemde kurulan flört ilişkileri arasında çokça farklılık olduğu görülmektedir. Sanal alemin sunduğu imkanlar ve koşullar flört eylemini burada gerçekleştirmek için oldukça elverişlidir. Bu durumda flört ilişkileri dijitalleşmenin yaygınlaşmasıyla internet ortamında daha çok performe edilen bir ilişki biçimi haline almıştır. Flört etme pratikleri, davranışları ve tutumları dijital iletişim araçları ile uyum sağlamıştır.

İnternet sayesinde iletişime geçilebilecek kişi havuzunun artmasıyla flörtöz ilişkiler de bununla doğru orantılı olarak sanal alemlerde yaygınlaşmıştır. Burada dikkat çeken konu ise flört ilişkilerinin fiziksel mekandan farklı olarak sanal alemlerde nasıl oluştuğudur. Fiziki alanda daha çok bedensel çekim ile oluşabilen etkileşim sanal alemlerde tamamen bedenden bağımsız olarak da oluşabilmektedir. Flörtü başlatan veya oluşmasına ön ayak sağlayan etkileşim ikili ilişkilerde kişilerin birbirleri ile kurdukları sözsüz iletişimdir. Bakışlar, jestler, mimikler ve bedensel hareketler karşı tarafa sinyal göndermektedir ve bu sinyalin geri dönüşü veya karşılıklı oluşu flörtü başlatabilecek kıvılcımdır. Bu başlangıç kıvılcımı ise siber uzamda çok farklı şekillerde oluşmaktadır. İlgi çekici bir kullanıcı adı, metin ile kurulan iletişimin efektifliği veya oluşturulan profillerdeki bilgilerin etkileyciliği bu kıvılcımı tetikleyebilmektedir.

Sanal alemlerde tanınmazlığın oluşu ve anonim olabilme imkanları bireylerin burada mesuliyet veya baskı hissetmeden daha rahat bir şekilde flört ilişkisi içerisine girebilmelerini sağlamaktadır. Siber uzamda zamanın ve mekanın ortadan kalkması, bireylerin burada her an her saniye iletişim içinde olabilmelerine de olanak sağlamaktadır. O halde bireyler sanal flört ilişkisi içerisine girdiklerinde bu iletişimlerini basit, rahat ve ekstra zaman, maliyet harcamadan sürdürebilmektedirler. Siber alanda yürütülen ilişkilerin anonimlik, tanınmazlık içermesi ve sanal olması aynı zamanda bireylerde güvensizlik durumu da yaratabilmektedir. Bu alanda gerçekleşen ilişkiler hem bazı açılardan güven oluşturabilmekte bazı açılardan da tam tersini oluşturabilmektedir. Anonimlik ve tanınmazlık yapılan eylemlerde ve aktarılan söylemlerde mesuliyet barındırmadığı için daha özgür ve güvenli bir şekilde gerçekleştirirken yine aynı özellikler karşı tarafı tam tanıyamama, bilmeme gibi açılardan güvensizlikte oluşabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında sanal alemdeki flört ilişkilerinde ambivalans bir durum söz konusudur. Kişiler karşılıklı ilişkiye girdiklerinde daha rahat ve özgür hissedebilirken aynı zamanda güvensizlik duygusunu da yaşayabilmektedirler. Flörtöz eylemin çevrim içi ortamlarda daha rahat ve kolay icra ediliyor olması, aynı zamanda flört ilişkilerinin gün geçtikçe daha çok görülmeye başlanmasına neden olmuştur. Çevrim içi flört ve arkadaşlık uygulamaları ise bireylerin fiziksel flört ilişkilerinde bulunabilmeleri için tanışma ve iletişimin başlangıcını yapabileme imkanını sunmaktadır. Bireyler bu uygulama üzerinden gerçekleştirdikleri etkileşimlerinde bu etkileşimi genel olarak fiziki alemde devam ettirebilme niyetindedir.

Genel olarak siber alanda flört ilişkilerine bakıldığında bu etkileşim biçiminin gün geçtikçe yaygınlaştığını görebilmekteyiz. Kişisel tecrübelerden yola çıkarak ve bireylerin sosyal mecralardaki davranışlarını gözlemleyerek bu sonuca ulaşabilmek gayet olasıdır. Bu durum siber flört üzerine daha çok araştırma yapılması gerektiğini gözler önüne sermektedir. Yapılan araştırmalar üzerine bu konu hakkında Türkçe literatürün pek yeterli olmadığı görülmektedir. Bu çalışmanın en önemli amaçlarından biri de ileride aynı konu üzerine yapılacak çalışmalara katkı sunabilmektir. Aynı zamanda bireyler bu tarz ilişkilerden psikolojik olarak fazlasıyla olumlu veya olumsuz etkilenmektedirler. Çalışma boyunca ele alınan siber flört ilişkisi özellikle gençlerde kararsızlık duygusu yaratabilmektedir. Bu ilişki biçiminin oldukça bulanık olması ve net sınırlarının olmaması bireyleri şüphesiz bu kararsızlık ve anlamsızlığa itebilmektedir. Bu sebepten dolayı ileride yapılacak olan çalışmalarda bu tarz ilişkilerin bireyin psikolojisinde nasıl bir etki yarattığı üzerine değinmek de oldukça elzemdir.

9. Kaynakça

- Altunay, A. (2015). Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Yeni Medya. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 410-128.
- Aydoğan, B. (2020). Konum Temelli Çevrim içi Tanışma Uygulamalarını Kadınların Flört Deneyimi Açısından Düşünmek: Tİnder ve Happn. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 287-313.
- Baldan, G. A., & Akış, N. (2017). Flört Şiddeti. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 41-44.
- Bauman, Z. (2012). *Akışkan Aşk*. İstanbul: Versus Kitap.
- Büyükpapuscı, H. (2011). *Ergenlikte Romantik İlişkiler: İnternetin Rolü*. Ankara: Anklara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Demirtaş, E. T. (2019). *Flört Şiddeti: Okul Odaklı Önlem ve Müdahalede Engeller, İhtiyaçlar ve Çözüm Önerileri Araştırması*. İstanbul: Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği.
- Downey, J. L., & Vitulli, W. F. (1987). Self-report measures of behavioral attributions related to interpersonal flirtation situations. *Psychological Reports*, 899-904.
- Givens, D. B. (1978). The nonverbal basis of attraction: Flirtation, courtship, and seduction. *Psychiatry*, 346-359.
- Gómez-Urrutia, V., & Tello-Navarro, F. (2020). Gender, Love and The Internet: Romantic Online Interactions In Chilean Young People. *Journal of Youth Studies*, 1-13.
- Henningsen, D. D., Braz, M., & Davies, E. (2008). Why Do We Flirt? *Journal of Business Communication*, 483-502.
- Karaca, M. (2007). Aileyi Tehdit Eden Yeni Bir Tehlike: Sanal İlişkiler. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 132-143.
- Karagülle, A. E., & Çaycı, B. (2014). Ağ Toplumunda Sosyalleşme ve Yabancılaşma. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 1-1.
- Kraut, R., Patterson, M., Lundmark, V., Kiesler, S., Mukopadhyay, T., & Scherlis, W. L. (1998). Internet Paradox: A Social Technology That Reduces Social Involvement and Psychological Well-Being? *American Psychologist*, 1017-1031.
- Kray, L. J., & Locke, C. C. (2008). To Flirt or Not to Flirt? Sexual Power at the Bargaining Table. *Negotiation Journal*, 483-493.
- Kurt, D. G., & Şabanoğlu, H. (2019). Teknoloji Çağında İlişki Biçimlerine Bir Bakış: Sanal Bağlanma. *Türk Akademik Yayınlar Dergisi*, 23-39.
- Merkle, E. R., & Richardson, R. A. (2000). Digital Dating and Virtual Relating: Conceptualizing Computer Mediated Romantic Relationships. *Family Relations*, 187-192.
- Murray, C. E., & Kardatzke, K. N. (2007). Dating Violence Among College Students. *Journal of College Counseling*, 79-89.
- Okur, H. D., & Özkul, M. (2015). Modern İletişimin Arayüzü: Sanal İletişim Sosyal Paylaşım Sitelerinin Toplumsal İlişki Kurma Biçimlerine Etkisi (Facebook Örneği). *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 213-246.
- Pinsky, D. (2019). Doing gender online through flirtation. *Reset*, 1-18.
- Robins, K. (1999). *İmaj Görmenin Kültür ve Politikası*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Schnarch, D. (1997). Sex, intimacy, and the internet. *Journal of Sex Education*, 15-20.
- Stoicescu, M., & Rughinş, C. (2020). Learning About Self and Society Through Online Dating

Platforms. *eLearning & Software for Education*, 513-522.

Türkoğlu, İ. E., Akbaş, T., & Çelikkaleli, Ö. (2015). Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyet ve Flört Davranışlarına Göre Karşı Cinsle İlişkide Sosyal Yetkinlik İnancının İncelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 189-198.

Tüzer, V. (2011). İnternet, Siberseks ve Sadakatsizlik. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 100-116.

Whitty, M. T. (2003). Cyber Flirting. *Theory & Psychology*, 339-357.

Whitty, M. T. (2004). Cyber-Flirting: An Examination of Men's and Women's Flirting Behaviour Both Offline and on the Internet. *Behaviour Change*, 115-126.

Wysocki, D. (1998). Let your fingers do the talking: Sex on an adult chatline. *Sexualities*, 452-425.

Yıldırım, O., & Ünalın, D. (2020). Dijital Yerlilerin Sosyotelizm (Phubbing) Eylemlerinin Değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 277-297.

Yıldız, E. (2007). İnsan Duygularına Yeni Bir Yaklaşım: Duygu Sosyolojisi. *Yeni Düşünceler*, 129-129.

TikTok'taki İçerik Üretim Biçimlerinin ve Bağışların Kültürel Değişime Etkisi

Volkan ERKAN*

*Marmara Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
volkan_erkana@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0001-9120-8023>

Anahtar Sözcükler

TikTok, Kültürel Değişim,
Benlik Sunumu, Dijital Benlik Sunumu.

Key Words

TikTok, Cultural Shift,
Self-Presentation, Digital
Self-Presentation.

Atıf/Citation

Erkan, V. (2021). TikTok'taki içerik üretim biçimlerinin ve bağışların kültürel değişime etkisi. *ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, ss: 55-65.

Özet

İçerik üretme biçimi çoğunlukla eğlence ve müzik üzerine kurulu olan TikTok, kullanıcı sayısını hızla artırmaktadır. 2020 yılında Türkiye'de en çok indirilen uygulama olan TikTok, birtakım çevreler tarafından beğeniyle karşılanırken uygulamayla ilgili negatif tutumda olan bir kitle de bulunmaktadır. Dünyada ve Türkiye'de hızlı bir yükseliş yakalayan TikTok'un bir kültürel değişime etki edip etmediği tartışma konusudur. Bu çalışmanın amacı, TikTok'taki içerik üreticilerinin profillerinin ortaya konulmasından hareketle içerik üretme motivasyonlarını tespit etmek, bağış yapanlar nezdinde ise bağış yapma nedenlerini belirlemektir. Çalışma kapsamında TikTok canlı yayınları yapan ve bu yayınlara katılarak içeriğe destek sağlayan izleyici konumundaki kullanıcıların profilleri, Goffman'ın dramaturjik içerik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Bu çalışmanın yapıldığı 1 Ocak ve 31 Ocak 2021 tarihleri arasında, bir ay boyunca uygulamanın en yoğun zaman aralığı (prime time) olarak belirlenen 18.00-00.00 saatleri arasında gerçekleştirilen, saatlik sıralamada ilk 30 içinde yer alan canlı yayınlar incelenmiştir. Yapılan araştırmanın bulgularına göre, canlı yayınlara katılan izleyicilerin bağış yapma nedenleri arasında görünür olma isteği ilk sırada yer almaktadır. İçerik üreticileri perspektifinden bakıldığında ise Türkiye'deki TikTok kullanıcıları Şerif Mardin'in merkez-çevre paradigmasından yola çıkılarak kültürel sermayesi görece düşük olan "çevre" olarak tanımlanmıştır. Çevre aktörlerinin tarihsel süreç içerisinde kendilerini ifade etmekte zorluk çektikleri, internete ve içerik üretim araçlarına erişimin kolaylaşmasıyla benliklerini sunmak için bazı fırsatlar elde ettikleri sonucuna varılmıştır.

Abstract

The Impact of Content Production and Donations In Tiktok On Cultural Shift

TikTok, an app whose content creation is mostly based on entertainment and music, has witnessed a rapid increase in the number of users. As the most downloaded application in Turkey in 2020, TikTok is well received by some people, while there is also a large group of people that have a negative attitude towards the application. It is a matter of debate whether TikTok, which has caught a rapid rise in the world and in Turkey, has created a

cultural change. The aim of this study is to determine the motivations of content producers by identifying the profiles of content producers on TikTok, and to reveal the reasons for donors to donate. In the study, TikTok live broadcasts and the profiles of users who support the content by participating in these broadcasts were examined by content analysis method. For the study, the 30 most watched live broadcasts between the hours of 18.00-00.00, which are known as the prime time of the application, were examined for a month. According to the results of the research, the desire to be visible is at the top of the list among the reasons for the donations of the viewers participating in the live broadcasts. Based on Şerif Mardin's central environment paradigm, TikTok users in Turkey are defined as an environment with relatively low cultural capital. The results found demonstrated that environment actors have had difficulties in expressing themselves in the historical process, and they have gained some opportunities to present themselves with the ease of access to the internet and its content production tools.

1.Giriş

TikTok veya Çin'de bilinen adıyla **Douyin, Musical.ly** altyapısıyla video oluşturma ve paylaşma olanağı sunan, aynı zamanda canlı yayınlar yapılabilen bir sosyal medya uygulamasıdır. TikTok'taki gelir modellerinde ve içerik üretim biçimlerinde, diğer platformlara kıyasla birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Eğlence odaklılık, kolay içerik düzenlenme fonksiyonları, canlı yayında maddi karşılığı olan sanal hediyeler gönderebilme gibi özellikler temel farklılıklar arasında sayılmaktadır.

Mobil uygulama analitiği App Annie'nin **State of Mobile 2021 Raporu**'na göre Türkiye'de 2020 yılında iOS ve Google Play'de en çok indirilen uygulamalar arasında TikTok 1. sırada yer almaktadır. 2019 yılında TikTok'un ayda ortalama 7.3 saat olan kullanım süresi ise 2020 yılında 14 saate çıkmıştır. En çok kullanılan 5 uygulama arasında oransal olarak en çok yükselişi gerçekleştiren uygulama TikTok olmuştur. TikTok, Türkiye'de en çok gelir elde eden uygulamalar arasında da 2. sırada yer almaktadır. TikTok'un Türkiye'de yoğun biçimde ilgi görmesiyle bu platformdaki Türk kullanıcıların kazançları artmıştır (App Annie, 2021). Gelir modelinin canlı yayınlar üzerinden işletilmesi, kazanç akışının anlık olarak diğer kullanıcılar tarafından görülmesini sağlamaktadır. Rakamlardaki anlık değişimlerin görülebilir olması, yapılan bağışların nedenleri konusunda sorgulamaların yapılmasına neden olabilmektedir. TikTok'taki içerik üretim biçimleri büyük ölçüde eğlenceye yöneliktir. Bu bağlamda TikTok'un yeni bir eğlence atmosferi yarattığı söylenebilir. Bu sürecin gündelik hayatta, benlik sunumlarında birtakım değişimler yaratması beklenebilir.

2. Araştırmanın Konusu, Sorusu ve Yöntemi

Bu çalışmada TikTok'un getirdiği yeni içerik üretim ve tüketim sürecinin kültürel bir değişim oluşturup oluşturmadığı, oluşturduysa ne gibi değişimler oluşturduğu ve bağışçıların bağış yapma motivasyonlarını ne şekilde etkilediği nitel araştırma yöntemleri kullanılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Konunun, kültürel ve antropolojik unsurlar içermesi nitel yöntem seçiminde etkili olmuştur. Nitel araştırmalar; insan yaşamının karmaşık doğasının ve insana dair pozitivist yaklaşımın kabul etmediği olgu ve gizemleri belirleme çalışmaları olarak antropoloji, psikoloji ve sosyoloji bilimlerinde başlamıştır. Nitel araştırmalarda genellikle görüşme, gözlem ve doküman inceleme olmak üzere üç veri toplama tekniği kullanılmaktadır (Baltacı, 2019, s. 370). Bu araştırma kapsamında içerik üreticilerinin ve izleyicilerin benlik sunumlarında bir farklılaşma olmaması adına görüşme gerçekleştirilmemiş, doküman inceleme yöntemleri kullanılmıştır. Bu çalışmanın yapıldığı 1 Ocak ve 31 Ocak 2021 tarihleri arasında, bir ay boyunca uygulamanın en yoğun zaman aralığı (prime time) olarak tespit edilen ve 18.00-00.00 saatleri arasında gerçekleştirilen, saatlik sıralamada ilk 30 içinde yer alan canlı yayınlar incelenmiştir. Araştırmada sınırlılık olarak alınan saat aralığı, daha öncesinde tüm gün içindeki canlı yayın sayıları incelenerek belirlenmiştir.

Sosyal bilimler araştırmalarının önemli bir yöntemi olan içerik analizi, genellikle incelenen konu içinde temalar, örüntüler, kalıplar, sık geçen kelimeler gibi içeriğin önemli olduğu düşünölen parçalarını belirlemek ve analiz etmek için kullanılmaktadır. Bu kapsamda ele alındığında TikTok kullanıcılarının profillerinin belirlenmesi, temalar ve örüntüler oluşturulması adına Goffman'ın dramaturjik analiz tekniği uygulanmıştır. İçeriklerle birlikte kullanıcı yorumları, yayıncıların yorumlara olan geri bildirimleri temalara ayrılarak analiz edilmiştir. Yayıncıların yayın yaptığı ortamı idealize edip etmemesi, söylemleri, izleyicileri bağış yapmaya teşvik etmek için kullandığı dil araştırmanın sonucunda belirleyici olmuştur. Bu kapsamda izleyicilerin TikTok ile ilgili algıları öğrenilmeye çalışılmış, içerik üreticilerine yapılan bağışların nedenleri, içeriklerin günlük yaşam pratiklerini değiştirip değiştirmediğine yönelik sorulara yanıt aranmıştır.

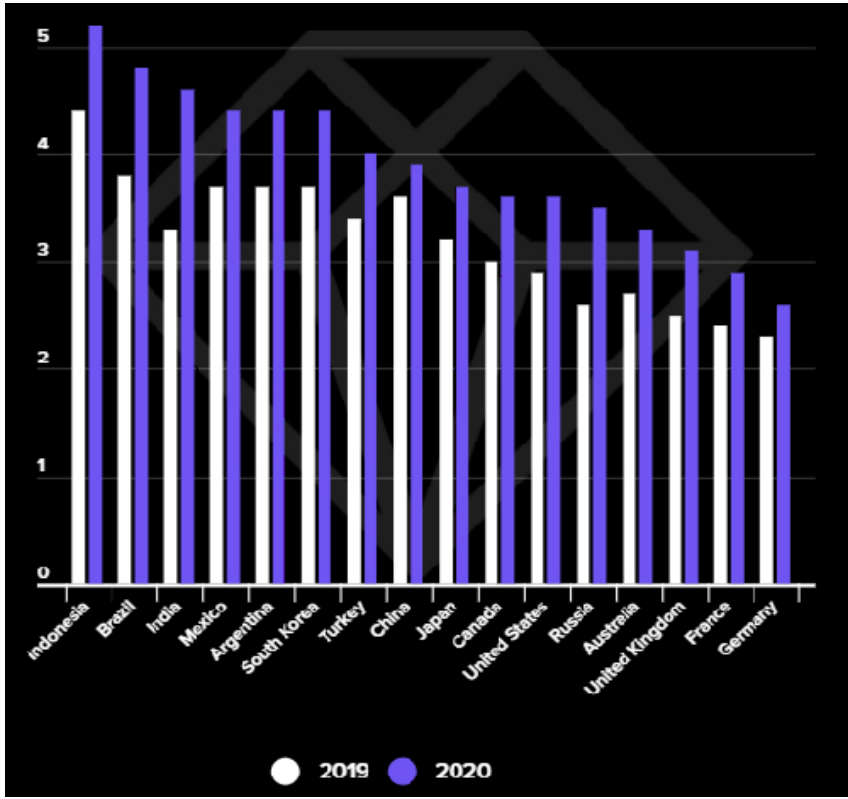
3. TikTok'un Ortaya Çıkışı ve Gelişim Süreci

Çin merkezli **ByteDance** isimli teknoloji şirketi tarafından geliştirilen ve Çin'de **Douyin** ismiyle faaliyet gösteren TikTok, online bir video paylaşım platformudur. TikTok'un Çin'de 300 milyondan fazla, (Shao, Wang, & Hao, 2019) dünya çapında ise 800 milyon (Bump, 2020) aylık aktif kullanıcısı bulunmaktadır. TikTok, platformu daha çekici hale getirebilmek için videolara özel efektler, animasyonlar, etiketler ve video düzenleme araçları desteği sağlamaktadır. Buna ek olarak platform, kullanıcıların içerik tercihlerini baz alarak kişiselleştirilmiş içerikler önermektedir (Zhang, Wu, & Liu, 2019). Uygulamayı Vine, Snapchat ve Musical.ly (TikTok'un yaratıcısı ByteDance tarafından 2017 yılında satın alınmıştır.) uygulamalarının bir karışımı olarak betimlemek mümkündür (Salinas, 2018). TikTok, bir başka kullanıcıyla düet videosu yaratma (duet) veya bir başka kullanıcıya video ile yorum yapma (react) gibi yeni işbirlikçi ve kapsayıcı kullanıcı deneyimlerini teşvik etmektedir (Jung & Zhou, 2019). Tamamen kullanıcı merkezli bir uygulama olmasının yanı sıra platformun kendine özgü ilgi çekici özellikleri sayesinde TikTok, yeni bir içerik üretim ve tüketim biçimi haline dönüşmüştür.

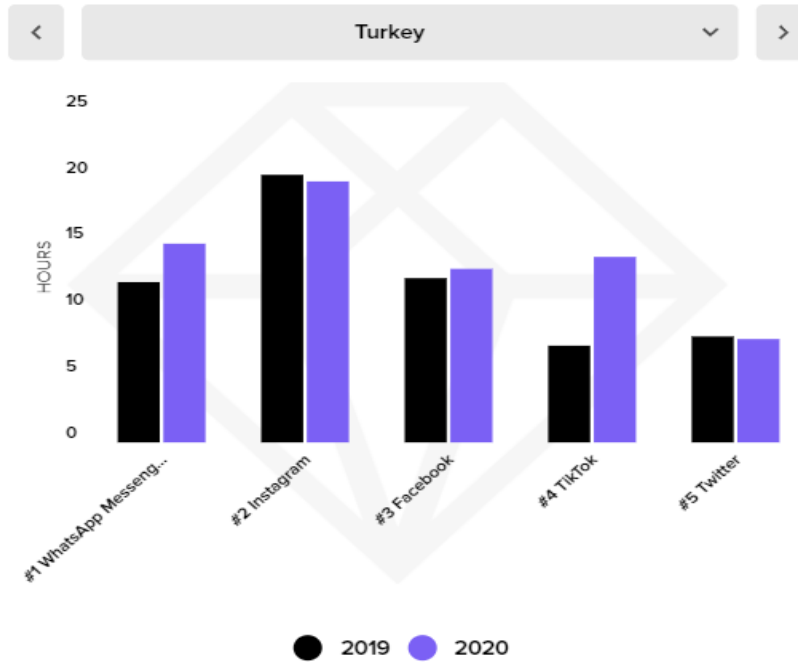
Ünlü kullanımı, reklam yatırımları ve çeşitli pazarlama stratejilerinin yanı sıra güçlü yapay zeka teknolojisi kullanımı sayesinde TikTok hızla bir popülerlik yakalamayı başarmıştır. Yapay zeka algoritmasıyla kullanıcı eğilimleri analiz edilmekte, kullanıcının ihtiyaçlarına ve beğenilerine yönelik önerilerde bulunmaktadır (Xu, Yan, & Zhang, 2019). Bunlarla birlikte TikTok'ta hashtag kullanımı platform için önemlidir. İçerikleri organize etme fonksiyonu olan hashtag'ler sayesinde kullanıcılar konsepti benzer olan mücadele (challenge) ve mizah içeriklerine bir arada kolayca ulaşabilmektedir (Herrman, 2019). Diğer platformlarda kullanıcılar hashtag'ler aracılığıyla bir gündem hakkında tartışma olanağı bulurken, Tiktok'ta bu konuda birtakım farklılıklar bulunmaktadır. TikTok'ta kullanıcılar hashtag'ler aracılığıyla kullanıcıların ürettiği benzer içerikleri inceleyebilmekte, kendi içeriğini üretmek için fikir edinebilmektedir (Ünlü, Kuş, & Göksu, 2020).

Mobil uygulama analitiği App Annie'nin **State of Mobile 2021 Raporu**'na göre Türkiye, kullanıcıların mobil cihazlarda geçirdiği ortalama sürede 7. sırada bulunmaktadır. Aynı rapora göre 2020'de iOS ve Google Play'de en çok indirilen uygulamalar arasında TikTok 1. sırada yer almaktadır. 2019 yılında TikTok'un ayda ortalama 7.3 saat olan kullanım süresi ise 2020 yılında 14 saate çıkmıştır. Oran olarak en çok tercih edilen 5 uygulama arasında en fazla yükseliş gerçekleştiren uygulama olmuştur. TikTok'un Türkiye'de yoğun biçimde ilgi görmesiyle bu platformdaki içerik üreticilerinin kazançları artmıştır. TikTok, Türkiye'de en çok gelir elde eden uygulamalar arasında 2. sırada yer almaktadır (App Annie, 2021).

Grafik-1: Kullanıcıların Mobil Cihazlarda Geçirdiği Ortalama Sürede (App Annie, 2021)

Grafik-2: 2019-2020'de Türkiye'de En Çok Zaman Geçirilen Sosyal Ağ Uygulamaları (App Annie, 2021)

Source: App Annie Intelligence

Note: Android phones; Top apps ranked by overall Time Spent

4. TikTok'un Sunduğu Atmosfer

Sosyal mecraların kendi özgü bir atmosferi bulunmaktadır. TikTok'taki atmosferin tanımlanması için öncelikle kullanıcıların profillerinin tanımlanması yararlı olacaktır. Bu makalede kullanıcı profillerinin tanımlanması için Şerif Mardin'in merkez çevre paradigmasından yola çıkılarak, Türkiye'deki TikTok kullanıcıları ağırlıklı 'çevre' olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda çevre tanımlaması kültürel sermayesi görece düşük olan kitleyi ifade etmek için kullanılmaktadır (Yıldız, 2019).

TikTok'ta ağırlıklı kullanıcı kitlesi olduğu düşünülen çevre aktörleri tarafından akımlar ve trendler taklit edilmektedir. Diğer sosyal medya platformlarından farklı olarak içeriklerde yaratılan arka plandaki atmosfer, genel olarak kullanıcıların gerçek dünyalarında olduğu gibi görünmektedir. Sosyal medyada idealize edilmiş bir atmosfer ve benlik sunumu önemli bir eğilimken içerik analiziyle elde edilen sonuçlara göre "doğal görünüm" TikTok'ta bir tercih olarak görünmektedir. Çok izlenmek için kamera açısından ışığın konumuna kadar ciddi emekler harcanması, kurgu için günlerce çalışılması Youtube, Instagram gibi platformlarda önemsenebilmektedir. Filtreli, kusursuz bir algı yaratmak sosyal medya paylaşımlarında önemli bir tercihtir. TikTok'ta bu durumun aksi paylaşımlar gerçekleştirilebilmektedir. Mütevazı evi olan bir aile yaşadıkları eve bütünüyle değiştirmeden içeriklerinde yer verebilmektedir. Bir anlamda TikTok kullanıcıları atmosferi değiştirmek yerine o ortamı olduğu gibi ya da düşük ışık koşullarında sergileyebilmektedir. Kişiler en düzgün kıyafetlerini giymek yerine ev halleriyle içerik üretebilmektedir. Buna karşın, TikTok içerik üreticileri beğeni kaygısı, canlı yayınlarda maddi karşılığı olan hediye gönderilmesini artırma gibi nedenlerle benlik sunumlarını kurgulama yoluna gidebilmektedirler. Bu noktada atmosferin doğal görünümüne odaklanılırken benliğin sunumunda bir yapılandırma yapılabildiği göz ardı edilmemelidir. Bu iki ayrımın yapılması önem teşkil etmektedir.

5. Goffman'ın Dramaturjik Analiz Yöntemi Açısından TikTok Kullanıcılarının Benlik Sunumları

Kimlik, kişinin diğerlerinden ayrılan özelliklerini tanımlamaktadır. Kişinin kim olduğu, kişilik özellikleri, ona özgü diğer özellikleri kişinin kimliğini oluşturmaktadır. Bireylerin kimliklerini karşı tarafa nasıl sunduğu ise benlik sunumu kavramıyla ifade edilebilir. Kişilerin dahil olduğu sosyal çevre, yeni dönemde ise kimliklerini açıkça ortaya koydukları dijital dünya benlik sunumu için kilit noktalar arasındadır.

Erving Goffman'ın perspektifinden bakıldığında benlik sunumu, temel olarak, bireyin sahne önü ve arkası performansları aracılığıyla gerçekleştirdiği ve kendisine dair bu iki performans alanını müzakere ederek, benlik performansını izleyicide hedeflediği etkiyi oluşturacak biçimde şekillendirdiği bir sürece karşılık gelmektedir (Goffman, 2016). Belirli bir odak noktası olan benlik sunumunda bireyin amaçlarıyla izleyici arasında bir denge kurulması önemlidir. Kimliğin inşa edilmesi ve ifade edilmesi için benlik sunumu bir yöntem olarak görünmektedir. Goffman'a göre bireyler, sosyal rollerini aynı durumdaki başka bireylerde de olduğu düşünülen davranışlara ve başkalarından alınan geri bildirimlere göre şekillendirirler. Goffman, yaşamın herkesin içten içe farkında olduğu bir tiyatro sahnesinden farksız olduğundan bahsetmektedir. Kişi, kendine bazı roller biçiyorsa başkaları da kendilerine çeşitli roller biçmektedir. Başkalarının oynadığı rollerin gerçekliğini sorgulamak, gerektiğinde onları açığa çıkarmak, kişinin kendi için de en tutarlı rolü oynaması ve bu rolü sürdürmesi başlıca amaç haline gelmektedir. Sonuç olarak, her birey kendi sahnesindedir. Seyircilerin yönlendirmeleriyle dahil olduğu interaktif bir tiyatro oyununda en başarılı oyununu sergilemeye çalışmaktadır.

Goffman'ın dramaturjik yaklaşımına göre bireyler diğer bireylerle tıpkı bir tiyatro sahnesindeymişçesine rol yaparak etkileşim kurmaktadır. Bireyler, aktörler gibi duygularını ve isteklerini kelimeler, mimikler veya sözel olmayan ifadeler gibi türlü iletişim formlarına dönüştürürler. Goffman, dramaturjik modelinde ayrıca kulis ve sahne arasında da bir

ayrım yapmaktadır. Sahne, diğer bireylerle ya da grupla etkileşimin gerçekleştiği alanı temsil ederken kulis, performansın tamamlandığı ve bireyin kendi özüne döndüğü, rahat davranabildiği arka alanı temsil etmektedir. Goffman'a göre bireyler başkaları üzerinde iyi izlenimler bırakmak istemekte, tiyatro oyuncularının performanslarına benzer biçimde alkış almak için rollerini en iyi biçimde oynamaya çabalamaktadır. Alınan alkışlara (geri bildirim) göre kimliklerini biçimlendirebilmektedir. Bir bireyin en önemli isteği, kendisine uyduğunu düşündüğü en ideal rolü en uygun bir şekilde sunmaktır.

Yeni iletişim ortamları temel algılamalarda birtakım değişikliklere, dönüşümlere neden olabilmektedir. Yüz yüze iletişimden farklı olarak bireyler başkalarının geri bildirimlerine, gerçek düşüncelerine daha az hakim olabilmektedirler. Bireylerin bilinçli ya da bilinçsiz olarak gösterdiği çabalar muhatapların benlik sunumu hakkındaki düşüncelerini de etkilemektedir (Boz, 2012). Erving Goffman'ın "izlenim yönetimi" olarak adlandırdığı düşüncesine göre, bireyler başkalarının kendileriyle ilgili izlenimlerini başkalarıyla bir araya geldiklerinde yönetir ve denetler, neleri ortaya döküp neleri gizleyeceklerini kontrol altında tutarlar.

Dijital benlik sunumunda pek çok faktör etkilidir. TikTok özelinde bakıldığında video içeriğinin süresi, çekim açıları, mekân, müzik, görsel, sözlü ve yazılı içerik gibi çok sayıda etken bireyin benlik sunumunda rol oynamaktadır. Tüm bu detayların her biri bireyin performansını etkileyecek bir yapı taşı olarak görülebilir. Parçalar bir araya geldiğinde dijital benlik sunumu gerçekleşmiş olur (Pace, 2008). Her bir yapı taşı bir anlamda bireyin idealize benlik sunumu için önemli olabilecek çok sayıda altyapının olduğunu göstermektedir (Ünlü, Kuş, & Göksu, 2020).

Sosyal mecralar arasından Instagram'da bireyler ideal benlik sunumlarını belirgin olarak sergilemektedir. Bu nedenle Instagram, izlenim yönetiminin somut bir örneği olarak gösterilebilir. Bu mecraanın aksine TikTok'ta bireyler ideal benliklerini sunmak yerine, kuliste sergileyecekleri davranışları sahnede sergileyebilmektedir. Bu durumdan dolayı TikTok kullanıcılarının ürettikleri içerik, bazı çevreler tarafından utanç verici bulunabilmektedir (Yıldız, 2019).

TikTok'ta içerik üreticilerinin ve takipçilerinin paylaşılan videolardan utanç duyması Goffman'ın çerçeveleme kavramıyla açıklanabilir. Eleştirenler bağlamında TikTok'taki içerik üreticileri yaşlarına uygun davranmamak ile, cinsel yönelimleri açısından benlik sunumlarının toplumsal ve ahlaki normlara uymamasıyla suçlanabilmektedir. Bununla birlikte içeriklerin saçma olması, anlamsız olması gibi eleştiriler de yapılmaktadır. TikTok'taki kullanıcılar nezdinde ise mecra; kendilerini ifade edebildikleri, başkalarına göre saçma olsa da kendilerine göre eğlenebilecekleri bir alandır. Eleştirenler gözünden bakıldığında kişinin sosyokültürel ya da demografik özelliklerinin getirdiği bir çerçeveleme oluşturma zorunluluğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Kullanıcıların ve içerik üreticilerinin perspektifinde ise bu çerçeveleme bir anlama yıkılmaya çalışılmakta, meydan okunmaktadır.

TikTok içerik üreticileri hazırladıkları videonun konseptine uygun biçimde bir role bürünebilmekte, rolleri gereği gerçek benliklerinden uzaklaşabilmektedir. Çevrim içi benliklerinde takipçilerine sempatik gelebilecek görünümler öne çıkmaktadır. Daha fazla takipçiye ulaşma isteği önemli bir motivasyon olabilmektedir. Daha fazla etkileşim yaratma isteğiyle içerik üreticileri sahne önünde sergilemek istedikleri benlik sunumlarını yapılandırabilmektedir. Fazla etkileşim alacağı düşünülen içerikler benlikten uzaklaşma oranını etkileyebilmektedir. Bu bağlamda içerik üreticisi fazla etkileşim alacağını düşündüğü bir konseptte videoyu kendi öz benliğinden tamamen uzaklaşma kaygısı gütmeyen de üretip paylaşabilmektedir. Genel olarak bakıldığında içeriklerin etkileşim oranına ya da potansiyeline bağlı olarak şekillendiği varsayımında bulunulabilir (Ünlü, Kuş, & Göksu, 2020).

TikTok'taki benlik sunumlarıyla ilgili tespitlere bakıldığında iki farklı görüş bulunuyor gibi görünse de esasında bu iki tezatlık bir bütünlük oluşturmaktadır. TikTok'ta, kuliste

yapılması beklenen sunumların sahnede de sergilenebilmesi ve içerik üreticilerinin çevrim dışı hayatlarındaki benliklerinden tamamen farklı performanslar sergilediği tespitlerinin ikisi de aynı anda gerçekleşmektedir. Atmosfer olarak tanımlanabilecek mekan, ışıklandırma, kamera açıları gibi detaylar TikTok'ta her zaman için idealize edilmemektedir. Bununla birlikte içerik üreticileri normalde yapmayacakları sunum biçimlerini TikTok'taki akımlara katılmak için gerçekleştirebilmektedir. Buradaki davranış biçimi, içerik üreticilerinin benliklerini olduğundan farklı bir biçimde sunmasından ziyade, akımın getirdiği tiyatral bir sergileme olarak görülebilir. TikTok'taki kullanıcıların performansları bir tiyatro oyuncusunun performansından farklı değildir. Bu nedenle içerik üreticilerinin ürettikleri içeriklerden dolayı benliklerinden uzaklaştıkları varsayımı her zaman için geçerli olmamaktadır.

6. TikTok ve Kültürel Değişim İlişkisi

Kültür, bireyin yaşamı boyunca edindiği bilgi, beceri ve eylemler bütünü olarak tanımlanabilir. Bireyin çevresine uyum gösterebilmesi için toplumun kurallarını göz ardı etmesi pek mümkün olamamaktadır. Bireyler sosyal hayata dair ilk kazanımlarını ailelerinde öğrenirken süreç içerisinde okul ve arkadaş ortamında sosyalleşerek kültür edinimini devam ettirirler. Bu nedenle kültür edinimi bireyin doğumundan başlayarak temas ettiği tüm detayları içeren bir süreci ifade etmektedir. Birey tüm bu süreç içerisinde sadece alıcı değildir. Aynı zamanda kültürün gelişmesine ve yayılmasına katkı sağlamaktadır (Filiz, 2021). Bireyler kültüre dair ilk öğretileri aileleri aracılığıyla olsa da sonraki süreçte geleneksel kitle iletişim araçları, yeni dönemde ise dijital iletişim mecraları topluma uyum sağlama noktasında önemli rol oynamaktadır. Televizyonun etki yaratma gücü geçmişte olduğu gibi bugün de hala devam etmektedir.

Televizyon, en çok tercih edilen kitle iletişim aracı olma özelliğini uzun yıllar sürdürmüştür. Bu bağlamda, televizyon izlenme oranları bir toplumda ne kadar yüksek ise toplumsal değişim oranı da o denli yüksek olacaktır (Türkdoğan, 2017). Günümüzde televizyonun rolünü dijital video izleme platformları paylaşmaktadır. TikTok da video içeriği sunan ve kullanıcı sayısını her geçen gün artıran bir platform olarak önemli bir etki alanı yaratmaktadır.

7. TikTok 'un Günlük Yaşam Pratikleri İçindeki Yeri

1950'lerde köyden kente göçün bir yansıması olarak çevre aktörleri kademeli olarak kültürel üretime dahil olmaya başladı. O dönemde edebiyatta öne çıkan toplumsal gerçeklik akımıyla birlikte çevre aktörleri hakkında kültürel üretimler ortaya çıktı. 1960'larda gecekondular köyden kente göçün sembolü oldu. 1960'larda Orhan Gencebay gecekondular müziğini ortaya çıkardı. 70'lerin ikinci yarısında çevre aktörleri kendi içlerinden Ferdi Tayfur ve Müslüm Gürses gibi yıldızlar çıkarmaya başladı (Kozanoğlu, 1992). Tüm bu süreçte rağmen kültürel üretim hala bazı filtrelere uğramaktaydı ve herkesin arabesk yıldızı olması gibi bir ihtimal söz konusu değildi. 2000'li yıllara gelindiğinde internetin yaygınlaşması, içerik üretim araçlarının demokratikleşmeye başlamasıyla sosyal medya kullanımı halkın hemen hemen tüm kesimlerine yayıldı. Çevrenin sosyal medyaya dahil olması kademeli olarak gerçekleşti. Öncelikle merkez aktörleri sosyal medyayı benimsedi, süreç içerisinde çevre aktörleri mecranın kullanıcısı haline gelmeye başladı (Yıldız, 2019).

1980'lerden itibaren çevre aktörleri bir yükseliş yaşadı. Bu dönemde, şehir hayatında kendi kültürlerinden feragat etmelerine gerek kalmadan kültürel ifade ve tüketim olanaklarına dahil olabildiler. Arabesk kültürünün daha önceden doğmuş olmasına rağmen bu kültürün 1980'lerde önemli bir sıçrama yapması bu varsayımı desteklemektedir. Tüm bu süreçte bakıldığında çevre aktörleri nezdinde kültürel üretimin var olduğundan bahsedilebilir. Buna karşın bütüne bakıldığında bunun çok sınırlı olduğu; kültürel hayata daha çok pasif tüketici pozisyonunda dahil oldukları anlaşılmaktadır. 1980'lerden itibaren Türkiye'de neoliberal politikalarla bir dönüşüm yaşandı. Neoliberalizmle birlikte artık herkes tüketici

konumunda bir hedef kitle haline dönüştü. Bu dönemle birlikte toplumun tüm kesimleri tüketim toplumu oluşturulması kapsamında kendine yer bulmaya başladı. 2000'li yılların başına gelindiğinde çevre aktörleri, internete erişim olanağına merkez aktörlerine kıyasla daha geç ulaşmıştır.

2016 yılında TikTok'un piyasaya sunulması, sonrasında 2018 yılında platformun Musical.ly'yi bünyesine eklemesiyle birlikte bir lansman gerçekleştirildi. Bu gelişme Türkiye'de platforma olan ilgiyi artırdı. TikTok bu süreç içerisinde çevre aktörlerinin kendilerini ifade ettikleri önemli bir mecra haline dönüştü. Ekonomik anlamda da genel olarak çok iyi durumda olmayan çevre aktörleri yoğun biçimde içerikler üretmeye başladılar. Orta sınıf için daha üst sınıflara terfi etmek; kendini "daha normal", "daha iyi" gösterebilmek önemli bir eğilim olarak ortaya çıkmıştır. Bunun aksine çevre aktörleri TikTok'ta kendi atmosferlerini olağanca açık sunmaktadır. Dizi, film, reklam yapımlarındaki idealize edilmiş hayatlara ulaşma noktasında zorluk yaşayan çevre aktörleri TikTok'u tarihsel süreç içerisindeki kültürel üretime katılamama özlemlerini giderecek bir mecra olarak görebilmektedir. Akımlar oluşturabilme, ünlü olabilmek, milyonlarca takipçiye ulaşabilme ihtimaline olanak vermesiyle TikTok'a bir yönelim olmuştur. Bunun getirisi olarak da sahip olmadıklarına, gidemedikleri tatillere özenmekten vazgeçmişlerdir. Kendi sahip olduklarıyla hem eğlenip hem de ünlü olma ihtimalini değerlendiren bir çevre gözlemlenmeye başlanmıştır.

8. TikTok'ta Hediye Gönderme – Bağış Yapma Motivasyonları

TikTok veya Çin'de bilinen adıyla Douyin, Musical.ly altyapısıyla video oluşturma ve paylaşma olanağı sunan, aynı zamanda canlı yayınlar yapılabilen bir sosyal medya uygulamasıdır. TikTok'taki gelir modellerinde ve içerik üretim biçimlerinde diğer platformlara kıyasla birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Eğlence odağı, içeriklerin kolay düzenlenme fonksiyonları, canlı yayında maddi karşılığı olan sanal hediyeler gönderilmesi temel farklılıklar arasındadır. TikTok'ta kullanıcılar canlı yayınlara katılıp canlı yayın sırasında ya da öncesinde satın aldıkları jetonlarla hediye gönderimi yapabilmektedir. Etiket (sticker) görünümünde birçok hediye etiketi bulunmaktadır. Her bir hediye etiketinin farklı jeton puanları, dolayısıyla maddi karşılığı bulunmaktadır. Yayıncılara yapılan hediye bağışları belirli bir tutara ulaştıktan sonra TikTok'un belirlediği kesinti sonrasında yayıncılara gelir olarak aktarılmaktadır.

Platformun en yoğun olduğu zaman dilimindeki canlı yayın içeriklerinin ve yorumların tematik analiz yöntemiyle incelenmesi sonucu, bağış yapmanın en önemli nedenlerden birinin görünür olma motivasyonu olduğu sonucuna varılmıştır. Canlı yayınlardaki meydan okumalarda en çok hediye gönderen izleyicinin adının kaybeden yayıncının altına yazılması TikTok'ta yaygın olarak gerçekleşmektedir. Yayında en görünür olabilecek alanlardan birinin yayıncının alanı olduğu tespiti yapılabilir. Bu da görünür olmanın öncelikli motivasyon olduğu savını desteklemektedir. Diğer nedenler tespit edilmeye çalışıldığında ortaya çıkan iç görüler ve çıkarımlar ise diğer izleyenler arasında sıyrılarak yayıncı tarafından isminin söylenmesi, teşekkür edilmesi önemli bir motivasyon kaynağı olabilmektedir. Yayıncıyla duygusal bağ kurulması, sevgi duyulması, yayıncının rol model olarak görülüp destek sağlanmak istenmesi de yine hediye göndermenin önemli nedenleri arasındadır. Bunlarla birlikte sosyal çevre oluşturmak, sosyal statü göstermek, kendini kanıtlamak, gösteriş yapmak, karşı cinsle etkileşim yaratma gibi motivasyonlar da hediye göndermenin nedenleri arasında gösterilebilir. Ayrıca yayıncıların canlı yayınlarda üst sıralara taşınabilmesi için yayıncıların birebir tanıdıkları kişiler tarafından hediye gönderilmesi de söz konusu olabilmektedir. Bununla sosyal etki yaratılarak diğer kullanıcıların da hediye göndermesine teşvik edilmeye çalışılabilmektedir.

9. Merkez-Çevre Aktörleri Açısından TikTok Kullanıcı Profilleri

TikTok kullanıcılarının profilleri incelendiğinde; Şerif Mardin'in merkez-çevre paradigmasından yola çıkılarak Türkiye'deki TikTok kullanıcıları ağırlıklı olarak "çevre"

olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda çevre tanımlaması kültürel sermayesi görece düşük olan kitleyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Elde edilen bulgular neticesinde çevre aktörlerinin tarihsel süreç içerisinde kendilerini ifade etmekte zorluk çektikleri, internete ve içerik üretim araçlarına erişimin kolaylaşmasıyla birlikte benliklerini sunmak için bazı fırsatlar elde ettikleri sonucuna varılmıştır. 2016'da TikTok'un kullanıcılara sunulması, 2018'de Musical.ly altyapısının uygulama entegre edilmesiyle TikTok, çevre aktörlerinin kendilerini idealize etmek zorunda hissetmeden ifade edebildikleri bir mecra olarak konumlanmaya başlamıştır. TikTok aracılığıyla çevre aktörleri özlemini duydukları kültürel üretim noktasında aktif olarak katılımcı olabilmektedir.

TikTok'a çevre aktörler tarafından yoğun ilgi gösterilmesinin nedenlerine bakıldığında kendilerini ifade etme isteğinin yanında bir diğer etken olarak Türkiye'deki ekonomik anlamda yaşanan küçülmenin önemli etkileri olduğu sonucuna varılmaktadır. Ekonomik olarak da orta ve alt sınıf olarak konumlandırılacak çevre aktörleri dizilerde, filmlerde veya reklamlarda gördükleri yaşamlara erişemeyecek noktada hissetmeleriyle alternatif çözümler arayışına girmişlerdir. Artık erişilemeyecek nokta olarak görülen ekranlardaki yaşamlara özenilmekten vazgeçilmiş, kendilerini kendi evlerinde kendi günlük kıyafetleriyle ifade edip eğlenebildikleri, milyonlara varan takipçiye ulaşım ünlü olabilmek ve hatta para kazanabilme fırsatı sunan bir mecra olan TikTok'a yönelmişlerdir. Kısa, orta ve hatta uzun vadede bakıldığında TikTok çevre aktörleri nezdinde somut olarak statü atlamak için bir fırsat olarak görülebilmektedir.

TikTok'taki benlik sunumlarıyla ilgili tespitlere bakıldığında iki farklı görüş bulunuyor gibi görünse de bu iki tezatlık bir bütünlük oluşturmaktadır. TikTok'ta, kuliste yapılması beklenen sunumların sahnede de sergilenebilmesi ve içerik üreticilerinin çevrim dışı hayatlarındaki benliklerinden tamamen farklı performanslar sergilediği tespitlerinin ikisi de aynı anda gerçekleşmektedir. Atmosfer olarak tanımlanabilecek mekan, ışıklandırma, kamera açıları gibi detaylar TikTok'ta her zaman için idealize edilmemektedir. Bununla birlikte içerik üreticileri normalde yapmayacakları sunum biçimlerini TikTok'taki akımlara katılmak için gerçekleştirebilmektedir. Buradaki davranış biçimi, içerik üreticilerinin kendi benliklerinden farklı bir sunum biçimi gerçekleştirmesinden ziyade, akımın getirdiği tiyatral bir sergileme olarak görülebilir. TikTok'taki kullanıcıların performansları bir tiyatro oyuncusunun performansından farklı değildir. Bu nedenle içerik üreticilerinin ürettikleri içeriklerden dolayı benliklerinden uzaklaştıkları varsayımı her zaman için geçerli olmamaktadır.

10. Sonuç

TikTok'taki canlı yayınları üzerine birtakım kategorileştirmeler yapmak olası görünmektedir. Ev ya da iş yerlerinden gündelik rutinlerini sunan yayıncılar, işitsel içerikler üreten; enstrüman çalan, canlı konser performansları sunan yayıncılar, izleyicilerle sadece sohbet ilişkisi kuran yayıncılar, oyun yayıncıları, görsel/sanatsal içerikler üreten yayıncılar, hastalığı olan yakınları için bağış talep eden yayıncılar, görece toplumda kendilerini ifade etme konusunda sorunlar yaşayabilen dezavantajlı gruptaki yayıncılar biçiminde bir kategorizasyon yapılabilir.

Bireyler kültürel öğelerle ilk kez aileleri aracılığıyla tanışırlar. Süreç içerisinde kitle iletişim araçları kültürel öğelerin öğrenilmesi noktasında önemli bir rol oynar ve bireyi yönlendirmeye başlar. Bir anlamda topluma uyum süreci, kendini ifade etme biçimleri iletişim araçlarıyla geliştirilir. Televizyon, radyo gibi geleneksel kitle iletişim araçları kültürel etki ve değişim yaratma noktasında önemli bir rol oynarken günümüzde bu araçların yanında yeni medya ortamları da etkin biçimde yer almaktadır. TikTok da Türkiye'deki kullanıcı sayısını hızla yükselten, 2020 yılında en çok indirilen mobil uygulama konumlanmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında geleneksel kitle iletişim araçlarının kültürü yönlendirme, değiştirme fonksiyonlarının tamamının TikTok için de geçerli olabileceği tespiti yapılabilir.

TikTok, çevre aktörlerinin kendilerini olduğu gibi sergilemesiyle hem izleyenler hem de içerik üreticileri bağlamında önemli açılımlar getirmiştir. Ekonomik seviyesi düşük, engelli, fazla kiloları olan, toplumun güzellik algısının dışında olan, LGBTİ+, burka giyen muhafazakâr bireyler TikTok'ta içerik üretip eğlenebilme ve yüz binlerce, hatta milyon takipçi sayılarına ulaşabilmektedir. Ünlü olabilmek için dezavantajlı olarak görülebilecekken TikTok'ta kendilerini ifade edebilme fırsatı bulabilmektedirler. Bu bağlamda bakıldığında TikTok, toplum içindeki grupların birbirlerinden daha kolay haberdar olabilmesi, kültürel olarak birbirlerine uzak gibi görünen gruplar arasında çok seslilik yaratılması gibi konularda olanaklar sunmaktadır.

11. Kaynakça

- App Annie. (2021). *State of Mobile 2021*. App Annie: <https://www.appannie.com/en/go/state-of-mobile-2021/> adresinden alındı
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 368-388.
- Boz, N. (2012). Yeni İletişim Ortamlarında Dijital Kimlik ve Benlik Sunumu. *Doktora Tezi*. İstanbul.
- Bump, P. (2020). *26 TikTok Stats to Know in 2020*. Hubspot: <https://blog.hubspot.com/marketing/tiktok-stats> adresinden alındı
- Filiz, H. (2021). Televizyonun ve Tiktok'un Türk Aile Yapısı ile İlişkisi ve Kültürel Değerler Üzerindeki Rolü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 1080-1095.
- Goffman, E. (2016). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Herrman, J. (2019). *What is TikTok*. NY Times: <https://www.nytimes.com/2019/03/10/style/what-is-tik-tok.html> adresinden alındı
- Jung, H., & Zhou, Q. (2019). Learning and Sharing Creative Skills with Short Videos: A Case Study of User Behavior in TikTok and Bilibili. *Conference: International Association of Societies of Design Research (IASDR)At: Manchester, UK*.
- Kozanoğlu, C. (1992). *Cıvalı İmaj Devri: 1980'lerden 90'lara Türkiye ve Starları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lu, X., & Lu, Z. (2019). Fifteen Seconds of Fame: A Qualitative Study of Douyin, A Short Video Sharing Mobile Application in China. *Social Computing and Social Media. Design, Human Behavior and Analytics*, 233-244.
- Pace, S. (2008). YouTube: An opportunity for consumer narrative analysis? *Qualitative Market Research*, 213-226.
- Salinas, S. (2018). *What is TikTok*. CNBC: <https://www.cnbc.com/2018/11/22/what-is-tiktok.html> adresinden alındı
- Shao, T., Wang, R., & Hao, J.-X. (2019). Visual Destination Images in User-generated Short Videos: An Exploratory Study on Douyin. *Conference: 2019 16th International Conference on Service Systems and Service Management (ICSSSM)*.
- Türkdoğan, O. (2017). *Türk Toplumunun Kurumsal Yapısı*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Ünlü, D. Ö., Kuş, D. O., & Göksu, D. D. (2020). "Videolarda Gerçek Hayattaki Gibi Değilim, Rol Yapmaktayım" : TikTok Kullanıcılarının Benlik Performansları Üzerine Bir İnceleme. *Intermedia International e-Journal*, 115-128.
- We Are Social; Hootsuite. (2021, Ocak). *Datareportal*. <https://datareportal.com/reports/digital-2021-turkey> adresinden alındı
- Xu, L., Yan, X., & Zhang, Z. (2019). Research on the Causes of the "Tik Tok" App Becoming

Popular and the Existing Problems . *Journal of Advanced Management Science* , 59-63.

Yang, S., Zhao, Y., & Ma, Y. (2019). Analysis of the Reasons and Development of Short Video Application- Taking TikTok as an Example. *2019 9th International Conference on Information and Social Science*.

Yıldız, Ö. (2019). Herkes için kültürel üretim: Türkiye’de Tiktok uygulaması örneği.

Zhang, X., Wu, Y., & Liu, S. (2019). Exploring Short-form Video Application Addiction: Socio-technical and Attachment Perspectives. *Telematics and Informatics*, 101-243.

Dijital Çağda Kimlik ve Gerçeklik: Twitter'da Parodi Hesaplar

Hatice SARIYAR* & Özhan TINGÖY**

*İstanbul Gelişim Üniversitesi,
MYO, hsariyar@
gelisim.edu.tr

 [https://orcid.org/
0000-0001-9954-9690](https://orcid.org/0000-0001-9954-9690)

** Marmara Üniversitesi
Gazetecilik Bölümü, otin-
goy@marmara.edu.tr

 [https://orcid.org/
0000-0002-9284-0482](https://orcid.org/0000-0002-9284-0482)

Anahtar Sözcükler
Kimlik, Dijital Kimlik,
Gerçeklik, Twitter, Parodi
Hesaplar.

Key Words
Identity, Digital Identity,
Reality, Twitter, Parody
Accounts.

Atıf/Citation
Sarıyar H. & Ö. Tıngöy
(2021). Dijital çağda kimlik
ve gerçeklik: Twitter'da
parodi hesaplar. ISophos:
Uluslararası Bilişim, Tekno-
loji ve Felsefe Dergisi, Cilt
3, Sayı 6, ss: 67-82.

Özet

İnsanlık, bugün zamanın ve mekânın bilinen anlamda muhtevasını kaybettiği bir dijital çağı deneyimlemektedir. Yapısal olarak bilişim teknolojileri ekseninde deneyimlediğimiz bu çağ, toplumsal yaşayış biçimini topyekûn değişime uğratmıştır. Bireylerin dijital ortamlara katılım sağlamasıyla dijitalleşmenin sosyal yaşam dinamizmi üzerindeki etkisi giderek artmıştır. Nitekim günümüzde birey, reel yaşantısına dair her şeyin giderek dijitalleştiğine tanık olmaktadır. Mevcut çalışmanın odak noktası olan kimlik mefhumu da dijitalleşme ile birlikte kavramsal olarak değişim yaşamıştır. Tarihsel açıdan kimlikler, yüz yüze etkileşimlere, fiziksel belgelere ve reel bir dünyaya dayanarak oluşmuştur. Ancak gerçek dünyaya paralel olarak sanal dünyada inşa edilen dijital kimlik, yapısal ve anlamsal bağlamda reel yaşamın kimlik mantığından farklı bir anlamlar kazanmıştır. Bu çalışma, dijitalleşmeyle birlikte kimliğin gerçekliğinden şüphe duyulan bir hale gelişini ortaya koymaktadır. Sanal ağlarda kimliklenme hali ve gerçekliğin manipülasyonu, Twitter parodi hesapları üzerinden incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemi kullanılan bu çalışmada, kimliği dejenere eden ve bunu yaparken mizahtan faydalanan Twitter parodi hesapları ele alınmıştır. Çalışmada bahsi geçen dokuz parodi hesap kullanıcısı ile mülakat yapılarak dijital kimlikleri irdelenmiştir. Çalışmanın sonucunda, kimliğin muğlaklaşarak dönüştüğü çıkarımına ulaşılmıştır.

Abstract

Identity and Reality in The Digital Era: Parody Accounts on Twitter

Human beings have been experiencing the digital age which have lost the known sense of the content of time and place. This era in which we have been living in the axe of structural scientific technologies has changed the idea of society-based life thoroughly. Within the participation of individuals to digital spaces, impact of digitalization on dynamism of social life increased gradually. As a matter of fact, an individual has been witnessing tthat everything about his real life is becoming increasingly digital. Concept of identity that is the main target of the current study also has been changed by digitalization theoretically. Historically, the identity has been shaped via face to face interactions, solid documents and the real world. However, digital identity, which is built in virtual space similar to that in the real world, has gained different meanings from the identity concept

of real life in structural and semantic context. This study has shown the increasing skepticism through reality of the identity with digitalization. Earning identities on social networks and manipulation of reality has been discussed over Twitter parody accounts. Twitter parody accounts that degenerate identity while using humor as a tool have been examined in this study that have used qualitative research method. Digital identities of 9 Twitter parody accounts' users that have mentioned in the study were analyzed by making interviews. This study concluded that identity not only transformed but also became ambiguous.

1. Giriş

Dünya, beşerî anlamda durağan değildir, her dönem devinimi devam eden bir yapıya sahiptir. Yerkürenin daimî devingenliği her dem yöntem ve araçlarda değişime yol açmıştır. Nitekim 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bilgi ve iletişim teknolojilerindeki teknik buluşlar, tarım toplumu ve endüstri toplumu aşamalarından sonra insanoğluna yeni bir dünyanın kapılarını aralamıştır. Köksal (2007) tarafından **bilişim devrimi** olarak yorumlanan ve kişilerin sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel yapılanmada çevresel alanlarına etki eden bu süreç, bilişim toplumunun doğuşunu sağlamıştır. Bilişim toplumunu bilinen tüm toplumlara göre daha etkin kılan şey ise bilgidir. Toplumsal düzende insanların bilgiye anında erişimi, **etkileşim** sınırlarını genişletmiştir. Bu noktada sınırları eriten ve küreselleşmenin ivme kazanmasında önemli rol oynayan internet, **dinamik toplum düzeninin** yaratılmasına aracılık etmiştir. Bilişim temelli toplum düzeninde (**enformasyon toplumu**) analog sistemler değer kaybederken dijital olana rağbet artmıştır. Nitekim dijital ortamlar, insan yaşamına doğrudan etki etmiş hatta içinde bulunduğumuz asır bu doğrultuda “Dijital Çağ” olarak adlandırılmıştır. Dijital evrende somut varlıkların bir simülasyon haline gelmesi sonucu ortaya çıkan sanallık, taklit ettiği gerçekliği aşarak maddi bir kültüre dönüşmüştür. Bu yeni eko sistemde dijital kültürü oluşturan şey kendi gerçekliğini kurgulayan ve inşa eden konumdaki sanal ortamlardır. Bireyin gündelik yaşamının vazgeçilmezi haline gelen sanal ortamlar, kimlik ve gerçeklik kavramları üzerinde değişimlere sebep olmuştur.

Hiç şüphesiz sanal ortamlarda inşa edilen **dijital kimlikler**, fiziki dünyada yaratılan kimliklere göre yapısal anlamda farklı imkânlara sahiptir. Sanal ortamlar, reel yaşamın klasik kimlik oluşumlarından arındırılmış bir mekân olarak bireylere kimlik inşasında hiper kişiselleştirme fırsatı sunmaktadır. Bu ortamlarda birey özgür ve sınırsız olduğundan kimliğine kendisi form kazandırır ve kendi kontrol eder. Kişi ağ içerisinde yer alan diğer kullanıcılara cazip görünmek için dilediği özelliklerini ön plana çıkarabilir yahut hiç sahip olmadığı kimlikleri kendi dijital bedenine uyarlayabilmektedir. Ancak bu minvalde gerçekleştirilen kimlik inşası asıl kimliği örteceğinden kimliğin gerçekliği hakkında şüphe oluşur. Dolayısıyla dijital kimliklerin gerçek kimliği ne oranda temsil ettiği muğlaktır.

“Dijitalleşme, kimlikleri nasıl dönüştürüyor?” sorusuna yanıt bulmak, bu araştırmanın ana amacını oluşturmaktadır. Araştırmacının bu çalışmaya yönelmesindeki temel motivasyon, parodi hesaplara ilişkin yabancı kaynaklı literatürde çalışmalar bulunurken Türkiye’de parodi kimlikler özelinde yapılan yeterli çalışmanın olmamasıdır. Murthy (2013), sosyal medya platformlarından microblog olan Twitter hakkında daha fazla akademik çalışmaya ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir.

Araştırmada, sanal ortamların kimliklenme deneyimlerimiz üzerindeki dönüştürücü etkisini saptamak için **gerçeklik** ve **sanal gerçeklik** kavramları üzerinde durmak gerekmiştir. Twitter ağı üzerinden dijital kimlik olgusu ve kimlik kavramının dönüşümü irdelenerek dijital kimliğin bir çeşidi olarak değerlendirilen parodi kimliğin kavramsal çerçevesi çizilmiştir. Dijital ortamların kimliği gerçekliğinden şüphe duyulan bir hale getirdiği ve parodi hesapların da bunun bir örneği olduğu iddiası, çalışmanın hipotezini oluşturmaktadır. Twitter’da parodist kimlik sunumu gerçekleştiren 9 parodi hesap kullanıcısı ile online görüşme gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşme neticesinde elde edilen veriler üzerinden değerlendirilme bulunulmuştur.

2. Kimlik

Kimlik kavramı, tanımlanması zor ve her dönemde popülerliğini koruyan bir terimdir. 16. yüzyıldan günümüze değin kullanılan kimlik terimi, Latince “idem” “aynı” kökünden gelmektedir. Bu terim, matematik ve mantık biliminde teknik bir anlama sahip iken felsefe biliminde ünlü düşünür John Locke’tan beri zihin ve beden sorunuyla ilişkilidir (Gleason, 2014). Bu terimin sosyal bilimler alanında bilimsel bir sorun olarak ele alınması 1950’li yıllarda gerçekleşmiştir. Her ne kadar kimlik kavramının tanımı yapılırken çeşitli faktörler baz alınsa da kimlik ilk olarak kişinin sahip olduğu toplumsal rollerle ilişkilidir. Ancak bu kavram aslında bu rollerin ne oranda benimsendiğinin bir bütünüdür. En basit haliyle bireyin kendine sorduğu “Ben kimim?” sorusuna verdiği yanıt kimliğinin tanımıdır.

Sosyal, kültürel ve toplumsal sistemin en birincil gerçekliği olan kimlik kavramı, kişilerin çok boyutlu ilişkiler ağını ifade eder. Gleason (2014, s. 34)’a göre “kimlik, bireyler ve onları çevreleyen toplumsal ortam arasındaki etkileşimle şekillenir ve değişir fakat değişim ve krize rağmen, temel olarak kişinin kendi varlığının ‘içsel aynılığı ve sürekliliği’nde gerçekleşen bir güven”dir. Bu anlamda hem psikolojik hem de sosyolojik öğeleri içinde barındıran kimlik kavramı, kişiliğe bağlı psikolojik yanlar ile sosyal rol değişkenlerini kapsamaktadır. Kulga, bu durumu şöyle tanımlar:

“Psikolojik düzeyde kimlik, bir kişinin kendini sübjektif olarak değerlendirip “Ben bu kişiyim” olarak tanımlaması olarak nitelendirilebilir. Bireyin kimliği denilen şey aslında, bireyin kendi hakkında sahip olduğu görüşler, tanımlar, imajlar, bilgiler gibi çeşitli temsilleri kapsamaktadır” (Gleason, 2014, s. 38).

Mevcut tanımların aksine, psikososyal gelişim kuramcısı Erikson, kimliğin rol oynamayla aynı sayılamayacağını, yalnızca kişinin kendini kavrayışı ya da kendisi hakkındaki imajı olmadığını, moda bir soru olan, “Ben kimim?” sorusuna verilmiş basit bir yanıt olamayacağını belirtmiştir (Gleason, 2014, s. 29). Thoits ise kimliğin inşası bakımından önem arz eden davranışların, kişinin sosyal konumu ve rolleriyle alakalı olduğunu öne sürer:

“Sosyal yapı içindeki konum ve buna bağlı olarak bireyden beklenen davranışlar, sadece ‘Ben kimim?’ algısı ile değil, aynı zamanda ‘Ben kim olmalıyım’ beklentisi, başka bir ifade ile bireyin diğer insanların kendisini hangi sosyal konuma yakıştırdığını düşündüğü ile de alakalıdır” (Thoits 1992’den Akt. Acun, 2011, s. 68).

Yani kişi, kendine bir konum belirler ve mevcut konumuna münasip rol ilişkileri geliştirerek bir kısım kimlikleri benimsemektedir. Binark, kişinin kimliğinin görüldüğü gibi şeffaf ve sorunsuz olmadığını vurgular. Bu bağlamda kimlik(lenme) sürecini “devamlı inşa etme hali” olarak yorumlar. Bu durum, yalnızca geleceğe yönelik değil, geçmişe de ait göndermeleri içinde barındıran bir var olma halidir. O halde kimlik, “Çeşitli popüler anlatılarda dolaşıma sokulan ve böylelikle yeniden inşa edilen ve arzu ile kavranan geçmiş kimliğin şimdisi/ bu anı ve geleceği için ortak bir belleğinin kurulmasına yardımcı olur” (Binark, 2005, s. 118). Kellner ise kimliğin tarihsel değişimini antropolojik halkbilimine dayandırmaktadır ve bu bilime göre geleneksel toplumlarda, bir insanın kimliği değişmez ve durağan niteliktedir. Kimlik, düşünce ve davranış alanını kısıtlarken kişinin yaşamına yön veren, dinsel yaptırımlar getiren, önceden belirlenmiş toplumsal rol ve geleneksel mit sisteminin bir işlevidir. Kişi; bir akrabalık sisteminin, hayatı önceden belirlenmiş bir kabilenin yahut bir grubun üyesi olarak doğup ve ölmektedir. Modernite öncesinde yaşayan toplumlarda kimlik, herhangi bir sorunsal, eleştiri ve tartışma konusu değildir. Bireyler, kimlik bunalımı ve kimlik değişimi gibi kavramlardan haberdar değildir. “İnsan, bir avcı ve kabilenin bir üyesiydi ve hepsi de bundan ibaretti” (Kellner, 2001, s. 216).

Modernitede ise kimlik, modern öncesine göre devingen ve yeniliklere açık bir hale gelmiştir. Ancak kimlik, toplumsal ve öteki bağlantılıdır. Kimlik biçimleri özünde değişmez tözsel niteliklidir. Dolayısıyla hala belirlenmiş, sınırları çizilmiş bir roller ve normlar kümesinden oluşmaktadır. Nitekim kişi; bir erkek, bir İskoç, bir sosyalist, bir lezbiyendir

yahut bu toplumsal rol ve olanakların hepsidir. O halde bu döneme ait yeni kimlikler, muhtemel kimliklerin sınırlarını genişletse de görece hala sınırlandırılmış, sınırlanmış ve sabittir. Fakat modernite ile birlikte artık kimlik, kişisel ve kuramsal bir sorun haline almıştır. “Descartes’ın Cogito’sundan Kant’ın ve Husserl’in aşkın benliğine, Aydınlanma’nın akıl kavramına değin kimlik özsel, tözsel, birlikli, sabit ve özünde değişmeyen bir şey olarak düşünülmektedir” (Kellner, 2001, s. 218). O halde modernite çağında kimlik sorunu kendi benimizi nasıl kurduğumuz, nasıl kavradığımız, nasıl yorumladığımız ve nasıl sunduğumuzla yakından ilintilidir.

Postmodern dönemde yani enformasyon toplumunda kimlik, yok olmamış yeni olanak, model, biçim ve üsluplarla hayatımızda yerini almıştır. Söz gelimi, günümüz mevcut dünya düzeninde toplumsal hareketlilikler kimlik kavramını çok yönlü etkilemiştir ve kimliğin konumu değişime uğramıştır. Meydana gelen bu durum çağımızda kimlik kavramını tanımlanması zor bir noktaya taşımıştır (Akkaş, 2013, s. 39). Gelişen bilgi teknolojileri sayesinde çağımız insanının alaturka yaşam tarzının yerini, internetle uyuyup uyanan ve gün boyunca sanal dünyaya bağlantılı olma halini devam ettiren insan profili almıştır. Yani bireyin gündelik hayat yaşam pratikleri büyük ölçüde değişim göstermiştir. Nitekim Enformasyon toplumunun en belirgin özelliği, bilgi ve iletişim teknolojilerinin bireyin hayatı üzerinde yarattığı etkidir. Bu değişim ile birlikte kişilerarası iletişim dönüşüme uğramış ve yeni ilişki türleri ortaya çıkmıştır. Söz gelimi kimliğin dijitalleşmesi de bu ilişki türlerinin bir parçasıdır.

Kimliğin dijitalleşme süreci, sanal ortamlar ve sanal gerçeklik ile yakından ilişkilidir. Sosyal medya ağlarının hayatımıza girmesiyle başlayan ve tüm bu ağların internetin tümü olarak algılandığı günümüze kadar uzanan şu süreçte kişiler için sanal hayat oluşturulması basit bir pratik haline gelmiştir. Sosyolog Turkle, kimlik bağlamında Interneti, kimlik yapılandırılması için açık bir sosyal platform ve yeni deneyimlemeleri sağlayan sosyal bir laboratuvar olarak görmektedir. Turkle’a göre internet kendisiyle birlikte kimlik hakkında yeni açılımlara imkân sağlamıştır. Bu bağlamda Turkle’ın interneti deneyim için sosyal bir laboratuvar olarak görmesi, sanal ortamlarda kimliğin dijitalleşme ve çeşitlenme sürecini psikolojik bir deneyimleme ortamına dönüştürmektedir (Turkle 1995’ten Akt. Çuhacı, 2007, s. 188). Çuhacı; Hillis, Bukatman ve Gordon gibi düşünürlerin görüşlerine katılarak internetin bu denli güçlü ve güncel olmasını sağlayan şeyin **dijital kimlikler** olduğunu ifade etmektedir (Çuhacı, 2007, s. 186). Sanal dünyada kimliğin yaratılması sürecinde bireyin izleyicilerle paylaştığı bilgilerin kontrolü kendi elindedir. Nitekim kimlik yaratım süreci kendi ile ilgili sunacağı yahut saklayacağı yönlerinin tümünü içerir. Kullanıcılar tarafından oluşturulan profiller, dijital kimliklerin üretim sahasıdır. Sosyal medya ağlarında kayıt esnasında kullanıcıdan istenilen isim, yaş, cinsiyet gibi bilgiler, bireyin sanal kimliğini yaratırken yararlandığı niteliksel verilerdir. Dolayısıyla bu mecralar, bireyin yeniden kimlik üretmesine imkân veren ve mevcut yarattığı dijital kimlikleri ağ tabanında saklayan bir sistemi barındırır.

Çevrim içi ortamda kullanıcılar, kimlik yaratım aşamasındayken sunabileceği çok fazla veri olduğu için seçici davranır. Bu seçicilik izleyici kitleye kendini daha çekici ve cazip kılma amaçlı yapılan eylemin sonucudur. Kişi, Goffman’ın (2004) ifadesiyle izlenim yönetimini bilinçli olarak sürdürür. Gündelik hayatta bireylerin farklı sosyal durumlar içerisinde iken eylemlilik hallerini analiz eden Goffman, çağımız insanına farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Goffman’ın “Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu” eseri ile ortaya koyduğu savlardan birisi şudur: Bireyin başka insanların karşısında gösterdikleri edimlerinin durum hakkında oluşan kanaati etkileyeceğidir. Bazı zaman birey yalnızca çevresindeki insanlara, onlardan almak istediği belli bir geri dönüşü edinmek amacıyla, titizce hesaplanmış fiiliyatta bulunarak kendini takdim ettiğini söyler. Bazen de eylemlerinin plan dâhilinde olsa bile kendisinin ayırımına varmayacağını ve kimi zaman kasten kendini belli bir şekilde anlatabileceğini belirtir (Goffman, 2004, s. 20). Gerçekten de sanal dünyada yer alan bireylerin bireysel

kimlik sunum pratikleri irdelendiğinde inşa edilen kimliklerin kusursuzluk ile takdim edilişi, gösteri toplumunun ve beğenilme duygusunun ne denli ağır bastığını kanıtlar niteliktedir.

Sanal dünya iletişimde temeller, performans üzerine kurulmuştur. Bireyler rol yapma yetileri sayesinde, kendine kimlik biçme ve biçilmiş kimlikleri sergileyebilme gücündedir. Nitekim Öztürk, “Dün yok, yarın yok, anı yaşa! Her ne varsa âlemde anda saklıdır, şipşak! Yarını yarın yaşayacaksın, bugünü kaçırma! İnandığın şeyin önemi yok! O yüzden her şeye inan ama en çok da kendi resmine inan!” ifadesiyle sanal evrenin “Qu-postinsan”ını tanımlama yoluna gider (Öztürk, 2020, s. 65). Akkaş ise kimliğin bazen gerçeği, bazen hayali bazen de tüm bunların karışımını gösterebileceğini belirtmektedir. Ayrıca kişiler yüz yüze iletişim olanakları içerisinde kimliklerini gizleyemezler. Fakat dijital dünyanın bilinmezliği kelimelerle bilinir hale gelir. Bu sebeple kendini farklı tasvir etmek isteyen kimlikler, kelimeler aracılığı ile kendini gizleyebilmektedir. Böylelikle bu ortamlarda ikiyüzlülükten de öte çok yüzlü bir ilişki bağı bulunabilir (Akkaş, 2013, s. 51, 52).

Sanal dünya düzleminde kimlik yaratmak, değiştirmek, oynamak ve birden fazla kimlik sahibi olmak mümkündür. Zaman ve uzamdan bağımsız olan dijital kimlikler, sınırlanamaz ve kısıtlamaz. Bu sebeple ortamın görünmezliği kullanıcılara özgür olabilmeleri adına saha yaratır. Sanal mekânda toplumsal norm ve ahlak kurallarından uzakta bulunma hali bireye kendini kurgulama ve kendini öyküleme imkânı verir. Öz kendini kurgulamakla yetinmeyen insan, başka bedenlerin dijital kimliğine sahip olmak için çaba sarf eder. Bu doğrultuda birey, arzu ettiği kişiyi sanal bedeniyle yeniden inşa eder. Tıngöy, çağımızda kişisel kimliği korumanın önemli olduğunu vurgular. Ancak teknolojik yeniliklerin hız kazanmasıyla insanın ne yazık ki bu duruma muktedir olamayacağını belirtir (Tıngöy, 2009, s. 81).

3. Gerçeklik ve Sanal Gerçeklik

Gerçeklik kavramı, yüzyıllar boyunca üzerine farklı yorumlamalarda bulunulan, ne olduğu anlaşılmaya çalışılan, sorgulanan ve tartışılan bir konu olmuştur. Yaşadığımız çağda ise gerçeklik kavramının giderek muğlaklaştığını ve belirsizleştiğini söylemek gerekir. Tepe, “Gerçeklik nedir?” sorusunun yanıtını bulabilmek için ilk olarak, “Gerçeklik neye ilişkindir?” veya “Gerçekliğin taşıyıcısı nedir?” sorularının cevaplanması gerektiğini ifade eder. Ona göre, tüm bu soruların yanıtı ise “Varolan” olacaktır. Ancak tüm varolma durumu gerçekliğe indirgenemezdir. Tepe’nin deyişle “Belli bir yerde, belli bir zamanda yer almayan ve teklik göstermeyen şeylerin varlığı bütünüyle yadsınamaz ise gerçekliktir. Gerçeklik, bilinçten ve bilenden bağımsız olarak var olana ilişkindir” (Tepe, 2003, s. 21).

Dijital dünyada bu kavram için farklı tanımlamalar kullanılmaya başlanmıştır. Yalın bir ifade ile söyleyecek olursak sadece beş duyu organımıza indirgenemeyen, akılla da idrakine varılabilen kavram gerçekliktir. Bu noktadan hareketle insan beyninin verileri işleme ve anlamlandırmada bağımsız bir salahiyyete sahip olduğunu biliyorsak bu kavramın da her insanın zihninde farklı tanımlandığı sonucuna erişebiliriz. Esasında gerçeklik sorunu, Platon’dan çağımıza değin geçen sürede, zihinden bağımsız ya da zihne bağımlı bir kavrayış doğrultusunda ortaya çıkmıştır.

Işıklı ve Küçükvardar, yalnızca “fiziksel gerçeklik” üzerine eğilenlerin gerçeğin idrakine varmakta zorlandıklarını belirtirler. Çünkü insan, bedensel yönüyle fiziksel, zihinsel yönüyle fiziğe aşkındır. Zihin, kafatası içindeki ceviz şeklindeki bir avuç yulaf ezmesine benzeyen fiziko-kimyasal beyinden daha fazla bir şeydir. Buna ek olarak fiziksel gerçeklik, dayanağını ve oluşumunu zihinsel tasarımda bulur; insanların bu şekilde zihin dünyalarında anlamlandırdıkları şeyler, anlamlı bir gerçeklik haline gelir (Işıklı & Küçükvardar, 2016, s. 140). Bir çoklarına göre ise insandan bağımsız nesnel gerçekliği kavramak zordur.

Baudrillard, gerçekliği ortaya koyacak somut kanıtların hiçbir zaman olmadığını ve asla olmayacağını söyler. Ona göre, gerçeklik bir inanç nesnesidir ve bu görüşünü Tanrı ile özdeşleştirir; inanılmaya başlandığı anda, gerçekliğin ortadan kaybolduğunu belirtir. Misal olarak, Tanrı’nın varlığından kuşkulandığında inanmak bir tür zorunluluğa dönüşür ve bu

tür düşsel şeye dönüştürdüğümüz gerçeklik giderek yok olmaktadır. Geride bıraktığımız yıllar içerisinde insanlığın bir ilkeye dönüştürdüğü gerçeklik kavramı ortadan kaybolmaktadır. Yine de bu gerçekliğin bir kaynak olarak yaşatılmaya çalışılması Baudrillard için nafile bir şeydir. Sebebi ise gerçekliği ayakta tutan ilke ölmüştür. Gerçeklik ilkesi gitgide güçten düşerken bütünsel, sanal bir gerçekliğin giderek güçlendiğini söylemektedir. Bu vakitten sonra gerçeğin gerçekliğini yitirdiği noktaya geri dönülmesi imkansızlaşmıştır. Elbette burada gerçekliğin kaybolması fiziksel değil, metafiziksel anlamdadır. Bugün gerçeklik varlığını sürdürmektedir fakat ilkesel olarak yok olmuştur. Bu sebepten ötürü, ilkesinden mahrum bir gerçekliğin varlığı eskisiyle mukayese edilmez bir biçimde gücünü yitirmiştir (Baudrillard, 2015, s. 14, 15).

Hiç şüphesiz içinde bulunduğumuz çağda gerçeklik birden çok hale bürünmüştür ve gerçek kavramı kendi içinde **arttırılmış gerçeklik, sanal gerçeklik ve hipergerçeklik** kavramlarını da anlamlandırmaya çalışmaktadır. Tüm bu çeşitlilik durumu 1938 senesinde White'ın söylediği, "teknolojinin çok geçmeden "gerçekliğin topraklarına tecavüz edeceği" öngörüsünü haklı çıkarmış, sanallığın gerçekliğe ait olanı almasını ve onun tahtına kurulması durumunu gözler önüne sermiştir (Briggs & Burke 2011, Akt. Karaaslan, 2018, s. 8). Tam da bu noktada **sanallık** kavramından bahsetmek ve bu kavramı irdelemek önemlidir.

İngilizcede karşılığı "virtual" olan sanal kelimesi, köken itibarıyla Latince "insan" anlamı taşıyan "wiros" kelimesinden ortaya çıkmıştır. "Sanal" sözcüğü, İngilizce "virtual" sözcüğünün karşılığıdır. Virtual ise Latince "insan" anlamına gelen "wiros" sözcüğünden gelir. "Virtual" kelimesinin kökenine bakıldığında "vir", karar verebilme yetisine sahipliği ifade eder. Kelimenin kökenine bağlı kalınarak çıkarım yapılırsa sanal, gerçekliğin karşıtı değil gerçekleşebilir olana işaret etmektedir (Işıklı & Küçükvardar, 2016, s. 92). Baudrillard ise sanalı şu şekilde tanımlamaktadır:

"Sanal: Gerçekliğin peşinde koşan son avcı ve onu yakıp yıkan yağmacıdır -bizzat gerçeklik tarafından bir tür bulaşıcı ve yok edici unsur şeklinde salgılanmıştır" (Baudrillard, 2015, s. 23).

Öte yandan gerçek kavramı ile sanal kavramı arasındaki ayrıma dikkat çeken Rocker, sanalı gerçeğin karşıtı olarak değil de **potansiyel bir kuvvet** olarak görülmesi gerektiğini belirtir. Bu güç etkin konuma ulaşabilir. Sanalın etkinliği fiziksellikten bağımsızdır ancak biçim dışı eylem sergileyebilme olanağına sahiptir. Sanallık, özde gerçekleşmiş olanın gizli kuvvetidir (Apaydın 2000'den Akt. Işık, 2008, s. 72). Foucault ise sanalı, "bilginin gerçekleştirme gücü" şeklinde tabir etmiştir (Foucault 2011'den Akt. Işıklı & Küçükvardar, 2016, s. 92). Ryan, gerçek dünyayı "içinde bulunduğum dünya" diye yorumlarken muhtemel dünyaları dışarıdan seyrettiği görüntüler olarak karakterize eder. Ayrıca muhtemel dünyalar, sakinleri için gerçekliği ifade eder (Ryan 1994'ten Akt. Ak, 2006, s. 18). Bu nesnel, fiziksel gerçeklerin durumu bile zaman içinde değişebilir, böylece "gerçek" olduğunu düşündüğümüz şey sadece bir illüzyondur, maskedir (Ryemers, 2019).

Sanal gerçeklik, yeni bir gerçeklik katmanı yaratarak en iyi şansımızı, tüm merakımızı ve hayal gücümüzü, özellikle de bizim için teknoloji ve gerçekliği birleştirmeye başlamıştır. Heim, bu sebeple sanal gerçekliğin tartışmalı ve zor bir konu olduğunu belirtir. Ona göre, sanal gerçeklik aşağıda yer alan yedi bileşenden oluşur:

- i. Simülasyon (Simulation)
- ii. Yapay gerçeklik (Artificiality)
- iii. Etkileşim (Interaction)
- iv. Dalma/sarmalanma (Immersion)
- v. Tele-bulunuş (Telepresence)
- vi. Tüm beden daldırması (Full-Body Immersion)
- vii. Ağ bağlantılı iletişimler (Networked Communications) (Heim, 1993, s. 110, 116, 118).

Sanal gerçeklik, içinde bulunduğumuz yüzyıla ilişkin bir hakikattir. Bu çağda gerçekliğin kaynağı ve güvencesi cihazların ekranlarıdır. Kullanıcılara “-miş gibi” deneyimleri sunarken aynı zamanda onları gerçeğin imajı ve görüntüsü ile bir araya getirir. Ancak bilinmelidir ki bu bir aradalık deneyimleri gerçek sonuçlarla nihayetlendirir (Işıklı & Küçükvardar, 2016, s. 67). Coleman, gerçeklik ve sanal gerçekliği şu şekilde betimleme yoluna gider:

“Gerçek ve simüle edilmiş olan arasında kuvvetli bir aşinalık, hatta örtüşme hissi yaşayabiliriz. Ayrıca gerçek olduğunu bildiğimiz ve sanal olarak yaşadığımız deneyimlerimiz arasındaki bozulma ve farklılık anlarında sinir bozucu bir vertigo da yaşayabiliriz. Alice’in harikalar diyarındaki maceralarından ayların bize tuhaf oyunlar oynayabileceğini biliyoruz. Ayna görüntüleri yansıtmaktan başka şeylere açılan kapılar olarak da işlev görebilirler. Hikâyelerden yola çıkarsak tavşan deliklerine düşüp geri döndüğümüzde dünya asla eskiden olduğu gibi görünmeyecektir” (Coleman, 2011, s. 68).

Sanal gerçeklik teriminin esası, kişiye bilgisayar teknolojisi sayesinde var edilen suni çevrenin gerçekmiş hissiyatını yaşatmasıdır. Bilgisayarlar tarafından kişinin duyuları yanıltılmaktadır. Çünkü insan, dış dünyadaki etkileşimleri idrak edebiliyorken; duyu organlarından gelen verilerin zihinde yorumlanması sonucunda bir kaniya varır ve tepki verebilir. İşte bu sebeple sanal gerçekliğin yaptığı şey, duyuları yanıltmak için gerçeğe çok yakın ve benzeyen ortamlar yaratmaktır. Günümüzde her alanda aktif olarak kullanılan sanal gerçeklik, bilgisayar teknolojisine bağlıdır. Sanal gerçeklik, insan-makine ilişkisini ve etkileşimini arttıran bir teknolojidir. Öte yandan insanlığın sanal gerçeklik ile içine düştüğü tüm bu duyusal yanılsamalar, gerçeklik ve sanal gerçekliği karşı karşıya getirmektedir. “Yüksek teknolojinin ürettiği sanal gerçeklik, genel varlık anlayışımızı ve dünya tasavvurumuzu kaçınılmaz biçimde değiştirdi. Pozitivizmin varlık anlayışını neredeyse tek başına temsil kabiliyetini haiz “dışsal gerçeklik” nosyonu, sanal gerçeklik nesnelere karşısında o eski güçlü statüsünü artık koruyamıyor.” (Işıklı & Küçükvardar, 2016, s. 9). Dolayısıyla gitgide var ettiğimiz sanal gerçeklikle beraber simülasyon girişimimizin son evresine geçmiş bulunuyoruz. Karşılaştığımız bu evrede teknoloji çıktısı olan yapay dünya/ sanal evren bizleri selamlıyor. Bu dünya öylesine gerçek, hipergerçek, işlemsel ve programlanmıştır ki, reel olmasına lüzum yoktur (Baudrillard, 2015, s. 30).

Mevcutiyetimiz, günden güne fiziki dünyadan siber dünyaya doğru akışkan bir şekilde yol alırken Işıklı ve Küçükvardar, bu göçü gerçek bir anakara değişimi olarak nitelendirir ve bu göç, “dijital sakinler” ile neticelenir. Reel uzamdan siber uzama doğru olan bu göçte fiziksel âleme olan bağlılığımız bedenlerimiz sebebiyle zorunlu olarak sürdürülmektedir. Ancak bu süreçte bedenlerimiz bir ekrana kitlenmiş ve bir sandalyeye konumlanmışken ruhumuz siber uzamda seyahat etmektedir. Kişilerin siber dünyaya ulaşımını kolaylaştıran bilgisayarlar, kullanıcıları sanal evrene taşıyan bir araç hükmündedir. Ve kullanıcı ekrana daldığında ise bilgisayar bir fiziksel gerçeklik olarak artık yok olmaktadır. Işıklı ve Küçükvardar: “Sanal evrenle bağlantı sağlayan cihazlar, görevini yerine getirmiş birer elçi gibi ortadan kalkarlar.” ifadesiyle mevcut görüşü pekiştirmektedir. Siber dünyada kullanıcı, sanal nesne ve kişilerle karşılaşır ve bu durum aslında kişiliğimizin bir uzantısı halindedir. Bu durum mistik bir deneyim gibi; fizikseliği içinde barındıran, bireyin zihin dünyasında oluşan ve dış dünyada bir karşılığı bulunmayan bir hal olarak betimlenmektedir (Işıklı & Küçükvardar, 2016, s. 103, 137).

4. Parodistler: Twitter’da Kimliklenme Hali ve Gerçekliğin Manipülasyonu

Hiç şüphesiz Lemke’nin aşağıdaki sözleri, sanal gerçeklik ortamında kişinin kendini ve kimliğini nasıl serimlediği ve inşa ettiği sürecinin özeti mahiyetindedir.ü

“Görülen, duyulan, dokunulan ve hissedilen, kontrol ve manipüle ettiğimiz, kendimizi hissettiğimiz, mevcut olduğumuz ve yaşadığımız yer, nihai görüntü ortamı gerçekliğin kendisidir. Yeterince hızlı bir bilgisayar, bedenimizin

çevresiyle gelişen bağlantılarının büyük bir kısmını kandırmak için gerçekliği iyi simüle edebilir. Sanal gerçeklikler yaratabiliriz ve onlarda yaşıyormuş gibi hissedebiliriz. Tam mevcudiyet duygusu yaratabiliriz. Gerçeği idare eylemleriyle değiştirebiliriz. Rüyalarımızın ve kâbuslarımızın sihirbazı olabiliriz. Okuma ve yaşama arasındaki fark nominal olduğu zaman okur-yazarlık nedir? Gerçeklik, bizim multimedya metnimiz olduğunda” (Lemke, 1998).

Twitter, topluluğa dayalı girdi, etkileşim, içerik paylaşımı ve iş birliğine adanmış sanal iletişim kanallarının toplamıdır. Twitter, bireye gerçeklikten kaçma ve sanal bir dünyaya dâhil olabilmek fırsatı sunar. Reel yaşamda bireyin dile getiremediği, paylaşımında bulunmak istemediği, kişilerarası ilişkilerinde sorunlar yaşadığı birçok durum Twitter gibi sosyal medya ortamları sayesinde aşılmıştır. Öte yandan kişinin kimliğini geliştirmesine olanak sağlayan sosyal medya ağları; Çevrim içi bir kimlik oluşturmaya, kişinin kendini daha iyi tanımlamasına ve kendini tasvir etmesine imkân vermektedir. Ancak burada Twitter’ın kişinin kimlik oluşumuna ve kim olduğunu nasıl etkilediği üzerine eğilmek gerekir. Çünkü Twitter; profil oluşturmaktan, kullanıcıların kendi hayatları hakkında bilgi vermekten, fotoğraflar yükleyip paylaşmaktan, yaşam ilişkilerini göstermekten, sosyal etkinlik planlamaktan, yeni insanlar ile tanışmaktan, farklı insanları gözetlemekten daha fazla şeyi ifade etmektedir. Esasında Twitter bir mensubiyet ihtiyacının, inançların, duyguların ve tercihlerin ifade edilmesinin tezahürüdür. Bu ise bireylerin bu mecrayı neden bir kimlik oluşturma amacıyla kullandıklarının göstergesidir. Tam da bu noktada aidiyet ihtiyacının karşılanması durumu, bizim için önem teşkil eder. Çünkü Twitter kullanıcıları, hedef kitleye dayalı bir kimlik inşa etmek amacıyla kendilerini bu tarz ortamlarda serimlemektedir.

Twitter’da kimlik inşası, sıradan bir insanın arkadaşlarının ve ailesinin görmesini istediği duygusal veya zihinsel bir durumu yansıtan yahut kurumsal bir elden yönetilen ve belli bir kitleye yönelik algı sunan tweetleme eylemi ile gerçekleşir. Ancak Twitter’da gerçeği bulmak için ifadeden daha fazlasına ihtiyaç duymaktayız çünkü kullanıcıların tweetlerinin altında gizli kalan başka anlamlar bulunmaktadır. Bu sebeple, Twitter’da kimlik inşa etme eylemini gerçekleştirmek, gerçek kimliğini doğru bir şekilde sergiliyor olmakla eş değildir. Bu durum kim olmak istediğinizi ya da tamamıyla istediğiniz yanlarınızı göstermekle ilintilidir. O halde bu mecrayı kullanan bireylerin Twitter kullanım davranışlarıyla kimlik arasındaki ilişki; kim olduklarına, çevrelerine, sosyal durumlarıyla bağlantılı bir yaratım sürecini kapsamaktadır. Twitter ise bu noktada kullanıcılarına kendilerinin istediği gibi bir kimlik inşa etmelerine izin vermektedir. Twitter, kullanıcılarına kendini gizleme fırsatı sunarken aynı zamanda gerçek kimliklerini gösterme ve gerçekte nasıl hissettiklerini ifade etme fırsatını da sunmaktadır.

Twitter’da kimliği sergileme ve ön plana çıkarmada etkin olan şey, metinler yani diğer bir ifade ile tweetlerdir. Söz konusu Twitter üzerinde sergilenen parodi kimlik eylemleri metinsel ifadeler ile yaratılan bir dizi süreci ifade etmektedir. Haliyle bizler parodi kimliği anlamak istiyor isek parodistin eylemini nasıl icra ettiğine eğilmemiz gerekir. Parodi kavramı, her ne kadar edebiyat ve sanat ile anılıyor olsa da parodici tavır ve tutumlar geçmişten günümüze çok da değişim göstermemiştir. Onun mizah ve paradoks ile olan bağı hala devam etmektedir. Bugün hepimizin katılım sağladığı sanal ortamlarla birlikte parodisi yapılacak şeyler için parodiciye gün doğmuştur.

Parodist, norm ve normatif metin veya durumların taklit ederek bunları eleştirebilir ya da yeniden yaratabilmektedir. Rose’a göre parodi söz konusu olduğunda, “Yaratılan komik uyuşmazlık, “yüksekliği” “alçakla”, ciddi olanı saçma olanla ya da eski olanı modern olanla, dine saygılı olanı dine saygısız olanla komik yöntemlerle karşılaştırarak asıl metni biçim veya içeriği ile ters düşürebilir” (Rose, 2016, s. 54, 115). Hiç şüphesiz bu noktada **parodist akıl** gerçekliğin farkında olan, onu betimleyen ve boyunduruğu altına girmeyen bir konumdadır: “Parodi zaman akışını kesintiye uğratar, zamanı hızlandırır, ileri alır, geri sarar, görüntüleri karıştırır, üst üste geçirebilir” (Ünal, 19, s. 70).

Kıpçak'a (2016) göre mizah, Twitter 'in öne çıkan en kayda değer özelliğinden biridir. Ona göre bu mecra, mizahın en çok yapıldığı sosyal ağlardandır. Ayrıca bu mecrada yapılan mizah genellikle eleştirim amacı taşır. Twitter kullanıcıları küresel ve yerel görüşlerine yönelik eleştirilerini mizah ile harmanlayarak dile getirir. Yine Kıpçak'a göre bu ortamda eleştirel ve etkileşimsel iletişimi oluşturan en önemli unsur mizahtır. Tabii ki ortamdaki mizahı yaratıcılığın artışında Twitter ağının özelliği olan yazınsal karakter sıkıntısıdır. Bir nevi ortam, kullanıcıları yaratıcı ve üretici olmaya zorlar. Bu ortamda en ciddi mevzulardan en sıradan konulara kadar birçok şey gülmek için bir araçtır. Resmîyet havası taşıyan her düzen bu ortamda tepetaklak edilir ve mizaha dönüşebilir. Bu durum karnaval ortamının Twitter ile benzerliğini ve gülmeye olan yakın birlikteliğini gözler önüne sermektedir (Kıpçak, 2016). Nitekim Bahtin, karnaval gülüşünün kompleks bir yapıya sahip olduğunu ifade eder ve bu gülüşün müphemliğinden söz eder: "Hem neşeli ve zafer dolu hem alaycı ve taklitçidir. Söyler ve inkâr eder, gömer ve hayat verir. Karnaval gülüşü işte böyle bir şeydir." Gülmek eylemi en katı kuralları yıkacak güçtedir. Ve bu eylem evrensel boyuttadır. Ayrıca farklı yaşamlar ve farklı kültürlerde olan birçok insanı bir araya getiren karnaval ortamı için maske önemli bir şeydir. Kişi için sınırlamaların olmadığı kendini özgürce ifade edebildiği bu ortamda bile maske kullanılmaktadır. Bahtin'e göre bu durum davranışlarını gizlemek isteyen insanoğlunun tabiatında olan bir şeydir ve maske, adeta bir kaçıştır. Maske, karnaval ortamında gizlenmişliğin psikolojisi ile kişiye özgürlük vaat eder (Bahtin, 2005, s. 38, 244). Goffman'a göre **person** (kişi) kelimesinin ilk anlamının "maske" olması ona göre tesadüfi bir şey değildir. Esasında herkesin her an ve her durumda, bilerek yahut bilmeyerek belli roller sergilediğini ya da oynadığını bir realite olarak kabul eder (Goffman, 2004, s. 31). Nitekim bu durum ile karnaval ortamının farklı yüzleri ortaya çıkar. Alışlagelmiş düzende kişinin sergileyemeyeceği davranışlar, bu ortamda hayat bulur.

Bahtin'in maske önermesine benzer olarak, Twitter'da bireyi maskesiz düşünmemek gerekir. Çünkü Twitter ortamı karnaval yapısını andırır ve bu ortamda herkes alaşağı edilebilir konumdadır. Öte yandan sadece alay ve ironi değil kişinin bedeninin tahribi ve özlüğüne dair yıpratma eylemi de söz konusudur. O kişi gibi davranmış sergileme Twitter ortamında dijital maskeler aracılığıyla gerçekleşen edimlerdir. Kıpçak'a göre nasıl ki maskeler ve kostümler aracılığıyla karnaval ortamındaki kişiler günlük yaşamda hiçbir zaman bürünemeyecekleri kimliklere bürünebiliyorlarsa Twitter da farklı kimliklere bürünmemize imkân sağlayarak bizlere başlı başına eğlenceli ve ütopyik bir karnaval havasını yaşatmaktadır:

"Maskeler karnavalların en popüler bileşenlerinden biridir. Değişimin eğlenceli tarafıyla çok yakından ilişkilidir. Gündelik kimliklerden sıyrılmanın, başka biri olmanın, birey olmanın sorumluluklarından kurtulmanın renkli yöntemlerindendir" (Kıpçak, 2016, s. 144).

Bahtin'in, karnavala has işaret ettiği en önemli şey, "dilsel maskeli balo" ifadesidir (Bahtin M. , 2001, s. 51). Bu ifadeden yola çıkarak metinler aracılığıyla oluşturulan her dijital kimliğin bizlere "dilsel maskeli balo" şöleni yaşattığı çıkarsaması asılsız değildir. Zira reel yaşamın resmîyetinden ve hiyerarşik atmosferinden kurtararak insanlara özgürlük sahası yaratan Twitter, kullanıcılarına metinsel maskelere başvurabilmeleri açısından olanak sağlar. Burada atıfta bulunulan maskeler; nicknameler, tweetler, kişisel bilgiler, görseller gibi çeşitli şeyleri içermektedir. Tüm bu maskeler, Twitter üzerinde yaratılan kimlikleri ön plana çıkarırken, kişilerin reel kimliklerini geri planda bırakır. Dolayısıyla bu edimler neticesinde spesifik bir kimlik inşa edilir. Tıpkı bir sinema oyuncusunun canlandıracağı karaktere hayat vermesi gibi kullanıcılar da Twitter ortamında kendi inşa ettikleri kimliklerin performanslarını sergiler. Parodistin yaptığı bu eylem, gerçeklik iddiası taşıyan kimlik olgusunun içini boşaltmaktadır. Bu yüzden genellikle Twitter'da profillerin gerçek bir kullanıcıya ait olup olmadığı konusunda bir belirsizliğe düşülür.

Twitter kullanıcıları parodist bir karakter inşa etmek için bir kişiye ait kimlik üzerinden onun şahsını ve yaşantısını alaya alır ve bizlere farklı bir gerçekliğin sunumunu

gerçekleştirirken kimlik kavramının altını oyar. Kişi istediği zaman tarihten ünlü biri, istediği zaman yalnızca bir hayvan olmayı yeğleyebilir. Baudrillard (2008), **Simülakrlar ve Simülasyon** eserinde, simülakr kelimesinin tarifini şu şekilde yapmaktadır: “Bir gerçeklik olarak algılanmak isteyen görünüm”. Bu tanımdan yola çıkarak Twitter parodi hesaplarının “-mış gibi algılanmak istemeleri” onları birer simülakr haline getirmektedir. Aynı eserde yazar simüle etmek eylemini ise şu şekilde açıklar alır: “Gerçek olmayan şeyi, gerçekmiş gibi sunmak, göstermeye çalışmak”. O halde nasıl ki parodi hesapları birer simülakr olarak varsayıyorsak bu hesapların eylemlerini de gerçekliği simüle eden davranışlar olarak değerlendirmek mümkündür. O halde parodi üzerine düşünüş gerçek ile taklit hakkında düşünmektir. Çünkü mevcut kimlikler farklı şekillerde değiştirilerek, metinler aracılığıyla var edildiğinden gerçek ile taklit olanın ayırdına varmak günbegün zorlaşmaktadır. Birey, sahip olduğu bedeninin imajını sanal ortamda imha ederek, diğer bedenlere ait kimlikleri kendine mesken edinmektedir. Bu davranışı ile gerçek kimliğinden uzaklaşarak hem beden algılayışını hiçe sayar hem de Twitter ağı aracılığıyla mizahını icra eder. Toplumsal kabullere bir nevi başkaldırıdır bu eylem. Parodist kutsalın, yönetenin, zenginin ve otoriterin imgesini ve imajını sabote eder, eleştirir ve özgürleşir. Gerçeklikten uzak söylem ve ifadeler ile metinler oluşturan parodist, parodinin çelişkili ve paradoksal bir gerçeklik ortaya koyması işlevini gerçekleştirmektedir.

5. Twitter Parodi Hesapları Üzerine Araştırma

Dijitalleşme ile birlikte kimliğin gerçekliğinden şüphe duyulan bir hale gelmesi ve söz konusu parodi hesapların da bunun bir örneği olduğu hipotezi çalışmanın kaleme alınma gerekçesidir. Bu nitel araştırmada dijitalleşmenin kimlik olgusunu nasıl değiştirdiğini saptamak ve Twitter’a katılım sağlayan kullanıcıların kimlik yaratım sürecinde ilgili platformu nasıl kullandıklarını resmetmek, temel amaçtır. Parodist kimlikleri keşfetmeye yönelik bu fenomenolojik araştırmada, veri toplama aracı olarak standartlaştırılmış açık uçlu mülakat yönteminden faydalanılmıştır. Bu yöntemin tercih edilmesinde kullanıcıların içsel bakış açısına ulaşmak ve kendilerini nasıl konumlandıklarını anlamak en büyük etkidir.

İncelenen yabancı kaynaklı literatürde parodi hesaplara ilişkin çalışmalar bulunurken Türkiye’de parodi kimlikler özelinde yapılan çalışma sayısı yok denecek kadar azdır. Bu sebepten ötürü araştırma evrenine yalnızca Türkçe paylaşımlar yapan parodi hesaplar dâhil edilmiştir. Araştırma için seçilen parodi hesaplar, yazarın çalışma boyunca yakından takip ettiği, yüksek takipçi sayısına sahip kullanıcılar arasından seçilmiştir. Diğer sosyal medya platformları gibi Twitter’da da takipçi sayısının yüksekliği sanal itibar hususunda rol oynamaktadır.

Araştırmacı parodi hesap kullanıcılarıyla Twitter direkt mesaj ve e-mail kanalıyla iletişim sağlamıştır. Kendisi ile mülakatta bulunulmak istenilen kimi kullanıcılar, görüşme teklifini geri çevirmişlerdir. Görüşmede takipçi sayıları 2 milyon kişiyi aşan ile 58 kişiyle sınırlı takipçisi olan 9 tane parodi kimliğe, istedikleri uzunlukta yanıtlayabilecekleri açık uçlu sorular sorulmuştur. Parodist kullanıcıların gerçek kimlikleri, yazar tarafından bilinmemekle birlikte reel kimliklerine yönelik ya da anket çalışmalarında yer alan sosyo-demografik özellikteki benzeri sorular yöneltilmemiştir. Çünkü bu kimliklerin her biri anonim kişilerdir. Çalışmaya dâhil edilen 9 parodi hesap şunlardır:

- i. @tanrıTR
- ii. @tedaselectrias
- iii. @RessamBob
- iv. @bilim_adami
- v. @OsmanlisporFK
- vi. @MimarrSinan
- vii. @Hz_Isa

viii. @apaci_ronaldo

ix. @_ardakural_

Bu kullanıcılara 12 adet açık uçlu soru yöneltilerek görüşmede bulunulmuştur. Kişilerin gerçek kimliklerini açığa çıkarmak istememeleri nedeniyle mülakat, dijital ortamlar vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir bu sebeple elde edilen bilgiler, geliştirilen sorularla sınırlıdır. Gerçekleştirilen görüşmede Twitter ağında parodi kimlik inşa eden ve mizah amacıyla, kimlik ve gerçeklik kavramlarının altını oyan kullanıcılara, parodi kavramını nasıl tanımladıkları sorulmuştur. Soruyu cevaplandıran kullanıcılardan bazıları parodi hakkında bilgi sahibi iken bazı kullanıcılar parodiyi kavramsallaştıramamaktadır. Kullanıcılar, “**Parodi kavramını nasıl tanımlıyorsunuz?**” sorusuna verdikleri cevaplar şöyledir:

- **@tanriTR** adlı kullanıcı hesabı: “Parodi kavramı benim için var olan bir şeyin komik versiyonudur. Yani bildiğimiz bir şeyin farklı bir bakış açısıyla yorumlanmış şeklidir”.
- **@RessamBob** adlı kullanıcı hesabı: “Buradaki parodi kelimesi sadece Twitter kuralları gereği yazmış olduğum bir kelime sadece, benim için bir şey ifade etmiyor”.
- **@bilim_adami** adlı kullanıcı hesabı: “Parodi hesap kendine özgün içerikler üretmeli konsepti bir amaca hizmet etmeli yani bir tiyatro oyununun konusu gibi olmalı bence”.
- **@OsmanlisporFK** adlı kullanıcı hesabı: “Parodi kavramını var olan bir karakteri taklit ederek kullanılan kimlik diye düşünüyorum. Parodi kavramıyla özgün olabilmek çok zor, taklit edilen şahıs, kurum veya kimliğe sürekli bağlı kalmak zorunluluğu doğuyor. Bu sebepten parodi kavramıyla alakalı pek bir ilgim yok diyebilirim”.
- **@MimarrSinan** adlı kullanıcı hesabı: “Yaşamış/yaşayan bir karakteri günümüz dünyasında, başka bir kişilikle genellikle eğlenceli bir şekilde onun ağzından var etme durumudur”.
- **@Hz_Isa** adlı kullanıcı hesabı: “Parodi teriminin tabirini dahi bilmem. Malum Hz. İsa da olsak kaç bin yıl sonra geldik terimlerle pek ilgim yok. Parodi benim için bir şeyi mizahi olarak eleştirmek demek.”
- **@apaci_ronaldo** adlı kullanıcı hesabı: “Benim için parodi şu demek; hesabımın kapanmaması. Çünkü kullandığım hesap, gerçek bir kişinin fotoğrafı ve ismiyle açıldı.”
- **@_ardakural_** adlı kullanıcı hesabı: “Parodi benim için bir ünlünün sansasyonel bakış açısından yararlanmaktır”.

Kullanıcıların her birinin kendi bakış açısını yansıttığı bu soruda **@tedaselectricas** isimli kullanıcı, bir kurumu taklit ettiğini kendisinin aslında postmodern bir edebiyatçı olmadığını vurgulamıştır. Bu bağlamda **@tedaselectricas** hesabının kullanıcısı, inşa ettiği kimliğin yorumlanmasını topluma bırakarak, “Parodidir veya değildir. İnsanlar nasıl görüyorsa onların yorumlarına bırakıyorum.” ifadesiyle parodiyi bu şekilde tanımlama yoluna gitmiştir. Kullanıcıların inşa etmiş oldukları parodi kimlikler dışında kendi gerçek kimliklerini kullanarak dijital ağlara katılım sağlayıp sağlamadıkları sorulmuştur. Sualin amacı kullanıcıların gerçek kimliklerini dijital mecralarda sergilemeye yönelik tutum ve tavırlarını değerlendirmektir. Bu hususta **@RessamBob** isimli kullanıcı dışında hepsinin sanal ortamlarda gerçek kimlikleriyle var oldukları saptanmıştır.

Parodi kimlik üzerinden kullanıcılara sunulan bir başka soru ise “**Hangi amaçla bu hesabı yönetiyorsunuz?**” sorusudur. Alınan yanıtların çoğunluğunu mizah ve eğlence oluşturuyor olsa da parodi hesaplardan yüksek takipçi sayısına sahip olanların maddi getirisi olduğunu belirtenler olmuştur. Manevi doyum ve insanları bilgilendirme amacı güdüldüğü ise hemen hemen bütün hesaplar tarafından dile getirmiştir. Hz. İsa'nın parodisini yapan parodist ise soruya mizahi bir dille şu şekilde yanıtlama yoluna gitmiştir: “Sadece eğlence yönünden kazancımı sağlıyorum. Kafam estikçe stres attığım bir yer benim için. Keşke parada kazansam. Peygamberde olsak yokluk çekiyoruz kapitalist düzende”. Gelen yanıtlar

neticesinde Twitter ağında sergilenen parodist eylemin sadece eğlence amacı taşımadığı maddi kazanımları olduğu da bulgulanmıştır. **“Yönettiğiniz hesabın içeriğini oluştururken yarattığınız parodi kimliğe bağlı kalıyor musunuz?”** şeklinde sorulan soru neticesinde **@apaci_ronaldo** adlı kullanıcının dışındaki bütün parodistler evet yanıtını vermiştir.

Evet, yanıtını veren kullanıcılar, sebep olarak parodisini yapmakta oldukları kimliklerle alakalı tavır sergilemek mecburiyetinde olduklarını vurgulamıştır. Nitekim **@OsmanlısporFK** adlı kullanıcı, “Tamamen parodi kimliğe bağlı kalmak zorundayım, çünkü resmi kurum sanılıyorum. Takipçi kitlemin belki de yüzde 95’i gerçek hesap sanıyor ve şahsi yorum yapamıyorum.” şeklinde yorumda bulunmuştur. Parodistler, bilinçli olarak diğer kullanıcıların yanlış bilgiye erişmelerini istemektedir. Kullanıcıların parodisini yaptıkları hesaba bağlı kalıyor olmaları parodist tutumlarını destekler niteliktedir. Öte yandan Twitter’daki parodist kimlikler, mizah ve abartılı bir dilden faydalanarak bu dili tanıyan kullanıcılar için bir aldatmacaya yol açmayarak, parodi olduğunu belli etmektedir.

Kullanıcılara yöneltilen bir diğer soru, parodi hesapların ardındaki gerçek kimliklerinin insanlar tarafından bilinmesi kişileri rahatsız edip etmeyeceği yönündedir. Kullanıcılardan 5’i gerçek kimliklerinin bilinmesinde bir sıkıntı görmezken, 4 kullanıcı gerçek kimliğinin bilinmesinden rahatsız olacağını dile getirmiştir. Osmanlıspor Futbol Kulübü’nün parodisini yapan **@OsmanlısporFK** kullanıcı, “Osmanlıspor hesabını hala gerçek kurum hesabı olarak görenlerin sayısı aşırı derecede yüksek.” ifadesini kullanmıştır. Bu durum dijital medya okuryazarlığı noktasında bilgisi olmayan kişilerin, dijital ortamlarda gerçekliğin idrakine varma noktasında zorlandığını göstermektedir. **@MimarrSinan** hesabı ise gerçek kimliğinin bilinmesinden rahatsızlık duymayacağını ancak öğrenilmesi durumunda eylem özgürlüğünün kısıtlanacağını belirtmektedir.

Twitter’da yaratılan parodi kimliklerin kişiler için bir özgürleşim aracı yahut özgürlük mekânı olup olmadığı sorusuna, kullanıcıların 5’i hayır cevabı vererek oluşturdukları kimliklerin böyle bir imkân sunmadığını belirtirken 4 kullanıcı ise bu kimlikler aracılığıyla diledikleri gibi davranış sergileyebildiklerini ifade etmişlerdir. Tanrı’nın parodisini yapan **@tanrıTR** kullanıcısı, “Benim için bu kimlik özgürleşiminden daha çok, kaçıp saklandığım bir yer olarak görüyorum. Gerçek kimliğimi, o özgür kimliğimi saklayıp rahat rahat yazabildiğim bir yer olarak görüyorum” ifadesinde bulunmuştur. “Hayır” cevabı veren kullanıcılar ise takipçi sayısının yüksekliğinden dolayı omuzlarına bir yük bindiğini, bu nedenle özgürce davranamadıklarını belirtmektedir.

Kişilerin parodi kimliği ile gerçek kimliği arasında herhangi bir **bölünmüşlük duygusuna** kapılması durumuyla ilgili sorulan soruya İsviçreli bilim adamlarının parodisini yapan **@bilim_adami** isimli kullanıcı dışındaki bütün kullanıcıların “Hayır” cevabı verdiği görülmüştür. **@bilim_adami** adlı hesap ise durum ile ilgili, “Olmuyor desek yalan olur çünkü orada orijinal şeyler üretmek için o kimliğe bürünüyor insan yani kendi kişiliğinden uzaklaşıp oradaki insan oluyor” şeklindeki görüş beyan etmiştir.

Twitter’da ünlü olmanın şartı sayılan takipçi sayısının yüksekliğine de araştırma sorularında yer verilmiştir. Takipçi sayısı yüksekliği ile özgüven duygusu arasında bir ilişki olup olmadığı sorusu kullanıcılara yöneltilmiştir. Parodi hesap kullanıcılarından 6 kişi takipçi sayısı artışıyla özgüven artışının paralel olduğunu belirtirken, 3 kullanıcı ise bu ikisi arasında bir bağlantı olmadığını ifade etmiştir. Parodi hesapların yüksek takipçi sayısına ulaşması, parodist karakterin ciddiye alındığı ve takipçileri üzerinde etki yarattığı yargısına ulaştırmaktadır.

Kullanıcılara yöneltilen bir diğer soru ise **“X parodi hesabının sizin kontrolünüzde olduğu, yakın çevrelerindeki insanlar tarafından biliniyor mu?”** şeklindedir. Bu bağlamda kullanıcıların verdiği yanıtların hepsi evet olmuştur. İnşa ettiği parodi kimliğin yakın çevresi tarafından bilinmesiyle aldığı tepkiyi **@tedaselectricas** şöyle ifade etmektedir: “Hadi ya o sen miydin ya!” gibi sorular sordular ama ben söylemedim. On parmağın onunu geçmeyecek

kadar kişi biliyordur. Maksimum taş çatlasın 10-15 kişi falan biliyordur. Bildikleri zaman gösterdikleri tepki şaşkınlıktı”. Dolayısıyla kullanıcılar, parodist kimliklerini açığa vurmakta bir mahzur görmemişlerdir.

Yurtdışındaki parodi hesapların yerel parodi hesaplara ilham olup olmadığı sorgulanmak istenmiştir. Bu bağlamda “**Türkiye sınırları dışında yaratılan parodi kimlikleri takip ediyor musunuz?**” sorusu sorulmuştur. 9 kullanıcıdan 6’sı “Hayır” cevabı verirken 3 kullanıcı “takip ettiğini” beyan etmiştir.

Kullanıcılara sorulan bir diğer soru ise “**Başkasına ait kimlik kullanarak parodi hesap oluşturmak kişilik haklarına aykırı bir eylem olabilir mi?**” Kullanıcıların 5’i yapılan bu eylemde bir aykırılık görmezken diğerleri bu eylemin yanlış taraflarına dikkat çekmiştir. @tanriTR adlı kullanıcı, “Tarafsız bakacak olursak parodi hesap açmak kişilik haklarına aykırı bir durumdur. Çünkü sen olan bir karakterin farklı bir yönünü gösteriyorsun ve o karakteri bilmeyen insan seninle tanırsa o karakter aslında öyleymiş gibi düşünüp farklı algıya kapılabilir” şeklinde yorumda bulunmuştur. Öte yandan @tanriTR adlı kullanıcının görüşünün tam tersini savunan @_ardakural_ adlı kullanıcı, “Soruyu sevmedim. İnsanların başka insanların kimliğini çalıp onların özel hayatını ifşaladığı, şantaj yaptığı veya dolandırıcılık yaptığı bir dünyada sadece kişinin ismi ile mizah yapmanın kişilik haklarına aykırı bir hareket olduğunu düşünmüyorum” ifadesiyle ortada aykırılığın söz konusu olmadığını dile getirmiştir.

Parodistlere yöneltilen son soru ise “**Parodi hesaplara dava açılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?**” şeklindedir. Kullanıcıların 8’i bu duruma açılabilir şeklinde yorumda bulunurken @apaci_ronaldo hesabının kullanıcısı bu durumu saçma ve gereksiz bulmaktadır. @tedaselectricas hesabının kullanıcısı ise: “Ben kurum parodisiyim. Kişinin parodisini yapıyorsan insanın dili, dini ve ırkı ile dalga geçilmeden parodisi yapılacak ise yapılabilir. Neden yapılmasın ki! Mizaha da ihtiyaç var” ifadesiyle bu hesaplara dava açılmasına sebep arz eden kavramlara atıfta bulunmuş ve kendince parodistin eylem sınırları çizmiştir.

6. Sonuç

Bilişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ile birlikte globalleşme, ivme kazanmış netice olarak sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik alanlarda dönüşümler yaşanmıştır. Dijital teknolojilerin yaşamın her alanına sirayet etmesiyle başlayan bu dönüştürücü etki, günümüz insanını geçmişe göre farklı konumlandırmayı zorunlu kılmıştır. Nitekim geçmişten günümüze her dönem ve her devirde ortaya çıkan küresel eğilimler, insanoğluna dair ne varsa değişime uğratarak yeni biçimleri meydana getirmiştir. Biçimsel olarak değişime uğrayanlar kaçınılmaz olarak asliyetlerini de muhafaza edememişlerdir.

Bilişim devrimi ile birlikte şekillenen yaşamlarımız heterojen bir hal almıştır. Bu devrimin yaşamlarımıza soktuğu teknolojiler bizlerin toplumsal hayatına farklı bir form kazandırmıştır. Söz gelimi dijital çağ, mevcut teknolojik yenilikler ekseninde oluşurken zaman ile mekânı dönüştürmekle kalmamış bu kavramları ve algılayış biçimlerimizi de değişime uğratmıştır. Neticede zaman algısal boyutta değişime uğrarken mekân başlı başına farklı bir boyut kazanmıştır. Hiç şüphesiz bu durumla yakından ilintili olan şey ise dijitalliktir. Çünkü dijitallik bir şeyler ile bütünleştiği vakit fiziki anlamda gerçeklik ortadan kaybolacaktır. Yalnızca algılarımız ile idrakine varabileceğimiz bir sanallık doğacaktır. Esasen bu durum mekânın ulaştığı nihai yerdir. Diğer bir ifade ile mekân fiziki bir alana karşılık gelirken, dijitalin tesiri ile sanal bir değere dönüşmüştür. Nitekim zaman da bilindik manasıyla akışını kaybetmiş haldedir. Zaman teknolojik marifetlerimiz sayesinde geriye sarılabilen ileriye alınabilen bir hal almıştır. Diğer taraftan bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yeniliklerle mesafelerin anlamı yitmiş zaman, bu merhalede yeni bir mevki bulmuştur. Mesafelerin uzaklığı zaman sayesinde kısalmıştır. Tüm bu durum ise McLuhan’ın deyimiyle yer küreyi “Küresel Köy”e çevirmiştir.

Şimdilerde hepimizin dijital teknolojilere bağımlı yaşadığımız bir dünya düzeni söz konusudur. Dijitale olan düşkünlüğümüz nedeniyle bugün kabul etsek de etmesek de birer dijital özneler haline gelmiş bulunmaktayız. Esasında bizler, kendimize dijital mecralar ve dijital pratikler geliştirdiğimizde her birimiz dijital birer özneye dönüştük. Nitekim bugün bu öznenin sanal mecralarda sergilemiş olduğu davranışların irdelenmesi bilimsel anlamda ehemmiyet arz ettiğinden sanal ortamlarda sergilenen kimlik tutumları ele alınmıştır. Kimlik dijitalleşme ile birlikte değişime uğrayan bir kavramdır ve sanal mecralarda farklı şekillerde karşılaştığımız bir pratik olarak hala varlığını sürdürmektedir. Sanal gerçekliğe dayalı inşa edilen kimlikler çağımızda şüphe duyulan ve sorgulanan bir konumda bulunmaktadır. Çünkü kimlik, fiziki dünyadaki bedensel ikametinden göç ederek sanal ortamlarda dolaşıma çıkmış bir turisttir artık; istediği mecrayı kendine yurt edinen istediğinde konaklayıp göçen bir hal almıştır. Onun bu tavırları elimizden kayıp gittiğine dalalettir. Kimlik bulanıklaşmaktadır. Bu bulanıklaşma bir parodi kimlik de olabilir bir otomat da. Kimliğin bir özgürlüğü vardır ve bu özgürlük kişiye kimliğin taşıyıcısı olma hakkını verir. Ancak kimliğin dijitalleşmesiyle birlikte bu durum değişime uğrar. Bir kimliğin birçok sanal bedene giyildiğine tanıklık ederiz. Nitekim bu ise kimliğin özdeşliğine tamamıyla aykırıdır. Gerçekliğinden şüphe edildiği her ortamda kimliğe özgü yüklenen rol ve statü gibi değerler de sonuç olarak önemini yitirmiştir.

Bu çalışmada dijitalleşmenin etkisiyle birlikte kimlik kavramının gerçekliğinden şüphe duyulan bir hale geldiği ortaya koyulmuştur. Bu duruma örnek bir gösterge olarak da Twitter parodi hesapları çalışmaya dahil edilmiştir. Parodi kimliğin mekânsal bağlamı, Twitter özelinde açıklanmaya çalışılmıştır. Dijital dünya, fiziki bir gerçekliği zorunlu kılmadığından bireyler, istedikleri kişilerin kimliklerini klonlayarak diledikleri gibi profil oluşturabilmektedir. Bu durum sanal dünyada kullanıcıları görünmez ve bilinmez kılarak ya da maskeler ardına saklanmalarına imkân tanıyarak meydana gelir. Nitekim parodi hesaplar da dijital dünyanın bu özelliklerinden yararlanarak hedefine uygun bir kimlik kurgulayabilmektedir. Kullanıcı parodisini yapacağı kişiye denk düşen bir isim ve profil fotoğrafı ile parodist eylemini gerçekleştirebilmektedir. Parodi hesaplar özellikle taklit yoluyla kullanıcılar arasında etkileşim yaratırlar. Twitter üzerinde bazı parodi hesapların taklit ettikleri resmi kimliklerden daha büyük bir Çevrim içi varlığı bulunmaktadır. Kimlik ve gerçeklik olgusunu tahrip eden bu eylemler, parodist kimliklerince mizah amacı güdülerek yapıldığı saptanmıştır. Ancak her ne kadar eğlence amacı taşıyor olsa da bu eylemler, kimlik ve gerçeklik kavramının altını oymaktadır. Zira parodistlerce parodisi yapılan kişilerin itibarlarına ve kişilik haklarına aykırı eylemlere sıklıkla rastlanabilmektedir. Bu durum parodist kişinin, sanal kimliği ile gerçek kimliği arasında yaşayacağı davranışsal ve tutumsal olarak çelişkiyi de gözler önüne sermektedir. Elbette parodiste bu imkânı sağlayan; kimliği kurgulayabildiği kendini maskenin ardına gizleyebildiği bir başka kimliği hedef alabildiği Twitter ve benzeri ağlardır.

Twitter'da parodi kimlik yaygın bir dijital aktivitedir. Dijital ortamlar aracılığıyla daha özgür bir şekilde kimlik oluşturma fırsatına erişen kullanıcılar, parodi kimlikleri oluştururken kasti bir amaç taşımaktadır. Parodi hesap kullanıcısı, sosyal ağlarda kimliği dejenere eden bir konumdadır. Kişinin sanal mecra üzerinde kendini ifade etme özgürlüğünün sınırları bugün belirsizliğini sürdürürken parodi kimlikler üzerine yasal düzenlemeler bulunmamaktadır.

Görüşmede bulunan kullanıcıların parodi kimlikleri üzerinden düzenli paylaşımlarda buldukları gözlemlenmiştir. Çalışmanın amacına uygun olarak sorulan sorular, kişilerin anonim olmasından dolayı sınırlı tutulmuştur. Dolayısıyla parodi kimlik kullanıcılarına yönelik yapılacak farklı araştırma türleri, hem Twitter literatürüne katkı sağlayacaktır hem de parodistleri farklı perspektiften değerlendirmeye olanak tanıyacaktır. Bu sayede dijital ortamlardaki kimliklenme olgusu farklı açılardan tetkik edilebilecektir.

7. Kaynakça

- Acun, R. (2011). Her Dem Yeniden Doğmak: Online Sosyal Ağlar ve Kimlik. *Milli Folklor*(23), 66-77.
- Ak, E. (2006). Bilgisayar Teknolojisi Eşliğinde Mekan Kavramının Dönüşümü-Yeni Mekan Tanımları. *İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Akkaş, İ. (2013). Çok Yüzlü İlişkiler Ağında Kimlikler ve Sanal Cemaatler. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 37-53.
- Bakhtin, M. (2001). *Karnavaldan Romana*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bakhtin, M. (2005). *Rabelais ve Dünyası*. (Ç. Öztekin, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2008). *Simülasyon ve Simulakrlar*. (O. Adanır, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2015). *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*. (O. Adanır, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Binark, M. (2005). Kimlik(lenme), Dipnotsuz İletişim ve Etnik Laflama Odaları. M. Binark, & B. Kılıçbay (Dü) içinde, *İnternet, Toplum, Kültür* (s. 118). ANKARA: EPOS YAYINLARI.
- Coleman, B. (2011). *"Hello Avatar: Rise of the Networked Generation"* (*Hello Avatar: Dijital Neslin Yükselişi*). İstanbul: MediaCat Yayınları.
- Çuhacı, G. (2007). Dijital Sanatlarda Bedenin Kullanımı. 188. İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden alındı
- Gleason, P. (2014). Kimliği Tanımlamak Semantik Bir Tarih. F. Mollaer (Dü.) içinde, *Kimlik Politikaları* (s. SYF.23). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Goffman, E. (2004). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hayriye Ünal. (19). Yakup'tan Ruhi Bey'e Edip Cansever Şiirinde Parodik Biçimler. *Hece*, 70-73.
- Heim, M. (1993). *The Metaphysics of Virtual Reality*. New York: Oxford University Press.
- Işık, S. (2008, Temmuz). Bilgisayar Destekli Tasarımda Mekan Kavramı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Işıklı, Ş., & Küçükvardar, M. (2016). *Bilişim Devrimi: Teknolojinin Felsefi ve Sosyolojik Analizi*, Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Karaaslan, A. (2018). Post-Truth ve Medyada Gerçeklik. *T.C Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Kellner, D. (2001, Mayıs). Popüler Kültür ve Postmodern Kimliklerin İnşası. *DOĞU BATI ÜÇ AYLIK DÜŞÜNCE DERGİSi*, 187-219.
- Kıpçak, N. S. (2016). Yeni Karnaval Olarak Yeni Medya: Karnavalesk Nitelikleri ile Twitter. *T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul. 02 10, 2013 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden alındı.
- Köksal, A. (2007). *Bilişim Devrimi Karşısında Türk Abecesi*. <http://www.aydinkoksal.gen.tr>: <http://www.aydinkoksal.gen.tr/shared/dosyalar/yayinlar/yayin-231-2007.pdf> adresinden alındı.
- Kulga, C. E. (2014). Günlük Yaşamda Benlik Sunumları Üzerine Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Ankara. 06 08, 2018 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden alındı.
- Lemke, J. L. (1998). *Metamedia Literacy: Transforming Meanings and Media*. D. Reinking,

- M. McKenna, L. Labbo, & R. Kieffer (Dü) içinde, *Handbook of Literacy and Technology: Transformations in A Post-typographic World* (s. 283-301). London: Routledge Published. 02 15, 2019 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/262541895_Metamedia_Literacy_Transforming_Meanings_and_Media adresinden alındı.
- Murthy, D. (2013). *Twitter: Social Communication in the Twitter Age*. Cambridge: Polity Press.
- Öztürk, A. (2020). Siber Küresel: Nano-İnsan, Sanalite Toplum ve Dijital Topluluklar (Qu Post Pandemi Sonrası Dünya). *Çocuk ve Medeniyet*, 5(9), 55-71. 11 02, 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1353747> adresinden alındı.
- Rose, M. A. (2016). *Parodi: Antik, Modern ve Postmodern*. (C. Dikme, Çev.) Ankara: Hece Yayınları.
- Ryemers, K. (2019, 02 03). *Identity and the Internet: A symbolic interactionist perspective on computer-mediated social Networks*. sociology.morrisville.edu: <http://sociology.morrisville.edu/infospace/id-1.html> adresinden alındı.
- Tepe, H. (2003). *Platon'tan Habermas'a: Felsefede Doğruluk Ya Da Hakikat*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tingöy, Ö. (2009). *Bilişim Çağında Etik*. İstanbul: Avcıol Basım Yayın.

Yunus Emre Bağlamında Türk Dili Felsefesi ve Türkçe Felsefenin Koşulları

*Şevki IŞIKLI

*Marmara Üniversitesi,
İletişim Fakültesi,
sevki.isikli@marmara.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-8075-9177>

Anahtar Sözcükler

Yunus Emre, Türk Dili,
Felsefe, Çeviri,
Felsefileştirme.

Key Words

Yunus Emre, Turkish
Language, Philosophy,
Translation,
Philosophization.

Atıf/Citation

Işıklı, Ş. (2021). Yunus Emre bağlamında Türk dili felsefesi ve Türkçe felsefenin koşulları. *ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, ss: 83-105.

Özet

Türkçe, felsefe dili olabilme potansiyeline sahip bir dildir fakat Türkçede henüz tatmin edici felsefi eserler yazılamamıştır. Bu metinde, Türkçenin potansiyelinin aktüel hale gelmesini engelleyen tarihsel koşullar, yapısal sorunlar ve pedagojik kararsızlıklardan bazıları analiz edilmektedir. Yapısal sorunlardan, yabancı sözcüklerin etkisine açıklık, sentaks açısından özne-yüklem ayrımı, “-dır” kopulasının sabitleyici etkisi, yüklelerin sondan eklemeli yapısı ve eylem odaklılık kastedilmektedir. Tarihsel koşullar ile göçer-sosyoloji, sosyal sınıfların dilsel farklılaşması, İslamlaşma ve Batılılaşma ile ilgili sorunlara gönderme yaparken pedagojik kararsızlıklar ile terimleştirmede kaynak seçimine dair politik yönelimler, çeviri yoluyla felsefe öğretimi politikaları, dilde sadeleşme, Öz Türkçeleşme, Arapçalaşma, İngilizceleşme teşebbüsleri ile kusurlu yerleşik yazma alışkanlıkları kastedilmektedir. Koşullar, sorunlar ve kararsızlıklar Türk dilinde gecikmeye, bölünmeye ve parçalanmalara yol açmış, mükemmelliğe doğru ilerleyen süreçte gelişim kesintiye uğramış, yüksek edebi ve felsefi eserler üretilmemiştir. Yunus Emre’nin yalın şiirleri, bu gecikme ve parçalanmaya karşı kendi öz potansiyelini harekete geçirmiş, Türk dilini yetkinliğini tek başına temsil etme gücüne sahip olmuştur. Yunus’un şiirlerinde, Anadolu bilgeliğinin incelikli doğa tasarımı, mistisizm, toplumsal değerler, birlikte yaşama etiği, dindarlık ve insanlığa dair felsefileştirmeye ziyadesiyle açık, çok sayıda motif, tasvir ve unsur içermektedir. Felsefeciler, şiir ve mitoloji gibi edebi eserlerin, gündelik ve profesyonel yaşam pratiklerinin altında yatan fikirleri felsefileştirebilir, sezgi ve kavrayış gücü veren eski sözcükleri tekrar canlandırabilirler, yeni Öz Türkçe sözcükleri daha sık kullanarak onları güçlendirebilirler.

Abstract

Philosophy of Turkish Language and Conditions of Turkish Philosophy In the Context of Yunus Emre

Turkish is a language that has the potential to be a language of philosophy, but satisfactory philosophical works have not yet been written in Turkish. In this text, some of the historical conditions, structural problems and pedagogical indecisions that hinder the actualization of the potential of Turkish language are analyzed. It

is referred that structural problems include openness to the influence of foreign words, subject-verb distinction in terms of syntax, the stabilizing effect of the “-dir” copula, the agglutinative structure of the verbs, and action-orientedness. While historical conditions allude to problems related to nomadic-sociology, linguistic differentiation of social classes, Islamization and Westernization; pedagogical indecisions refer to political orientations regarding the selection of sources, policies of teaching philosophy through translation, simplification of the language, Self-Turkishization, Arabicization, Englishization attempts and imperfect built-in typing habits. Conditions, problems and indecisions caused delay, division and fragmentation in the Turkish language, the progress towards perfection was interrupted, hence high literary and philosophical works could not be produced. Yunus Emre’s plain poems activated his own potential against this delay and fragmentation, and had the power to represent the competence of the Turkish language alone. Yunus’s poems contain many motifs, descriptions and elements that are highly open to philosophizing about Anatolian wisdom’s intricate nature design, mysticism, social values, ethics of co-existence, religiosity and humanity. Philosophers can philosophize the daily and professional life practices of literary works such as poetry and mythology, revive old words that give intuition and insight, and strengthen them by using new Turkish words more frequently.

1. Giriş

Yunus Emre, halk dili – edebi dil karşıtlığına düşme riskinin kenarından geçerek yerel dilde yazdığı şiirlerle Türk dilinin inceliklerini okurun önüne öylece seriverir. Çağdaşları ve ardılları Arap ve Fars normlarına, kelime ve değerlerine hayranken, ağdalı edebi bir dilde söz sanatlarıyla bezenmiş aruz vezni gazellerle eğitilmiş ve şehirli seçkinlere hitap ederken **Yunus Emre**, yalın hece vezni şiirlerle duygularını ve bilgeliğini geleneğin ve sıradan insanın gündelik sözlerindeki söyleyiş kolaylığında her kesime hitap etmekteydi. Yüksek seviyeli edebi şiirler, yıllar içinde eskimiş kelimeler nedeniyle okunamaz hale gelirken Yunus Emre’nin Öz Türkçe şiirleri kırdı da kentte de, avam içinde de havas nezdinde de o günden bugüne, okunduğu her ortamda canlı bir kültürel güç, yüksek bir estetik zevk aracı olmaya devam etti. Bununla birlikte Yenisey’deki **Kök Türk Yazıtları** ve Uygur metinlerinden beri, kültürel karşılaşmalar ve politik tercihler yüzünden çeşitli geçitlerden geçen Türk dili, birçok ozan, şair, mütefekkir, hukukçu yetiştirdi. Fakat 21. yüzyılın ilk çeyreğindeyiz ve hala küresel düzeyde atıf yapılan hatırı sayılır bir filozofun düşüncelerine beşiklik edemedi. Toplumsal gelişmişlik düzeyi ile dil arasında kurulan korelasyon yüzünden Türkçenin **az gelişmiş bir dil** hatta bir **göçebe-çoban dili**, felsefi esneklikten yoksun **somut bir dil** olduğu iddia edildi. Bu durum çoğu zaman, karşılaştığı yabancı dillerin etkisine yapısal olarak açık olması ve yabancı sözcüklerden arındırılmaması gibi politik gerekçelerle açıklandı. Peki, Türk dili gerçekten de felsefe üretecek potansiyelden yoksun mudur? Türk dilini bir felsefe ve bilim dili haline gelmesini engelleyen yapısal sorunlar varsa bunlar nelerdir? Yunus Emre’nin Öz Türkçe şiirleri halk belleğinde ve gündelik yaşam ritüellerinde varlığını bugüne kadar nasıl sürdürebildi? Yunus’un şiirlerinden bir felsefe dili çıkarmak mümkün olabilir mi?

2. Avam Dili - Havas Dili Ayrımında Türkçe

Bir dilin bilim ve felsefe olgularını tasvir edebilecek esneklik ve zenginliğe sahip olması, çoğu zaman uzun ve karmaşık süreçler gerektirir. İşler yolunda gittiğinde gündelik dilden yazı diline, oradan bilim ve felsefe diline doğru ilerler; karmaşıklık, derinlik, akıcılık, açıklık ve muhafazakarlık karakterleri kazanır. Dilin ekosistemi özellikle sosyal değişimlere, politik iktidar ve küresel akımlara oldukça duyarlıdır.

Türkçe söz konusu olduğunda, konuşma dili ile yazı dili arasındaki farkın, Osmanlı dönemine ait bir husus olduğunu belirten Ziya Gökalp’e (2019, s.108) göre, bu **iki dillilik hastalığının** çözümü ya yazı dilini konuşma dili haline getirmek ya da konuşma dilini yazı dili haline getirmektir. Arapça, Farsça ve Türkçe karışımı suni bir dil olan Osmanlıcanın halk dili haline gelmesi bugüne kadar gerçekleşmemiş bir ideal olduğuna göre, halkın eskiden

beri yaptığı şeyi tekrar yapmak gerekir: Konuşma dilini yazı haline getirmek. Gökalp, bir taraftan **yazı dili ile konuşma dilinin birbirine yaklaşmasını savunurken öte yandan halk dili ile felsefe dilinin birbirinden ayrılması gerektiğini** savunur. Gökalp, **felsefi metinleri halkın anlamasına yönelik bir girişim** önermektedir. Böylelikle felsefeci, yazı dili normlarını paranteze alarak gündelik dilde konuşan ve düşünen halka hitap edebilir. Gökalp'e (2019, s. 43) göre, Medeniyete sahip aydınlarımız, milli harsa sahip halkın içinde uzun süre yaşadıkten sonra millileşebilirler. Açıkçası bu, akademik ve bilimsel terminolojinin hem egemenliği hem de gerekliliği yüzünden gerçekliğe karşı duyarsız politik bir idealdir. Gökalp'in aydınları, **halka doğru** yönlendirmesinin iki amacı vardır: i) Halka medeniyet götürmek, ii) halktan hars edinmek. Bu amaç, halk dilinde karşılığı olan yabancı terimleri yazı dilinde terk etme yoluyla sadeleştirilen bir dil pratiği ile gerçekleştirilebilir (Gökalp, 2019, s. 121).

Gökalp, halk ile aydınının, evrensel medeniyet ile yerel harsın sentezini yapmak için iki ayrı ucunu birleştirmek gibi görece zor bir proje önerdiğinin farkında olmadığını düşünmek doğru olmaz. Bununla birlikte konuşma dili ile yazı dili arasındaki uçurumu kapatmak kesintisiz bir eğitim politikası idealidir ancak bu idealin muhatabı, felsefecilerden ve bilim insanlarından ziyade, halka hitap eden ozanlardır. Ne var ki gündelik dili edebi içimde kullanan ozanların dilinin felsefe diline dönüşmesinde yaşanan **soyutlama evresi**, Gökalp tarafından göz ardı edilmektedir. Edebiyat dili ile günlük ilişki dili birbirlerini karşılıklı olarak dışta bıraktıkları için yazı dili ile gündelik dil ayrımını yok etmek çoğu durumda mümkün olmaz. Porzig bu zorluğu şöyle tasvir eder:

“1890’lar civarında natüralizm akımı edebiyatta ‘İnsanın ve onun davranışlarının tasviri bütün ayrıntılarına kadar gerçeğin sadık bir sureti olmalıdır’ isteğini dile getirdiğinde, tiyatro eserlerinde ve romanlarda günlük hayatın dilini aynen vermenin ne derece zor olduğu ortaya çıktı. Konuyla ilgili bütün denemelerde, şahısların dilinin pek çok yerde hala **edebiyat koktuğu** hatta çoğu halde pek **kitabî** olduğu tespit ediliyordu... Edebiyatta şu ya bu şekilde daha derin anlam taşımayan bir kelime kullanılamaz. Gündelik dilin başlıca özelliği ise mevcut durumun dışına taşmamasıdır” (Porzig, 1990, s. 47).

Gündelik yaşamda edebi dilde konuşmak, kırık ya da kitabî konuşmak olarak nitelendirildiğinde eleştiri konusu yapılır. Çünkü edebi dile iletişim, sabır ve etkin dinleme gerektirir. Buna karşın bir dili edebi kılan unsur, gündelik konuşma dilinden uzaklaşması, pratik yaşam kronolojisinden kopması, şimdi-buradaki mevcudiyeti aşabilmesidir. Gündelik yaşam dili, fiziko-sosyal bağlam tarafından koordine edilir. Konuşmacı, sıfır noktasına kendisini konumlandığı bir geometrik koordinat dizgesi içinde kalarak söz söylediğinin bilincindedir. Gerçeklik ile girdiği **dolaysız ilişki** içinde sadece yaşam durumunu tamamlamaya çalışır ki bu, gündelik dilin kişiler arası iletişimde **saf anlaşma aracı** işlevi görmesi anlamına gelir. Şimdi, tekrar Porzig’ten aktaracağımız duvara resim asma olayına bakalım:

“Bir resim asmaya çalışan iki kişi düşünelim: Bunlardan biri merdivene çıkmıştır, öbürü aşağıdadır. Yukarıdaki, isteklerini dile getirmektedir: Çekiç! Daha sert bir çivi! Aşağıdaki cevap vermektedir: Biraz daha aşağı! Azıcık daha sola!” (Porzig, 1990, s. 49).

“Biraz aşağı, şimdi sağa, biraz sola!” derken konuşmacı, bağlama duyarlı bir koordinat dizgesinin merkezindedir. Şimdi-buradaki mevcudiyet, konuşmayı domine etmektedir. Zaman çizgisi üzerine yerleştirilmiş gündelik işler ve fiiller ardışık biçimde gerçekleştirilir. Çekiç verildikten sonra çivi biraz daha sağa veya biraz daha sola kaydırılarak çakılır. Konuşma; çivi, çekiç, resim, duvar ve kişilerle diyakronik-ardışık bir vukuat diziliminde dile gelir. Dil, gerçek uzay-zamanda, nesnelere insanlar tarafından yeniden düzenlenişinde performe edilir: Öyleyse somuttur. Ayrıca Porzig’in belirttiği gibi, yazı dilinin aksine,

gündelik konuşma dilinde cümleler **en kısa** şekle sokulur ve sadece **en lüzumlu** şeyler ifade edilir. “Duvara resim asma bağı” dışına çıkıldığında üstteki konuşmaları anlamak pek mümkün olmaz. Anlam, bağlam tarafından oluşturulur. Başka bir ifadeyle anlamda asıl rolü, fiziko-sosyal bağlam oynar. Bu **gerçeklik koşulu**, kelime seçiminin kesin ve titiz, nesnelere adlandırılmasının ayrıntılı olmasını zorunlu kılmaz. Böylesi esneklik keyfilik içinde gündelik dil çok anlamlılıkla doludur. Ne felsefi dilin iyi tanımlanmış dakikliği ne de edebi dilin yavaş ayrıntılandırıcılığı gündelik hayatta performans şansı bulabilir. Gündelik dil, bağlam ile sıkı tamamlayıcılık ilişkisi içinde olmakla birlikte gerçeklikten söylem uzaklığı içindedir de. Porzig bu durumu, “canlı-resimsi deyimler kullanılması” diye adlandırır. Türkçedeki şu ifadeler bakalım: “Çıldırma” yerine “küplere binmek”, “serzenişte bulunmak” yerine, “birinin yakasına yapışmak”, “şevklendirmek” yerine, “gaz vermek”, “Çıldırma!” yerine, “Balataları yakmışsın!”, “kolayca” yerine, “tereyağından kıl çeker gibi”. Söz konusu sorunu Porzig şu şekilde ifade eder:

“Amiyane ifadeler, abartmalar, resimsi deyimler sık sık tekrarlanma sonucu kısa sürede yıpranırlar... Öyle anlaşılmalıdır ki konuşanlar gündelik kelimeleri ve tabirleri kullanmamaya, alışılmış dışı, yapmacıklı, parodi tarzında alaylı ve çoğu kere adeta kasten aptalca ifadeler başvurmaya büyük önem vermektedir” (Porzig, 1990, s. 49-50).

Halkın konuşma dili; baştan savma kelime seçimleri, anlamlarından koparılmış sözcükler, dolambaçlı sözler, deyimler, atasözleri, garip tekrarlamalar, argolar, alaycılık, laubali söyleyişler, kinayeler hatta aptallıklar ile işler. Gündelik dilden argoyu ve pragmatik konuşmaları çıkardığımızda geriye ne kalır! Gökalp’in ideali olan konuşma dili ile yazı dil arasındaki uçurumu kapatma isteği, ivedi ve sürekli bir misyondur fakat bu misyon oldukça güç görevler içerir. **Yazı dili**, nesne ile sözcük arasındaki gündelik dilde esnek ve değişken biçimde kurulan ilişkiyi sabitlemeye çalışır. Yazı dilindeki anlam, gerçek uzay-zaman koşullarından soyutlanarak ve sınırlandırılarak sözlükte sabitlenir. Bu yüzden yazı dili, soyutluk eğilimi taşır. Buna karşın felsefe dilinde sözcükler; argo, abartı ve kullanımdan kaynaklanan çok anlamlılık ve bağlamsallıktan arındırılarak soyutlaştırılırlar. Gündelik dilin somutluğuna ve çok anlamlılığa karşın, felsefi dilin soyutluğu ve anlamsal dakikliği, felsefe metinlerin halk tarafından anlaşılma sorununu ortaya çıkarır. Somutluk ve teşbihle işleyen gündelik halk dili ile soyutluk ve tanımlarla işleyen felsefe dili arasında oluşan uçurum yüzünden felsefi metinlerin genel okur kitlesi tarafından anlaşılmadığı düşünülür. **Dücan Cündioğlu** (2001), “Sadece **erbabına hitaben yazılmış ciddi eserleri**, avam-ı nasın (halktan insanların) anlaması beklenmez” der. Buna göre bir eserin kıymeti, onun halk tarafından anlaşılması ile ölçülemez. “Halk dilini kullanmak ve halkı hakemliğe davet etmek, bilimsel metinler için bir değerlendirme ölçütü olamaz; kullanmayı isteyenler de tribünlere seslenmiş olurlar” diye ilave eder.

Avam dili – havas dili ayrımı, İlk Türk-İslam eserlerinden beri gündemdedir. Hacı Bektaş Veli, **Makalat** adlı eserinde avamı, toprak ve ibadetle meşgul olan **abidler zümresi** olarak tanımlar. Tefekkürle meşgul olan arifler ve muhipleri ise marifet, beyan, hakikat ve temaşa sözcükleriyle tasvir eder. Özcü ve arkaik bir tutumla Bektaş Veli şöyle ifade eder:

“Hak Subhanehu ve Teala, Adem’i dört türlü nesneden yarattı, dört bölüğe ayırdı. Dört bölüğün de dört türlü ibadetleri, dört türlü arzuları, dört türlü halleri vardır. Bundan böyle insanın yaratıldığı bu dört türlü nesnenin ilki toprak, ikincisi su, üçüncüsü ateş, dördüncüsü havadır... Yarattığı dört bölük insana gelince birinci bölük abidlerdir, yolları şeriat; ikinci bölük zahitlerdir, yolları tarikat; üçüncü bölük ariflerdir, yolları marifet, tevhid ve beyan; dördüncü bölük ise muhiblerdir, yolları hakikat ve temaşadır” (Hacı Bektaş Veli, 1990, s. 3, 7).

Bektaş Veli’ye göre avam, abidler grubudur yani ibadetle meşgul olurlar; yolları şeriattır

yani emir ve yasaklara karşı duyarlılık gösterirler. Ahlaki görevleri ise nefsanî arzuları bastırarak uhrevî alemi arzulamaktır. Avam (halk) taifesinin ayırt edici vasfı; kibir, haset, buğuz, cimrilik ve düşmanlık yaparak birbirini incitmektir. Arzuyla yönlendirilen, baskı ile denetlenen halk dili, Platon ve Kant tarafından geliştirilmiş **duyulabilir (sensibles)** – **bilinebilir (intelligables)** ayrımında, **duyulabilir** dünya ile ilişkiyi tanımlar; görünüşler evrenindeki somut nesnelere tasvir ve tasavvur eder. Bununla birlikte **bilinebilir** dünyaya ait felsefî refleksiyonlar için soyut dile ihtiyaç duyulur. **Klasik felsefe metinleri**, halkın yaşam dünyasının somutluğuna tam tekabül etmezler. Felsefe dili inşa etme sürecinde, alttaki gündelik dilin üstteki edebî diline dönüşmesi yerine, edebî dilin alta doğru yayılışı söz konusudur. Porzig'in (1990, s.61) tespit ettiği gibi, verici olan dil, daha zengin sözcük hazinesine sahip olmalıdır. Alt tabaka dilinin üst tabaka dilinden kelime alması, tersinin nadiren görülmesi de bu yüzdendir. Bilim ve felsefe dilinin kökeni, gündelik yaşam değil, felsefî soyutlama eylemidir. Felsefî metinlere giren gündelik sözcükler, gündelik dildeki anlamlarından çeşitli şekillerde koparlar, bağlam ile bağlarını kopararak olgusallaşırlar. Bektaş Veli'nin dört katmanlı bilinç teorisi içinde, yalnızca muhayyile ve tasavvur gibi üst düzey düşünme yeteneklerini kullanan muhipler ve zahitler felsefe yapılabirler. İtaat ve isyan arasında yaşayan, muhatapları yöneticiler ve teknisyenler olan halktan kişilerin, felsefe yapmaları da felsefî metinlerle ilgilenmeleri de "Cahille sohbeti kes!" diyen Veli tarafından mümkün görülmediği söylenebilir.

3. Dilsel Ayrımı Aşmanın İmkânı: Yunus Emre'nin Şiir Dili

Yunus Emre'nin tüm tabakalarına hitap etmeyi nasıl başardığı, dikkate alınmayı hak eden bir sorudur. Yunus'un şiirlerinden çoğu, örneğin **Şol Cennetin İrmakları**, taşradan kent merkezlerine kadar, avamdan havasa kadar her kesim tarafından anlaşılabilmiştir. 1280'lerde yazmaya başladığı şiirleri, 1400'lü yıllara gelindiğinde Anadolu irfanına doğru yayılmıştır. 1437 yılında Osmanlı ordusuna esir düşen, ardından 20 yıl Anadolu'da halk içinde esaret yaşayan Macar asıllı Georgius'un yazdığı **Tractatus de Moribus** adlı eserde yer alan bazı Yunus Emre şiirleri, tekke ve zaviyelerde ve hatta halk arasında onun şiirlerinin okunduğunu gösterir (Bkz. Yağmur, 2018). "Yalnızca Yunus'la eğitilebilir bizim halk/ Hatta bütün insanlık bile" (Oflozoğlu'ndan Akt. Özçelik, 2021) diyen **Turan Oflozoğlu**'na (2001) göre, "hakikat avcısı Yunus", **kaba gerçekliği simgeleştirme** yoluyla gündelik yaşamın düşük madeninden som altınlar elde etmiştir. **Oflozoğlu**, bu şiirleri halk eğitimi için "biçilmiş kaftan gibi" görmüştür.

Buraya bir şerh koyalım: Öncelikle okurun Yunus'ta kendi dünyasına ait sözler ve hakikatler bulması ile onun tüm şiirlerini anlaması farklı durumlardır. **Çağırayım Mevlam Seni** şiirini halkın da seçkinlerin de anlaması kolay olmuştur fakat **Çıktım Erik Dalına** şiiri muhtemelen seçkin okuryazarlar için yazılmıştır. Yunus'un bu tarz alegorik şiirlerini gündelik dilde düşünen bürokratların anlaması kolay olmamıştır. Örneğin, "Dört kitabın manasın okudum, hasıl ettim / Işığa gelince gördüm, bir uzun hece imiş / Oruç, namaz, gusül hac hicaptır aşıklara / Aşk ondan münezzeh halis heves içinde" dizeleri yüzünden, 16. yüzyılda medreseli şeriat ehli tarafından tekfir edilmiştir. Yalın dili, halkın havsalasına tam uyar, diye düşünen **Oflozoğlu**'nun Tekkeli Yunus'u, belli ki abid bürokratlar tayfası tarafından yanlış anlaşılmuştur. Tekkeli Yunus Emre'nin politik motivasyonlar ve geleneksel din-devlet sözleşmesi (devlet dini) protokollerine sıkı sıkıya bağlı olan medreseli alimler tarafından tekfir edilmesinin görünen amacı, halkın inançları dini sapkınlığa karşı korumaktır. Kanuni'nin şeyhülislamı Ebussuud Efendi, tekfir fetvasını yazarken **Bana Seni Gerek Seni** gibi şiirlerini delil göstermiş, iddialara bakılırsa okunmasını yasaklamış, okuyanların öldürülmelerine cevaz vermiştir (Bkz. Özçelik, 2021, s. 42). Muhtemelen yazarı tekfir edilen bu dizelerin muhatapı muhiplerdi (hakikati aşkla arayanlardı) ancak Yunus Emre'nin kullandığı yalın dil, iki ucu keskin bıçak etkisine sahipti: Onun halk tarafından da okunmasına ve tekkelerde yanlış yorumlanmasına yol açmıştı. Arşivler, bu fetvaların birkaç

tekke şeyhini idama götürdüğünü de işaret etmektedir (Bkz. TDV İslam Ansiklopedisi, 2021).

Arapça bir sözcük ile ifade edilirse bu tarihsel “**fetva**”, Türk dili politikası için bir dizi tepkiyi tetiklemiştir. Tıpkı Gazali’nin İbni Sina’yı ve Farabi’yi tekfir etmesi ile felsefenin güçten düşmesi gibi, Ebussuud Efendi’nin Yunus Emre’yi tekfir etmesi ile de Öz Türkçe eserlerin önü kesilmiştir. Edebiyat dili olarak Türkçe, 13. yüzyılın sonunda Selçuklu Divanı tarafından ilan edilen **Türkçe Fermanı** (Merçil, 2000) öncesine geri itilmiştir. Yunus Emre, Divan (1280) adlı eserini, devlet bürokrasisindeki Farsça tahakkümüne son vermek, devlet içi iletişim ve yönetimi güçlendirmek amacıyla yayınlanan **ferman yıllarında** yazmıştı. Tekke-medrese ya da avam-havas çatışmasında kazanan taraf, alimler sınıfı ve Arapça olmuştur, kaybeden taraf ise zahitler-muhipler sınıfı ve Türkçe. Müellifler ve şairler artık halkın anlamadığı veya zor anladığı, bol teşbihlerle bezenmiş, Arapça ve Farsça terkiplerle dolu şiirler kaleme almaya başlamışlardır. Dil seçimi, avam-havas ayrımına dair belirgin bir gösterge olmuştur. O dönemlerde, Ziya Gökalp’in (2019, s. 28) ifadeleri ile söylendiğinde, Saf Türkçe **avam dili** statüsüne itilmiştir. Bu arada eğitim kurumu olan Osmanlı Medreseleri, Arapça etkisindeki Fars dili ve kültürünü referans alan **Beyt’ül Hikme** taklit edilerek kurulmuştur. Arapçanın Osmanlı kültüründe daha etkili olmaya başlaması, Sultan Yavuz Selim’den sonra İstanbul’un İslam medeniyetinin ve hilafetin merkezine dönüşmesiyle gerçekleşmiştir. Osmanlı yükselme döneminde Öz Türkçe varlığını Anadolu’daki gündelik yaşamda, tekkelerde, ozanlık ve erenlik geleneğinde, halk dilindeki şiir ve ilahilerde sürdürübilmiştir. **Bedia Akarsu** (2001, s.105) tekke geleneğinin Öz Türkçe üzerindeki bu koruyucu etkisini vurgulamak için “Arapça ve Farsça etkisinden **Türkçeyi koruyacak** kaynak, yalnızca halk ozanları ve tekke edebiyatıdır” demiştir. Açıkçası tekke dervişleri, Yunus’un şiirlerini yaşatmışlardır. Bu yüzden Türkçenin 10. yüzyılda Arapça, 13. yüzyılda ise Farsça etkisi altına girdiğini ileri süren iddiayı sınırlandırarak ifade etmek gerekir. Çünkü yalnızca devlet yöneten, bilim ve sanatla iştigal eden üst tabaka, bu yeni, süslü ve ağır dile meyil göstermişlerdir.

4.Felsefe Terimleri İçin Kaynak Seçimi: Dil Politikaları

Türkçede ihtiyaç duyulan felsefi terimleri, Grekçe ve Latince den beslenen **İngilizceden** mi transfer edilmeli, Arapça ve Farsça ile zenginleşmiş **Osmanlıcadan** mı devşirilmelidirmeli yoksa **Öz Türkçeden** mi türetilmelidir? Gökalp’in aktardığına göre, Darülfünun’da **felsefe ıstılahlarını tayin ve tespit etmek** üzere oluşturulan komisyonda kaynak seçimi konusu önemli tartışmalar yaşandığı anlaşılmaktadır (Gökalp, 2019, s.114). Terminolojik kaynak tartışmasının gerekçesi aslında Türklerin İslamiyet’i kabulü ile oluşmaya başlamış ve bugünkü İngilizce bağlamına kaymıştır. Türkçe Fermanı, Ebussuud Efendi Fetvası, Tanzimat Fermanı, demokratik Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu gibi evrelerden geçip bugüne kadar gelen tartışmalara modernleşme, Batılılaşma, Müslümanlık, Osmanlıcılık, Türkçülük ve Türkçe gibi dini, politik ve sosyolojik motivasyonlar eşlik etmiştir. “Medeniyet dili olarak Türkçe” tartışmalarında bugüne kadar üç ana yönelim ortaya çıkmıştır: i) Osmanlıca, ii) Öz Türkçe, iii) Batı dilleri yanlısı tutumlar.

4.1. Arapça ve Farsça Ağırlıklı Osmanlıca Tercih

Kutsal Kitap Kuran ve hadis rivayetleri ile kurulan, transfer edilen ve başka bir coğrafyada yeniden üretilen İslam medeniyetinin, Arap lügatini transfer etmekte, sarf ve nahvini ölçü kabul etmekte cesur ve arzulu davrandığı bir gerçektir. Mezhep ilmihalleri ve Kuran tefsirleri, bol miktarda dil bilimsel analiz ve çıkarım örnekleri içerir. Türkçenin Arapça karşısında ikincil statüsü, Arapçanın Kuran’la kazandığı **yaygın kutsallığın yan etkilerinden biridir**. Arapça, kurucu bir din dili olarak yalnızca Türkçe üzerinde egemenlik kurmamış, Farsça üzerinde de etkili olmuştur. İran’ın Müslüman Araplar tarafından ele geçirilmesi ile Yeni Farsça, Porzig’in (1990, s.66) tespit ettiği gibi, İran ve Arap dillerinin bir karması haline gelmiştir. **Taşdelen’e** (2013) göre aynı etki, olumlu yönde ivmelenerek Türkçenin **göçebe dilinden kültür diline dönüşmesini** sağlamış; dil dönüşümünde, Türklerin yerleşik

yaşama geçişi, şehirleşme, eğitim ve çeviri gibi bir dizi unsurun rolü olsa da asıl kurucu rolü, **İslam dini ve Arapça** oynamıştır.

Aslında yaygın Arapça etkisi, Eski Osmanlıca ve Orta Osmanlıca ile sınırlı değildir. Yedinci yüzyılda yazılan Kök Türkçe metinler olan Orhun Abideleri'nden yalnızca bir asır sonra, Uygurca denilen ikinci bir yazı dili daha gelişmiştir. Bu Eski Türkçe döneminin sonlarına doğru, yerleşik hayata geçen Uygurların bir kısmı, İslamiyet'i kabul ederek Karahanlılar devletini kurmuşlardır. Arapçanın Uygur yazısı ile birlikte kullanılması ilk kez bu dönemde gerçekleşmiştir. Arapça, Türkçe üzerindeki etkisini ilk kez bu dönemde göstermeye başlamıştır. Banguoğlu'nun belirttiği gibi, daha ilk milenyum bitmeden Türkler; Kök Türkçe, Uygurca ve Karahanlıca olmak üzere üç farklı alfabe ile tanışmış oldular (Banguoğlu, 1990, s. 14). Bununla birlikte Arapçanın yoğun, derin, indirgenemez hatta ayıklanamaz biçimde Türkçeye nüfuz ettiği çağlar, Orta Osmanlıca (1450-1840) dönemidir. Bugün bile bir Türk bilgesinin Osmanlıcaya başvurmadan konuştuğunu hayal etmek zordur. **Cündioğlu**'na göre Arapça ve Farsçadan Türkçenin devraldığı "**mirası**" sahiplenmek, medeniyet telakkisi ve terakkisi için zorunludur:

"Bu diller bilinmeden/kavranılmadan **İslâm Medeniyeti'nin o muazzam ve muhteşem ilim mirasını** anlamak ve anlatmak **imkânı** yoktur. Yoktur yok olmasına **ama** yine de **hâlâ** Osmanlıca yazılmış **basit metinleri dahî tedkik** etmeye **mecali** olmayan **zevât tarafından ilim** geleneğimiz **hakkında fütursuzca** ortaya atılmış **iddialar zihinleri** bulandırmaya devam eder; öyle ki en **nihayet 'min hissi hu hu'**larla **koca bir medeniyetin mahsûlâtı** görmezlikten gelinir... En **kıymetli âlimlerimiz 'halkın** anlayamayacağı' **eserler** yazdıkları için suçlu duruma düşürülür... **Kaybettiğimiz asaletin mahiyeti hakkında fikir sahibi dahî** olamamak ne de acı verici!" (Cündioğlu, 2001).

Burada bir medeniyet tartışmasının yanında, bir yöntem sorunu olduğu açıktır: Bugünü anlayabilmek için geçmişi anlamak, geçmişi anlamak için geçmişin dilini bilmek gerekir. Osmanlıca geçmişe bakmanın bir yoludur. Bununla birlikte tartışmanın diğer tarafında yaklaşan geleceğe odaklanan bir bakış da bulunur. Yukarıdaki alıntıda Cündioğlu, İslam medeniyetinin büyük ve gösterişli bilimsel birikimden, Osmanlıca metinleri analiz etmekten aciz kişilerin bilim yapma geleneğimize dair eni konu düşünmeksizin savlar ileri sürmesinden, **koca medeniyetin** ürünlerini görünmez kılan yersiz endişelerden bahsederken konuyu bir yerde, gündelik dil-bilim dili tartışmasının kenarına kadar ilerletip **halk için** değil, "**entelektüel camia için ve içinde**" bilim ve felsefe üretilir diyen seçkin entelektüellik hipotezi tekrar gündeme getirir. Buna göre bilim ve felsefe dilini halkın anlaması gerekmemektedir. Cündioğlu, sert tutumunu, küçümseyici ifadelerle tartışmalı hale getirmektedir: Örneğin geçmişe bakmak için zorunlu olan basit Osmanlıca metinleri tetkik edemeyen, **min hissi hu hular** ile konuşan **zevat(!)** kendilerini aydın saymamalı dediğinde bir aydınlanma kriteri önermektedir. Cündioğlu'na göre bu, **koca** (Farsça sözcük) **medeniyetten** (Arapça sözcük) arda kalan bir mirastır ve bu mirası sahiplenmek, dile de onu kullanan kişiye de "asalet!" kazandırır. Bu arada, yukarıda alıntıladığımız metnindeki Arapça ve Farsça sözcükleri **koyu vurgu ile verdik** ki bu ikisinin Türkçe üzerindeki etkisi açıkça hemen görünebilsin!

Osmanlıcanın taşıyıp aktardığı iddia edilen bu asaletin Türk dili için ne anlama geldiği daha dakik biçimde soruşturulması gerekmektedir. Osmanlıca dolayımındaki Arapça yanlısı tutum, Osmanlı'nın son dönemlerinde hatta Cumhuriyet'in ilk yıllarında bile ciddi savunuculara sahiptir. Örneğin 20. yüzyılın başlarında, Darülfünun Edebiyat Fakültesi felsefecilerinden Bağdatlı **Babanzade Ahmet Naim**, Avrupa'nın Latinceye ve Grekçeye verdiği önemin benzerini, Arapçaya verilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Babanzade'nin bu analogik öneride, tarihsel bir noktayı gözden kaçırdığı anlaşılmaktadır: Avrupalılar Latinceyi üst dil, devlet dili haline getirdikleri ve öğretimi Latince yaptıkları dönemler, Orta Çağ karanlığını sürdükleri dönemdir. Avrupalıların sanat, felsefe ve bilimsel düşünüşe

Rönesans'ta uyanışı ile ulusal dillerin doğuşu, yani **yaygın Latincenin terkinin** aynı dönemlere denk gelişi tesadüfi olamaz. Geçmişin kendi biricik koşulları içinde geçmişte kaldığını kabullenmek bazı duygusal zorluklar içermektedir. Arapça ve Farsça ile yazılan İslam'ın Altın Çağı, tüm ihtişamı, verdiği ilhamı ve biricikliği ile yakın gelecekte geri gelemeyecek kadar çok gerilerde kalmış olabilir.

4.2. Latin Kökenli Dillerin Etkisi: Fransızca, Almanca ve İngilizce

Her kültürün kendi dil imkanlarını kullanarak felsefi düşünce ürettiği konusunda, felsefeciler arasında genel bir uzlaşmanın olduğu görülmektedir. Bir dilin kendi kültürel durumlarını tarif etmekte zorlanması gibi bir dil engeli, kültürün dil dolayımında edimselleşmesi yüzünden neredeyse imkansızdır. Ana dil, kendi kültürüne kökenlenen yeni olgular karşısında nadiren zorlanır. Dil yetersizliği, kültürel karşılaşmalarda ve çeviri etkinliğinde, bir tür **örtüşmezlik** veya **denksizlik** biçiminde gün yüzüne çıkar. Örneğin kuantum mekaniği terminolojisi karşısında yaşanan çeviri sorunları Türkçeye özgü olmaktan ziyade, modern bilim dilinin ussallık ve sağduyu ile çelişen mikro-fizik olgularını tasvir etmekte zorlandığı küresel bir tartışmanın parçasıdır. Fakat postmodern metin ve olguların tasvirinde Türkçenin zorlanmasını, potansiyel eksikliği ya da sınırlı sözlük kapasitesi bağlamında tartışmak verimli olabilir.

Henüz postmodern metinlerle karşılaşmadığı bir dönemde konuyu ele alan Hilmi Ziya Ülken'e göre Türkçenin sözlük kapasitesi, bilim ve felsefe üretmek için yeterli değildir. Önce Arap nahvine (gramer), sonra da Fransız sentaksına (söz dizimi) bağlanan Türkçe, Batı dilleri karşısında geride kalmıştır. Ülken, Türkçe felsefi metinlerin üretilmemesinin başlıca sorumlusu olarak Arapçayı işaret etmektedir. Günümüz edebiyatçılarından **Nurullah Ataç** (1980), Türkçenin Batı kültürü tam karşılayacak kadar zengin olmadığını "itiraf" eder. Bu itiraf, Cumhuriyet düşünürlerinden **Ziya Gökalp'in** gelişmiş Batı medeniyeti karşısında Türkçenin geri kaldığı itirafının güncellenmiş versiyonudur. Gökalp, dil sorununu çözmek için Fransızca ya da Rusça yerine, Arapça ve Farsça terimler kullanmayı önererek Ülken 'den ayrılmaktadır. Gökalp'in bu önerisine, "geniş bir Doğu coğrafyasına yayılmış Müslümanlar arasındaki **ümme bilincini canlı tutmak**" gibi politik kaygılar eşlik etmektedir. Görüşlerini şu vecizede özetlemiştir: "Yeni kavramlar asrın, ıstılahlar ümmetin, kelimeler milletin natıkasıdır" (Gökalp, 2014, s. 24). Buna göre dil, kavramlar yoluyla semantik açıdan çağdaşlaşmalı, terminolojik açıdan (ıstılah) İslamlaşmalı, vokabüler ve gramer açısından Türkleşmelidir. Aynı anda hem kavramları çağdaş medeniyetlerden almak, hem terimleri Arapça kullanmaya devam etmek hem de halk dilinden yeni sözcükler türeterek edebi dili zenginleştirmek esasında uzlaştırılması oldukça zor bir görevdir.

"Türkçüler, tamamıyla Türk ve Müslüman kalmak şartıyla Garp medeniyetine tam ve kati bir surette girmek isteyenlerdir. Fakat Garp medeniyetine girmeden evvel, millî harsımızı arayıp bularak millî harsımızı meydana çıkarmamız icap eder. Türkçülüğün vazifesi, bir taraftan yalnız halk arasında kalmış olan Türk harsını arayıp bulmak, diğer yandan Garp medeniyetini tam ve canlı bir surette alarak millî harsa aşılacaktır" (Gökalp 2019, s.42).

Bu eklektik dil politikası, içerdiği ideolojik çatışma potansiyelleri ve gündelik dilde performans engelleri yüzünden hiçbir zaman tam olarak uygulanamamıştır. Gökalp, Türk ve Müslüman kalarak Batılı toplumlardan biri olmak gibi, içerdiği çelişki yüzünden hem Batıcılar hem de mahafazakar için etik olmayan bir misyon önerdiğinin farkındadır; bu uzlaşmaz çelişkiyi aşmanın yollarını aramaktadır. Bu arayışı, metinlerinin içerdiği derin kimlik endişesini işaret eden semptomlarda görmek mümkündür. Örneğin Doğu ile Batı arasında sıkışan entelektüel dar boğazdan çıkabilmek için aşırı çaba harcayarak Cumhuriyet ideallerini felsefileştirmeye çalışmıştır. **Felsefileştirme** çalışmalarını, güçlü ya da zorunlu politik motivasyon altında sürdürmüştür. Bu tarz bir kültür - medeniyet ayrımı, 20. yüzyılın başlarında belli ki sadece "zor" olarak kabul edilebilmiştir fakat bugün için neredeyse

imkansızdır.

Gökalp, çağdaşlaşma ile Batılılaşmayı birbirinden ayırabilmenin zorluğunu aşabilseydi belki diğer kavram - terim (ıstılah) meselesindeki güçlkle başa çıkabilirdi. Gökalp, kavramları Muasır Batı Medeniyetinden, terimleri de Kadim İslam Medeniyetinden almayı önermektedir. Halbuki tersini önerse kısmen daha mümkün bir proje olabilirdi. Felsefi düşünce, **kavram** düzeyinde oluşurken bilim ve teknoloji **terim (ıstılah)** düzeyinde işler. Arapça ıstılahı temel alan Osmanlıca'nın Türk-İslam metinlerinde sergilediği başarıyı, bugünkü Uzak Doğru ve Batı menşeli felsefeleri Türkçeye çevirmede veya bilişim devriminin ortaya çıkardığı yeni sosyo-teknik-dijital olgular üzerine felsefe üretmede işlevsel olup olmadığı tartışmaya açık bir durumdur. En azından bugün itibarıyla dijital kültür ve postmodern metinler, Osmanlıca lüğatinin kapama alanının dışında kalmaktadır. Sekizinci yüzyılda İslamiye ile karşılaşmanın getirdiği dilsel zenginlik, Batılı teknolojilerle ile karşılaşma anında işlevsizleşmiştir. Arapça terminolojinin görelilik kuramı, kuantum mekaniği, yeni evrim kuramı, kaos teorisi, bulanık mantık, kuantum mekaniği, genetik, cinsiyet sorunu, siberfeminizm, modernite, ekoloji, nanoteknoloji, dijitalleşme, küreselleşme, haklar meselesi, uzay araştırmaları ve hayvan bilişimi gibi bir dizi sosyo-teknik-dijital olguyu tasvir etmeye yetenekli olup olmadığı oldukça tartışmalı bir mevzudur.

Taşdelen, Dağ ve Cündioğlu'nun içlerinde olduğu muhafazakar okul tarafından daha erken dönemlerde felsefi dil niteliği kazanmış Arapça ile karşılaşma, bugünkü Türkçenin ifade yeteneği açısından önemsenmektedir. Buna karşı Cumhuriyet aydınlarının ise genelde Fransızca ve İngilizce ile karşılaşmaya ve dilden Arapça kökenli sözcüklerin atılarak sadeleşmeye daha çok önem verdikleri görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun geliştirdiği Türk-İslam medeniyeti ile Türkiye Cumhuriyeti'nin idealleştirdiği Batı medeniyeti arasındaki entelektüel gerilim, dil tartışmasını hem besler hem körükler. Örneğin Cumhuriyet dönemi aydınlarından **Peyami Safa**'ya (1970) göre, Batı medeniyetine ait olan Türkler'in Batı medeniyetinden **bağımsız, müstakil, avare, münferit** bir terim geliştirme diye bir lükse sahip değillerdir. Dil tartışmasına, kimlik ve medeniyet bağlamında katılan **Ahmet Dağ**'a (2000, s. 54) göre, Tanzimat ve Cumhuriyet dönemi aydınlarının kafaları karışıktır. Batı yanlısı bu aydınlar, Türk-İslam medeniyetini oluşturan İslami köklerden ya tamamen bağlarını koparmışlar ya da İslam ile güçlü bağlar kuramamışlar; bu yüzden entelektüel bunalımda ve perişan haldedirler. Dağ burada **muhafazakar okul** tarafından savunulan **zayıf İslami bağlar** hipotezini yeniden ele alır: **Bu hipotez**, şimdiki düzenlemek ve geleceği tasarlamak için **geçmiş sahiplenip onu yeniden üretmek** gerektiğini ileri sürmektedir.

4.3. Dilde Sadeleşme Arayışları ve Eleştiriler

Osmanlıdaki Batılılaşma akımları ile dilde sadeleşme hareketleri arasında doğrudan ilişkiler bulunmaktadır. Batı ile kültürel karşılaşmaların bir sonucu olarak ortaya çıkan İslahat Fermanı ve Tanzimat, Türk dilini derinden etkileyen bir dizi sosyo-potilik hareket başlatmıştır. Örneğin Fransızcadan çeviriler yoğunlaşmış, tiyatro ve roman gibi edebi türler, çeviri yoluyla Türk edebiyatına girmiştir. Gazeteciliğin ithal edilmesi, **halkın anlayabileceği bir dile geçişi** zorunlu hale getirmiştir. Dilde sadeleşme hareketi ile gazeteciliğin kurumsallaşması arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Arap elifbası ile geri kalmış fakat hala havasa hitap eden medreseler arasında kurulan geleneksel çağrışımın, Şinasi ve Ali Suavi gibi halka hitap eden edebiyatçılarda Latin alfabesine geçme düşüncesini yarattığı görülmektedir. Bu önerinin çok bilinen bir başka nedeni ise oldukça barizdir: Türkçeyi ikinci bir yabancılaşmanın eşiğine taşıyan Fransızca etkisi. Arap harflerine geçişi yöneten İslamlaşma etkisinden yaklaşık 1,000 yıl sonra, Latin alfabesine geçişi yöneten Batılılaşma etkisi, Türkçenin fonetiğini ve gramerini ikinci kez dönüşüm sürecine sokmuştur. Meşrutiyet'in ardından **Abdullah Cevdet** gibi çağdaşlık yanlısı aydınlar, Latin harflerinden yana tavırlarını keskinleştirmişlerdir. Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet eliyle gerçekleştirile Latin alfabesi harf inkılabı, Tanzimat sonrası Batılılaşma ideolojisi ile büyüyen Atatürk'ün

çağdaşlaşma ve medenileşme motivasyonunun bir sonucuydu.

Şemsettin Sami'nin "**Kamus-i Türkî**" adlı kitabının başlığı, Türkçeleşmek için bile Farsçaya başvurulması gerektiğini göstermesi açısından ikoniktir. Bu dönem, Farsça **kamus** kelimesinden henüz **Türkçe Sözlük** ifadesine geçilemediği bir dönemdir. Ömer Seyfettin ve arkadaşlarının başlattığı **Yeni Lisan Hareketi**'nde de sadece "yeni" sözcüğü Türkçedir, "lisan" sözcüğü ise Arapçadır. Bu ironik durum, Türkçeleşme fermanını hatırlatmaktadır. Kendilerini **Türkçeci** diyen ve Öz Türkçeye gönül veren bu edebiyatçıların girişimlerini, Sami'den aktardığımız şu cümlelerde tekrar okuyalım:

"Mümkün mertebe lüzumsuz Arabî ve Farsî ve ecnebî kelimat-ü tabirâtı lisanımızdan çıkarıp, sırf Türkçe kelimeleri çoğaltmaya çalışmalıyız. Türkçemiz zannolunduğu kadar dar bir lisan değildir. Lâkin biz tehalükle ve birbirimize karşı müsabakat edercesine Arabî ve Farsî elfaz-ı garîbe ve hattâ Fransızca kelimat-ü tabirat ararken zavallı lisanımızın sade ve güzel kelimelerini unutup kaybetmişizdir. Onları bulup meydana çıkarmak, ihya edüp mevki-i istimale koymak mümkün değil midir? Ondan kolay bir şey yoktur. Lâkin yolu ile teşebbüs iktiza eder" (Sami'den Akt. Koç, 2009, s. 109).

"Halkın ana dili Türkçeye geçelim!" sloganı ile özetlenen bu hareketi tanımlayan yukarıdaki 74 sözcükten 43 tanesi ya Arapça ya da Farsça kökenlidir. Öz **Türkçe** hareketini tanımlamak için Arapça ve Farsçaya başvurmak zorunlu görünmektedir. "**Türk dili**" ifadesi yerine, Arapça bir terkip ile "**Lisan-ı Türkî**" ifadesinin kullanıldığı bu yazı dili dönemini Cündioğlu (2002) "Arapça, Farsça ve Türkçe'nin mükemmel bir terkibi" diyerek övmektedir. Cumhuriyet dönemi modernleşme motivasyonlarından biri olarak kullanılan "Arapça ile yaygın cehalet arasındaki meşhur ilişkilendirmeyi" yapan Münif Paşa, **Türkçeleşme** hipotezini, çağdaşlaşma boyutuna taşımıştır (Bkz. Koç, 2009, s. 108).

Osmanlı'da Tanzimat sonrasında kurulan bilim, çeviri ve teknoloji dernekleri hem amaç hem de işlev açısından Batıdaki bilimsel, felsefi ve teknolojik gelişmelerden, kesinlikle biraz geç kalsalar da Türk aydınlarını **haberdar** etmeyi amaçlıyorlardı (Bkz. Koç, 2009, s. 110). Çevirinin aynı gerekçelerle o günkü cazibesini ve işlevini bugün de sürdürüyor oluşu, Batı dilleri ile Türkçe arasındaki gelişmişlik farkının henüz kapatılmadığını göstermektedir. Tek farkla: Batıdaki gelişmeler artık daha yakından takip edildiğinden aradaki zaman aralığı gittikçe daralmaktadır. Örneğin 1637 yılında yayımlanan Descartes'ın **Yöntem Üzerine Konuşmalar** adlı eseri Türkçeye 1895 yılında çevrilebilmişti. Bugün ise hızlı teknolojik dolaşımın da etkisiyle popüler bilim ve felsefe kitaplarının Türkçeye aktarılması çok daha kısa, örneğin 5-15 yıl sürmektedir.

Türkçeleşme ve çeviri hareketleri çok geçmeden karşıt oluşumlara yol açmıştır. **Türkçeleşme girişimi** karşısında **Arapçalaşma teşebbüsünü** yeniden başlatan **Rıza Tevfik**'in "Felsefe ve bilim terimleri Arapçadan alalım!" önerisi oldukça muhafazakardı! Tevfik'e göre Türkçe, edebiyat ve felsefede lazım değildir çünkü mümkün de değildir ama belki şiir dilinde kullanılabilir. Tevfik, Türkçenin **ikincil dil** olduğuna dair iddialarını, "ön ek almamak" gibi yapısal gerekçelere dayandırmakta, Batı dillerinin **birincil dil** mertebesine erişmiş olmalarını ise aldıkları ön ek (prefix) ile yeni sözcükler üretebilme yeteneklerine bağlamaktaydı.

Arapçalaşma teşebbüsüne karşı, Cumhuriyet döneminde **ayıklama yoluyla dili sadeleştirme** girişimleri yeniden başlatılmıştır. **Cündioğlu**'na (2001) göre arındırma girişimleri, Türkçe sözlüğü ve dizgeyi tanınamaz hâle getirmiş, dil dağarcığını tıka basa yabancı sözcüklerle doldurmuştur. Benzer şekilde Taşdelen (2013) de Türkçenin kendi öz imkânlarından sözcük türetmenin yabancı sözcükleri azaltma konusundaki etkisini kabul etse de tercihini Osmanlıcadan yana kullanmaktadır. **Mehmet Fatih Doğrucan**'nın (2020, s. 24) ise "Dillerin sosyal mühendislik planlamasıyla metazori oluşturulması öncelikle müdahale anlamına gelmektedir" diyerek hem sadeleşme girişimiyle hem Türkçeyi, Arapça

ve Farsça sözcüklerden arındırma politikasını hem de Arapça ve Farsça sözcüklere daha fazla yer açabilmek için Türkçenin bilim ve sanat dili olmadığı iddia eden dini grupları eleştirmektedir. **Medeniyet Dili Olarak Türkçe** adlı eserinde **Doğrucan** (2020, s.141), bilim ve sanat dili olma konusunda Türkçenin yetersiz olduğu söylentisinin(!), yüzyıllar boyunca dini gruplar (cemaat ve tarikatlar) tarafından politik ve hegamonik motivasyonlarla yayıldığını ileri sürerek dini grupların dil tercihleri hakkında şöyle yazar:

“Türkçe konuşurken ‘Allah’ kelimesinin karşılığı olarak Farsça ‘Hüda’ denilmesi bir rahatsızlık yaratmıyorken ‘Tanrı’ denildiği anda itirazlar hemen öne çıkmaktadır” (**Doğrucan**, 2020, s. 150).

Açıkçası bu iddia, bir söylentiden daha fazlasını içerebilir. **Doğrucan’a** (2020, s. 22) göre Türkçe bir bilim ve felsefe dilidir fakat terminolojisi oluşum evresindedir. Oluşum evresindeki bir terminolojiden bahsettiği için Doğrucan’ın, aktüel Türkçeyi değil, potansiyel Türkçeyi kastettiği anlaşılmaktadır. Öyleyse onun Türk diline duyduğu felsefi güven, mevcut Türkçe felsefi eserlerden değil, Türk dilinin zenginleştiren bir öz yetenekten, kendi ifadesiyle Türkçeleştirme başarısından ileri gelmektedir (Doğrucan (2020, s.22). **Türkçeleştirme** ise basitçe yabancı kültürlerle karşılaşmalar meselesidir.

4.4. Felsefede Öz Türkçe Girişimleri ve Tepkiler

Yunus Emre’nin 700 yıl önce yazdığı ve hümanizm, natüralizm, animizm, idealizm gibi felsefi akımlar bağlamında sürekli yeniden okunan şiirleri (Bkz. TCF, 2021), bugünkü halk tarafından açıkça anlaşılır fakat günümüzde yazılan Öz Türkçe metinler halk tarafından anlaşılabilirlik sorunuyla karşı karşıyadır. Cündioğlu’nun dilde sadeleşmeyi küçümsemesi hatta anlamsız ve kötü niyetli bulması gibi, Öz Türkçe girişimi de anlaşılabilirlik yüzünden eleştirilmekte hatta küçümsemektedir. Örneğin Gazeteci **Murat Bardakçı** “Bu Yazıyı Ağır Ağır Okuyun, Yoksa Nefesiniz Tıkanabilir” (2014) ve “Ağaçkakan, Felsefe Türkçesini İşitecek Olsa Hasedinden Çatır Çatır Çatlar” (2018) başlıklı iki köşe yazısında Aziz Yardımlı’nın Hegel’in eserlerinden yaptığı Öz Türkçe çevirilerini ele amış; uzun birkaç paragrafı alıntılanmış, alıntılarının önüne birer cümlelik takdim, sonuna birer cümlelik değerlendirme yazmış; “Felsefe Türkçesi” dediği Öz Türkçe felsefe metinlerini, takdimde “şaheser”, değerlendirmede “takırtı”, “hırıltı”, “garabet” ve “geveleme” diyerek dalga geçmiş, küçümsemiş, metnin dilini tiye almıştır. Bu ifadelerin **Türkçe olmadığını** ima etmiş hatta iddia etmiştir. Örneğin “Bu Türkçe ise ben de Brad Pitt’im” diye yazmıştır (Bardakçı, 2014). Gereğesi de kriteri de oldukça açıktır: Ne ben ne okur ne de talebe bir şey anlamıyor! Bardakçı, bu yazılarında, lisans düzeyinde felsefeye karşı ilgisizliğin nedeni olarak felsefi metinleri ve dolaylı olarak da felsefecileri göstermiş, felsefe ile dinsizlik arasındaki örtük korelasyona zayıf bir gönderme yaparak “Talebeyi Allah korumuş” diye yazmıştır.

Buradaki tartışma, Bardakçı’nın uzmanına hitap eden Türkçe yazılmış tıp metinlerinden, uzay, kimya veya genetik metinlerinden de hiçbir şey anlamaması değildir. Tartışma, ciddi bir okuma ve yoğun bir dikkat yükünün altına girmeden bir okuyuşta anlaşılamayacak bu tarz ileri felsefi metinlerin, Öz Türkçe konusunda eleştiri nesnesi yapılmasıdır. Felsefeciler, Almancasından okuyabilseydi bile Bardakçı’dan, örneğin Hegel’in **Tinin Görüngübilimi** adlı eserini anlamasını beklemeyeceklerdir. Köşe yazılarında entelektüel derinlik aranmaz elbette fakat emek harcamadan anlayarak okumak istiyorlarsa köşe yazarları ve gazete okurları için, halk diline yaklaşmak için vulgarizasyona başvuran **popüler felsefe** ve **popüler bilim kitapları** daha uygun seçimler olabilir. Bu yüzden Bardakçı anlamadığı için değil, anlayamayacağı bir metin seçtiği için eleştirilebilir; kendisinin anlamadığı bir metni, hiç kimsenin anlayamayacağını iddia ettiği için eleştirilebilir. Şurası bir gerçek ki iyi metinlerdeki anlaşılabilirlik, çoğu zaman yazar beceriksizliği veya kötü dil uygulamalarından değil, konunun kendisinden kaynaklanır.¹ Bu Öz Türkçe tartışmasında felsefeciler,

¹ Nobel fizik ödüllü Richard Feynman’ın “Kuantum mekaniğini kimse anlamıyor, itiraf edeyim ben de anlamıyorum!” (Işıklı, 2012, s. 24) sözünü kinayeli bir alçakgönüllülük olarak görmemek gerekir. İleri düzey metinlere dair bir başka örnek ise şudur: Bir zamanlar Einstein’ın görelilik kuramını anlayan sadece yedi kişinin olduğu söyleniyordu (Bkz.

Bardakçı'nın iyi kurgulanmamış iddialarına cevap vermemeyi tercih etmişlerdir. Böylece medyada geniş çaplı derinlikli bir "Felsefe ne işe yarar? Türkçe felsefe dili nasıl bir şeydir?" tartışması yapılabilirken yapılmamış; ortalama ergen seviyesinde okur yazarlık yaşlarına hitap eden medya da bu tartışmayı gözden kaçırmıştır. Öte yandan medyatik bir tartışmaya dönüşmeden kapanan **Türkçe felsefe dili** tartışması, **halk seviyesine inme** gerekçesine sığınan **medya dilinde** sürdürülmesinin güç olduğu açıktır. Bununla birlikte eleştirilere rağmen felsefi çeviri ve telif konusunda Yardımlı'nın kararlı Öz Türkçe katkısı, verimli bir dil-felsefe ilişkisi tartışmasına ziyadesiyle açıktır. **Yardımlı**'nın Batılı bilim ve felsefe kavramlarını Türkçeleştirmesi, İngilizce ve Fransızca sözcük ve terimlerle tıka basa dolu Türkçe felsefe sözlüklerinin güncellenmesini zorunlu kılmaktadır. Öz Türkçe karşılıkların, Türkçenin kendi potansiyelinin edimselleşme hızını ve sözcük kapasitesini maksimize ettiği bir gerçektir.

Bardakçı'nın gündeme taşıdığı anlaşılmazlık sorunu farklı katmanlar içermektedir: Türk kamuoyunda halkın anlayacağı dilden, halkın anlayabileceği şekilde konu(a)mayan bir aydın, filozof, düşünür hiçbir şey bilmiyordur ya da kendine yabancılaşmıştır, diye düşünülmektedir. Buna karşın Cündioğlu'ndan ödünç alarak söylendiğinde halkın **hakem**, halk dilinin **norm** kabul edildiği bu gelenekte felsefi düşünce üretmenin ve tartışmanın belli oranda zorluk içerdiği kabul edilmelidir. Günümüzdeki anlam sorununun ana nedenlerinden birini tespit eden Doğrucan'ın şu tespiti yerindedir:

"Türkçe düşünen ve konuşan aydınlar, aynı halk gibi, dili kullanımsal olarak konuşuyorlar, anlam üstünde çok durmuyorlar. Böylelikle anlamın olgulardan kaynaklanan evrenselliği yerine, kullanımın algıdan kaynaklanan göreceliliği ile karşı karşıya kalınıyor. Kullanımın işgal ettiği anlam sahasını da göreceliliğe mahkum ediliyor" (Doğrucan, 2020, s.138).

Anlaşılmazlık tartışması, avam dili – havas dili, gündelik dil – yazı dili ayrımını sağlayan çizgi üzerinde durmaktadır. "Olayları" 5N1K açısından ele alan gazeteciler, halk seviyesinde konuşmayı-yazmayı önermektedir. Ne var ki olaylar arasındaki görünmez örüntüleri ve arkasındaki fikirleri, derin ve karmaşık konuları incelikli ve uzun süreli bir dikkatle ele alan bilim insanları ve felsefecilerin hedef kitlesi ise az sayıdaki alan uzmanıdır. Alan uzmanlarının hem halk dilinde konuşması gerekmez hem de ele aldıkları konuların doğası, gündelik dilde tasvir edilemeyecek denli karmaşıktır. Yaptıkları bilimsel ve felsefi çalışmalar halk anlatmak bilim insanların işi değildir. **Popüler bilim ve felsefe yazarlığı** ile bilim haberciliği ya da bilim ve teknoloji yayıncılığı, **halk ile uzman arasındaki bu arabuluculuk ihtiyaç** yüzünden ortaya çıkmıştır. Bilim insanlarını "Hadi yaptığın şeyi halka anlat, keşfini halkla paylaş!" diye zorlamak anlamsız. Toplumsal sorunları çözerek ve insanlığın anlam arayışına alternatifler sunarak işleyen sosyolojik gelişme, gerçekte entelektüel bir gelişmedir. Karmaşık derin fikirler, politikacıların, pedagogların, medyacıların elinde halka doğru yayılmaktadır. Halk tarafından anlaşılmadıkları için felsefecileri, mutasavvıfları eleştirmek ve yargılamak etik tutumla örtüşmemektedir.

5. Felsefe Dili Olarak Türkçenin İmkanları

Günümüzde Türkçe felsefe dili sorunu, entelektüel tartışmaların açıklığına çekilmiş durumdadır. Türkçe okur-yazarlar için **felsefe dili** iyi ama çözülmemiş bir problemdir. Yaygın bir iddiaya göre Türkçe, felsefeye yeteneksizdir. "Felsefe dili yok, felsefi söylem vardır" diyen **Hilmi Yavuz**'a (2001) göre felsefe dili, dillerin anlamca genişlemesi ile değil, felsefi söylem kurmaları ile mümkündür. Sorun dilde değil, söylem geliştirme aşamasındadır. Türkçenin felsefe dili olmadığını (veya olamayacağını) iddia edenler aynı şeye indirgenebilecek iki argüman ileri sürerler:

- i. Türkçe, felsefi düşünceleri anlatabilecek kadar soyut (kavramsal) bir dil değildir, bir çoban dilidir.

ii. Osmanlıcadaki nüanslar, dilde sadeleşme hareketi yüzünden Türkçede kaybedilmiştir.

Türkçenin bilim ve felsefe dili olamayacağı iddiası, **Doğrucan**'a (2020, s.137) göre, dilin kendisindeki bir yeteneksizlikten ziyade, dili kullananların ya **özgüven** eksikliğindedir ya da **oryantalist** propagandaya maruz kalmış olmalarındandır. Fakat öte yandan Doğrucan, Türkçenin göçebe yaşam tarzından doğmuş bir **eylem dili** olduğunu ısrarla vurgularken birinci (i) argümandaki somutluğu yeniden tanımlamış da olur. **Taşdelen** (2013) ise Türkçe felsefe sorunu, bir yandan Türkçede felsefe yapma geleneğinin (kültürünün) canlı olmamasına öte yandan **kişisel çaba eksikliğine** ve **yaratıcılık yoksunluğuna** bağlar:

“Türklerin felsefedeki verimsizliği aslında Türkçenin ifade imkânlarının yetersizliğinden değil, özgün girişimlerin azlığından kaynaklanır... Türkçe, iyi ve yaratıcı bir tarzda kullanıldığında güçlü eserler verebilecek bir dildir... Türkçenin Yunus'un şahsında ulaştığı görkeminin şiirden düzyazıya doğru ilerleyerek gelişmesi beklenirdi. Bu gelişmenin sağlanamaması Türkçe açısından kayıp olmuştur” (Taşdelen, 2013).

Kültürel koşullar ile bireysel teşebbüslerin birlikte mevcudiyetini gözden kaçırarak açıklama; birey-toplum, felsefe-kültür diyalektiğini aşan bir olağanüstü durum, bir deha, kurtarıcı, Mesih, büyük adam beklentisi ile örülmüştür. Sistemin yapısında kelebek etkisi yapacak ya da onu kökten değiştirecek peygambervari filozoflar beklemek, tembel ve kısır denilen felsefecileri tahrik etmek Türk dilinde felsefi metinlerin yazılmasını hızlandırıp hızlandırmayacağından emin olunamaz. Felsefecilerin yaratıcılıklarını harekete geçirecek olan mekanizma kültürel sistemdir. Yunus Emre'yi kişisel becerisi ve azmi kadar, dönemin politik, coğrafi, dini koşulları yaratmıştır. Başka bir ifadeyle Yunus, halkın bilmediği yeni kelimeler icat ederek yazmamıştır. Divan'daki her anlamı, onu kuşatan entelektüel sistemde hazır bulmuştur. Şiirleriyle Türk-İslam geleneğini hem yeniden üretmiş hem yaşatmış, hem kurmuş hem de tanımlamıştır. Taşdelen, sosyo-kültürel koşulların belirleyici etkisini azaltıp kişisel kararlılık ve yaratıcılığa aşırı vurgu yaparken ve Türkçe yazan felsefecilerden memnuniyetsizliğini açıkça belirtirken yaşadığı ikilemi, aynı metnin devamında görmek mümkündür: “Felsefi üretimdeki yetersizliği eğitimdeki yetersizliğe ve gelenek yoksunluğuna bağlamak daha gerçekçi bir yaklaşım olur. Buna bir de eğitimsizliğin çoğalttığı taassup ve dar görüşlülük eklendiğinde, felsefenin üzerinde yeşerip boy vereceği toprak olan bilgi, kültür, sanat ve özgürlük ortamı büsbütün verimliliğini yitirmiş olur” (Taşdelen, 2013). Türkçe felsefe metinleri tipik olarak çeşitli handikaplar içerir. Gerçekçi ve daha gerçekçi yaklaşımların karşılaştırılamazlığı ile karşı karşıya kaldığımızda bireysel çabaların mı yoksa kültürel koşulların mı birincil neden (prima causa) olduğunu, yazarın hangisini önemseydiğini anlamak güçleşmektedir.

Klasik felsefenin bir gelenek içi etkinlik olduğu konusunda ciddi görüş ayrılıkları bulunmaz. Türk-İslam düşüncesinde Gazali'den sonra bulmanın zorlaştığı felsefi düşünceyi, **Kenan Gürsoy** (2006) tasavvuftan hareketle yeniden üretmek istemektedir. **Tefekkür** ile **felsefi düşünme** arasındaki farkı göz ardı edip tasavvufu bir felsefi düşünme geleneği hatta evrensel bir ahlak felsefesi, mutasavvıfları birer aydın, filozof hatta bilge, bazen de “çağın bütün bilimlerine vakıf” birer bilgin olarak yeniden tanımlamaktadır. Gürsoy'un **tasavvufu felsefleştirme girişimi**, İslam aydınlanmasından sonra Türk-İslam kültüründe Tanzimat'la yeniden başlatılan felsefi düşünme geleneğindeki derin boşluğun sonradan örülerek kapatılmasına yönelik bir teşebbüs olarak okumak gerekir. Gürsoy'un övgüyle zikrettiği mutasavvıfların ve Taşdelen'in coşkuyla methettiği şairlerin Türkçede hangi felsefi düşünceleri ürettikleri tartışmaya hep açık bir konu olmuştur.

6. Çevirinin Aktüel Katkısı: Türkçenin Zenginliği mi Yoksa Potansiyeli mi?

Türkçeyi felsefe dili haline getirme arayışındaki en önemli katkının felsefi çeviri etkinliğinde **üretilen ve transfer edilen sözcükler** olduğu konusunda genel bir uzlaşma

vardır. Birçok uzmanın tespit ettiği gibi (Bkz. Koç, 2009; Taşdelen 2013) Türkçe, felsefi bilgileri **öğretmeyi** amaçlayan kitaplar ve Batı felsefesini Türkçeye **aktarmayı** amaçlayan çeviriler ile belirli bir **felsefi ifade gücü** kazanmıştır. Bununla birlikte çeviri dilinden gelen bu güç, felsefe üretirken aynı yetkinlikte kullanılabilen bir güç değildir.² **Yabancı felsefelerin Türkçede yeniden üretilmesini** Türk dilinin yetkinliği olarak görmek sık rastlanan bir değerlendirmedir. Örneğin Taşdelen'e (2013) göre **çeviri ve telif** eserler, önemli bir **felsefi birikim** oluşturmuştur. Batı felsefesinden yapılan çeviriler ve yabancı dildeki felsefi bilgileri aktaran telif eserler, Türkçeye **felsefi ifade gücü** kazandırmıştır.

Çeviride Türkçeleştirme, Türkçenin dil varlığı ya da sözcük zenginliği değil, yapısal imkanı, esnekliği, gelişime açıklığıyla ilgilidir. Öyle ki bir sözcüğün Türkçesinin verilebilir oluşu, onun Türk dilinde yer aldığı anlamına gelmez. Örneğin **konumlandırıcı (locative)** sözcüğünü, konum sözcüğünden türetilmiş olsa da konumlandırma bir eylem olarak locative sözcüğüyle karşılaşmadan evvel Türkçe Sözlük'te görünmez. Benzer şekilde **yönelimli [directional]** terimi de çeviriden elde edilmiştir. Her ne kadar "yön" ve "yönelim" sözcükleri Türkçede mevcut olsa da "yönelimli" sözcüğü, "directional" sözcüğünü çevirmeden önce Türkçede sadece potansiyel olarak mevcuttur. Çeviri, "yönelim" sözcüğünden "**yönelimli**" sözcüğünü türetmiştir. Bu şekildeki parçalayarak çevirme tekniği diğer dillerde de uygulanan bir tekniktir. Porzig'in Almandan verdiği aşağıdaki örneğe bakalım:

"Fransızca 'exposition' kelimesi Almandada 'ausstellung' ile karşılanmaktadır. Çünkü latince 'ex (aus)' ifadesi '-den -dan' ve 'posito (stellung)' ise 'yer' anlamına gelmektedir. Konunun uzmanı olmayan biri, 'austellung' kelimesinin bir aktarma olduğunu anlamayabilir fakat Fransızca 'exposition' kelimesi tercüme edilmeden önce Almandada austellung diye bir sözcük yoktu" (Porzig, 1990, s. 67).

Dilin sözlük kapasitesini ve çağrışım gücünü artıran çeviri, dilin potansiyelini de harekete geçirmektedir. Bununla medeniyet dili olabilmesinin koşulu, ana dildeki telif eserlerde aranır. Çeviri yoluyla zenginleşen sözlük, dilde kavrayış ve sezgiyi de artırdığında dilin geliştiğinden bahsetmek mümkün olur. Türkçe; İslamın kabulüyle birlikte Arapça ve Farsçaya neredeyse teslim olmuştur. İkinci teslimiyeti ise çevrilen Batı düşüncesiyle birlikte Batı dilleri karşısında yaşamaktadır. Felsefenin Türkçede yaşadığı yabancılığı, felsefi terminoloji karşısında Türkçenin kendini geri çekmesi bağlamında yeniden düşünmek gerekir.

7. Felsefe Dili Olarak Türkçenin Biçimsel ve Yapısal Dezavantajları

Türkçe, bilim ve felsefe dili olma konusunda gramerle ilgili aşılması muhtemel bazı güçlükler barındırmaktadır. Bunlardan **birincisi** "-dır" kopulasının kurucu niteliğidir. Yüklemdeki "-dır" kopulasının cümle içindeki işlevi ve yetkisi aşırı güçlüdür. Kopula sona geldiği için cümlenin tümünü kopmaz biçimde sabitlemesi bazı açılardan sorundur. Bir ifadenin yargı bildiren bir önerme cümlesi olabilmesi, "-dır" kopulasının eklenmesine bağlıdır. Örneğin "Köpek kapının eşiğinde" cümlesinde, köpek, kapı ve eşik sözcükleri, köpeğin belli bir kapının eşiğinde "olduğunu" ancak bu sözcükler "-dır" kopulası ile birbirine bağlandığında, hem cümle sonlandırılmış olur hem de birbirinden ilişkisiz varlıklar ve durumlar, belli biçimde bir araya getirilerek sabitlenmiş olur. "Köpek kapının eşiğinde" ifadesi, yapısal olarak açık durumdadır, ek yapılabilir haldedir. Örneğin "Köpek kapının eşiğinde-**n geçti**" denilebilir. Cümleyi sonlandırmak ve anlamı sabitlemek için yüklem ses uyumuna dönüştürülmüş "-dır /-dir" kopulası eklenir: "Köpek kapının eşinde-dir." Özne ile yüklem arasındaki ilişkiyi sabitleyen ve ifadeye yargı bildiren bir önerme formatı kazandıran "-dır" kopulası, dilin esnekliğini yitirmesine yol açmaktadır. "-dır" kopulası ile ucundaki yüklemden sıkıca bağlanan her cümle, felsefe üretmek için gereken ilgeç, sıfat ve zarfları **önemsizleştirir**. Upuzun cümleler, "x, y'dir" biçimindeki bir anlamsal yapıya

² Osmanlıda çeviri, Batı kültürünün yükselişinin geç fark edildiği Lale devrinde başladı. Rum asıllı Yanyalı Esat, Aristoteles'in eserlerini Yunanca asıllarından çevirmişti fakat Türkçeye değil, "devrin ilim dili Arapçaya" çevirmişti (Bkz. Koç, 2009, s. 106).

gizlice indirgenir fakat “x”, uzay-zamanda çok gerilerde kaldığından fail silikleşir. Orantısız ve haksız güç kazanmış bir **baskıcı “-dır” kopulası sorunu** ile karşı karşıyayız. “X, y’dir” ifadesinde olduğu gibi, “-dır” kopulası sadece özne ile yüklemi değil, diktatöryel biçimde özne ile yüklem arasına yerleştirilmiş tümleçlerden ve zarflardan ötürü cümlelerin tüm diğer unsurlarını da kalıcı biçimde **sabitler**. Bu **semantik sabitleme**, şiirde gezinen söylemle ilgili dinamizmi engeller. Felsefi metinlerdeki her bir cümle, “-dır” ile önerme formatına dönüştürüldüğünden okurda bir meydan okuma hissi doğurmaktadır. Okuma etkinliği eşlik eden, bilincin arka planında sinsice ve amansızca işleyen bir **doğrulama – yanlışlama oyunu** yaratmaktadır. Felsefi görelilik ve fikri çoğulculuk duygusunu geriye doğru iterek okura, yazarın düşüncelerini dikte etmeye çalıştığı bir zorbalık duygusu yaşatır.

Türkçenin gramer dezavantajlarından **ikincisi**, yüklem in en sonda konumlandırılmasıdır. Bu durum, **İzzet Koçak**’ın (2021) tanımladığı özel türden bir **iletişim etiği** doğurur: “Türkçe konuşan birini sonuna kadar dinlemek gerekir çünkü ne söyleyecekse en sonunda söyleyecektir”. **Hilmi Ziya Ülken**, Türkçenin bu karakteristiğine **sentetik dil** bağlamında şöyle değinmiştir:

“Sentetik dilde ağırlık merkezi olan fiil, cümlelerin en sonunda, fail de çok kere birçok sıfat veya tasviri yarım cümleden sonra geldiği için bu tarzda yazarın maksudını anlamak ancak **sözü sonuna kadar beklemekle** mümkündür. Böylelikle belki bir yapı inceliği elde ediliyorsa da kavramlar açıklık ve seçikliklerinden çok şey kaybediyorlar” (Akt. Yavuz, 2021).

Ülken’e göre Türk düşünürleri, Türkçenin sentetik yapısı ile Batı dillerinin analitik yapısı arasındaki **temel farkın acısını** duymuşlar ve zararını görmüşlerdir. Bir düşünür için **kavramsal açık seçikliğin kaybı**, entelektüel acılardan biridir. Özne ile yüklem arasında giren uzay-zamansal fark, fail ile fiilin de arasını açmakta ve fiili en sona alarak yüklemi anlamın merkezine yerleştirmektedir. Türkçe popüler çocuk kitaplarından birinde yer alan şu alıntıyı inceleyelim:

“Büyük Bilge, başını Fantastiğin Sesi Gazetesi’nden kaldırıp bağırdı” (Gülbent, 2017).

Buradaki “başını Fantastiğin Sesi Gazetesi’nden kaldırıp bağırdı” ifadesinde, “başını kaldırdı” ifadesini “başını bir şeyden kaldırmak” biçiminde araya tümleç sokuşturularak verilmiş, “kaldırıp” fiilimsi ile verildiğinden “başını kaldırmak” fiili güç kaybetmiştir. “Başını kaldırmak” şeklindeki bileşik fiil, Türkçenin **yerleşik yazma alışkanlıkları** yüzünden araya tümleç girilerek verilebilmiştir. Bu **parçalanmış yazma alışkanlığı** yazı dilinde yerleşik hale gelmiş olmakla birlikte etkisi artırılmış bir yazma alışkanlığı aslında yeniden oluşturulabilir. Örneğin, “bir şeyden başını kaldırmak” şeklinde şöyle yazılabilir: “Fantastiğin Sesi Gazetesi’nden başını kaldırdı.” Böylece hem gazete ismi hem de başını kaldırmak fiili yalın statülerini korur ve cümlede bazı öğeler gereksiz güç kaybı veya artışı yaşamaz. Türkçede, gündelik dilin dışına taşan, edebi ve felsefi metinleri kuran cümlelerde özne ile yüklem arasında birçok ifade girer. “Büyük Bilgenin bağırması” durumuna yapılan vurgu, araya giren “Fantastiğin Sesi Gazetesi’nden” tümleci yüzünden hem uzaysal bir uzaklık hem de zamansal bir gecikme ile söylenebildiğinden zayıflar, güç kaybeder, silikleşir, adeta görünmez olur. Bu arada “Büyük Bilge” öznesi epey geride kalmıştır. Türkçe yazdığımızda Büyük Bilge’nin ne yaptığını öğrenmeden önce nasıl, nerede, ne zaman hatta kiminle yaptığını öğreniriz. Failin hangi fiil yüzünden fail olduğunu hemen öğrenmenin tek yolu, özne ile yüklem arasına hiçbir şey girmemesidir. Örneğin “Büyük Bilge bağırdı” diyebilmeliyiz. Göçebe yaşam tarzında, “ilgiyi bir şeyden keserek bağırmak” durumunda, konuşanın şimdi ve burada mevcudiyeti yüzünden bağıрма eylemine yapılan vurgu belki azalmaz ancak konuşma dilindeki sentaks, yazı dilinden her zaman farklıdır. Öte yandan böyle devrik yazıldığında dizge açıkça şiirde yaygın bir prozodik tını kazanmaktadır. Cümleyi şimdi yeniden yazalım: “Büyük Bilge bağırdı, başını kaldırıp Fantastiğin Sesi Gazetesi’nden”. Kurallı cümlelerdeki anlam kayıpları, devrik cümleli şiirlerdeki esneklikte, kafiye ve tekrarlarla geri kazanılmaktadır. Yunus Emre’nin

aşağıdaki dizelerini³ şimdi yeniden okuyalım:

“Dağlar ile taşlar ile
Çağırayım Mevlam seni,
Seherlerde kuşlar ile,
Çağırayım Mevlam seni” (TCF, 2021).

Kurallı bir cümlede, “Mevlam! Ben seni dağlar, taşlar ve seherlerde kuşlar ile çağırayım” biçimindeki ifadede kaybolan bu vurgular, belleğe zayıfça kazınan sentaks dizilişi, bu esnada bir beklemenin ardın sırası geldiğinde oluşan anlamlar söz konusudur. Buna karşın şiirde, şiirin sunduğu esneklik ve prozodi içinde özne ve yükleme birlikte vurgu yapılabilmis, aynı zamanda bu fonetik cazibe, bağlaçlarla kurulan dolaylı tümleçlere de genişletilmiştir: “Çağırayım Mevlam seni” ifadesi bellekte daha kalıcı olmuş; “Dağlar ile”, “Taşlar ile”, “Seherlerde kuşlar ile” ifadeleri ise hem söyleyiş ritmi hem de belleme kolaylığı kazanmıştır. Eyleme vurguyu, İlk Türkçe eserlerde, örneğin Şahname’nin (Farsça) açık etkisi altında aruz vezniyle yazılan Kutadgu Bilig’in (1069) giriş bölümünde yera alan iki beyitte de görülür:

“Kitab adı urdum Kutadgu bilig (Kitabın adını verdim Kutadgu bilig),
Kutadsu okıgılkla tutsu elig (Kutlu kılsın okuyanı, tutsun elini)
Sözümü sözledim men bitidim bitig (Sözümü söyledim ben, bitirdim yazıyı)
Sunup iki ajunnu tutgu elig (Sunup iki acunu, tutar elini)”
(Yusuf Has Hacıp, 2009, XI. Bölüm).

Türkçenin kullanımında karşılaşılan zorluklarından **üçüncüsü**, vurguyu korumak için özneyi ve zamanı yükleme ekleme biçimde ortaya çıkmaktadır. Türkçede özne-yüklem, fail-fiil, iyelik durumları aynı sözcükte gösterilmektedir: “Ben bağırdım” cümlesi, “Bağır-dı-m” yüklemine fail ile fiili aynı sözcükte vermektedir. Fakat bu ifade tarzında fail, yazı dilindeki uzun bir cümlede, en son sözcüğün sonuna tehir edilmekte; fiil ile fail arasına bu kez de zaman kipleri girmektedir: “Bağır-dı-m” sözcüğünde “di’li geçmiş zaman eki olan “di”, fiil kökü ile zamir eki arasına girer. “Bağır-acak-mış-ı-m” gibi bir sözcükte, okuyucu için fail, okuma boyunca en az dört kere tehir edilmiştir. Okur, faili, ilk önce ikinci tekil şahsa hitap eden emir kipi zanneder (Sen bağır!), ardından gelecek zaman kipinde üçüncü tekil şahıs zanneder (O bağır-acak); üçüncü olarak gelecek zaman rivayet kipindeki üçüncü tekil şahıs zanneder (O bağır-acak-mış), nihayet son hece, son sese gelince gerçek faille karşılaşır (Ben bağır-acak-mış-ı-m). Son heceye kadar faili talik etmek, yapısal bir güçlüktür.

Türkçenin kullanımında karşılaşılan zorluklarından **dördüncüsü, eylem odaklı bir dil olmasıdır**. “Türkçe eylem odaklı bir dildir” diyen **Doğrucan**’ın (2020, s.113) da belirttiği gibi eylem merkezlilik, göçebe yaşam tarzının muhtemel sonuçlarından biridir. Göçebe yaşam tarzı, cümleleri olabildiğince kısaltır; özne ile yüklem arasındaki mesafe, gündelik yaşamın akışına uyacak biçimde yakın ve hareketlidir:

“Tek kelimelik dev açıklamalar, en çok emir-komuta ve örgütlenme

³ “Çağırayım Mevlam Seni” şiirinin Yunus Emre’ye mi yoksa Bursalı Aşık Yunus’a mı ait olduğu konusunda güncel bir iddia şöyledir: DİB tarafından Mustafa Tatçı’ya hazırlatılan **Yunus Emre Divanı-Seçmeler** (2012, s.336) adlı kitapta Tatçı, Yunus Emre’ye ait olmadığını ileri sürer ve sonraki kitabında (Tatçı, 2019) bu iddiasını tekrar gündeme getirir. Fakat DİB’in yayınladığı kitapta yer alan Yunus Emre’ye ait 183 numaralı şiir şöyledir: “Ağar pervaze kuşlar / Tesbih okur ağaçlar / Himmet alan kardaşlar / Dur etme namazına... Namaz kıl iman ile / Yatmagil güman ile / Gidesin eman ile / Dur etme namazına (Yunus Emre, 2012, s.256). Bu söz dizimi benzerliğine göre, birçok kaynaktan kabul edildiği gibi, “Çağırayım Mevlam Seni” şiiri de Yunus Emre’ye ait olmalıdır. Ayrıca Tatçı, “Şol Cennetin İrmakları” ile “Sordum Sarı Çiçeğe” adlı meşhur şiirlerin de Aşık Yunus’a ait olduğunu ileri sürer. Tatçı’nın, Yunus Emre’nin panteist ve animist yorumlarının önüne geçmek için böyle bir tevile gitmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Tatçı’nın aynı eserde Yunus Emre’nin hece vezniyle ve Öz Türkçe yazdığı şiirlerini arzu veznine göre yeniden düzenlemesi, Türk-İslam geleneğini şüpheli biçimde yeniden üretme girişimi olarak okunmaya açıktır.

meselelerinde sürat kazandırmıştır ki Türklerin ordu ve devlet konusundaki yeteneklerinin büyük bir çoğunluğu da dilsel manada çözümleyici, basitleştirici kavramlarını iletişim yoluyla kullanabilmesinden gelir” (Doğrucan 2020, s.85).

Cümle görevlerinin çoğunun yüklemle atfedilebilmesinin nedeni, Doğrucan’a göre, hareketliliği doğuran ve dikte eden göçer-sosyolojidir. Göçer sosyolojiden beslenen dilde tek bir fiil, çeşitli ekler alarak tam bir cümle olabilir. Türk dili, göçer sosyolojiden hareketli doğasından ötürü işlevsel-pratik bir yapı kazanmıştır. Durağan kültürler ekleri **hareketten önce**, hareketli kültürler ise **hareketten sonra** kullanarak eylemi öncelerler. Dildeki hareketliliğin izi, yerleşik Hint-Avrupa dillerindeki **pre-pozisyon** (ön-ek) aksine, göçebe Ural-Altay dillerinin **post-pozisyon** (son-ek) almasında sürülebilir (Doğrucan’a 2020, s. 25). **Göçebe durumda** kısa cümlelerde eylemin merkezi konumu, yaşamsal ve kaçınılmaz olduğundan dilde işlev kaybına yol açmaz. Fakat yerleşik **durumda**; incelikli, soyut, kuramsal meselelerin yazı dilinde ifade edilmesinde, dilin eylem merkezliliği sorun oluşturur. Gündelik dil - bilim dili ayrımında **teori - pratik karşıtlığı** varlığını gösterir. Gündelik yaşam pratiğinin içindeki söylemleri ve ritüellerin dayandığı ön kabulleri görünür hale getiren felsefe, soyutlamalarla çalıştığından eylem merkezli bir dil felsefe yapmak için belli bir zorluk taşır.

Türkçenin “**kuramsal değil, pratik ağırlı bir dil**” olduğunu belirten, **özne-yüklem ayrımının** yazarı ve konuşmacıyı **kısa cümleler** kurmaya zorladığını kabul eden hatta kısa cümleler ile felsefeye yapılamayacağını farkında olan Taşdelen’e göre (2013) yine de Türkçede felsefe yapmak mümkündür. Türkçenin bu yapısal sorunu, Taşdelen’e göre, açıklayıcı yan cümlecikleri, cümlenin devamında bağımsız bir cümle olarak vererek çözülebilir. Ayrıca Türkçe felsefe dili, kendi imkânını, gramer yapısından çok bu pratik ilgiden alır. Nesirde olmasa da nazımda, kısa konuşmalarla meramını anlatmak; askeri bir sefer anında at sırtında, bir göç esnasında kervanda, yaylada bir sürü başında kısa mısralar ve sık yüklem içerere şiirler söylemek kolay ve mümkündür. Ancak felsefede dilin imkanları, meramdan daha fazlasını anlatmak için tüketilir. Çeşitli sebeplerden ötürü, uzun felsefi metinlerin ve nesir türünden edebi eserlerin üretimi, göçebe yaşam tarzında fazlasıyla güçtür.

8. Çeviri Felsefe, Yerel Felsefi Ekosistemlere Karşı

Felsefeden Türkçeye gelen fakat Türkçeden felsefeye gitmeyen çevirinin yerel felsefi ekosistem üzerindeki etkisi tartışmaya açıktır. Tek yönlü çeviriyle Batı felsefesi Türkçede yeniden üretilmekte ve böylece etki alanını genişletilmektedir. Buna karşın Doğu’ya doğru genişleyen Batı felsefesi, **bir yan etki** olarak Doğu’nun yerel düşünme potansiyelini baskı altında tutmakta, bir bakıma yerel düşünme gücünü zayıflatmaktadır. Felsefi düşünmenin yerel kültür içinde ortaya çıktığı, yerel sorunlar, beklentiler ve politikalar tarafından motive edildiği dikkate alındığında, **Batı kültürü için ve Batı kültürü içinde** üretilmiş felsefi fikirlerin, örneğin teoriler ve terimlerin Doğu kültürü için işlevsel olmasını ummak ancak bir tür medeniyet projesi içinde makul görülebilir.

Felsefe, Cumhuriyet’in başlarından beri eğitim müfredatlarında yer aldığı ve üniversitelerde bölüm ve ders düzeyinde kurumsallaştığı halde, halkta felsefenin ne olduğuna dair belli bir kavrayış oluşmaması, transfer edilen felsefenin yerel kültürde yaşadığı işlev kaybıyla ilgilidir. Türkçede olduğu gibi Batı tarzı düşünme, yabancı bir kültürde anlamını ve işlevini kısmen ya da önemli ölçüde yitirebilir. Felsefe ile dinsizlik, felsefe ile anarşi, felsefe ile yabancılaşma, felsefe ile yozlaşma, felsefe ile Batılılaşma arasında halkın kurduğu açık ya da örtük korelasyonları, **çeviri felsefe ile felsefe eğitimi yapmanın** yan etkilerinden biri olarak okumak gerekir. Çevirinin sunduğu zengin katkı ile Türkçe felsefe literatürü son 300 yılın en iyisi durumuna gelmiştir fakat yine aynı nedenlerle Türkçe felsefe yapılamadığını fark etmek, açıkça çelişkili bir durumdur. Türkçe felsefenin ithal felsefelerle zenginleşmesine eşlik eden aynı derecede güçlü bir başka süreç, ithal felsefeler yüzünden bizzat **felsefenin**

yaşadığı değer kaybıdır. Felsefe, çeviri yoluyla yabancı bir kültüre transfer edildiğinde hem yeteneksizleşmekte hem itibar kaybetmekte hem de yerel felsefi ekosistemin otantik tarzda kuruluşunu geciktirmektedir. Bir taraftan Batı felsefesi, yerel ekosisteminden kopartıldığı için başka Doğu toplumlarında kendi gücünü tam sergileyememektedir. Diğer taraftan kendi yerel felsefi ekosistemini oluşmamış kültürlerde felsefenin düşük statüsünün sorumlusu, kötü implantlar gibi görünen çeviriler tarafından belirlenmektedir. **Sahici felsefi ekosistem,** yerel gündelik yaşam sorunları dolayımında oluşur.

9. Dil İçi Etkinlik Olarak Felsefe Hipotezi ve Felsefileştirme

Felsefe dil içi etkinlik olarak tanımlandığında, metnin gücü ve zayıflıklarıyla felsefe de sınırlandırmış olur. Türkçe metinlerde kurulan dil-felsefe ilişkisi, kötü felsefelerde olduğu gibi felsefeyi indirgerken dili yüceltir. **Nusret Hızır,** “Bir dildeki felsefe yapma potansiyeli, felsefe yapma edimine katılır” diye söyler, felsefi üretimde ilkin dili araçsallaştırır fakat bu katılımı çok geçmeden dilin iktidarına ilerletir, **dilin felsefeyi belirlediği** bir seviyeye yükseltir; “Felsefe bir dildir [...] Nerede bir dil varsa felsefe oraya gelir ve o dil üzerinden etkinliğini sürdürür” (Hızır, 1985: 17, 19) diye yazar. Türk akademisi, dil-felsefe ilişkisinde dili birincil, başat, kurucu ve arke unsur olarak görür. Tipik ifadesini şu alıntıda görmek mümkündür:

“Dil felsefeyi sadece taşımaz, felsefe sadece onunla ve onda vardır. Felsefe etkinliğimin sınırları dilimin sınırlarıdır, felsefede ulaştığım nüanslar dilde farkına varılan nüanslardır” (Gürsoy, 2006: 23).

Burada felsefenin “sadece dil ile ve dilde” var olduğu iddia edilmektedir. Felsefeyi iyi tanımlanmış dil bilim çalışmalarına indirgemek yeni bir tutum değildir; bu imkan, felsefe tarihinde çeşitli okullar tarafından da ayrıntılandırılarak tartışılmıştır. **Dil içi etkinlik** olarak felsefe hipotezi, felsefi yetkinliği üretildiği dilin sözlük kapasitesine ve sentaksına bağlamak zorunda kalır. **Hilmi Yavuz’un** bu hipoteze karşı incelikli itirazı şöyledir:

“Oysa felsefe, biliyoruz ki hem gramerden doğan birtakım sahte felsefe sorunlarının (metafiziğin) çözümlenerek ayıklandığı bir üst dil düzlemini hem de bir felsefe söylemini öngörür (Yavuz, 2021).

Dili kullansa da felsefe, dilin kendisinin yol açtığı sorunları da ele aldığı için aslında dili kuşatmakta ve aşmaktadır. Beşeri hayatı kuran ve sürdüren fakat dile getirilmemiş veya metne dökülmemiş düşünceler de felsefenin konusudur. Dil içi etkinlik olarak felsefe hipotezi, hayvan topluluklarının felsefileştirilebilir iktidar biçimleri, aile ilişkileri, toplumsal normlarını, sözel dilden yoksun oldukları için yok saymak zorunda kalır. Felsefe ile dil eşitliği yerine, felsefe-düşünce eşitliğine odaklanmak, felsefeden beklenen işlevin icrasını kolaylaştırır; **felsefesizliği** dilin tahakkümü, acziyeti ve zafiyetlerine atfetmekten alıkoymaz; felsefi fikirler için dilin gelişmesini beklemeye gerek kalmaz. Yaşam tarzı çeşitliliği ve dünya görüşlerinin farklılığı, başlı başına dile getirilmemiş felsefe farklılığı olarak kendini gösterir. “Nerede dil varsa orada felsefe vardır” diyerek felsefeyi dile indirgemek, bir kültürün etik ve estetik tercihleri belli yönde diğerlerinden ayrıldığında, bunun çeşitlilik ve çoğulculuğun altındaki farklı felsefi inançlardan kaynaklandığını anlamak için bir engel oluşturur. Gündelik yaşamda eylemlerimize, estetik beğenilerimize, politik tercihlerimize, metafizik inançlarımıza ve beklentilerimize dile getirilip formüle edilmemiş, başka bir ifadeyle **felsefileştirilmemiş fikirler** eşlik eder. Felsefileştirilmemiş olsa da gündelik yaşam, tüm ritüel ve tekrarları ile neyin iyi neyin kötü, neyin güzel neyin çirkin, neyin kutsal neyin profan olduğuna dair bir dizi **felsefi görüş** tarafından işletir. Kötü metinlerde bile felsefi fikirler bulunur. Başka türlü söyleyeyim: En kötü metinler bile şöyle ya da böyle felsefi fikirlere dayanır; bu fikirlerin bazıları iyi, bazıları kötüdür.

Felsefileştirmede sorun, sözlük ile sınırlı değildir. Türkçe yazarlar, felsefi fikirlerin yerel kültürden nasıl çıkarılacağına (felsefenin arkeolojisi) dair pedagojik eksiklik semptomları sergilemektedir. Dilin sözcük kapasitesi pedagojik sorunlardan biri değildir, kapasite

artışı ile sorun çözülmüş sayılmaz. Felsefileştirme, yaşama ve doğaya gömülü fikirlerin görünür hale getirilmesini sağlayan bir fikir madenciliği ve işlemeciliğidir. Durumların, yapıların ve ilişkilerin tümü felsefileştirilebilir. Kaplumbağa Terbiyecisi'ndeki, Halıcı'daki, Mavi Senfoni'deki ya da Yedi Karanfil'deki açıkça okunmayan düşüncelerin tümü, birer felsefi hipotez olarak okura takdim edilmeyi beklemektedir. Felsefeci, kendisini bir filozofa dönüştürecek hamlede, eline aldığı her tür metindeki düşünceleri, felsefi düşünme formasyonunda felsefileştirmeye çalışır. Felsefileştirme ile filozof olma, eş zamanlı işleyen eşlenik süreçlerdir.

10. Yunus Emre'yi Felsefileştirmek: Ekolojik Sözleşmenin Mitolojik Dayanakları

Doğanın sesi, konuşanlar tarafından duyulabilmek için Yunus Emre'nin şiirlerini beklemiş fakat şiirleri söylendikten sonra doğa, söylendiği dilde unutulmuştur. Bugün tekrar, doğanın dilini anlama rehberine ve doğa ile iyi ilişkileri sürdürme yönergesine ihtiyacımız vardır. Çünkü bugün yeryüzünde yaşayan insan, üzerine doğru gittikçe doğanın kendini geri çektiğini görememektedir. Çünkü "doğanın geri çekilişi" kavramı, bir yargı kategorisi olarak henüz zihinde oluşmamıştır. Orman yangıları, sel felaketleri, depremler, ormansızlaşma, hayvansızlaştırma, çölleşme, susuzluk, **yurtsuzlaştırma** ve nesil tükenişi, uydu ve ışık kirliliği, çevre ve su kirliliği, tarım arazilerinin azalışı ve beraberinde gelen birçok çevre felaketi... Doğa kendini, rekreasyon ve çevre düzenleme paradigmaları içinde canlı yaşamından geri çekmektedir: Çiftlik üretimi, hayvani gıda reyonları, hayvanat bahçeleri, kötü kurulmuş nükleer santraller, aşırı şehirleşme, oto yollar, tüneller ve uydular... Tüm bunlar doğayı geri çekilmeye hatta saklanmaya zorlayan beşeri başarı hikayeleridir. İnsan, elindeki imar ruhsatını ilk kez hesapsızca ve daha kudretlice kullanmaktadır fakat teknolojik kudretin yan etkilerini görememektedir.

Geri çekilişi görme kaybının ilk nedeni uzak geçmiştedir: Geleneksel doğa tasarımıımız ve insana verilmiş kutsal düzenleme iktidarı. Doğa, insanın tasarrufuna verilmiş. Sarf etme, üzerinde işlem yapma hakkına sahip olmak, beşeri arzu ve ihtiyaçlara göre doğayı yeniden düzenleme teşebbüsünün meşruiyetini ifade eder. Doğa üzerindeki her türlü tasarrufumuz, yani hayvanlar, bitkiler ve fiziki coğrafya üzerindeki çeşitli düzenleyici girişimlerimiz, din tarafından meşrulaştırılmıştır (Işıklı, 2019). Yer yüzündeki hatta insanın elinin uzandığı yakın evrendeki her şey, insanın kudret eline bırakılmıştır. Din tarafından insanın hizmetine memur edildiğinde doğa, beşeri talan ve imara da ruhsat verilmiştir. Ruhsatın geçerliliği, doğadan ruhun ayıklanmasından yani animistik arındırmadan sonra mümkün olabilmiştir. Canlı doğa inancı, yol açtığı doğa tapıncı yani putperestlik ve korku yüzünden tek tanrılı dinler tarafından yok edilmiştir. Teistik inançlarda her şey gibi doğa da tanrının yarattığı ve prensip olarak insanın hizmetine sunduğu bir nesnel bir mülktür, gayri menkuldür. Doğanın mülkiyeti, ister özel isterse devletin iyeliğinde olsun insana hediye edilmiştir. Tektanrılı dinler tarafından Yeryüzü halifesi olarak tayin edildiğinden, Halife-i Ruy-i Zemin addedildiğinden beri beşer, içindeki canlılarla birlikte yer yüzünü düzenleme yetkisini şer'an (hukuken ve norm olarak) kullanmaktadır. Teistik kültürlerin çevre felsefesi mitolojik anlamını yitirip teolojik anlamlar kazanmıştır. Ve günümüzde teknolojik cihazlarla donatılmış modern insan; teolojik meşruiyet, doğayı tinsellikten arındırdığı için artık ona tapınmamakta, üstelik artık onu kolayca istila ve istimlak edebilmektedir. Doğanın sesi artık din ve kültür arasındaki dar fakat derin kanaldan gelebilmektedir.

Önce tek tanrılı dinler, ardından modernizm ile birlikte doğadaki bu animistik efsun yok edilmiştir. İnsan, doğa karşısında gerçek bir fail hüviyeti kazanmış, özgürleşmiştir. İnlardan cinlerden, perilerden, ruhlardan, yer altı ve yer üstü canavarlardan, rüzgar, deniz, güneş, bereket veya tarım tininin elinden alınan doğa, imara açılmış bir arsaya dönüştü. Doğa tümüyle cansız dağ ve taşlardan, dere ve denizlerden, yağmur ve şimşeklerden, ay ve yıldızlardan ibaret artık. Descartes'ın modernizminden beri içinden ruhu alınmış bir makine olarak algılanan doğa ile ilişkimizi, tek taraflı önereceğimiz bir sözleşme ile yeniden tesis etmek zorundayız (Işıklı, 2019).

Teizm öncesi Türk düşüncesinde mitolojik ekosistem, canlı varlıklarla doludur. Örneğin Al Karısı (Albız) değişken bir doğaya sahiptir, söylenen her şeyin tersini yapar. Ayakları terstir. Kayalık dağlarda, ıssız yerlerde, ahırlarda yaşayan perivari bir varlıktır. Al Karısı'nın olduğu yere büyük bereket gelir. İnsanlar Al Karısı'nın öldürüldüğünü, derelerin suyunun kırmızıya boyanmasından anlarlar" (Beydilli, 2005, s.35). Büyük kayın ağaçlarının üzerinde yaşayan ve yerin ruhu olan Aan Alahçın ise "doğada ne varsa -insanların ve diğer canlıların - iyi olmalarını isteyen ve onlara yardım eden mistik bir güçtür" (Beydilli, s.13). Işıklı bir yüze, beyaz saçlara sahip yaşlı kadın görünümünde düz, yeşil alanlarda küçük kasırgalar halinde dolaşır. Otların, ağaçların, bitkilerin ruhu olan biri dişi (Kırkıttar), diğeri erkek (Ereke) iki çocuğu vardır. İnsanlar doğaya zarar verdiğinde, örneğin bitkileri, ağaçları telef ettiklerinde derin üzüntü duyar. Başka bir örnek daha verelim, güncel olsun: Bugün Anadolu'da kullanılan "Dağ gibi yiğit" deyimini, pre-teistik kültürdeki Eski Türkçeden gelir. Türk mitolojisinde yaygın bir tema olan dağlar, bir zamanların yenilmez yiğitleridir. "Onlar daha sonra ruhlarıyla birlikte taş dönuşüp dağları oluşturmuşlar. Yiğitlerin ruhları da bu dağlarda yaşamaktadır" (Beydilli, 2005, s.63). Dağ gibi yiğitler, sonradan dağa dönüşerek yurdu yağmacılardan korurlar. Beydilli'nin (2005, s.33) yazdığı gibi, mitolojiden beslenen ekolojik bilinç, sadece coğrafyayı ihata etmekle kalmaz, hayvanları da içine alır. Pre-teistik kültürlerde doğadaki değişimler, insanlar için özel anlamlar taşımaktadır. Çünkü insanlar ile doğa arasında, açıklanabilir ve değişkenleri kontrol altında tutulabilir bir iletişim sistematiği işletilmektedir. Doğa ile insan arasında kurulan ilişki, çift yönlü ve anlam yüklüdür. Türk mitolojisi, insanla etkileşim halindeki doğayı tartışmasız biçimde **özne** olarak kabul eder.

Bugün hem eski mitolojiyi sürdürmek hem de doğa ile ilişkimizi mevcut tahakküm modunda sürdürmek imkansızdır. Yeni bir sözleşmeye ihtiyacı hissedilmektedir. Eski doğa - insan sözleşmesi, doğanın insan tarafından ve insanın doğa tarafından korunmasına dair mitler içermektedir. Yeni insan - doğa sözleşmesini tek taraflı olarak önerip onaylayacak bir ekolojik bilincin inşasında **Yunus Emre**'nin şiirlerinin yeniden okunuşu verimli olabilir. Türkçe doğa duyumu ve çevre bilinci için Yunus'un şu dizlerinde hissedilen doğa tasarımı güncellenebilir.

"Sordum sarı çiçeğe
Sen beni tanır mısın?
Çiçek eydür derviş baba
Sen Yûnus değil misin?"

Yunus Emre'ye göre, yalnızca hayvanlar ve bitkiler değil, tüm maddeler ruhla veya bilinçle doludur. Özdeğin içindeki tini gören bu mistik tutum ancak sevgi ve aşk ile, empati ve sempati ile edinilebilir. Bir kez edinildiğinde cansız ve istimlak edilebilir arsalar, bitkiler ve hayvanlar birdenbire iç yüzlerini göstermeye başlarlar. İstimal ve istimlak edilebilir, tahakküm edilebilir ve boyun eğdirilebilir doğa tasarımı terk edilebilir. Sarı Çiçek'ten ekolojiye doğru ilerleyen bir düşünce akışının izleği takip edilebilir.

Descartes'ın doğadan kovduğu ve ikisi arasına aşılmaz bir uçurum konumlandığı tinsellik, doğa ile iletişimin tecimsel boyuta indirgenmesi sonucunu doğurmuştur. Bugün mekanik doğa tasarımının bir ürünü olan **meta olarak doğa** anlayışı doğa ile ilişkilerimize rehberlik etmektedir. Cansız, bilinçsiz ve tepkisiz doğa tasarımı; coğrafi oluşumlar, madenler, manzaralar, bitkiler, bitki örtüleri ve hayvanlar gibi ekolojik unsurları, kullanım değerine göre, evlerimizde konumlandığımız nesnelere gibi görmektedir. Ev içini düzenler gibi, rekreasyon ve peyzaj, enerji, ulaşım ve maden işletmeleri doğayı yeniden düzenlenin teknik imkanlarıdır. **Doğanın yeniden düzenlenişi** kavramı içi bir çelişki üretir: İnsan elinin değdiği bir şey artık ikinci el nesne olur, doğal şeyler olmaktan çıkar. Tüm bunlar, doğadan tinselliğin geri çekilişi yüzündendir. Batı düşüncesi bir yandan mekanik bakış altında doğa ile tinsellik arasını açarken öte yandan canlılığı doğadan türeten evrim hipotezi altında bu yarığı kapatmaya çalışır. Öte yandan teistik yaratılış inancı, insanın Yeryüzü ile varoluşsal bağlarını

zayıflatılmakla kalmamış, Tanrı karşısında tüm evreni masnuata (cansız sanat eserlerine) dönüştürmüştür. **Yunus Emre**, bu teistik inanç içinde, doğanın canlılığını ve tinselliğini korumanın bir yolunu bulmuştur. Sarı Çiçek ile girilen diyalog, insan-doğa iletişimde doğal unsurlara eski bilinçlilik niteliğini tekrar iade eder. Doğa ve olup bitenler karşısında derin düşünmeyi ve böylece tanrının kudretini kutsamayı ifade eden tefekkürden farklılaşır. Başkalarının daha önce “aşk etiği” diye adlandırdıkları bir tutum içinde Yunus Emre, Doğa-insan ilişkisine dair Eski Türk düşüncesinin teistik inanç içinde hala nefes alabildiğini örneklendirir. Yunus, örneğin sarı çiçekler veya meyve ağaçları ile konuştuğunda, mitolojik düşüncenin kopmuş bağlarını yeniden örmektedir. Bir ağaç, bir hayvan veya bir manzara ile insanın girdiği ilişkiyi tek yönlü olmaktan çıkarmıştır. Yunus’un ekolojik bilincinde doğa, insan karşısında bir muhatap statüsü kazanmaktadır.

11. Sonuç

Türkçenin bilim ve felsefe dili olabilmesinin koşulları her zaman uzun bir tarihsel geçmişte aranmıştır. Türkçe, bugüne kadar Çince, Arapça, Farsça, Fransızca ve İngilizce gibi çeşitli dillerden çok sayıda sözcük transfer etmiş; Kök Türk, Uygur, Arap ve Latin gibi alfabeler kullanmıştır. Türkçe ile başat örnekleri şiirde olmak üzere masal, hikaye, mani, fıkra, gezi, eleştiri, ferman, Türkü, yasa metni gibi çok sayıda edebi metin yazılmış fakat bilim ve felsefede başat eserler beklentisi henüz gerçekleştirilememiştir. Bu hayal kırıklığını hem açıklamak hem de hayali tekrar canlandırmak için şimdiye kadar dört ciddi hipotez geliştirildi: Bunlar; i) toplumun yetersiz gelişmişlik düzeyi, ii) Osmanlıcanın sınırlı hedef kitlesi, iii) kapatılmayan konuşma dili - yazı dili uçurumu, iv) Türkçenin potansiyel eksikliği ve yapısal sorunlarıdır. Beşincisi ise bu metinde tanımlanan sorunlu yazma alışkanlarıdır. Çeşitli boyutlarıyla ele alınan bu hipotezler mevcut yoksunluğu açıklayabilirler fakat umut vadeden birer çözüm sunmaktan uzaktırlar. Derin, karmaşık ve felsefi konuları herkesin anlayabileceği bir sadelikte anlatmayı başaran Yunus Emre ile zirveye çıkan ve bugün çeviri ile yeniden filizlenen Öz Türkçe çalışmaları, ana dilde düşünme, kavrayış ve sezgiyi geliştirmenin en etkili yoludur. Ama bu bilim ve felsefe diline dönüşmeye yetmez. Toplumun topyekun gelişmesine ihtiyaç var. Bilim ve felsefe yapmaya daha elverişli yeni yazma alışkanları oluşturabilirler.

Yukarıda bir dizi sorun peş peşe aktarıldı, bazıları tanımlandı, bazıları tasvir edildi. Halk dilinde yazılmasına rağmen Yunus Emre’nin şiirleri, felsefi ve tasavvufi yorumlara fazlasıyla açık, çok katmanlı yapılar inşa içerir. Gündelik yaşam ile entelektüel tavır arasındaki uçurumun Yunus’un şiirlerinde yer almaması düşünülemez. Dilin grameri ve semantiği, tüm tartışmalara ve karşı kanıtlara rağmen dayanağını gündelik yaşamda, avam arasında, halk içinde buluyorsa saf halk dili, mahir bir sanatçının eline edebi dile, derin kavrayışlı bir düşünürün elinde kıvrak felsefi fikirlere ev sahipliği yapabilir.

Bugünkü entelektüel seviyesine yükselinceye kadar Türk dili çeviri yoluyla Arapça, Farsça, İngilizce ve Fransızcadan çok sayıda sözcüğü bünyesinde kattı. Öz Türkçe girişimi, Eski Türkçe veya Yunus’un diline dönmek anlamına gelmez fakat yabancılarla karşılaşmada dilin kendi potansiyelini kullanarak kendisine dayanılabilir bir karakter kazanmasını sağlar. Türkçe, felsefe dili olabilmek için daha fazla dil bilim çalışmalarına ya da çeviriden ziyade, Türkçe konuşulan yaşam dünyasına daha zinde bir dikkatle bakışa, sempatiyle bakışa ihtiyaç vardır. Felsefe geleneği, felsefecilerin ana dillerine duyarlılıklarına, yerel kültürlerine odaklanmalarına ve protokolleri oluşturulmuş bir felsefi tartışma kültürüne bağlı olarak oluşmaktadır. Felsefecilerin, felsefe eğitiminin ve dil politikalarının Türkçenin felsefe dili olmasına izin verecek şekilde biçimlendirilmesi gerekmektedir. Türk dili, Türk toplumunun entelektüelleri yüzünü Mekke’ye döndüğünde Arapça, İran’a döndüklerinde Farsça, Paris’e döndüklerinde Fransızca, Batıya döndüklerinde İngilizce etkisine girmiştir. Halk ise bir deyimde söylendiği gibi, bildiğinden şaşmamış, atalarından miras kalan Öz Türkçe şiirleri, koşmaları, manileri, Türküleri söylemeye devam etmiştir. Yunus Emre, Türk dilinin halk içindeki bu derin kanallara bağlanmayı başarmıştır. Türkçenin kendi potansiyelini felsefi

açından aktüel hale getirebilmesi için Türkçe konuşan ve yazan entelektüellerin yüzlerini kendi yaşam dünyalarına dönmeleri gerekir. Yerel felsefi ekosistemin inşa edilebilmesi için, bir yandan Türk diline, diğer yandan felsefenin yaşama rehberlik eden bir düşünme tarzı olarak kabul edilmesine ihtiyaç vardır.

12. Kaynakça

- Akarsu, B. (2001). Felsefe Dili Olarak Türkçe. (B. Çotusöken, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Öğretim ve Araştırma Alanı Olarak Felsefe içinde*).
- Banguoğlu, T. (1990). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Bardakçı, M. (2014, 12 29). *Bu yazıyı ağır ağır okuyun, yoksa nefesiniz tıkanabilir!* HaberTurk.com: <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/1024450-bu-yaziyi-agir-agir-okuyun-yoksa-nefesiniz-tikanabilir> adresinden alındı.
- Bardakçı, M. (2018, 09 26). *Ağaçkakan “Felsefe Türkçesi”ni işitecek olsa hasedinden çatır çatır çatlar!* HaberTurk.com: <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/2155621-agackakan-felsefe-turkcesini-isitecek-olsa-hasedinden-catir-catir-catlar> adresinden alındı.
- Cündioğlu, D. (2002, Ekim 06). *Edebiyat’ta evet, Felsefe’de hayır!* Yeni Şafak: <https://www.yenisafak.com/arsiv/2002/ekim/06/dcundioglu.html> adresinden alındı.
- Dağ, A. (2020). *Modernleşme Ekseninde Türk Düşüncesi*. İstanbul: BüyüyenAy Yayınları.
- Doğrucan, M. F. (2020). *Medeniyet Dili Olarak Türkçe*. İzmir: Altınordu Yayınları.
- Gürsoy, K. (2006). *Bir Felsefe Geleneğimiz Var mı?* İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Gökalp, Z. (2014). *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gökalp, Z. (2019). *Türkçülüğün Esasları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Has Hacıp, Y. (2009). *Kutadgu Bilig*. İstanbul: Morpa Yayınları.
- Işıklı, Ş. (2012). *Kuantum Felsefesi: Postmodern Bilimin Doğuşu*. Ankara: Birleşik Kitapevi.
- Işıklı, Ş. (2019). Hayvan Hakları Felsefesinin Başlangıç Koşulları. *ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi*, (2), 165-181
- Koçak, İ. (2021, Eylül 20). İzdüşünce: 2500-2533 <https://izdusunce.blogspot.com/2018/10/2500-2533.html> adresinden 29.09.2021 tarihinde alındı.
- Merçil, E. (2000). Türkiye Selçukluları Devrinde Türkçe’nin Resmî Dil Olmasını Kim Kabul Etti? *Bellekten, LXIV*(Nisan), 051-058.
- Özçelik, M. (2021, Eylül). Turan Oflazoğlu’nun Gözüyle Yunus Emre. *Türk Dili*(837), 37-43.
- Porzig, V. (1990). *Dil Denen Mucize*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Samet, M. (2018). *Bulanık Düşünen Deha: Lotfi A. Zadeh*. (Çeviren Şevki Işıklı, Babek Kurbanov). İstanbul: Sophos Yayınları.
- Tatçı, M. (2019). Yunus Emre’nin Gönül Çocuğu: Bursalı Aşık Yunus. İstanbul: H Yayınları.
- TCF. (2021, 09 10). *Yunus Emre’s Philosophy*. Turkish Culture Foundation (TCF): <http://www.turkishculture.org/philosophers/yunus-emre/yunus-emres-humanism-270.htm> adresinden alındı.
- TDV İslam Ansiklopedisi (2021, 09 10). *Ebussuud Efendi*. Türkiye Diyanet Vakfı: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebussuud-efendi> adresinden alındı.
- Veli, Hacı Bektaş (1990). *Makalat*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yağmur, Ö. (2018). Georgius De Hungarian’nın Gotik Harflerle Aktardığı İki Yunus Şiiri

(148-1481) Üzerine Notlar. *Dil Araştırmaları* (Bahar), ss.79-93.

Yavuz, H. (2021, 09 07). *Türk Dili ve Felsefe*. Ay Mavisi: <https://www.aymavisi.org/Edebiyat/Turk%20Dili%20Ve%20Felsefe.html> adresinden alındı.

Yunus Emre (2012). Yunus Emre Divan'ı (Seçmeler). (Haz. Mustafa Tatçı), Ankara: DİB Yayınları.

